

197150

GUZMICS IZIDÓR

ÉS

KAZINCZY FERENCZ

KÖZTI

LEVÉLTÁRS

1822-TŐL 1831-IG.

KÖZLI

GULYÁS ELEK,

PANNONHEGYI SZ. BEN. REND TAGJA, S AZ ESZTERGOMI
FELGYMNASIUMBAN NYILVÁNOS RENDES TANÁR.

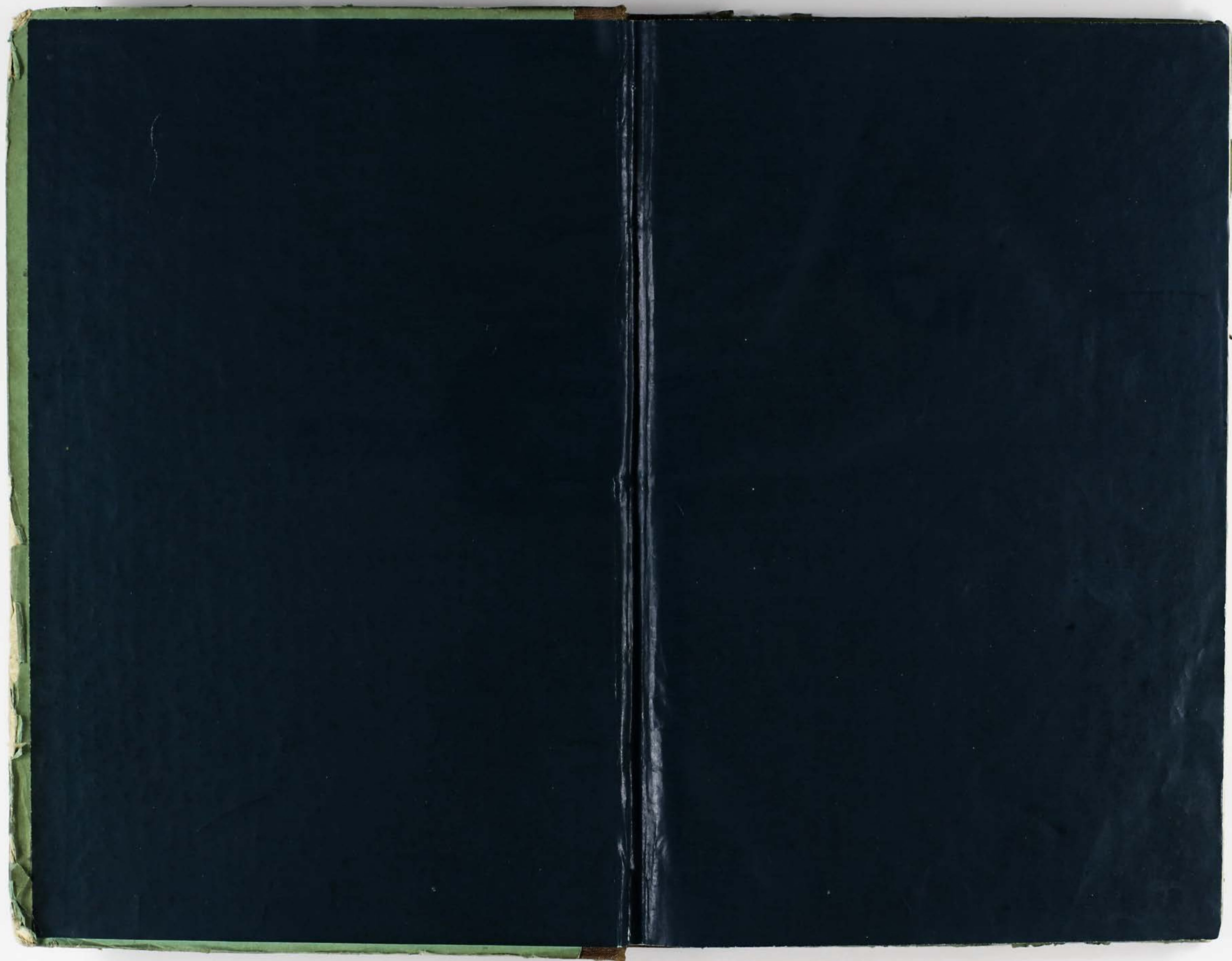
*Tekintetes Földy Ferenc
uramnak - legnagyobb tiszte-
lettel küldi
du. 86. Gulyás Elek*

ESZ ÉRGOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

—
1860.

Ár 1 ft. 50 kr. o. é.

Hung. l.
177. s.

9K

GUZMICS IZIDÓR

ÉS

KAZINCZY FERENCZ

KÖZTI

LEVÉLTÁRS

1822-TŐL 1831-IG.

KÖZLI

GULYÁS ELEK,

PANNONHEGYI SZ. BEN. REND TAGJA, S AZ ESZTERGOMI FELGYMNASIUMBAN NYILVÁNOS RENDES TANÁR.

ESZTERGOMBAN,

NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

1860.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELETŰ

RÍMELY MIHÁLY

URNAK,

SZ. MÁRTONRÓL NEVEZETT LEGRÉGBB ÉS LEGHIRESEBB PANNONHEGYI

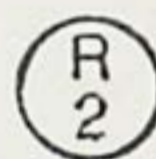
SZ. BENEDEK RENDŰ FŐ-APÁTSÁG, ÉS A MAGYAR SZENT KORONÁHOZ

TARTOZÓ UGYAN AZON RENDŰ APÁTSÁGOK

FŐ-APÁTIJÁNAK,

S ŐRÖKÖS ELÖLÜLŐJÉNEK,

SZENT ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLYI JELES REND VITÉZÉNEK,

197150

CS. KIR. TANÁCSOSNAK, A PESTI TUDOMÁNYOS
EGYETEMNÉL BEKEBELEZETT HITTUDORNAK,
A RÓMAI KAT. TÁRSULAT TAGJÁNAK

SAT. SAT.

A TUDOMÁNYOS MŰVELTSÉG NAGYLELKÜ
PÁRTOLÓJA S ÁPOLÓJÁNAK

FIÚI KEGYELETTEL AJÁLJA

GULYÁS ELEK.

ELŐSZÓ.

Nem könyvkiadási viszketeg vagy haszonvágy ingerelte lel-
kemet akkor, midőn mélt. Fő-apátomtól *Guzmics Izidor* és
Kazinczy Ferencz közti eredeti levelezés kiadhatására enged-
elmet kértem, hanem azon erős meggyőződés, hogy e levelezés
közlése által, nemzeti irodalmunk kifejllesztését eszközö jle-
seink munkálkodását és jellemét ismerni kívánó utókor gyer-
meke előtt, oly kutforrást nyitok meg, melyből e tudni vágyát
leghitelesebben kielégítheti.

E meggyőződés, s azon buzdítás, melylyel e szándékom
létesítésére tek. Toldy Ferencz ur ösztönzött, még jobban
éleszté bennem e vágyat; — melyet aztán a tudományos mű-
veltséget meleg kebellet pártoló, s annak előmozdítására min-
den áldozatra kész mélt. Fő-apátom kegye kivihetővé tett.

Sok szép és messze ható eszme, áldást és boldogságot
eredményezhető magasztos gondolatok hintvék el e levele-
zésben; — adja a jó ég, hogy a jelen vagy jövő nemzedék
gyermeké, ezeket az eszméket megérteni, s a szeretett haza
boldogságának előmozdítására kellőleg felhasználni tudja.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözlését.

Mely lelkes, és mely lelkesen, mely szépen dolgozott értekezéssel ajándékozád meg a *Tudom. Gyűjtem.* olvasóit! s mint dicsőítéd meg nyelvünket az *Elmélők* (Denker) pályáján, hol új fényben ragyogsz, mint példányod, a nagy *Herder*, ki a legkopárabb mezőket is gyönyörű virágokkal hintette el. Örvendek, hogy elhunytom előtt fényedet láthatám, s hozzá vehetek, mit fogsz nekünk ezután adni. Fogadd el ezért köszönetemet, sőt fogadd általam a nemzetét; mert ha erre felhatalmazva nem vagyok is, ezt hagyása nélkül tennem kevély merészség: félelem nélkül teszem a mit javallani fog bizonyosan. Te és *Klauzál* — legújabb iróink között. Ez véletel kevélykedik leginkább. Élj szerencsésen, s légy elhitetve, hogy fényed gyarapodásának mindig nagyon fogok örüvendezni.

Széphalom, sept. 15-én 1822.

Pannonhegyén, sept. 26-án 1822.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, és szives köszönetét.

Egy kedves barátom látogatásából érkeztem meg a puszta-
ról sept. 25. midőn épen a vacsorához üléskor vevém az *Újhegyről* hozzám in-
dított levelet. A külső felírás előre megmondhatta volna — *Kazinczy*
vonásait régtől ismerem — mely drága kezek közül indult legyen; de
nem tudom, a helyen lett fenakadás-e, vagy az, hogy *Kazinczytól* le-
velet várni még csak nem is bátorkodtam, akadályozta szememnek
ítéleteket. Bizonytalan nyitám tehát meg azt, és siettem az aláíráshoz,
hol az irónak nevét véltem lenni. Ez ugyan ott nem volt, de helyette
állott *Széphalom*; s lelkemet rendkívül elragadtatva érzém. Szívennek
szűk volt, valót mondom, a különben tágos ebéd, s magamat vissza

kiváttam oda, honnan csak most érkeztem, a határtalan pusztába. Attól tarték, hogy örömmel nem bírhatván társaim előtt gyengeséget fogok elárulni. Szerencsémre korán megindult a beszéd a *Synodusról*; s mivel egyki csak most érkezett meg *Posonból*, minden szemek és fülek rajta veszték magokat, s nékem időm volt összeszednem magamat, s a drága levelet esendesebb vérrrel, de annál nagyobb gyönyörrel olvashatnom. — *Kazinczy* tehát, gyakran mondám magamban, s még most is mondom, *Kazinczy* méltatta az én csekélységemet figyelmére? — Ah nagy férfiú! ha tudnád mi volt *Kazinczy* nekem régtől fogva? vágyaim teljesedve, s néhány keservim, melyek olykor ügyedért szorongattak, eléggé jutalmazvák leveled által; nem hogy megdicsértél, — bátor töled dicsértetni nem hiú nyereség — hanem hogy iparkodásomat helyben hagyád. — Nem tudom, szerencsésnek tartsam-e magamat, hogy példányaimat három nagy férfiúban történt fellelnem, kiknek lelkeik úgy lebegnek felettem, mint a dicső nap lebeg az apró esemeték felett. Ha elgondolom, mennyire vagyok alattok, egészen elesüggedek, kétségbesve hozzájok felemelkedhetnem valaha! Csak nagyra termett lelkek találhatják szerencsésen ideáljokat magas lelkekben; a középszerű vesztére választja azokat. De úgy tetszik — boesáss meg gyötörkes önhízelékenységemnek — az aestheticus magyar mester valamennyire megismerte bennem az utánna nyavalgó tanítványt; kinek ha magában mosolyogja ütkezéseit, dicséri azokat, hogy erét feszítve bátrabban keljen, s kettőzze szorgalmát. — Ha *Herder*t jól választám, örvendj: *Herder*t *Kazinczy* nélkül *Guzmics* alig fogta ismereni. Hogy reátok először felpillantottam, úgy jártam, mint *Astyanax* „ki dajkája felé rettegve vonult el, atyja sisakjának érez ragyogása előtt.“ Így vonultam vissza én is *Faludy* és *Kisfaludy* felé. Azóta folyvást iparkodom *Herder*rel gondolkodni, s *Kazinczy*val beszélni. Mennyire közelíttettem hozzáatok, nem tudom; azt tudom, hogy még igen messze állok; honnan tovább mernem bátorit, ösztönöz lelkemen leghatalmasb szabad. Él még hosszú időt köztünk, s utainkat egyengesd, s örvendj esuda munkásságodnak gyümölcsén. Engem pedig vegyen körül barátságos lelked azokkal együtt, kik a hazát nem szóval, hanem tettel szeretik.

U. I. *Horváth Endre* hozzád szöllő levelét már jó ideje, hogy postára én adtam, s *Trattner*hez adresoltam. Vetted-e? — *Endre Kazinczy*nak valódi tisztelője.

Széphalom, novemb. 11-én 1822.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözlétét.

Szenteljük meg örömeinket — te, mivel levelemet vevéd, én, mivel magamat szeretettel látom elfogadva — annak végig tekintésével, hogy nyelvünk s literatúránk mint emelkedik, és hogy a szeretett nemzet mint akada végre azon útra, hol nem most még, hanem nem sokára bizonyosan, nagy fényben fog ragyogni, s elfeledteti szomszédinkkal azt a kevély beszédet, hogy bennünket *nem ismernek*.

Mely szerencse, édes barátom, hogy *Tudom. Gyűjteményünk* van, hogy van *Hébcnk*, *Auróránk*, és hogy a *Marczibáni* jutalmak osztogattnak! Áldás érte *Fejérnek*, *Trattnernek*, *Igaznak*, a két *Kisfaludynak*; áldás, szives áldás *Verseglynek*; mert hogy *Marczibán* ezt tevéd, én *Verseglynek* köszönöm. Felre azzal a gyalázatos, azzal a halga gyanúval, hogy én vagy irigységből, vagy gyűlölségből, az érdemet érdemnek nem vallom, és a mit köszönni illik, forró köszönettel nem veszem. Nem ismeri az az én lüng lelkemet, a ki engem így ismér. Ellenkezni, a vélekedésekben különbözni szabad: de az ügy híve szereti az ügy hívét, és az ügynek nyújtott szolgálatot dicsőségnek tekinti. Közöttünk egy sem bira még *mindent*, s a legutolsó sincs érdem nélkül; s a legutolsó nem ritkán nyujta már olyat, amit a legelső irigyelhet. *Hébe*, *Igaz* barátságából, ki hozzám atyja, iskola társam által is, szoroson vagygon esatolva, előttem áll; nem még az idei *Auróra*. Tekintsük tehát ezt. — Mely szép a könyv külsője! mely szép a *Hébe*, a *Zács Klára*, s a *Zemplényi emléke rege!* és a *Dévai vité!* Mely becses dolog, hogy *Igaz*, tavaly és most, némely nagyjainknak köztiszteletül tevéd ki írásaikat! Bár hamar vehetnénk a *Széchenyiét*, *Festeticsét*, *Marczibánét*. — A poétai művek közt nékem a *Szent-Miklós*y gyönyörű dala lap 152. — tetszik leginkább, s a *Vitkovics* — I. 286., — s a *Szent-Miklós*y és *Ponori* sonettje. — I. 243 és 61. — Szép, s igen szép, az is, a mely I. 43. áll. *Rákosi és Döbrentei* — I. 62. és 288 — esudálást érdemlenek; örvendő irigységgel nézem az ő fényeket, mint a tavalyi *Aurórában* a *Szép Linka éneklőjét*; s mit ígér a *Szekelyek* éneklője a jövődöre? *Gróf Dezsőfi Józseffel* s 14 esztendő *Aurél* fiával öszve akadék minap *Patakon*; kiszállánk szekereinkből, s én a görögül folyvást olvasó, *Hómér*nak három első könyveit megtanult *Aurél*nak olvasám fel e sort:

„Seythák, honszerzők, hadrontók, népeket-örzők“, s rá pillanték a gyermekre. *Ez Homér!* kiáltá *Aurél*, s öszvecsókolám a ráismerés-

ért. Tudom én, hogy nagy író nagy szépségeiben kell szem előtt tartani: de nekem minden emlékeztetés kedves, s ha valami felül az eránt vagyok meggyőződve, hogy akkor leszünk aztán ott, a hol lenniünk kell, amidőn tulajdon virágainkat úgy fejtjük ki, hogy azok a tetőig jutottakéhoz illjenek. Jaj annak, a ki a magyar szép arczot megtagadja! de ez a szép magyar arcz sokat nyerhet az által, ha az idegenek szépségeiket a saját arcz szépségének nemesítéseül általhozzák.

Gyönyörűségekkel eltelve olvasám a *Lakos Nápolyi Levelét* is, és a *Papp Bevezetését Római Leveléhez*. Édes barátom, a te leveledet, s a *Horváth Endréét*, s a *Pépayét Kisfaludynak* köszöntésével, én az nap vevém, mely engem életemnek 64-dik évébe léptete, (oct. 27d.) Sokáig köztetek nem maradok többé. De ha majd literaturánk ily virágokat fog teremni, mond ezt kérlek: Mint örvendne ő, ha ezt láthatná, s esőkold meg képemben, a ki nemzetünkre így vonand fényt. Ha a föld alatt jutalmak és örömek várják a jókat, én azt fogom kérni ott isteneimtől, hogy nekem hozassák meg a legujabb jobb magyar munkákat, s örvendeni fogok, ha magamat feledésre taszítva látandom.

S mi is az én egész érdmem, melyet te is nagynak nevezel? Én egész életemet nehéz munkában töltém, s mely kevés az, a mi tevék, míg péld. *Kisfaludy*, a maga csudilást érdemlő geniuszával, mintegy játszva futá meg az egész nagy és nehéz útát? Nem itél az igazságosan, aki az ő legelső munkáját tekintvén is, ezt nem mondja. Én e részben ismerem magamat; ismerem a mi jó bennem van, de ismerem hiányaimat is. Tizenöt esztendő koromban vesztvén el atyámat, megvalék fosztva vezetőmtől; iskolánkban öt esztendőt oly tudományra kellett elvesztegetnem, melyet később akarva felejttem el, mert *Patak* akkor nem az volt, a mi most; *Abaujának* Viczenotáriusává neveztettem ki, s felesztendő mulva azután bejöttek a nem várt idők; Vinczeispánom s elsőbb társaim nem tudának németül; én, s én magam vivém mindeniknek terhetek, még pedig oly tüzzel, hogy a munkába azt is tévém mind ezek felett, amit tülem nem kívántak, a levéltár jobb rendbe hozását, megbetegedtem. 1786. az iskolák igazgatására mentem által, hogy a kedvetlen dolgoktól megmenekedjem, s segéd társak nélkül vittem az új nagy terhet, örök utazásban folyván minden időm. Ezután 2387 napom vesze el minden haszon nélkül. Egyedül házasságom elsőbb esztendei folytak el óhajtam szerint. Angyali lelki feleségem általvette a ház gondjait, s engem vagy íróasztalom vagy az ő karjai közt lehet látni. Mit teheték vala akkor, ha *Tudom*. *Gyűjt.* ha *Hébe* és *Auróra*, ingerlette volna lelke-

met! Hét gyermekeim nevelése, s egy igazságos per, melyet sógorom gyűlöletes mesterségek által tartóztat, s a nehéz idők lelkeimet leverik; mert én 7 gyermek atyja, s 7 gyermek egyike vagyok. Ha ki, mivel ezeket tudja, kénytelen lesz megvallani, hogy sokat nem tettem, de ez a kevés, ily kedvetlen körülmények közt, hősi erőlködés volt.

Erdélyi Leveleim s *Sallusztom*, melyen harmincz évök óta dolgozom, azonban magammal is azt fogják talán hitetni, hogy nem éltem haszon nélkül. *Erdélyi Leveleim* másoknak nyerik meg javallatokat, *Salluszt* a magamét.

E levelemet házasságom 19-ik visszafordulóján írom hozzád, hogy ennek örömeit neveljem. Légy te feleségemnek is, s *Emil*, *Antonín*, *Bálint* és *Lajos* fiaimnak, s *Eugenia*, *Thalia*, és *Iphigenia* leányimnak, barátja, s engeddd nekem azt az örömet, hogy szeretteddel állandóan dícselkedhessem. Éljj szerencsésen. —

Pannonhegyén, decemb. 15-én 1822.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Ha első leveled nagy férfiú büszkévé tevé, a második, melyet novemb. 20-án vettem, büszkeségemet egészen megnevesítette, oly férfinak közölvén velem bizalmát, kitől már csak ismertetni is dicsőség. — Te abban nekem nem csak ítéletedet mondád el néhány most virágzó magyar írókról, hanem be is vezetsz bajosan, de dicsőséggel folytatott éltednek, s tisztelettel koszorúzott házádnak szent röjtökébe, s beavatod a még nem látott idegent, annak szent titkaiba. — Első leveled megengedé nekem azzal hízelkednem magamnak, hogy arra nem egészen voltam érdemtelen; a második megpirított, azt tevé elöttem bizonyossá, hogy korán sem oly nagy érdemünk, melyet beesén fellül jutalmazni ne lehessen.

„Szenteljük meg tehát örömeinket!” — én: mivel téged megnyertelek; te: mivel a nemzet szebb és jobb részét nyerted meg; te: mivel hősi erőlködésed gyümölesét szedheted s lefutott vad pályádat fénynyel látod borítva magad után; én: mivel bátran léphetem a kezdett pályát példád, s javallatod után. — Részemről a viszont bizalom legyen az ünnepi áldozat, melyet a barátság oltárán örömmel mutatok be. Te itélj, mit várhatsz az áldozóból!

Az én 35. éveim majd minden tövis nélkül folytak le, három utolsó éveimet révén ki, melyekben egészségem hirtelen változása

kemény próba alá vete. Szüleim kiket az ég kevéssel, de eléggel, álda meg, egy a helységtől elvált malomban adtak életet, s hét esztendővel nevelést: magány szült telát, magány dajkált. Anyám testvérje, *Budai József*, ekkor sárvári káplán, alig várta hogy plébániát nyerjen, s szerette *Lacziát* magához vehesse. Meglett, s engem hét esztendővel gyermeket szüleim dajkáló ölkéből, *Vasból Szalába, Güsej sz. György-völgybe*, ragadott. A szép vadon a víz melletti rónán nevelt gyermeknek valódi éden lön: a ház körül véve gyümölcsös kertekkel, melyekből innen csak három négy száz lépésnyire egy fiatal szalásba, onnan bátyám által ültetett szőlőbe, s ebből ismét egy tér mezőségen által a végetlen erdőségbe, részint völgyesbe, részint fenyvesbe. Gondolhatd, mint fejlődnek itt hamar ki érzéseim, s mint avatott légyen korán be a természet templomába tudtom nélkül. — Bátyám magyar nemes lévén szerette hazáját, és hogy ennek akkor felső literatúráját is kedvelte, onnan gondolom, hogy magyar *Kurirt* olvasott, és kisdud könyvtárában néhány új magyar könyvek is voltak. Innen adta ki nekem először is *Füdy Fer.* énekeit, melyeken olvasni tanultam, oly előmenettel, hogy mire jól olvasni tudtam, tudtam az énekeket is könyv nélkül. Mennyire hatottak ezek szívembe, azt én neked le nem írhatom, csak azt mondom, hogy már most kedves volt nekem: „erdőkből kitérni mezők térségére, a lenyugvó napnak nézni szekerére stb“; nem különben tudtam már a másikkal s erdei nymphékkal beszélgetni. Harmadfel esztendőt folyvást itt tölték, bátyám társaságán kívül majd egyedül magán. A harmadiknak közepén lendvai deákocska levék; szállásom a várban tisztességes személyeknek társaságokban történt lenni, melyben a szív észrevétlenül képződik. Szünnapjaimat ismét, és ezután is mindig, bátyámnál töltém; s nézzed! most *Kasszandra* jelent meg előttem, melynek olvasásában a 11. esztendővel gyermek egészen elveszté magát. Most más új theatrum nyílt meg előttem; phantasiám erősen kezd dolgozni; az előbbi pásztor, nymphea képek eltűntek, s helyeket szittyá, perzsa, görög hős férfiak, s asszonyok foglalák el. A közel álló szalás leve az *Eufkrat* partján *Babylonhoz* közel fekvő erdőség, hol annyi váratlan esetek, csudák történtek. Nem egy fának kérgén állnak talán ma is a szerencsétlen *Kasszandra*, s *Euridicze* tölem bemetszett neveik. Mikor csak ellophatám magamat bátyám oldala mellől, a szalásba osontam, és szent borzadással léptem a titkok, s csudák ligetébe, melyben mind azt megtevé a fiatal phantasia, mit a történethez képest megtehetett, a nap s hold köszöntést sem feledvén,

mely utolsóinak az elsőnek alkonyodásakor történt kelte ellentállhatatlan ragadt a szalásba. — *Kasszandra* tölem annyiszor olvasva, és a phantasia játéka annyiszor élvezve volt, a hányszor visszafordultak az őszi szünnapok deákoskodáson alatt. „Ha nagy, izmos volnék“ mondám — mint már humanista — bátyámnak; „ha *Kasszandra* világa volna most is: semmi egyéb, mint katona! De érzem, hogy belőlem sem *Orondates*, sem *Artaxeres* vagy *Arzáces* nem fog vállhatni. Engedtem a magányhoz vonzó indulatnak, s szerzetes levék. *Kasszandra* feledve még itt sem volt, még egyszer olvastatott, és kétszer beszél tetett el tölem.

Szerzetem kormányának tetszett engem a pesti universitáshoz küldeni, hogy theológiámat ott végezném. Itt olvastam *Erkölcsei meséidet*, és *Herder* Szép literatúráját, mely egészen elfoglalt. Mint poctának *Rajnis Kalauza* nyitott útát a magyar verselésre *Sopronban*; utóbb, különösen *Pesten*, többekkel ismerkedtem meg. Jött *Berzsenyi*, *Dayka* s a te *Berked*, végre *Szép literatúrad*, melyből *Bácsmegegyei* gyötrelmeit *Bilkeivd*, — a szerencsétlennel! — *Tratner*től ivenként kaptuk, s mohón olvastuk. *Herder* és te emeltétek fel lelkemet, s *Kasszandrát* kezdém feledni; próbául mint fogna tetszeni, kezdém a te kiadásodat olvasni: nem végezhettem; de a gyermeki érzés még is azt vallatja velem, hogy *Kasszandrának* románban párja nincs, és *Hómér* hősei ezé mellett kicsinyek.

Kedves barátom, nagy férfiu! te örvendsz, hogy literatúránk szépen hat elő; ezen örvendek én is: de engedje meg nekem a te szerény szép lelked azt vallanom, hogy ez különösen a te mived. Mit is örvendhetnénk *Hébének* és *Aurónának*, ha még a 20 esztendő előtt uralkodott vadsággal volnának tömve? És ki üzte el különösen ezt a vadságot, mint az, ki *Herkulest* követvén az *ól marháinak szeméjeit ki hányni nem szégyenlé?* Az általad behozott szebb íz, s csin az irásban tevő ezt, barátom *Döbrenteinek* tavali *Kenyérmezeje* és az idei *Klárája* fogott volna e oly csinban megjelenni, ha *Osszián* nem fordítatik? s úgy nem fordítatik, mint mester kezéd által fordítva van? És *Döbrenteinek* e két szülöttje éke a tavali *Aurónának*, s az idei *Hébének*. Engedd vallanom, hogy az a csin, kellem, mely későbbi írónkat characterizálja, a te mived; melyben még azok is követnek, kik újításodat gáncsolják, ha izzel írni akarnak. Te nyelvünkön egy boldog fordítást tettél, melyen neki előbb utóbb át esni kellett; s ezért ezer hála fog követni a kései maradék szivéből is.

Bajlódásaid engem keserítnek, de úgy hiszem, nagy lelked nem fog alattok elcsüggedni, sem kedvedtől, hogy a hazának tovább is használj, nem fognak téged megfosztani. Életedet még hosszúra terjeszszék az egek hazádnak s házadnak javára, dicsőségére, — Szent, kedves előttem valami csak *Kazinczyra* emlékeztet; még kedvesbek azok, kikben *Kazinczy* vér folydogál, s kivált ha ezt benne *Kazinczy* lélek is hevíti. Legyenek általam idvezlettek, a te napjaidnak édes boldogítói, életed nemes párja, s gyermekeid; legyen rajtok az ég áldása, a rény társalkodjék velek szüntelen. Te pedig az ismeretlennek nyújtott barátságos szivedet tartsd nála szakadatlanul. Élj boldogul.

Pannonhegyén, april. 4. 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Mint vétkes tele bánattal járul hozzád levelem, ura levert lelkének viselvén mását homlokán; ki a legjobb alkalmatosságot hagyja üresen menni ahhoz, kinek tiszteletével lelkét annyira eltelve kiáltja. Én téled ezért pironogató sorokat vártam, valamint az előbbi sokat csevegő, üres, lélektelen levelemért is; s te nekem ambróziát, *Endre* dalja szerint, istenek italát küldesz! Igen, gondolám magamban, ennél jobbat nem küldhete, hogy megjavítson. De vedd a mesének kulcsát, s szánakodjál inkább rajtam, mint megvess. Régtől kérdezősködtem én, mikor indul *Tokajra* az alkalmatosság; feleletül csak azt revém, hogy „majd ha az utak megjavulnak,“ s hogy „ez Husvét előtt nehezen fog meglenni.“ Én tehát gondtalan mind csak a *Husvétet* vártam; böjt utolsó hetében készítém hozzád a levelet; s csak most ujitám meg kérdésemet Administratoraink előtt; ezek a kegyetlenek kinevettek azt felelvén, hogy „eddig már ott is van.“ Hargomban a már kész levelet öszve téptem, s vártam téled a pironogatót. De te jobb vagy, sem hogy ezt tehetted volna; a helyett édes köszöntést, s édes italt küldesz. Ezért is, azért is vedd halás köszönetemet.

Édes *Kazinczy*! te mind inkább azon vagy, hogy az erántad régen fogantatott tisztelet bennem csupa szeretetté változzék. Kényszerítesz hogy nem csak mint édes hazám barátja, s ebben az enyém, hanem mint szerzetemé is hármasan szeresselek. Igaz hogy vonzódásom lehet aboz is, ki szerzetem eránt részvétlen; de, szerzetem ellenségét nem szerethetem; s ilyen a *Hübner Lexiconjának*

magyar szerkesztője. — Előbbi csevegő levelemből egy körülállást, mely nekem kedves is, fájdalmas is volt, kifeleltem. Te engem soha nem láttál, s azt hiszed én sem láttalak téged, s téged én még is láttalak; s akkor igen fájt szívem, hogy csak láttalak. *Pesten* létemnek utolsó esztendejében (1815.) talán már júliusban voltál te *Helmezzivel* a seminariumban *Bilkeynél*. A *Museum*, melyben *Bilkey* lakott, ellenébe állott egy üvegházhoz hasonló dormitoriumnak, melyben én épen akkor készültem rigorosumaimra; a dormitorium egyik ablakja ellenében volt a *Museum* ajtajára szolgáló folyosó ablaknak. Innen lestelek én meg kijöttödben, remegve, hogy idvezletedre nem repülhettem. A megsértett barátság kötele köztem, s *Bilkey* közt ekkor már szétszakadt. — Hogy második leveledet vettem, az *Auróra* előttem állott, de olvasva még nem volt. *Hébet* jóval későbbben olvastam. Igen örültem, hogy vezér lantodat ebben is hallattad, adja az ég, hogy még sokáig zengjen közöttünk! *Hébetnél Blaschkétől* szebb metszést nem láttam; *Jóni* finomabbak. De én ehhez keveset értek. — Hallottam, — közöttünk *Kavirt* senki sem olvas — hogy *Auróra*hoz küldött verseimet érintéd, s hogy „miért nem többet?“ kérdezed. Ez ugyan kedvez inkább, mint ha sokallani fogtad; de csak vád ez mégis, s mentnem kell előtted magamat; examenek voltak, hogy a tavali marezibusban *Kultsár*, hogy *Auróra*hoz írnék valamint, felszólított. Tüstént dologhoz nem foghattam; e mellett a felszólító alig engedett két hetet. De hiszen a redactio sokallani látszék a keveset is, kihagyván e strophát:

A büszke külföld kores leleményivel
Megnyilt szemünket már nem ígézheti
Nem fogja pénzünk és nevünket
Tenni bitangra csalárd eszével.

nem hiszem pedig, hogy ezt a censor tiltott portéka gyanánt vette legyen. A redactio többet meg is változtatott, melyek közül egyet, a szabadabbat, emlitek, s ha a te ítéleted is a redactiójéra hajlik, hinnenem kell, hogy a változtatás helyén esett. Ez az:

Itt a hazának bölcs Aristarkhjai
Patvarkodók közt jussokat osztanak,
S megszerzik a szép egycséget
A rokonok hidegült szívökben. —

mint legyen elváltoztatva, láthatod *Auróra*ban. — Úgy hiszem *Arcopagnak* kelle be jönni, hogy a vers hajótörést szenved. — A mult nya-

rat s űsztt vallásbeli dolgokban tőltém el, theologus lévén magam is hivatalom szerint; de még mind ilyen, megelégedném az iskolában theologizálni; de egyki legforróbb óhajtásimnak egyikét, — a vallásbeli egyesülést — támadta meg. Már ekkor végzém a nyelv hármas befolyásról értekezésemet, s készültem hasonlót írni a religióról, minden dogmatizálás és polemizálás nélkül, midőn *Báthori* praedicatioit vettem, s *Trattner* felszólító levelét, hogy azokat recenseálnám, ne talán olyan valaki kapjon bele, ki többet szokott vastag stylusával rontani, mint építeni. *Báthorihoz* intézett leveleim nem csak katolikus, hanem protestans hazafiaknak is tetszének, s még egy protestans felől sem hallottam, hogy ellenük kifogást tett volna.

Én barátom semmit úgy nem óhajtok, mint az egy nemzeti nyelvet, az egy nemzeti religiót, azt hitetvén el magammal, hogy csak e kettő egyesülve egyesítheti a hazafiak lelkeiket. E tárgyra vetett gyakrabbi figyelmem hátráltatja *Theokrit* magyarosítását. Már negyedik évi munkám ez; tizenhözle az Idyllé le vagyon fordítva; s ha fejem gyakor érfeszülésekkel nem küszködnek, eddig tisztázva volna az egész *Theokrit*. A *Skaliger* s *Cafaubon Reiske* által kiadott görög s latin textjek mellett Woss németjével élek. Legtöbbet vesződöm a virágok, öltözetek neveikkel, nem találván a magyarban azokat rövid esinossággal kiejtő szavakat. Majd minckelotte a tisztázáshoz fogjak, néhány eránt veled, ha terhedre nem esik, értekezni fogok. Így hiszem a fordítónak szabad egy species helyett mást venni, csak hogy a görögöknel is ismeretést. *Theokritnek* vagynak itt s ott jó izt s erkölcsi érzést sértő disztelen kifejezései; ezeket is szabad talán a fordítónak vagy a mostani finomabb izléshez simítani; vagy ha ez nem lehetne, egészen elhagyni. Tedd nagy érdemű férfiú! édes barátom, hogy ne csak lássalak, de ölelhesselek is hová hamarább; addig is tartson az ég nemzetednek, barátidnak, tisztelt familiádnek életben, erőben, vidámságban.

U. I. T. T. *Kézi* Professor úr emberünkhez mutatott jószívűségét köszönd meg az egész szerzet nevében. Emberünk együgyű ugyan, de mint magad is észre vetted, hív és értelmes gazda; írni sem tud, mégis ratioiban ki tesz deákos, s udvarias ispányainkon. Tudom nem egyszer adott alkalmat magadat együgyűségén mulatnod. *Endre* hallom szőlőjében van; vele még nem szólhattam, de bátran tisztellek, s idvezellek nevében.

Újhely, april. 24. 1823.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Édes barátom! Igen kedves vendégem vala nekem *Prand* tisztelek, mert tietek volt, mert velem felőletek szőlla, s nektek felőlem vihete híreket, s így egymást addig is valamivel bővebben ismerhetjük, míg hozzátok mehetek. Reménylem szerencsésen ért haza, és hogy szerzeted megvolt elégedve vásárlásával. Valamikor a *Heggyelje* levét inni fogod, áldjad annak lakóját, és gyuladj újabb szeretetere. — Óhajtánám tudni, nem bánta-e meg a mélt. fő Apát a vásárlást.

Mi itt gyűléseziünk; ma a lármában hozzád irt leveletem újra kell írnom, pedig éjféle van, s esztendeim az álnot minden egyéb felett megkivánják. Nem lehetek tehát hosszú. De lássuk inkább meg fogok-e elégedhetni újabb írással, melyet itt elégeték.

Te nemzetemnek egy vallást óhajtánál adhatni, — Reménylhetni-e azt? Nem hiszem. *Berzevichy Gergely* is türte az esfélén magát, s kívánta itéletemet. Ő nekem ifjúságomban barátom volt; esuda gondolkozása, érzése (csak nevében volt *magyar*) s egy nem csak gondolatlan, hanem egyszersmind hazug, noha gyönyörű tendentiájú írása (de *conditione indoleque rusticor. in Hungaria*) melynek büncit egy recensióban felfedeztem, s elébb neki, azután másoknak is megküldöttem (*Ungarische Miscellen, aus Hornayrs Archiv gezogen, nem tudom hányadik füzetében*) elválaszta egymástól. Az említett kérdésre ez vala feleletem: *Eszes emberben meg van az Unio: a nem eszes soha el nem fogadja. S ezt mondom neked is.*

Nem édes barátom, *Unio* soha sem lesz. A Római Anyaszentegyháznak egyik oszlopa az, hogy magán semmit nem változtat: s mint gondolod, hogy így a protestans uniáltassék! — Ezeknek vállalása progressivus: a tied nem az. Ha az ily komoly, az ily tiszteletes dolgokban enyelegni szabad volna, azt mondanám el neked, amit egy impertinens protestans monda az *Uniót* emlegető *Eszterházy* Károly egri Püspöknek: *Exceltok fogadják el ami tanításunkat az Úr Vacsorája felől, mi pedig bevesszük az orgonát.* — Ily alkura hívná az egyik felekezetet a másik felekezetet.

Egészen új vallás alkotásáról semmi eszes ember nem gondolkozik, valamint arról sem, hogy a magyar a természet jóltevőségét a források mellett imádgassa, mint hajdan. — Ez azért sem jó positiva

vallásnak, mert semmi mythológiája nincs. Tehát ott kell maradnunk, ahol vagyunk, legalább *AZ MELLETT*.

S mit ártana, ha ott maradnánk, csak azt tehetnénk, hogy ne ontotta volna magyar kar a magyar vért, mint 1500 oltá *Leopoldig*, a vallás ürügye alatt. Ha ki úgy ismeri történeteinket mint kellene, látná, hogy *Wesselényi Ferencz* pápista s nagyon pápista Palatinusnak volt igaza, arra intvén *Zemplényt* egyik levelében, hogy vigyázzanak, nehogy a *Religio* miatt a *Regio* elveszen. Nem a vallásért folyt a vér, hanem a *meum et tuum* miatt. — Én úgy hiszem, hogy okosan bánt hajdani *Róma*, midőn a meghódolt népek istencit, a maga istenci köze bevitte, s szabadon hagyá, hogy azokat tisztelgesse, a kinek tetszik. Egygyé nem válhatunk: de arra nincs szükség; elég volna, ha ignorálnánk, ki mint gondolkozik a vallás dolgában, s ha ez a punctum teljes szabadságában hagyatnók mindennek, s róla szó sem lenne többé.

A Protestansoknak egy czifrán hangzó, teljesen hamis szavok, van: „A mi vallásunk *Religio Examinis*: a Catholikusoké *Obedientiae*“. — Hány matadorunkat akasztottam el már, midőn így akará a protestans vallásnak megadni az elsőbbséget. *Minden positiva vallás Obedientia vallása. Gradu tantum differimus. A Pápista* boldogabb mint a *Kalvin*, de vannak ismét tekintetek, melyek szerint ez boldogabb, mint amaz. — —

A *Báthory* munkáját csak egyszer, s kevés perczekig láttam. Sok jó van benne, de nem mind jó, amit mond. A tiedet soha sem láttam. Iskoláimban öt esztendőmet lopta el ez a tudomány, mert azt mi világiak is kénytelenek vagyunk tanulni. Nem mosolygál-e, midőn a pápai *Moralis Catec.* dolgában írt recensiómat olvasád? Azt én idegen segéd nélkül irám. A religió szívet kíván, nem fejet, és ha a ti religiótoknak holmi baja s alkalmatlansága nem volna, az jobb volna azaz célra vezetőbb, mint a miénk.

Nekem pápista lányaim vannak. A legidősbet magam vivém a kassai Püspök elébe, hogy bérnálja meg. Magam kértem egy imádkozni szerető ujhelyi káplánt, hogy készítse Communióra; de megirván neki, mit óhajtok; s midőn a gyermek az oltárhoz ment, az egész templom láttára nyomtam áldó csókomat homlokára. Utálom a francia libertint, a francia philosophust s magam a legreligiosusabb embernek ismerem magamat. De az én vallásom nem *Anti-Catholicismus* hanem tiszta *Protestantismus*. A világ vallástalannak néz, mert nem irtózik a gyertyától, oltártól, orgonától, s midőn egyik hugom azt kérdé, hogy

fogom nézhetni, hogy egyik gyermekem pápista, a másik kálvinista, azt feleltem, hogy úgy, mint midőn az egyik nadrágot von fel, a másik szoknyát. — Ha barátom lehet pápista, miért ne feleségem? s ha ez, miért ne a lányom?

De hányadik az, a ki a gyümölcs kövén fül nem akad, s a magig hat el! Nem szeretek beszélni vallásról, ha az, a kivel szólok, nem azon a lépesőjén áll a Culturának, a melyen én, csak botránkoztatni fogjuk egymást. S minék kell azt?

Élj szerencsésen, édes barátom!

Pannonhegyén, május 13-án 1823.

Kazinczy Ferencznek Gúzmics Izidor.

Prand büszke lehet, kit leveled oly gyakran nevez. Ő april utolsóján toppana be hozzám azzal a nem várt kérdéssel, levelet hozzád mi módon, s uton küldhetne. Bravó! gondolám, *Prand Kazinczyval* már levelezni fog, — a betűt nem ismerő *Prand!* — Várom hogy velem irasson, de úgy vélem, nem tarta elég embernek, kire titkait bizhatná. S mit akar hát *Kazinczy*nak írni? — Szívességét, mond, s *Kézyt*, a borásúét, megköszönni. — S oly sziveseknek tapasztalta hát a nevezettek? — Igen, különös szívűségüket tapasztaltam. — S én az embernek szavát igazoltam, mert az ismeretlen *Kézyt* e tájon nehezen fogta volna akárkiben is feltalálhatni. Adressedet irásban adám neki, s rövidséget ajánlám. Egy nappal ezután vevém leveledet, épen midőn az engem látogató agg atyám, s testvércim s néhány barátim körökben a vacsora utáni időt enyelgve rövidítém. Levelednek tárgya véletlen lepett meg. Tőled *religióról* szót nem vártam, legkevésbé egész levelet; s im egész leveled *religio*. Engedd rövid, velős mondásodat hasonló rövidségűekkel felváltanom, s ezekkel, hanem ha neked különben tetszik, rekeszszük egymással a religióról szavunkat. — *Ha eszesben meglesz az Unio, a nem eszesben nem lehet nem meg.* —

A Római anyaszentegyház minden oszlopa, barátom, az, hogy tanítását isteni tekinteten építi, s azért abban semmi változtatást nem tesz, s tenni nem enged. S az isteni kinyilatkoztatást hívő kereszt. protestansnak nem hasonló oszlophoz kell-e magát csatolnia? — Az én vallásom épen úgy *progressivus*, mint a protestansé; s ezének épen úgy nem kell *progressivusnak* lenni, ha az lenni megszűnni nem akar, minék lennie kell, mint az enyém nem az. — Az az *Eszterházy Püspöknek* impertinens protestánsa nem akarta tudni, *quid distent avra lu-*

pünis; s ezt azért nem, mert nem akart uniáltatni. — *Ott, hol vagyunk, nem csak nem kell* maradnunk, de nem is *maradhatunk*; s az, ki csak *az mellett* marad, semmiben sínes.

Ha a vallás ürügye alatt nem ontotta volna is magyar kar a magyar vért, mégis az ott maradás valamint eddig sokat ártott, úgy sokat árt ma is, s ártani meg nem szűnik: a hazafiúi szeretet lankad; neveddik az irigység, az alatomosság, bizalmatlanság; a haza boldogságára czélzó törekedések fenakasztatnak (vessd szemedet vagy csak ez időre) úgy hogy *Wesselényi Palatinusnak* intése oly jövendölés volt, mely naponként siet a teljesedés pontjához. — A mi megtörtént, azt meg nem törtéنتé nem tehetjük; igen azt, hogy ezután ne történjék: de csak úgy, ha egyesülünk. — Igazad van, hogy a vér a *meum és tuum* miatt folyt inkább, mint a vallásért: de nem fogott volna-e az nagyobb kimélléssel, s csekélyebb árral folyni, ha egy lett volna a religio? A *suumot* és *alienumot* kereső hatalmasnak religiót harsogó szava hány ezret vitt a vér mezejére, kik a szent ügy hallása nélkül békében fogták volna ugarikat hasítani, s a fényleni kívánót magára hagyni? —

Róma istenci közé révén a meghódolt népek istencit, igen consequenter cselekedett, mindjárt idegen nemzettől kölesönözvén isteneket. *Athéné* még az volt, ami lenni akart, kitiltá az idegen isteneket; utóbb a religióban is luxust keresvén elfogadta azokat; s a nemzet veszni indult. — De mi közük az egy istenségű keresztényeknek a sok istenségű *Rómával*? A ki csak két istent fogad is el, nem látom, miért ezeket el nem fogadhatna.

Ignorálunk azt, ami fő ügyünk, sem lehet, sem szabad; s a teljes szabadság azok között, kik *revelatiót* hisznek, chimæra. S tenmagad igen jól jegyzéd meg, hogy minden *positiva* vallás *Obedientia* vallás, s azért ott a teljes szabadság meg nem állhat. Még abban is hazug a protestánsok ezifján hangzó szavok, hogy a katolikusoknak religiójuk épen nem examinis religio: a *katholikus*, ha hozzá ért, nem különben teszi religióját próba köre, mint a *protestáns*; hogy ha kiállja azt, megnyugszik rajta az első; a második még azután is vizsgálódik, még akkor is keres benne jét, rosztat, hogy ezt elvesse, amant megtartsa. Úgy tetszik ez igen *inconsequenter*, az igen *consequenter* cselekszik.

Én barátom azt, mi *Báthoryban* jó volt, méltánylani tudtam, s méltánylottam is; de valóban sok van ott, mit keresztény tanítónak írnia nem kelle, még kevésbé mondanía a sokasághoz. De én ezeket csak

gyengén érintém, nem akarván az embert gyűlölség és üldözés tárgyává tenni. Irásom tárgya egyedül az volt, hogy azt, mit hazánk boldogságára sokan óhajtnak, a vitatott lehetetlenségnek semmijéből kivivjam; s legalább a reménységet addig is éltessem, míg a Gondviselésnek tetszik azt valóvá is tenni. — Nem, barátom, nem mosolygék én, hallván *Márton* mellett szavadat; inkább fájjalám azt, hogy *Kazinczy* tollat méltatlan mellett fogott. Igaz, hogy a religio *szívet* kíván; de hogy *fejet* is nem kíván: az nem igaz. Elöttem úgy fél ember a *fejtel* ember, mint a *szívetlen*; s ki csak szívvel religiosus, és nem fejjel is, azt németek *schwärmernek* mondják (magyarul nem találok neki alkalmas nevet.)

Erösen hiszem, hogy azt, mit te a mi religiónkban bajosnak, alkalmatlannak vélsz, ha az *Unio* munkába vétetnék, a kath. anyaszentegyház ma már kész volna elbocsátni, vagy legalább kineckinek szabadságára hagyni. — Hogy te *religiosus* ember légy, én arról soha sem kételkedtem; s csak a minap a tavasznak egy gyönyörű reggél egyedül sétádván a kertben, buzgó andalgással olvasám *Hébében* kisedé daldodat a religióról. S midőn *Prometheuszodban* sokan megütkezének, én meg nem ütkeztem, s allegoriáról gondolkodtam. — Azt is bizonyosnak hiszem, hogy te előtted, s a hozzád hasonló széplelkűségnek fia előtt a catholicismus triumphál a protestantismuson: mert annak intézeteiben aesthetica vagyon, nincs ezében. S hogy a mit lányod *Communioj*akor tevél, szíved melegével tetted, mintegy érezteted velem.

Barátom! én neked az egyesülről írt dolgozásaimból akartam küldeni, de barátim ellenzék; s én barátim javallatok ellen nem örömet teszek valamit. Legyen szabad ohajtnom, hogy olvasd el azokat; s reméllem, hogy javallatod itt is részemen fog állani. Nem valóságossá tenni, nem lefujni akartam én az egyesülést, ez ostoba megbizottság lett volna; csak elmozdítani azt, s a szíveteket ébresztetni kívántam. S hiszem nem minden haszon nélkül dolgoztam.

Úgy hiszem a Convent Priorja megköszönte már a borvásárlásban mutatott barátságodat. Apátunk annyira becsülte a *Tokaj* levét, hogy két általaggal *tihonyi* apátságába tétetett által. A pincze mester igen köszöni a közlött oktatást. Egy szép tetted, melyet mi tétetni nem akartunk, kétszerezte erántad tiszteletünket. Jöj, édes barátom, hogy láthassuk, ülelhessük egymást. Addig is Isten veled, s a töleim igen tisztelt familiáddal.

Újhely, június 14-én 1823.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Te elvagy telve az *Unio* ideája szépségével, s azt munkáddal igyekszel előmozdítani. Rég olta hallom én, hogy ez sokaknak forró óhajtások; de mit tesznek barátjai, mind abból semmit nem olvastam, és nem tudom. Iszonyodom a theologiai írásoktól, s oly sok van, a mit gyönyörűséggel, s haszonnal olvashatok. Azonban te, nemes lelkű férfiú, egész bizakodással nyitád fel előttem kebledet, s én neked, ahol bizakodás forog szóban, adósod maradni nem szeretnék. Viszonzom azt.

Ohajtod, hogy egyesüljünk, de nem reményled. Én, mertnem reménylem, nem ohajtom. Inkább ne, mint ne tisztán, mint ne egészen. Ily tekintetű dologban nem szabad játékot űzni. A hipocrisis fenekig rontja az embert; az emberiségnek nincs iszonyubb mételye.

Dogmák nélkül vallás nem lehet, s te és én ezek által rettenetesen elvagyunk korlátolva. Lerontjuk-e verőczeit ^{*)}? vagy szabadon hagyjuk, hogy higgye, ki mit akar, ki mit tud? Szép álmod tehát neked hasonlít az *Alchymistához*; látja hogy nem fog aranyat főzni, de főzi, mert a főzés és a remény neki örömet ad.

Tekintsük, mint kezdhethénk a dolgot. — A Pápa zsinatot fogna hirdetni, s azon igérettel, hogy a mi jó, elfogadtatand, bár honnan eredjen, hogy a mi rossz, kihányatik, bár hol találtassék. Hogy a vallás egykori tisztaságára fog vissza vezetetni. Mit ígérhetne anyaszentegyházad, te tudod: én sokat e részben nem várhatok; tudom, ez felségének egyik ezímerét tiszteletes régiségében keresi s találja, s így *változhatatlanságáról* könnyen le nem fog mondani. Pedig ez ígéret nélkül a zsinatba kevés ember vinne bizodalmat, sőt ott is lest, kelezét, erőszakot sejtene, a hol az éppen nem volna,

De adassék ez ígéret: mit vársz annyi embertől? Csatázni, győzni, magát hallatni menne oda mindenki, nem hallani mást.

Már van példa, azt mondod. Igenis *suppositus cineri doloso!* Jobb külön lenni, mint így együtt. Jöhet egy idő, melyben megsírat-hatjuk azt az *Uniot* velök. Pedig a protestans nem ez; s ezek már clebb is közelébb állanak hozzátok, s az én felekezetem emberei számosabban is, inkább is tudnák, mi forog szóban.

^{*)} tájejtós; a. m. elválasztó ajtó.

Nem kérdem én kelle-e elszakadni; nem, ha az elválás nem teve-e kárt, midőn az *Anya* nyugalmas kifejlődését dagasztotta. Ezt kérdeni most mind késő. Az elsőre világosan felel az *Eecl. Historia*; a másodikra az emberi lélek méltósága felül mindent fel lehet, mindent fel kell tenni. De ne higyd kérlek, hogy *Zwingli*, *Luther*, *Kalvin* tevék a szakadást. Előttök ugyan azt tevő *Huss*, *Viklef*, *Valdensisek*. Nem boldogult volna *Luther*, ha az anya engedett volna valamit, s *Ilmur* kalocsai *Érseknek* védeni kelle a magyar szabadságot. Elszórt gondolatimat te együvé szerkeszted. — Azt kérdem inkább: megievén a dolog, s emyire menvén, mit lehet és mit kell cselekedni? S te nem ismernéd-e a protestantismus hasznait? akár mint hazafi, akár mint ember, akár mint pap, s *catholicus* pap? Nem; én ezt felőled nem hiszem. Én áldom a Gondviselést, hogy a kettőt együtt tartja fenn. De bár békében tartaná!

Az *Examen* és *Obedientia* eránt nem egészen egyez értelmünk. Engedd kifejtennem az enyémet. — Isten az embernek két *vezért* ada: *Észet* és a *szent Irókat*. A kettő nem ellenkezhetik egymással, mert *egynek* tolmácsai. Az első nincs *sophista*, ki megtéveszthesse: a másikat mind *Sophisták*, mind *paralogismusok* hamisan szólalathatják, mert a könyv két s több ezer esztendejű, idegen nyelven, nem mindenütt értett phrasisokkal van írva. Mi kétséginkben az elsőhez folyamodunk, de a melyet az exegéta a philológiából, régiségekből, sőt a tudományok egész *cyclusából* világosit fel, s vallásunk a vizsgálatot nem tiltja, hanem szoros tisztünké teszi, azt mondván, hogy ő maga is kész jobbra térni, mihelyt e két *vezér* fáklyája mellett az igazságra vezéreltetik: tinéktek a ti Anyaszentegyházatok parancsolja, mit higgyetek, s tiltja, mit ne higgyetek, innen nevezi magát az enyém vizsgálat, szabadság, haladás, innen a tieteket engedelmesség, parancs vagy tilalom, veszteglés *vallásának*. A tied megtiltá *Galileinek*, hogy a földet ne kerengtesse. — Ma már nem. — De felelsz-e, hogy nem fog valamit egyebet? Az *autopsia* nagy kincs. A mit Isten szabadnak teremté, hagyjuk szabadnak. Nem kell ott tilalom és parancs, a hol oktatni lehet.

Igen is, aki csak *szív*, fél ember, *fejem* nincs ezél nélkül adva. De fejemet oly dolgokkal kell-e tele tömnöm, a mit tudnom nem lehet, és mivel nem lehet, nem kell? Mely sok van, mit kellene és lehetne, és amit azért nem tanulunk, mert tőle elvon ez a sok tudhatatlan. Miért nem tevék én nagyobb előmenetelt görögben, míg időmet a *Theol. Polemicával* üldösék el.

Szép ideával gazdagítál azt mondván, hogy nem folyt volna ennyi vér, ha nem volt volna a név. — Meglévén a dolog, a név el nem maradhatta. De hogy vér ne folyjon többé, el kell-e törölni a nevet, s a névvel a különbséget? Mit mondasz a fejedelemre, a ki nyelvben, öltözetben, szokásokban különböző népeit egygyé akarná forrasztani, hogy egymást ne bántsák? Currus auriga patemi, quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis. Az ilyet olykor lehet elől gátlani: mikor megtörténtek, nehezen orvosolhatod. Sőt én semmit sem hiszek oly erősen mint azt, hogy ha ez az Unio véghez mehetne, akkor folyna ám a vér.

Washingtoniában az uralkodás nem tudja, ki mely templomba jár — így szeretem nevezni éjszaki Amerikának Státusait — s ott, míg a mostani rend fenn álland, vér folyni soha nem fog; s a pápistából ott nem lesz protestáns, vagy nem több, mint pápista protestánsból.

Tekintsünk csak vissza a borzasztó időkre. Lehet azt nyugalomban is; s a kik engem ismernek, tudják, hogy semminek sem születtem kevésbbé mint zelotának. — Az a gyáva király (IX-ik Károly) ablakából puskázgató hazájának Hugonotta fiait; ezek csoportosan hagyják oda a hont, hogy mesterséget, és népesedést egy vad földnek vigyenek. Alba tizennyolezezer embert mészárol meg hóhér kézzel, s hányat katonái által. Calvin megégetteté Servétust. — Rosz idők! ezt mondod; s pirulni fognak a későbbek előtt! — Hát a mostaniak felől mit mondasz? Tegyen egy pápista bár mely szolgálatot Angliának, az ugyan ott indigenatust nem nyer; álljon elő bár mely Fox, Banks, Canning, György király hasznát nem veszi, ha plébánustól kereszteltetett meg. Bernadotte lutheránus leve, s a Svéd nép örvendve fogadja híres declaratióját. — Natio comocda est! —

Egy enyhít az Angol vétkén. — Nem vadász lelkeket! — Valóban, a mit minden gyűlésinken hallunk, az ugyan elméinket az Uniohoz nem igen készíti. Kettegésünkkel együtt nevededik az emberekben idegenségek erántatok. A mi törvény, jó vagy rosz, tisztelni kell, vagy eltérteni. De mi szükség keménykedésre, erőszakra, nem szabados játékokra?

Én felette rosz Missionárius volnék, s a Berzeviczy Gergely irásán nem kapok; bizonyos lehetsz benne, bizonyos vagy, hogy engedetlen-ségre a törvény ellen tüzelni soha senkit nem fogok, sőt a tanácsot kéröt elesendesíteni igyekezném. De az ilyenek nem esnek jól.

A név semmi: minden a dolog. De a sokaságnál a név a minden,

a dolog semmi. Van oly ember a ki készebb volna soha templomba nem menni, mint olyanba, a hol nappal gyertya ég.

Mindég gyönyörűséggel emlékezem azon óráimra, melyen Primasunkat Erdélyben az oltárnál látám. Több kenettségét papban nem találtam még, s az a ti tiszteletes régiségű, az a ti magiai ragyogású valástok, a jobb sárból gyúrt embert mindég megfogja rázni. De nekünk azt verék fejünkbe, hogy a Jézus vallásának pusztának kell lenni, s hogy az örök ellenkezésben áll a Mózes ceremóniákkal teljes vallással; hogy az subordinált elsőség.

Tedd, hogy papjaitok és az enyimek sarvai legyenek az emberiségnek; hogy példájok s tanítások javítsa az embereket; hogy általok tiszteletes és szerethető legyen a vallás; hogy mindenike szeresse a más felekezetet is, s akkor emlegesd az Uniót. Most hujába fognád.

Prometheusz Göthéc, nem enyém. Nagy character, s művésznék az elég. Kapva kap az ilyeken, s annál nagyobb örömmel, minél többet lehet rajta nemesíteni. Botránczóim hinnék-e ha Medeát festeném, hogy gyermekölést tanítok? — Prand együtt veszi veled levelemet. Szerettem azt a jó embert. Fő tiszt. Prior úr levelét nem vettem, s azon fel nem akadok; nem mindennek oly kedves a levél írás, mint nekem. Csak hogy Praelatusod javolja a zemplényi bort. De ennek emberei sem roszak. — Éljen szerencsésen igen kedves barátom, örömem és kevelységem. —

U. I. Május 31-én az eperjesi Tábla engem ismét boldogíta. Sógorom képzelhetlen gyalázatosságú fortélyokkal igyekezett 15 hónap alatt megszabadulni a iuramentum revelatörum alól. Ezt bírám is elunták velem, s neki aug. 25-re szabtak napot, melyen esküdnie kell. E pénztelen időben nagyon elakaszt a nem jó testvér és nem jó ember. Isten tudja mikor látlak meg édes barátom; de higyd, nagyon ohajtom azt. Öreg vagyok, s 7 gyermekem tisztemmé teszi, hogy a szenvedett kárt egész magam össze vonásával igyekezzem helyrehozni, ki-pótlani.

Pannonhegyén, július 19-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
tiszteletét, idvezletét.

Nem, édes barátom, érzem, hogy mikor a magy. nemzetnek valási egyesülését munkálkodásommal előmozdítani törekedem, nem egy

dolgot teszek az aranyfőző alchymistával. Ez tudja, hogy képzelt aranyja valósgos arany soha nem lesz, mert lehetetlen; az én ideám egykor valóság volt. — De te nekem nagyobb ideát látszol tulajdonítani, semmint valaha fejemben megfordult volna: mintha én az egész világot egyszerre egyesülve akarnám látni. Nem, erről én soha sem gondolkodtam; csak az egy magy. nemzet egyesülését ohajtom, nem hirtelen, nem is egyszerre; csak lassanként, mintegy észrevétlenül. S azt mondom, hogy ennek eszközlésén munkálni minden hozzátudó hazafinak kötelessége; és hogy az, a ki ellene dolgozik, nem jó hazafi, nem jó ember.

Egy nemzeti religio épen úgy szükséges a nemzet boldogságára, mint az egy nemzeti constitutio, és az egy nemzeti nyelv. Ez a három egy teszi egygyé a nemzet lelkét, szívét; ha közülök megoszlik valamelyik, utánna oszlanak a lelkek és szívek. Nem szóllok én a te religióról, nem az enyémről, hanem a nemzeti religióról. A magyar constitutio összefüszve a catholicismussal van, s a catholicismus a nemzeti religio. A catholicismus az ő principiumjaiban jó, jobb a protestantismusnál; mint az a nép között van, hiányos, hibás, mint minden a mi emberi. A magyar constitutio is hiányos és hibás, elvessük-e azt azért egészen? — Sokratesz és Plátó a nemzeti religión jóval felül emelkedtek lelkeikben, de tisztelték a nép religióját, s térdeiket meghajták a haszontalannak vélt bálványok előtt. Te ezt hypocrisisnek kiáltod! S te a te magasán fellengző szép lelkeddel nem tudnád-e a te Istenedet bármi symbolum előtt is gondolni? s nem tudnád-e megkülönböztetni a magas lelkű catholicusnak, ki az alacsony fogatú pórral ugyan azon egy oltár előtt áll s áldozik, áldozatját emezétől? S miért kelljen itt hypocrisiset sejteni? Egy az Isten, kinek áldozunk, csak fogatink nemesebbek vagy alacsonyabbak; végtelenek, vagy szűk határok közé szorultak. Így van a dolog, minden vallási tárgyakkal.

„Dogmák nélkül vallás nem lehet“ te mondtad. De hogy te s én ezek által oly rettenetesen legyünk elkorlátolva, mint te mondd, nem hiszem. Talán Leibniz épen azt hitte, a mit te, minekelötte Bossuettel levelezne; a levelezés végével ellenkezöt tapasztalt, mint ezt kéziratban hagyott, s csak nem rég nyomtatott systémája bizonyítja. És mi is az, mi fontosságu, a miben nem egyezünk, és egyeznünk kellene? Csak értünk kell egymást, s verőzünk magoktól hullanak. Az eszesek között meglesz az Unio, a nép lassanként utánok simul.

Erre nézve én munkámmal egyebet nem akartam, — a ki olvassa, látja — hanem hogy az egyesülésnek ellenségei szünjenek meg, legalább némuljanak el; baráti pedig mind a három részről munkáljanak;

nem fortélylyal, nem erőszakkal, hanem szelidséggel, oktatással, a dolog felvilágosításával. Ez a tónus ha egyszer az iskolákba, a cathedrákra be s fel vitetik, elkészíti lassanként a lelkeket, s feledtetni a verőzést. S ha a lelkek így elkészülve lesznek: merhet csak valamit a kormány, nem is alattomban, nem is esupa zsinatban, legkevésbé Pápa által gyűjtendő zsinatban, hanem a magyar Diactán, hol nem a dogmákat kell határozgatni — hanem az isteni tisztelet módját, a külső szertartásokat, a fenyíték törvényeit kell megvizsgálni, és a nemzet characteréhez, a kor lelkéhez, és szükségeihez alkalmaztatni; hogy nemzetiség is legyen bennük. A catholicusoknak kell ezekből némelyeket vagy egészen elbocsátniok, vagy módosítaniok, a protestansoknak elfogadniok.

„Dogmák nélkül vallás nem lehet“ — s épen ezért kell még a valóságos protestánsnak örvendni az egyesülést: mert a protestantismus ma már minden dogma ellen protestál, — NB. Németországban, s itt ott nálunk is. —

Λ protestantismusnak hasznai! Λ kártékony tűz hamuvá tön egy ó iz szerint épült várost, s nézd a tűz után a város a legujabb iz szerint emelkedik. Többet mondok: az egymás ellen gyanakodó házastársak, barátok, rokonok közt haragos vita, háborgás, per támad, s a visszavonás sokáig valva tartja őket egymástól; lecsendesednek végre; felvilágosítva áll előttük a dolog; érzik gyanújuk semmiségét; kezét fognak, össze ülkeznek, s közöttük az egyesség, a bizalom, szeretet oly lépcsőn áll, melyen állni háborgás nélkül soha nem fogott. — Én a protestantismus hasznait ismerem, s megismerem: legalább félszázaddal előbb állunk, mint nélküle fogtunk volna; de miben? az erkölességben ugyan nem, hanem a tudományokban; és ez is jó, csak a szeretetnek, az egyességnek, békességnek sértésével, áldozatjával ne kellene többet tudnunk! Hát ha támadás, erőszakoskodás nélkül fejlettek volna ki a tudományok, mint már kezdtek is? — Λ kifejlés ugyan lassúbb, de talán épen azért jótévőbb, s bizonyosb lett volna. Mit használ p. o. hogy németországot előnté a tudományok zápora? nem hozta-e magával ez a zápor a mindent felforgató, pusztító scepticismust? Többet tudok-e, hogy semmiről sem szabad bizonyosnak lennem? — De te tennem megismerheted, hogy az említett hasznok nem kirekesztöleg a protestantismusé, akár eredeteket, akár a velek való élest tekintjük; a catholicus azokkal nem különban él mint a protestans, csak hogy nagyobb szerénységgel, vigyázattal, és azért bizonyosabban is. — Kipereltük magunkat; megismertük hibáinkat; fel van a dolog világosítva: ne

nyujtsuk-e végre jobbainkat a megbékelésre? ne öleljük egymást a hitben és szeretetben egyesülve, egy hazának fiai? — A szerény protestans, és az eszes catholicus úgy is közelebb állnak egymáshoz már, mint nem.

Ti könyvekben, régi homály lepte szent könyvekben kerestek a religiót, iparkodván annak homályát az ész világával elűzni; mi a religiót a Jézustól felállított, szakadatlan fenálló, tanításában a változatlan princípiumát híven követő anyaszentegyházban, apostoli tanító intézetben találjuk. Lemondunk-e az ész világról? behunytuk-e előtte szemcinket? — épen úgy nem, mint ti. A vallás, kijelentett vallás, igazságairól van szó, a ti systémátokban ennek a vallásnak hézagjai vannak, s az ész tölti azt be; homályt szenved az, s az ész ad neki világot; bizonytalan az, s az ész nyújt neki bizonyosságot. De nem felfordult rend-e ez? Mit akart Jézus? homályt hintni a világosságba? — bizonytalanságot a bizonyosba? — Így nekem az ő religiója nem kell; nem akarok, nem akarhatok keresztény lenni. A reformátorok legyalázták a ratiót, mint *servum pecust*; követőik a *revelatiót* gyalázzák le. A catholicus megadja mind a kettőnek a magáét; egyiket úgy hallgatja mint a másikat, s a kettőt szépen egyesíti. — A cath. épen úgy vizsgálódik religiója körül, mint a protest. és az örök igazságnak elvetése valóban nem haladás; — vagy hát miben haladtatok? — Szabadságtokat gyakran olvasom a papiroson, de a milyent ceclesiátok enged prédicátorainak, valóban nem igen dicsékedhettek vele. Szegény *vinyolai pred. Pap Istv. Ideájában* csupán csak gyertyákat enged gyújtani, és képeket bevinni a templomokba, és térdet nem hajtott a *Symbolicus* könyveknek; és már, úgy hallom, *Pestre* van szent szék elébe idéztetve. — *Angliának* vétkén semmi sem enyhít; ő nem vadász lelkeket, csak gyilkol. (Azonban *Angliában* a reformáta vallás a constitutionalis vallás) — És *Helvetiában* a catholicussá lett *Hallernek* le kelle mondania fényes hivataláról, a törvény nyilván szava ellen. És a boldogult *Stolbergnek* fanaticussá kelle lennie, s míg halála után is gyilkoltatnia, hogy pápistává lett! — Az a király, ki a *Hugonottákat* puskázgatta; és az a *Pápa*, ki *Galilei* könyvét átok alá vetette, nem cath. anyaszentegyház; s tetteknek nem a cath. religio, hanem ott a rossz *politica*; itt a rossz *hermeneutica* volt szerzője. A protestantismusnak csak egy gyűlölt tárgya van: a *catholicismus*! — az *atheus* vele megférhet, a *catholicusnak* mellette békével élni nem lehet.

Kedves barátom! én mindent gyűlölök, a mi religióm szelid lel-

kével ellenkezik. *Berzeviczy Lipsében* nyomtatott könyveeskéjét olvastam; s utálattal tettem azt le, *ellene*, ha panasza, s vádja költemény; a *tettek szerzőjük* ellen, ha igazak. De *Berzeviczynek* én a mostani tetteket azért nem hihetem, mert nem hivnek találtam a multaknak előadásában, nem, a cath. anyaszentegyház tanításának értésében, előterjesztésében. Nines keservesb, mint ráfogásokat szenvedni. Te közel vagy oda, hol a tettek történhetek; nálunk ilyesek hallatlanok; igen szeretném tőled érteni, a dologban mi van: te engem bizonyosan igaz elbeszéléssel fogsz gazdagítani.

Nines rosszabb a rossz atyafinál, s nekem nehezen esik, hogy egy oly férfúnak, mint te vagy, e féle perben kell avatkoznia, s általa keserítetnie. Adja az ég, hogy hova hamarabb fejlődjél ki belőle, s adassil vissza magadnak, hogy egészen a tudományoknak élhess, s a téged tisztelő, szerető barátidnak! —

Ujhely, augusztus 22-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczyja

czet áldást.

E pilanatban hozza hozzám a *Tud. Gyűjt.* lelkes dalodat, azzal a hév érzéssel, azzal a lyrai merész szép szállongással! Istenné tészesz édes barátom, s ennek vallása légyen egész köszönetem. — Indulóban vagyok *Eperjesre*, feleségemmel; s épen most veszem, egyszerre énekeddel, a hirt *Thalia* keresztnevé leányomtól, ki három eszt. óta anyjának testvérénél neveltetik, hogy ő és ez a sógorasszonyom bizonyosan megjelennek *Eperjesen*. E szerint a leányomat ma meglátom. Mely öröme! s csodálhatnád-e, hogy fejem szédül? melyet lyrai repdesésű levelem eléggé mutat.

Tegnap dél előtt, elizzadva a legrettenetesebb hőségben, gyalog lépe be hozzám *Gróf Dezsőffy József*, „Barátom, eltört a kerekem, adj egyet“ — mondá. — Míg szekere előjöv, mintegy két óráig mulatna nálam. — Mutatám neki *Sallustomat*, melyet júliusban és augusztusban tisztáztam nyomtatás alá. E munkámon harmincz eszt. óta dolgozgom. Magamnak ez a legkedvesebb dolgozásom, de másoknak az bizonyosan nem lesz. Összehasonlítánk némely helyeit, a német és két francia fordításokkal és (úgy kívánván a Gróf) a *Szentgyörgyi Gellértével*. — A Gróf a mi, itt aug. 18-án tartott Gyűlésünkől, tere vissza *Kassára*, honnan 27-dikén indul *Szent-Mihályba*; s itt most is gyönyörködteté lelkeinket, füleinket bájos beszédével. Itt vala *Báró Prényi Zsigmond* is, az *εὐλόλος Dezsőffynak* dietai követ

társa. Erdélyből itt valának az Angliából és Francia országból tavaly haza érkezett Bárá Wesselényi Miklós; — és a kit most láték először, Gubern. Secretarius Bárá Bánffy László. — Temérdek palotánk tele vala emberekkel, kiknek számokat hat vagy hét százra lehet tenni.

Királyi Commissariusunk mélt. Lónyai Gábor ungvári Főispán s beregi Administrator úr, egykor ezen megye első Alispánja, aug. 16-án sötét este jelent meg itt. Másnap (Vasárnap) sokan meg nem jelenének ebédjénél, megizenvén, hogy érzések tiltja az ily küldöttségű személynél mutatni tiszteletet s szeretetet. Hétfőn 18-án két óráig tartá a rettenetes zajú gyűlés, melyet Consil. első Alispán Szemere István úr haszontalan csendesíté. Sokára, igen sokára, megjelené a Commissarius. Alig pillantá meg a sokaság, s mint a méh a rajzás első pillanatában, felzúdula s Caraffát, Ötvöst emlegetve, szidva, kivele! kiáltozva, nincs az a gyalázat, amit el nem követtek. A táblánál ülők elhóltak; de elhólt maga a biztos is, s elsárgult képpel lépe széke felé. Ott Lónyai László lépe elébe, de személyét nem illetvén. Consil. Szemere, mihelyt ő nsága belépe, félre rántá székét, hogy neki helye maradjon, sőt parancsolá, hogy a szék tétessék oda a k. biztosnak. Ő nsága látván, hogy néki, Lónyainak, Lónyai áll útjában, megfordult e szókkal: „solválom a sessiót,“ s bennünket oda hagyá, s sem az nap nem jelent meg, noha hírül adaték a kiküldött főjegyző Szirmai Adám által, hogy jöhet, ha tetszik; sem másnap. Elméne Ungvárra, hol ma gyűlésez. A csapás tehát minket később vár. Ekkor katonasággal jö majd reánk. —

Midőn szó vala, kimenetele után, hogy itt a felső szék készen várta, csak maradt volna meg, s élt volna király biztos hatahnával, s némelyek olyformán szállának, hogy útja nem volt elrekesztve, Lónyai László szólala meg, hogy ő álla útjába, mert a Gyűlés ötet nem Praesesnek nézi, hanem csak a királyi parancs kihirdetőjének. — „Te is fiam Brútus?“ — ezt mondhatá ez a tizenöt eszt. előtt itt rettegéssel tisztelt fő tisztviselő. — De ő nem sokára ismét nagy lesz, s még nagyobb, mint eddig volt.

Nagy tekintetű leveledre még nem feleltem, de fogok; most csak azt mondom, hogy előttem a látásnak némely új részeit nyitád meg. — Itt a vármegye számosabb része, a Cons. v. Ip. s a k. biztos Kalvinnak tanítványai, a fő Notár. a Lutheré; s innen a név gyűlölöi azt hívék, hogy május 26-án hozott végzésünk mellől (hogy nem szabad, és hogy nem lehet) Kalvin miatt állunk. Ezek megtörtévé, egy nap protestans barátomnál evődtem, kérdvén, ha nem salvifica-e az

én litem is? — Barátom, sok bajt csinál a név a balgatagoknál, pedig illorum plena sunt omnia. És így neked van igazod.

Azt hittem, hogy első lapomat sem töltöm el e sietségben, és imel! — De ezeket szükség vala tudnod. S a szeretet szintugy beszédessé teszi az embert, mint a bor. — A Gyűlés felől szólj a jókkal, s mond, hogy nem képzelhetik azt a szépet és rútát, a mi itt történt. Kellett-e ez? Kellett-e ez? Kellett-e ez? Őllek tisztelő barátsággal.

Ő Exc. Szent-Iványi Fer. sárosi Főisp. azt mondá egy kívánságára a vmegyének: Si petitioni huic deferendum esset, quia lex vult; — Lutherani etiam essent comburendi, quia hoc etiam vult. — Felkele egy sárosi Assessor, s ezt mondá: nagyon böles és igazságos törvény az, melyet Excel. hoza fel példában; de az nem a dogmaticus, hanem a practicus lutheranust (a kétszínű embert így nevezik nálunk) parancsolja megégettetni; s a lutheránusokkal tömve tömött sárosi Gyűlés kacajra fakadt.

Széphalom, novemb. 4-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Róma Pápát választá, Pápát koronáza. Ohajtanám édes barátom, látnád, mely emelkedéssel olvasom én e czikkelyeket az ujság levelekben, holott sok protestans társaim nevetni fognak a nékik érthetetlen cifrán. A mi nagy, s tiszteletnek érzéseit támaszthatja, előttem mindig kedves. A Róma hite szeliden sötét: a miénk világos, józan, de pusztá; ott tévedések: itt igazság. De mely sovány igazság ez, és mely jóltevők, azok a tévedések! Ez próza, amaz poesis. A tiéd a jobb, mert inkább illik emberhez. — De végy ismét más tekinteteket! — Az áll ott a hol kell, a ki egyiknek is másiknak is szélén áll, s minél közelebb a másikhoz.

Septemberben öt napot tölték Szent-Mihálytt, Gróf Dezsöffy Józsefnél; egy nap éjféltkor váltunk el, s a gróf bekísére szobánba. Egy ifju ember, ki most jöve ki iskolájából, s magával holmi apróbb nyomtatványokat hozá, még vetkezetlen ült szobájában, melyen keresztül kelte mennünk az enyémbé. Bekisért, hogy mig elnyom az álmom, mulasson. Ne olvasson-e valauit? De igen mondám: a Balog levelét az Unio felől; mert a Kopácsi predicatorját és a Kédl ódáját az esztergomi Temp. köve letétekor olvastam már. — Az orgonán kezd, s a Primátuson végzi. S mit ad érte? „A keresztény martírsá-

got.“ — *Balog* dobolva megyen vadászni, — Mása ő az *Egri Püspök* protestansának. — Nem alku tehát, hanem vizsgálatok. — Azok kel-
lenek még! azok! Nem lesz ott soha egyesség, a hol az egyességet
a vizsgálatok útján keresik.

A czél *religio*, nem *theologia*; s az elsőre hit és érzés kell; eszes hit és eszes érzés, de hit és érzés. — Midőn *Erdélyben* járok, egy papom dicselkedve emlegeté, hogy *Kolozsvártt* a *Pápista*, *Kalvinista*, *Lutheranus* és *Unitarius* papok egy sorban sétálnak igen gyakran az utcákon végig, s sajnálják, hogy ez nincs úgy többé. *Napoleon Hollandiában* járt. A plébános és a kálv. pap közbefogák a 80 esztendős *Rabbint* ki alig tudá állani, s így össze kapcsolva léptek a császár elé. „Felsőleges uram mondá a plébános, a mi megjele-
nésünk legszebb trimphja felségecnek.“ — Hidd el barátom, a szere-
tetet régen ölelte volna a dühösködni szerető *Daemont*. A disputálás tartja életben.

De a hon csak a vallásbeli egység mellett lehet boldog — láss és mond ezt, ha mered. Talál a gonoszság módot, ha egy is a vallás.

Olvasd ezek helyett inkább egy Ódámát:

Az esztelen böles titeket istenek,
Tagadni akarna. De ti felette meg-
Dördítitek bosszús ütéssel
A ropogó tüzeket, hogy Újhely
És a hegyaljak bérezei rengenek,
S fortyanva esap ki partjain a Tisza,
S az sápadozva rogyan össze;
Érzi hatalmatokat, s — tagadja.
Ekként dühültek egykor az elfajult
Tellusz szülöttei ellenetek. De Zeusz
Fölkelt; futának ők, s az adáz
Enceladuszra terüle az Aetna.
Engem szerény szív vonz tifeletek, és
Nem ingható hit, s magzati félelem.
Áld szenvedésim közt nyögésem:
Áld poharam, ha virág övedzi.
Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos
Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz,
Gerézddel ékesítve fürtjeit;
S újra sötét jön elő, s fagy újra.

De jöjjenek! ti gondotok az: nekem
Örvendni illik, tünni, reményleni.
Szakadjon ég föld egybe; szórja
Lángjait a Phlegeton! ti védtek.

Mennyi Theologia éri fel ezt a szent érzést? — Hadd fesse
Dezsöfyt, és az ő *Szent-Mihályát*.

Szent-Mihály Tokajon túl fekszik két órányira. Egyipti sik és ter-
mékenység. *Tokajnak* gyönyörű alakú hegye kékelteni kezd ide, a
miskolcziak, *egyriek*, alig látszanak. *Beregij*, *Erdélyij*, *Belgrádig* nincs
hegy. A hely hat ezer lélekkel *Dezsöfyt* uralja. Szürüs kertje tágasabb
mint az a hely, a hol *Kassa* fekszik; s tele van gabona asztagokkal,
kazalokkal, granáriuma étellel, úgy tibuszai a föld alatt. Kertjében
három mintegy esztergályban faragott domb, melynek egyike 22 hordó
bort terme tavaly. Egy, ez idén kiszáradt 500 holdnyi tavának helyén
2,000 köböl (véka) szóda (sziksó) földet separtete. Másik szöleje itt 500
hordó bort terme tavaly, a bordézma ismét 500 hordót adott. Marhái
felül nem szöllok. — És még sincs pénze! Pedig *Zemplényben* is bír két
falut, és két másnak hason felét. Pedig nem veszteget! Pedig gondos
gazda. Mit adna *Szent-Mihály* németországban.

A grófné (anyja leánya vala Cancellarius *Eszterháznak*) szép
leány volt, az most is, de el van hívva. Maga a gróf ismeretes *Diétáink-
ról*. Volt egy idő, melyben engem két különböző ízben nézének gróf
Dezsöfynék, és csak hangom látatá, hogy nem ő valék, mert az övé *mu-
sicalis zengésü*. Most ő is húzik, és ifjabb lévén, még pedig sokkal, nem
oly ősz, és nem oly ritka hajú, mint én. — 1808. született *Aurél* magya-
rul, deákul, németül, tótul, francziául, olaszul, angolul tud, és görögül
úgy olvas mint deákul, legalább mint angolul. *Marczell* nagy musikai
talentom; a 12 esztendős *Emil* jó tej, de míg magát nem ismertetheti
úgy, mint a nagyobbak. Mind a három tud görögül is, még pedig a mint
hinni nem könnyű. *Virginie* való leánya atyjának, és lelkes, s a legtis-
tább moralitású anyjának. Én szebb házat nem ismerek. Imhol az éjjel
csinált Epigrammám, melyet feleségem tanácsát követvén, csak újesz-
tendei kedveskedésképen küldök nekik. Addig nem látják:

Egy fia volt, a mint mondják, és lányai hármak: (Vénusnak.)
Itt három férfi gyermeke, s lánya csak egy.
Virgini most *Érosz*: *Aurél*, *Marczellel*, *Emillel*
Chariszok; *Uranidé* anyjok; az atyjok *Appoll*.

S a gyermekek arczokra s természetekre nézve is azok, a kiknek lenniük kell. *Virginia* és *Aurél* egymásnak portraítjaik. — Gonoszabb Calligraphot nem képzelhetsz, mint a *Gróf*. Sok leveleit magyarul, németül, francziánul, deákuul a szép *Grófné* írja neki. *Zemplény* vármegyének archivumna a *Grófné* kezétől bírja azt a relatiót, melyet a *Gróf* és én iránk, a *Zempl. Emlék* cránt. Lásd azt a *Döbr. Muzzeumában*; s a *Grófné* csak azolta tud magyarul, miolta a s s z o n y.

Ily háznál nem lehet gyermekeknek *nagyokká* nem neveltetni. *Lát-nak, és hallanak*. Az én szerelmem *Aurél*; két kötetet fordita magyarra francziából; most egyet *anglusból*. Az első czimje; *Galérie Morale et politique par Ségur*. Lelkes, szálas, lángoló orozájú fiú. Szolgálni fog, s talán követek körül.

Én úgyba estem, s feleségemnek köszönöu életemet. Ő az atya stánienjei által kapa orvosi tudományt, vagy tapasztalást. Forró nyavalya jöve rám, tüdő gyulladással, s 24 órával azután, hogy 65-ik esztendőmbe beléptem. Megvan ölve a nyavalya, de örzöm magamat. Az asszony nemesebben van teremtve, mint mi, azt mondja *Lessing Emiliában*, s a természet csak abban téveszté el munkáját, hogy nálók higan vette a sarat. Nekem *Sophie* az áldás. Mi volna életem nélküle! Még jobb asszony, mint ő, nincs. —

Még levelem hozzád ér, láttad *Hébét*. Kezemben van. Én *Gróf Majláthnak* nyujtom a szépség alnáját. A bosszuló kard gyönyörűen van költve s beszélve. — Mit mondasz *Boufflersemre*? mit *Theresiánra*? Ezt nem szabad nem magasztalnod, mert sietve irtam ugyan, de melegen buzga fel szívemből. — Ha nyelvünk *sokszínűséggel* nem bírna, nem bírnánk a *Boufflers* leveleit. Am mérkezzék össze velünk e részben a német, s adja bár *Göthe* úgy, mint én. És mégis neheztelnek némelyek, hogy a nyelvet sokszínűségben akarjuk megtartani.

Hadd valljam meg előttd, édes barátom, hogy én octób. első napjaiban azt kezdém reményleni, hogy téged véletlenül öllelek meg. *Bécsbe* készültem, s láttam volna a *Pannonhegyet*, *Pázmándot*, *Pápát*, *Zirczet*, *Sümeget*, *Niklát*, *Keszthelyt*. Feleségemnek *Herczeg Koháry és V. Cancell. Almásy* kezekben álló birtokaiért akarék egyezésre lépni. A V. Cancell. nem vala *Bécsben*, s attól függ, hogy akar-e alkudni. Várom a tudósítást. Ha kell nemnem, *Pannonhegyét* el nem kerülöm. De bár ezt april. előtt ne kellene tennem. Télben utazni nem jó öreg és reumás embernek. *Emil* fiam velem jön, hogy magam mutathassam neki, mit kell látni *Bécsben*? Nekem ott nem kell egyéb, mint a *Belvédére*, a festők, és faragók *Academiája*, a festők szobái és a kertek. Estve a *játékszin*.

Ez az esztendő még jobb bort ada, mint a tavalyi. Derünk octob. végeig nem volt, s a szem ép vala és sárga, mind a négy szőlőmben, a szem teljesen megérlett. Lesz-e borra szükségtek? Ha lesz, előre küldöm a mutatót üvegekben, mihelyt a bor kiforja magát. És ha ti is érzitek a pénz szükségét, veszek én áraban akár juhót, akár szarvas marhát, akár lovat. Szeretném a többek közt, ha egy mént kapnék tőletek; a hetven felé járó kis ember próbát tenne még, ha úgy nem háyná-e le esüdüre, mint 1818. midön lovászomat kétszer röpíté le, engem soha nem, pedig voltam veszedelemben.

Élj szerencsésen kedves barátom! Reménylem, ez a melegen fecségő levél érezteti veled hogy forrón szeretlek. —

Pannonhegyén, nov. 9-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor.

A te, nékem kedves, és már régtől óhajtott tárgyú, leveledet akkor vettem, mikor *baranyai s bácskai* utamból megérkeztem, sept. 13-án; s minthogy még a tavaszkor tett ígéretem szererint atyám, testvérem s unokáim közé iparkodtam, s ezeknek karjaik közül csak octob. 17-én fejtűdzhettem ki, a választ mind eddig halasztottam; ennek egy oka az is volt, hogy tőled utolsó levelemre tett ígéreted szerint feleletet vártam. S mit is feleltem volna? s mit felelhetek most is egyebet, minthogy a amit magad is gondolhatsz, minthogy kedves, s egyszerűsmind szomorú leveledet vettem, és — szívem fájt, s mégis a fájdalom édes volt. Én neked e körről hasonló édes keserűt nem irhatok: itt hallgat minden; leütött fejjel, földre szegzett szemekkel jár kél az ember. Különös isteni áldásul kell vennünk a tavalyi igen roszt termésre következzett bö ideit majd mindenben. Így is Isten tudja mi lesz a szegény földnéppel; pénz nincs; s a termés mert bö, veszendő; a jobb gazdák is nyögnek a mult idők hosszú sulyok alatt. Alig arat, szür, már készen vannak az elmaradt magokét foglalók: vármegye, uraság, pap, mester, zsidó stb. Mely szomorú, barátom, a való emberiség képe, melyet a magába vonult philosophus vagy költő oly szépnek, oly nagy-nak, oly boldognak képzel! — *Pozsony*, *Győr*, mint hódolt; ellenben mint küzködött *Sopron*, *Szala*, *Veszprém* — jobban tudod, semhogy tőlem várj tudósítást. Mi lesz a vége, ki tudja? Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus! —

Én, nagy érdemű barátom, élttemben annyi utat sem tettem egyszerűre, mint ez idén. A barátság, s csupán csak ez hívott meg *Ba-*

ranyába, s Bácskába; s mindenhol jó, igen jó emberekre találtam; s ez nekem elég! — Sopron vármegyében lévén meglátogattam a már Pesten ismert *Tatay Jánost*, most lövei plébánost; s nála láttam azt, a mit neki egyedül irigylek — a te képedet. — A fiatal embert sajnálhatni, ki a mohó vadászatok által magát felette meggyöngítette; szerenese ha a phthisis el nem ragadja őtet. Itt hallottam azt is, hogy *Edvi Illést*, nagy-geresdi praedicátort, a *pozsonyi zsinatról* irt versei, és *Szaláival*, vámos családi plébánossal kötött barátsága miatt az intolerantia hivatalától megfosztá, bátor, mint mondják, predicációi elég lutheranus lélekkel voltak mondva. Oh, barátom, vajha egyek volnánk! — Septem. közepén nálunk volt a méltóságos pécsi püspök ordinalni; egy clericusunkhoz bevetődött, s ezt a te *Szép literatúrád* olvasásában kapta. Csudálhatod velem együtt a különben nem finom öregnek jó, s erántad kedvező ítéletét; megdicsérte a fiatal embert, azt mondván, hogy téled tanulhat igazán magyarul. Minthogy ily dicséretet felőled ily törzsök agg magyartól, ki legfőbb *Gradányit* fogná érthetni, nem vártam, azt gyanítám, hogy: latet anguis in herba — de az olvasó ironiát nem vett észre.

Íj, kedves barátom, mint vagy! *Horváth Endrének* egy igen különös álma volt; az álom csak álom, de az ember mégis tart tőle, ha kedves tárgyát kedvetlenül mutatja. Az egek oltalmazzanak minden rosztól téged, s a tülem igen tisztelt tizedet.

Széphalom, novemb. 19-én 1823.

Még nem vevéd levelemet, melyben *Dezsőffyrol* szölkék; de az, a melyet én vevék téled ez estve, nem engedi, hogy válaszod után várjak. Barátom, *Horváth Endre* a második felőlem, nem kedvest, és mint-hogy ilyet elretten. — Ő tehát engem szeret. Oh hagyd a te kebledbe öntenem e hiren támadott örömemet. Mely gonosz istenség az, a mi közénk ily ködöt huza! vagy inkább mely útálatot érdemlő emberek, a kik a magok czéljaik miatt így keserítik el másoknak életeket! De feledjünk mindent, s emelje fel lelkeinket az a szép érzés, hogy az igazság (veritas) végre is triumphál; bár azt mondhatnánk, hogy triumphál az igazság is (justitia). De ez még ritkábban jut el ahhoz, a mi őtet illeti:

Hogy *Tatay* bírja képemet, nem tudtam. Kevélykedem annak a derék embernek barátságával, s ma fogom azt neki magának is mondani. Én igen sokszor vagyok festve, s néhány íven igen jól, még többszer szerencsétlenül. Bécsben 1791. német barátim engem egy koppenhági

festőhöz utasítanak, a ki igen szerencsésen dolgozik. Ide engem az is vonza, hogy kérdhessem tőle, ha látta-e *Klopstockot* és a két *Stolbergeret*. Benyitám az ajtót, s szölkék a soha nem látottal. — Uram, monda *Stunder Jakab*, én oly feltétellel jövék *Daniából*, hogy *Rómába* menjek, de előbb egy betegség, azután pénzem elfogyása itt tartóztatának; hazádba akarok lemenni. Kérlek festesd magad, hogy abból ismerjen hazád, míg meglát; de bízd rám a festést egészen, s még azt is, hogy oly nagyra mint magannak tetszik; árát akkor szabjuk meg, mikor a kép kész lesz. Még akkor a haza is, én is gazdagabbak valánk, s vaktában rá állék. A kép oly nagy vala mint az ajtó, s húsz aranyat fizeték érte. A rajzolás nem volt igaz, de St. a festéklés által oly igazzá tevő, az igen szép képet, hogy teljesen hasonlita hozzám. Midőn *Szarvason* 1793. marcziusban farkas bundában léptem-be *Tessedikhez*, ez így szölkita meg: Untert. Diener, Hr. v. K. — Uram, én azt hittem eddig, mondam neki, hogy én az ur látásához mindeddig nem kaptam szerencsét. — Igen is uram, felele, én az urat soha sem láttam. — Hát hogy ismer rám az ur, holott senkisémondható meg, hogy itt vagyok? — Két hétig háltam egy szobában az ur képével *Stunderrel*. — A *Jelin* által rézbe metszett képem nem jó, — de igen jó annak *Küniger* által dolgozott előképe tusekban. — *Dónát* sokszor feste, s mindég igen roszul. Hiv képem csak a *Krautzingeré* 1808. és a melyet *Döbrentey* bir tülem ezen *Krautzingeré* után. Ha e tájon volna festőnk, azt neked lemásoltatnám. De ha ez halad is, megkapod; s higj állításomnak, úgy fogok vele kevélykedni, hogy ágyad mellett függ majd, mint R. L. a maga Leopoldi keresztjének örül.

Én ismét újra írom *Sallustomat*, de már most nyomtatás alá, s annak a jövő eszt. meg kell jelemnie. Ide zárom előbeszéde elejét, hogy lásd, mennyire szeretem őtet; ha izlésemnek s eszemnek nem becsületére is, kénytelen vagyok vallást tenni, hogy még inkább, mint *Cicerót*. Ennek epistolájával tegnapi estémek tevém ismét gyönyörítvé. Mely boldogtalan ember, a ki azokat nem ismeri. És miért eléglé meg a tiszteletes *Grosser*, hogy azokból oly keveset fordíta! ha gazdag volnék, nagy praecinnokat tennék a görög és római *Classicusok* fordítására, s egy *Irót* tizzel is fordítatnék. Sokaknak merések után birhatjuk őket jól. — Egy történetet; tudod, minék. — Midőn *J. József* ellenzé, hogy a *Pápa* veres kalapot adjon *Eszterháznak*, az egri *Püspöknek*, ez magához hivata *Eszterházyt*, s fájdalmasan jelenté neki, hogy a megígért *Cardinalisság* elmúlt. Ennek helyébe megparancsolá *Card. Garampinak*, hogy a *Püspököt* *Egerben* látogassa meg.

Belépven a *Cardinalis Egerben a Püspöknél*, így kiálta fel: „Mi áldott föld ez a magyarország!” — Bizonyossá teszem Eminentiadat, — felele a Püspök, — a Magyarának nines panasza Teremtője ellen. — Értem *Exádat*, mondom, midőn nekem ezt maga beszéllé az asztalnál, s megcsokolám kezét, még pedig forrón. — A Püspök engem nagyon szeretett, noha (a mint maga mondá jelenlétemben *Cons. Fáy Bertalannak*) mi ketten mindég veszekedünk egymással.

Öreg embernek egyik vétke a történetek beszéllése; hallj hát még egyet: Egykor az asztalnál szokott helyemen a Püspök baljánál ülék. *Consil. Taródi*, később a helytartó Tanácsnál, akkor subalterni iudicii *Hevesiens. praeses*, a Püspök másik felén, tőle második ült. Helyet fogván *Taródy* kezdé a szót. „*Kegyes Uram, mi ma egy rabot száz esztendei börtönre kárhoztatánk.* — Tekin. Úr, mondom, bántás nélkül legyen kérde: mikor a *Tek. urak* neki az ítéletet felolvasák, nem néze-e körül a szerencsétlen, ha bírónak nem ment-e el eszek? — A Püspök előtt még nem vala a leves, és mégis bort parancsola. Komornikja nem érté, s állva maradt. — Bort, mondom a Püspök másodszer; azt rám köszönté: *édes K. uram, az Isten éltesse kelmedet!* — Megcsokolám ismét kezét. Engem ekkor ez az egészség ivás tartott vissza a veszedelemtől; a hágdosni vágyó pöffeteg ember bizonyosan feladott volna. — Mely sok vakmerő lépéseket tevék egész életemben, pályámon, és pályámon kívül! De bár többen is tennének. *Gróf Lázár János* erdélyi *Statuum Praesidens* azt szerette mondogatni, hogy ő nem I. Ch., a ki magát az emberekért megfeszítesse; s a világ az ily érzést tartja okosságnak. Én az ilyekért szeretném a nem I. Ch.-usokat keresztre feszíteni. De hagyjuk folyni a világot, amint akar és tud. *Neptunum e terra longe spectare furentem!* Ölelek tisz. szeretettel, téged és a mi *Endrénket*, kinek szeretetét, nagyon kérlek, nekem nyerd meg teljesen.

Pannonhegyén, dec. 11-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
tiszteletét.

Hasonló vagyok én, édes barátom, ahoz az adóshoz, ki hogy régi adósságait fizethesse, ujakba veri magát. De mely kedves, mely jötevő nekem ezen adósság csinálás! — Igen, barátom, én még *Dezsőffy*ről nem kaptam leveledet, hogy a magamét hozzád megindítottam; s minek előtte arra felelnék, veszem a másodikat tőled. S ne

örvendjek azon hitemnek, hogy *Kazinczytól*, a szép nagy lelkü férfiútól, szerettetem? Mennyivel érzen magamat boldogabbnak csak az által is, hogy te engem *Gróf Dezsőffyvel*, ezzel a ritka magyarral, s az ő dicső házával ismertettél meg! S mennyi rénybe kerül ma *Dezsőffynek* lenni! Az ég tartsa ötét, a nagy *Grófot*, hazánknak sokáig s szép lelkét adja által maradékról maradékra örökkön örökké. Te mond rá az Áment.

Hogy a *vallás egysége* mellett is talál valamit, min játszék közöttünk a rossz doemon, ha tagadnám, nem tudnám mit beszélek; de neki egy palástját az által lefognánk vonni, mely alatt most igen, igen könnyen játszik; és pedig — *iure suo.* — A philosophusnak, a magába zárt bölesnek, religiója előttem mindig szent; s épen ugy sajnálnám a nép religiójával megelégedett böleset, mint boszonkodom a semmi religiójú philosophus ellen: előttem egyik úgy nem philosophus, úgy nem böles, mint a másik. Azért a te, religiót melegen érző lelkednek ódái szállongásai engem is emelnek; s szívem melegével köszönöm a közlést. *De a nemzet religiójának egynék kell lenni, ha egynék akarjuk a nemzeti lelket.*

Mébet még nem láttam, de fogom. Mit irt ott *Gr. Majláth*, a mit te a szépség almájával jutalmazsz, nem tudom; de mit a *Gr. Aurórában* a *Sóbánya* fenekéről irt, azért ugyan egy férgest sem adnék. S mi az a *költői nagyság*? Ha a 10-ik, 14-ik században támadt volna *Auróra*, kedves fogott lehetni a hihetetlen, izetlen mese; de ma! Általában nekem az idei *Auróra* nem tetszik. Nem mindég szállunk felebb; s a magasan szállongó sasnak is lankadnak olykor szárnyai.

Be kár, hogy nemzetünk története csak mindég *historia regum* marad. Oly fényes, mégis oly száraz; oly bő, mégis oly szegény! — *Fessler*től nyert történetünket mind eddig nem volt szerencsém láthatni. — A *görög* p. o. mennyivel ingerlőbb! mint ragadja ez a szívet a nagynak, szépnek érzésére! mely világosan tűnik ki belőle a nemzetnek characteré! mely tanítók a megtagadásnak példái! A két ellen lelkü hősök *Themisztoklesz* s *Arisztidesz* mint tudják teledni személyes viszongásaikat a veszedelemben merengő *Athéné* sajkáján! — Ó gyönyörű vétke, ha vétke ez, az öregségnek, hogy beszélitek előttünk az előtte élt öregséget! Szívem emelkedék a te általad hozzám beszéllő püspöknek szavaira; mely sokat mondók röviden! S mely helyes a még akkor fiatal *K.*-nak csipős észrevétele, mely bölesen megelőző az öregnek rendelése! De az csak mindég vétke marad nemünk-

nek, hogy: Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quaerimus — de nem mindég — invidi. —

Jóltevőleg szólnak, édes barátom, az ó sirokból bozzánk az elhunytaknak gondolataik; s úgy hiszem, hozzájok kell mindenek előtt járulnunk, hogy emberek legyünk. Azért ítéleted a *classicusok fordítások* eránt, ítéletem nekem is. Alig várom *Szallusztodat*, ki valóban nem fogja magát szégyelleni, hogy őt *Kazinczy* szólaltja magyarul. Te nekem az előbeszédből ígértél valamit; elvárom. Én neked addig szoros vizsgálatod alá bocsátok itt *Theokritből* egy darabot, azt, a mit épen most tisztázok. III. Idüll 6. v.

Al! Amarilli kegyes, barlangból mért kitekintve
Nem szólíts engem kedvesnek? vagy te gyűlölsz-e?
Vagy lapos orrom bánt, nümplám, vagy hosszú szakállom,
Hogy ha közel szemlélsz? Magamat felakasztani késztesz.
Ime tíz alma neked; mind ezt szedegettem azon helyt,
Hol te hagyád szednem. Vedd-el, hozok holnap is emyit,
Vizsgáld, ó kérlek, kínzó gyötrelmemet; ah! ha
Döngő méh volnék, mély barlangodba repülnék,
Téli borostyánid s perjéiden által evezvén.
Most ismerem Eroszt: ő vajmi vad isten: oroszlán
Emlök szoptatták, s nevelé erdőkben az anyja.
Gyujtva emészt engem, s tüze mélyen, esontoinig éget.
Bájszemű, sziklakemény szívű, oh! barna szemöldű
Nümpha! karold át a kecskést, s nyújtsd esókra az arczád.
Mert mi hiú legyen is bár a esók, édes az érzés.
Megtessed, a koszorút, hogy részecskékre tiporjam,
Mely, Amarilli, borostyánból érte fejemen függ,
S bimbós rózsákból, s jó illatu petreselemből.
Haj! mi levék, s mi fog érn szegényt! te, te nem könyörülsz-e?
Bőrös köntösömet levetem, s ez özőnbe szökendém;
Hol thünn-halra veté hálóját gondosan Olpisz.
S bár meg nem halok is, néked gyönyörödre lesz e kép.

Nekem az a különös kapriczom, hogy a görög ü-vel vegyük által; s ezért nyelvünkben kevélykedem. S *Theokritben* a görög neveket görögöknek kell hagynom, hogy *Zeusz* ne legyen *Jupiter*; s *Herakles* ne *Herkulesz* stb.

A jók előtt felolvastam leveledet — *Kazinczyt* czekkel mennél közlebről ismertethetnem egy triumphusom — elragadva valának

a szép lelkű levél által; s ha nem mindnyájan lennének is J. Chr-usok, valóban közölök egy sem *Herokrat*. Mindnyájan ohajtják, hogy az a Cancell. hová hamarabb reá álljon kívánságodra, s téged láthassanak, tisztelhessenek, méginkább szerethessenek. S én?! — *Horváth Endre*, azolta hogy leveledet vettem, nem mutatta magát. Igen sajnálom, hogy azon levele, melyről én levelezésünk kezdetén említést tettem, eltévedt; de ő bizonyosan fog hasonlót írni, s azt, a mit te, szép, jó érzésű férfiúnak álmából fejtesz, benne valóban fogod találni. *Ανδρωπος των ζεωνων απεθανε*. — Adja Isten édes barátom, hogy az igazság és igazság kezét fogjanak, s a *Khariszok* nyugalomban fonják koszorúikat az érdem fejére. A napjaidat éltető és édesítő *Sophiednek*, a tölem nagyon tiszteltnek, ezer üdv, s ezer áldás tölem, s bizonyosan a hazától is, ha a hazát a jók teszik. Sokáig tartsa fen még éltedet minden jóknak ohajtásokra, s tARTHASSA!

Ujhely, deczemb. 20-án 1823.

Édes barátom!

[Ma végzém el végső gonddal *Sallustomat*. Addig azonban sajtó alá nem megyen, míg bizonyos segéd munkát nem kapok. Nyugtalan vagyok látni, mit ítélnék jobb olvasóink ezen igyekezetem felől. Bár úgy járhatnék vele, mint maga *Sallust*, a maga dolgozásával. Azt mondja minden, hogy rossz, hogy vétkes: de szép.

Minap elfeledém levelembé zární előbeszédét. Imhol az. *Salustot* itt nyomban követi *Cicero*. Két fő dísz a *Látium* nyelvén, *Hellásnak* két nagy növendéke, kik ennek koronás fiaival bátrak valának megvívni, s szép nyelveket az ő követése által még szebbé tevék, honjokat halhatatlan dolgozásaik által megdicsőítették; méltók, kiknek képeik egymás mellett álljanak. De túl azon, hogy miudkettejét egy nép szavaival halljuk szöllani, egymáshoz nem sokat hasonlítók, s ez amaannak, amaz ennek épen ellenkezője.

Cicero úgy szöll, mint *Rómának* minden más fia, de lelkesebben, de több tudományyal, több gonddal: *Sallust* a hogyan senki nem más, de meghaladva minden mást. *Cicero* szabadon ömlöng: *Salust*nak nyelve verdesett; nem őt viszi a beszéd, hanem ő viszi a beszédet. *Cicero* bőven szeret áradozni; neki a sima kedves, a kigyalult; mesterségét, gondjait, míg a hol fél napokat is pazarla el két három sorának kisikárlására, szerényen rejtí el; *Sallust* darabos, de az ő darabossága kecsesebb és kedvesebb a másik simaságánál; ő nem rejtí

el gondjait, sőt olvasóit minden szava, minden fordulása váratlanul lepi meg. Amaz megelégteli a szokottat, azt, a mit minden érthete, s egyszerre érthete, s az ilyet csak nemesítgeti: *Sallust* kevély mindentől értetni; végig röpi az egész körön, egyesíti a mait, a már avulót, az újat, mihelyt az ilyet magát szépség hathatóság olykor csak szokatlan arcz által is ajánlja; makacs izléssel válogatott szavait, makacs izléssel fűzi össze, s természeti kecséit kaczer fortélyok által nevelgeti. Benne együtt a *Catói* rusticitás és a *Gabiniusok* asszonyos czifrája, a férfias és puhult, a honi és az idegen, a később kor órdám szine és a hajdani fanyar, a nemes és nemtelen, s törvényszeres és a vétek, s egyike nem ritkán a másika mellett, de mindég kellemekkel gazdag méltóságban. *Cicero* változtatja szineit; *Sallust* a maga komolyságából soha ki nem lép. És neki egyéb érdemei mellett éppen ez a komoly arcz, ellenkező egyezésben a *sybaritai* piperével, adja azon méltóságot, melyet a szintén úgy tömött, de nem kedvesen sötét, hanem fekete s komor *Tacitus* is csak úgy tud meghaladni, hogy utólrni ugyan távolról sem tudta. *Cicerónak* arczában szépség van és erő, az és ez egy mértékben nyugalomban: a *Sallustéban* csak szépség, de erő által; a tavasz a szépséget alá veté az erőnek, de csak majd hogy egész hatással törjön elő, s az erőt feledtesse, melynek, a mint látszhaték, egyedül keresé ragyogását. A *Cicero* műzsája halad tárgya felé, mint a kinek dolga van, s nem is óhajt tetszeni: a *Sallusténak* nincsen dolga, s láttatni akarja magát. Lépdel, nem siet — et vera incessu patuit dea.

Nem felelek értte, édes barátom, hogy fordításom igen rossz lesz, legalább, hogy javalást ugyan nem nyer. Nekünk magyar olvasóknak csak a folyó kell, csak a természetes, csak a czifra, zörgő; azt a római szint mi úgy nem tűnjük, mint a francziát, németet. De legalább azt mutatja, a mit veled itt közlök, hogy *írómat* nagyon szeretem.

Deczember 15-én *Ungrári Főispán* mélt. *Lónyai Gábor* úr mint kir. Commissarius tartá gyűlést *Ujhelyben*. A *Geppert*, német Infanteristái rettentő számban lobogó zászlóval állának a vármegye háza előtt, jobb és balszárnyon a *Friedr. Wilhelm prussiai* király nevét viselő *Stipsics* huszárjai. Felolvastatván a parancs, eltépte az augusztusi protocollumot, solváta a gyűlést, s Viczeispánjainkat, Szolgabírónkat, Esküdtjeinket Perceptorainkat magához rendelte. — A nemesség eltölté a folyosókat, grádicsokat, az udvart. Végre Consil. *Szemere István* úr jött mint fogoly. Viváttal fogadtatott, valamig csak szobájába nem kísérté a huszár tiszt.

Azután a *Personalis* testvére, nekünk második *V. Ispánunk* hozatott lo *Lónyaitól* ismét mint fogoly, így osztán minden Szolgabíró, Esküdt, s a két Perceptor. Zenge a folyosó s az udvar mindég. Engem betegeskedésem vont el *Ujhelytől*, s nem voltam ott. Maga a Commissarius, mint a tiszték és közlegénység, igen nagy szerénységgel viselék magokat. Meg kell lenni, mert parancsoltatott. — A *Státusok* nem igen tevék a mit vártam, tudni illik hogy valamint a Magistrátus külön nem szakasztja magát a Státusoktól, úgy a Státusok is tagjoknak nézik a Magistrátust; s így azok 16-án magok szabadíták fel magokat, a szerint, a mit régen elvégeztek és megmondottak. —

A Commissarius pénteken jöve be *Ujhelybe* deczember 12-én, s azonnal katona álla őrt a vármegye háza kapujában. *Gróf Dezsőffy József* és *B. Wécsey Pál* kérésekre az Ehrenwacht az utcára állitatott, a Comnis. és a katonaság innen *Ungrára* ment.

Élj, szerencsésen, édes barátom. Az Isten adjon néked, tiszteltre méltó szerzetednek, előjáróidnak, barátidnak, boldog új esztendő; engem pedig tartson meg nagybecsű barátságodban.

Pannonhegyén, febr. 9-én 1829.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor.

Jó ideje, nagy érdemű férfiú, hogy a *Szallusztól* előszavából küldött darabot vettem. Feltettem megamban, hogy addig nem felelek, míg az egyik leveledben említett magyar fordítást el nem olvasom, s azt az eredeti texttel, s a te előszavaddal összenézem, s nem látom, mennyivel ígérhetünk magunknak töled többet, mint amattól nyertünk. A mint kezembe vettem, s átforgattam, már is elrezzentett az eredeti text lapjain a sok vacuum horrendum; már is kezdém gyanítani, mennyit veszthett a magyar *Szalluszt* az eredetinek kerek rövidségéből. Elolvastam egészen, annál örömebb, hogy *Szallusztot* eddig egészen nem olvastam; s úgy találtam, a mi különben is természetes dolog, hogy az eredeti rövidséggel vesztett az eredeti csin is. Nem szeretem, ha remek munkához nem remek kezek nyúlnak. Már gyermek koromban tudtam boszorkodni, haki fordítását legalább is annyi sorral végezni nem tudta mennyiből az eredeti állott: mindannyiszor pirultam nyelvünk miatt; nem érvén akkor még fel eszemmel, hogy a hibának nem épen a nyelvben kell lenni, lehet az a fordítóban is; s hogy a nyelvet egy ember nyelvéből itélni nem kell ott, hol fogatkozásról van szó.

Ha előszavadból, s eddig ismert munkáidból szabad ítélnem, nem csak reméllem, de bizonyosan is tudom, hogy a te *Szallustol* hosszabb az eredetnél nem lesz, s csinatlanabb bizonyosan nem. — A két római classziusznak író characteriszticájokat mely röviden, s mely teljesen, mely szépen adtad! Arról lett szó, ha az ítélet magadé-e? Többek előtt olvasám fel. Egy, kiről fel nem tenném, mindjárt a hasonlításnak elején arra emlékezett, hogy ezt már olvasta. „Így nem, mondlám, így bizonyosan nem, különben az ítéletben két tiszta fejű férfiú miért ne jöhetne össze?” Ment, s *Szallustját* hozta el; s felvete *Szallustnak Cicero* ellen, s viszontag tulajdonított képes moeskolódásait. S kacagtuk. — De te miféle segéd munkát vársz? s mi végből? Megbocsáss, nem értek; azért ha értne kell, ird meg világosabban.

A vallás különbsége a mi szomszédunkban — *Sághalmon* — egy szomorú tragoediát szült csak a napokban. Egy közönséges nemes lutheránus legény egy pápista szolgáló leányt akart elvenni; annyira memyre már meg is volt köztök az egyesség. Azonban a leány magától-e, vagy másoktól indítván, elállott, s egy pápista legénnyel jegyzette magát el. A harmadszori hirdetés volt még csak hátra, midőn a lutheránus legény pisztollal és késsel a leány szállásán megjelent: először is a ház asszonyát lötte agyon; azután pedig a pad alá szökött leányt szúrta hasba késével, hogy: „ha övé nem lehet, másé se legyen”. A leány még él, s úgy mondják, a szurás nem veszedelmes. A gyilkos tetteből azt hozhatni ki, hogy a legény az asszonyt tartotta a lebeszélőnek lenni; a hír a szomszéd *Pázmándi* anyatemplom papjáról mondja ezt. Akár mint van a dolog, elég az, hogy a leány elállásának oka a vallás különbség.

Én, édes barátom, *Theokrithez* már megkésztettem az előbeszédet, közlöttem is *Horváth és Thaisz Endrékkel*, különösen proszodiáa miatt. Te vele bizonyosan megfogsz elégedni, s neked elég annyit mondanom, hogy annyi szabadsággal éltem, mennyit a vijt fülek engednek; nem akarván a mindent latszámra adó s vevő grammaticusoknak a gondolatot feláldozni. Miért ne élhetne a poeta szabadsággal ott, hol, a beszélők, hol az írók különböznek?

Mint foly megyédben a dolog? a *szalaiak*, hallom, *Amaléjokkal* rítul bántak. S egy szomorító újság szárnyal részünken, hogy t. i. némely *Bars*, *Zemplén* s más megyebéliek a nem rég felfedezett olasz összeesküvésben részt vettek! Te jobban tudhatod, kérlek nyugtas le. A magyar nem olasz. — *Győrött* bizonyosnak tartják a *Dietét*. Adná Isten, hogy egünkről oszlanának el a rémitő fellegek, és békességben

szerelethetnénk a hazát, s egymást, bátor szeretjük így is. *Lassu Istvánt* szeretném ismerni. — Mikor teljesedik forró kívánságunk? Mikor, mikor fogjuk ölelhetni egymást! Élj addig boldogul!

Széphalom, februarius 26-án 1824.

Guzmicsnak, a Szeretettnek, Kazinczy Ferencz
baráti szíves tiszteletét.

Subit ira jacentein ulcisci patriam! — Emelkedjünk édes barátom, kiki a mint tőle kitelik, s adjunk fényt a szeretett szerencsétlen anyának! Lássá kiki, mit tehet. Mások is hátul állottak, s elől mentek. Nem ada-e Isten a magyarnak tüzet és szép nyelvet? s nem rajtuk áll-e tehát, hogy elümehessünk, s elümenjünk, csak akarjunk s a dolgot jól fogjuk? Én *Sallustban* akarom kifejezni minden örömet. Meglásd, az sokaknak nem fogja megnyerni javallását. Maga az engem szerető *Döbrentey* is inte minap, hogy nem jó amit csinálok. Hallgassuk ki, mit mond jótakaró barátunk, de akkor aztán kövessük magunkat, és ne mást. Mi volt volna bár miből, ha kiki mást követett volna, nem magát? Ma vivék *Kassára* nyomtatni előbeszédemet, és a *Cicero Catilina* ellen mondott első beszédének elejét. Azt szét fogom küldeni, s te is veszed. *Sallustot* kevés ismeri, s maga *Döbrentey* is nem látszik ismerni; onnan gáncsa. Okaimat hosszasan leled előadva nyomtatásomban, s azt a keveset *Cicero*ból azért vetém az előbeszédhez, hogy lássa az olvasó, miért szóllok az ő ítélete szerint *Sallustban* rosszul, s jól *Cicero*ban.

Amit már olvasál, az ugyan mind enyém, és soha még azt ember nem mondá. *Sallustot* és *Cicero*t összevetve még senkinél nem találtam, sem a kettő characterét így kifejezve. S minckutánna ez a két nagy író első ifjúságom olta szerelmem vala, s *Sallust* még inkább mint *Cicero*, úgy hiszem, hogy őket ismerem. Csak kivallom, édes barátom, engem *Sallust* tevé nyelvrontóvá. Titkoltam ezt, mind-egyeddig: neked vallom meg, és még eddig senkinek meg nem vallám. De mely fonákság! Valamint fordításomnak az lesz legnagyobb fogyatkozása, hogy *Sallustnak* azt a kényes lassongást nem tudám teljességgel megadni: úgy magam mindég a *Cicero* áradozásaira láttam elkapattatni magamat. — Kérdésidre, hogy miért gyűjték *Sallustra* mindent, a nyomtatás fog felelni, melyet marciusban venni fogsz.

Utolsó leveledre betegségem s bajaim nem engedének felelni. Még

is fekszem, s perem lopdossa időmet. Végre beadá sógorom a *revelátiót*, és *liquitatiót*; csak százötven három ezeret kíván, némely javításokon kívül, melyeket csak később akar beadni. Ebből kilenczven ezret üt sor feleletem leröv. Kelle-e édes barátom, az én életemnek, az én öregségemnek e gyalázatos istentelenségek által is terheltetni? és ha kikapott volna a halál, az én szegény gyermekeimnek azért kellett volna-e veszni, mert nem volna senki, a ki e gázságokat felvilágosítsa? Megengedj, hogy elragad szenvedésem. — Leveledet tehát válasz nélkül eddig betegségem és bajaim miatt kelle hagynom. *Theokriti* darabodat összehasonlítám az eredetivel. Örvendek hazámnak a nyereségén. A te nyelved gyönyörű és verdesett. Higj nekem, leveleidet csak magyarságodért is örömet olvasom, s javallásként veszem midőn látom, hogy azokat az ocsmány articulásokat, melyekhez hozzá szoktata a nem tudom mi, mint kerülöd te is, s te inkább mint én. Néked köszönöm, hogy *Sallustban* sok helytt kitörlém.

Te egy ajándékot vevél tőlem eddig. Épen akkor irád hogy képeimet *Tataynál* látád s irigyléd, midőn bécsi barátim irák, hogy *gróf Gyulay Lajos* lemásoltatá képemet az után, a mit *Döbrentey* bír tőlem. Az minden képeimnél jobb. Az akkori, midőn halottaimból fültámadék s kijövék poklokából. Kértem tehát *Gyulayt*, hogy másoltassa le számomra is, s küldje hozzád a postaszekéren. Ha vetted már, mond, hogy azt bírod, a ki téged forrón szeret, a ki örvend, hogy addig nyúla élete, még megnyerheté szeretetedet. Kevés embert szerettem én úgy, mint téged. Lelkeink nagyon hasonlítanak.

Minap három esztendő tüzes fiam, *Lajos*, jö egy könyvvel, hogy azt a láda mellett találá. *Herders christliche Schriften*. Én ezeket mind biron, tehát a papi köteteket is. A könyv ki se vala vagdalva. — Még gyengébben levén akkor, mint most vagyok, noha még most is úgy, hogy alig lépdélhetem végig a szobát, elég időm vala, itt amott a könyvbe tekingetni. S a te képed álla előttem. Nem felséges-e a vallás, ha felséges fényében adatik elő? és mily rettenetes, mikor nem a maga fényében.

Terribili super aspectu mortalibus instans. Nem szeretem én a protestans s o v á n y s á g o t; de élek halok a protestans — — — ban. Alig ha te engem értesz.

Derék portéka az, édes barátom. De csak ha a *Catholicismus* szép fénye által nemesítetik. Így történt, hogy az én szép házasságomat soha a bolondság meg nem háborította.

Mese az, hogy nálunk is vannak társai a külföldi ezimborának,

és gonosz ezállal hintegetett vád; mese volt amint ugyan hiszem 1794-ben is. Férhetne-e magyarnak szivébe az a veszedelmes bolondság, hogy ő egyéb legyen, mint a minék lenni kell? Sok van a mi kíván javítást; de hiszen azt a *Diéta* is kíváná, s már 1790-ben a maga *Elaborátumai* által. S az *Carbonarismus-e*, ha te, vagy én nagyvak valljuk, a mi ellenségünkben nagy, szépnek, a mi benne szép? s lehet-e mondani, hogy a francziákban s *Napoleonban* sok igen nagy, sok igen szép nem volt? Miért copirozánk tehát? De te, vagy én kívántuk-e valaha, hogy franczia nemzet úgy legyen ura a világnak, mint *Róma* vala hajdan? Nem kellene mást akarva vádolnunk, s nem volna panasz.

Mit mondasz a mi kedves *Theresiánk* biographiájára *Hécben*? s láttad-e *Csereihez* irt epistolámat, ki 1810. autographiai gyűjteményemet némely kincsekkel gazdagítá! *Cserei* az epistolát *Mártonfi püspökhöz* vivé, mert ez vala a Censor. — Méltós. úr, mondá a Censor püspök, rá irván az admittiturt, ezt *Kolovártt* kevés fogja érteni, s ez kár. — De élj szerencsésen! Nézd levelem boritékját belől, s ne vess. — Öllek forró szeretettel téged és *Endrét*. Mint hala meg az ő *Drétája*? Én ezt az urat nagyon tisztelém, *Antonin* fiamnak ő ada nevet, azaz én az ő nevérol és a *Csákynéjéből* (*Anto-Nina*). Hallom, *Dréta* nagyon elváltozék, s ellene sok panasz támadt. De mely panasz, azt senki meg nem írta. Nincs semmi keservesebb mint jóból változni el, és mint többnyire, semmi miatt!

Pannonhalmán, marc. 15-én 1824.

Kazinczy Ferencznek, az igen tiszteltnek, Guzmics Lázár
forró haláját.

A régen várt kedves vendég elérkezett; itt van mellettem a te másod, tisztelt, szeretett férfiú; benne téged minden perezetben láthatlak, vizsgálhatlak, szólíthatlak: s mi több szeméiddel beszélgethetek, annyira beszéllök azok. Leveled után csakhamar érkezett *Döbrenteyé*, mely nekem *Kazinczy* útját jelentette; ez, és a megjelenés ideje közt szinte oly nyugtalan voltam, mintha magadat várnálak; nyugtalanságom majdnem türethetlenséggé változott, midőn könyvtárosunk *Györből* megtérvén hírül hozá nekem, hogy a harminczadón *Gr. Gyulaytól* valamim vagyom. Valóban türethetlenné lettem, midőn egy *györi* szerzetes társam másnap hozzánk jövé, az én várt kincsemről semmit sem tudott. Ugyan csak még az nap estén marc. 12-én meg

érkeztél, és én téged vacsora után több társainnak jelenlétekben: *Üdvözlégy nekem Kazinczy mássa!* felkiáltással fogadtalak.

Döbrentey engem megesalt, s levelében előre bocsánatot kért tőlem. A csalás valamint neves, úgy nekem igen kedves volt. Nem a másolat küldé nekem, hanem magát az eredetit; a *Simó* által tett másolást, mint jól találtat, maga tartá meg *Döbrentey*, abból a czéllől, hogy *Simót* Bécsben ajálhassa. A czél nemes, s én az eredetit bírom. *Dónát* előtt mondtam, *Kazinczy* maga állott, *Simó* előtt csak *Dónáté*. Most már így szólitom a kedves képet, vagy is a kép szemciből kilövellő lelket:

Jer te sokat munkált esüggedtlen lélek ülebe!

Hintsz, ha talán fognék esüggni, criube erőt.

Képed érzékenyen fogadtatott, de oly plátói szeretettel még sem bírok, hogy magadat testestől, lelkestől látni, ülelni ne ohajtsalak.

Döbrentey hozzám írt levelében is érinti aggódását, hogy fiataljaitok a *neologit* nem megfontoló észszel fogják fel. De mit fog megfontoló észszel fel a tüzes ifjú? Nem sokat kérdezi ő eszt; által hagyja magát ragadtatni. És valóban az olyan fiatal költő a költésnek nem nagy magasságára fog emelkedhetni, ki enthusiaszmuszát a hideg ész számola elé állítja. Hideg lesz ennek mindene. Bátorítám ötöt, hogy a fiatalság tévedéseitől ne tartson, sőt örüljön annak, hogy dolgozik. A kora éretlen szülöttek rövid életre vannak az anya természetül rendeltetve, majd érett, erős szülöttek fogják azokat követni. Azonban édes barátom, némelyeknek csak ugyan nem örülhetünk, mint p. o. *Schubertnek*, ez az ifjú ember nem hiszem, hogy csak magyarul is tudjon jól, s még is mely megbizottan szöll! az ilyenek sokat ártnak a nyelv ügyének, valamint a rossz theologusok a religioénak: az ellenfelek mindég az ilyeneket kapják fel, és szegénységeiket az egész felekezetre kenik. — Én most viaskodom *Szedler Bibiánnal*, *Révay* derék tanítványával a proszodia felett. Viaskodásunk resultatunai fogják előbeszédemet bővíteni. *Theokrit* april közepén nyomtatás alá megy. Mit javalsz, merjek-e *Szophoklessz* tragoediájiba kapni? Ennek sok jeles kiadásai s fordításai vannak; mind meg nem szerezhetem. Te azokkal bizonyosan nagyobb ismeretségekben vagy, mint én; kiket javalnál a többek között? Temünk kell valamit, míg engedi a kor.

Minden hízkelkedés nélkül mondom, nekem a te előszavad *Szalluszt*hoz igen tetszik, s előre örvendek magának *Szalluszt*nak. Hogyso-

kak előtt kedvet nyerni nem fog, én azt elhiszem, de az idő igazságot fog tenni. Azolta is, hogy „*Szép literatúrát*“ kiadtad, sokaknak tisztult fejek, és naponként többeknek fog tisztulni; tapasztaltam ezt *baranyai*, s *bácsi* utamban. S hányan lesznek, kiknek esupán azért nem fog tetszeni, mert *Kazinczyé!* Emlékezzél *Arisztólessz* polgárjára. — *Theresiáiban* azt találtam, hogy inkább hazafi kívántál volna lenni, mint historicus; s bár historicusaink nagyobb hazafiusággal irnának; lehet ez a történet sérelme nélkül is. — *Csereikez* írt epistoládat nem láttam, de a *Vidához* irottat bírom.

Dréta elhalt! már halála előtt sok nem jót beszéltek felüle; még többet utána; de a sok beszédben sok nem igaz szokott lenni. (A híres *Ányos* volna előttem leghitelesebb, ha *Ányos* régtől fogva nem viseltetett volna idegenséggel *Dréta* eránt.) *Dréta*, mint én ösmertem ötöt, szép characterü ember volt: nyájas, leereszkedő, jötevő, nem épen tudós, de a tudománynak kedvelője, barátja; hazafi, csak hogy a hazafiuság nem egy formában szokta magát kimutatni: ő remegett a haza boldogságáért, és a veszély előtt, melyet az ellen esetben nagyának képzelt, irtózott. Kárhoztassuk-e? Egyik gyűjt, a másik olt: és mind a kettő szerethet. Ha tovább élhetett, és szoros körülállásából kivergődhetett volna, sok szépet fogott művelni. Plámmát velem a mult augusztusban közlötte: mint szándékozik a magyar jelesb írók emlékezeteket kertjében faragott képek által örökíteni. Ó a henye, pazarló nagyokat szemben feddette, hogy a haza zsírjával külföldet hizlalják, a hazának semmivel sem áldoznak. stb.

Mindenben szép, kellemetes, boldogító a szabadság, édes *Kazinczy*, olyan az a religióban is; kár hogy igen kevés halandó ismeri azt igazán, s vele kevés tud élni! Az azzal való visszaélés mennyi kárt okozott már mind a két világban! A legszentebb dolgokat megtámadó, moeskoló, kaczagó vagy esztelen rossz emberek ellen ne legyen-e semmi fenyték? Volt, van, lesz ezzel is visszaélés; ebben is szükséges a határ, melyen túl lépni törvénytelen lépés. Hidd el édes barátom, a protestantizmus, mint ez a mai időnkben mintogatja magát, *nép religio* sokáig nem maradhat, mert minden igazságaiból kivetkőztetik; egymás után döntetnek az oszlopok, melyekhez eddig támaszkodott. — A szép lelkü *Herder* tele van tiszta religiosus érzésekkel; ő nekem [mint theologus is felette tetszik; de én még neki is élbe teszem a mi *Oberthür Ferenczünket*, ki a mellett, hogy nem különben szép lelkü, s tiszta fejü, oly részre nem hajló egyszersmind, hogy kivévén az igazságokat, melyeket előad, nem könnyen találád ki, me-

lyik felekezethez tartozik, annyira távol van minden előítéletől, iskolai feszességtől, felekezeti buzgóságtól, polemizálástól. Ő egy Pápát, egy Atyát sem említ entuziaszmusszal, sőt alig említ, azért sohasem, hogy tőle tekintetet kölesönözzön; *Herder*, a valóban rút, durva tollú *Luthert*, mely entuziaszmusszal magasztatja több helyeken. Vajha olvashatnád annak *biblica Anthropológiáját*, és *Ideáját*! — Hogy sokaknál rémítő vázképen adatik elő a religió, igaz; de hát az ilyeneket tegyük félre, szinte mint a rossz poétákat; ilyenek mindenhol vannak, s mindenben. Nekem *Pesten* két ellengondolkozású s érzésű tanítóm volt; az egyik sötétfejű, böszült fanaticus, a másik tiszta fejű, szép lelkű: amaz tartá magát valódi catholicusnak, emezt neotericusnak; s lásd a catholicus majd nem naturalistává tett, mert lehetetlen volt okai által meggyőztetnem; a másik hozott helyre, s öntött belém tiszteletet religióm eránt. Én megvagyok győződve, hogy mihelyest valaki a catholicismuszban megtudja különböztetni a *lelket* a *testtől*, a *religiót* a *theológiától*; az örök változatlan egyszerű *igazságokat* a csupa *véleményektől*; szóval a valót az árnyéktól; annak a catholicismuszban semmi rémítő nem marad. Én bizom a gondviselésben, hogy a protestantismusznak elérhetlen exaltálásával, és a catholicismuszban tisztulásával megfogja az egységet szerezni. Azonban *ultrák* vannak itt is, ott is.

Szerettedet én megérdemleni, mert érzem, hogy szeretlek; kérlek mérsékelj erődöt, vigyázz egészségedre, van még reád szükségünk. Óllemek, esókollak! *Pannonhalma* erántad támadt szeretetemből származott még *Pesten*; azolta senki oly állhatatosan nem él veled, mint *Trattner*.

Széphalom, marc. 25-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szíves tiszteletét.

Nem örvendhetsz te jobban annak, hogy képeket bírod, mint én, hogy azt birtokodban tudhatom, és bár mi indítá a mi *Döbrenteynek* hogy a *Simó* által dolgozott mást megtartsa, s neked a *Dónát* által festettet küldje, örvendek e történetnek is; mert így tudom, mit bírsz. Ez a tiéd minden kérdésen kívül jobb, lívebb, igazabb, mint minden egyéb képem, s ez mind testemet adja, mind lelkemet, nem a hogyan most vagyok, hanem a hogyan huszonnégy eszt. előtt voltam, akkor *negyven egy* esztendőes tüzes férfi, most *hatvan öt*, előre gör-

bült száraz ősz, de még most is nem tüzetlen. Mond ezt valaha gyermekimnek, és ha majd azért megszólítanak, engedd, hogy mását vehessék. Bár mindnyájan, a kik irunk, festetnénk magunkat és mindaddig, míg végre teljesen eltalálnak, hogy pályánk hívei később is ismerhessenek. És midőn ezt óhajtom, nem a magunk öröméért akarnék gondoskodónak tetszeni, mert mit nyeriünk mi azáltal? hanem a későbbi élendőkért. Ha nekem kedves ismerni elődjeinket képeikről, mely hamis szerénytelenség volna azt hinnem, hogy akár milyen voltam légyen, a későbbiek örülni nem fognak képem birtokán? A te örömed, édes barátom, megerősít e hitemben.

Sorba veszem leveleid czikkelyeit. — Nem mind javallhatom, a mit ifju írónk eszelekesznek, sőt azt javallom inkább, a mit *Thaisz* monda minap két *Zsebkönyveink* felől, ifjabb írónk magyarságát említvén; de rólok nem is ítélek oly sanyarúan, mint *Döbrentey*, ki örömmel oda magyarazza, hogy ezek az én tanítványaimnak bizonyítják magokat. Így vádol engem még az engem szerető barát gyanúja is, s Isten bizonyságom, minden érdemem, az az, vétkem nélkül. Nem azért szeretem én azt, a mit *neologismusnak* mondunk itt, mert az engem vezetővé tethete, hanem azért levék vezető, mert meg valék győződve, hogy ez az út bennünket kies, és boldog tájakra vezet. A javallás nekem is kedves, és a kinek nem az, vessen követ rám. De oly rettenetesen magamba szerelmesedve kell-e engem képzelnem, hogy nekem minden jó, ha magamat kedvelve láthatom? s mint érdemem én azt a piritó vádat, hogy semmit sem kedvelhetek magáért a dologért? Én viszont a mi kedves *Döbrenteynkben*, találok valamit, a mi eránt szeretnék úgy megtévedésben lenni, a hogy ő van reám nézve. Az *Erdélyi Múzeum* kiadása, és az az igen sok jó, a mit ő *Koloscárrt* tevé a kezdők körül, őt arra szoktatá, hogy az idegen dolgozást miudég a maga tetszése szerint szeretné elváltoztathatni. Mindenki a maga szemével lát, s tisztelnünk kellene a más szabadságát; el kellene mondanunk mit gondolunk, de igen ritkán kellene másokért gondolnunk s tennünk; *Döbrenteynek* ritkán jó a mit ifjaink esinálnak; én pedig őt arra kérem, hogy nézze el csak, ha mi, tudniillik ő és én azon esztendőkből, a melyekben most van *Schédel*, *Kovacsóczy*, és mások, adunk-e ily jó darabokat, s vessen hozzá, hogy ezek a kedves mázolgotók mit adnak majd negyven, s hatvan esztendőes korokban. *Schédel* a *Schiller Hamletjében* most is ad egy éneket, melyet én angolul (pedig angolul nem sok leczkét vettem — elbetegesedém, midőn *Hajnóczy* küldé hozzám a nyelv mestert,) hamarabb megértenék mint magyarul; de épen

ez a lelkes *Schédel* oly darabokat is ada már, melyeket, kevés változtatással, szeretnék magaménak mondani. Egy szóval édes barátom, *Döbrentey* és én igen szeretjük egymást, de gondolkozásaink nem mindig egyek, s ez nem rossz, hanem jó, s igen jó. Inkább tudja a természet, mint mi, ha használ-e, a különbözős.

*Szophoklesz*nek kiadásai felől a Cancellárius *Teleki Bthecája* Indexéből szólhatnak, mert a *Fabritius Bth.* óta sok új kiadásai jelentek meg, de betegeskedésem alatt úgy össze hányam könyveimet, hogy napokba is kerülhetne felkeresése. Legjobb lesz az eránt *Döbrenteyt* szólítnod meg, ki *Bécsben* mulatván, akár a *Bthecáriusoktól* vehet feleletet, akár a könyvtárosoktól. *Stolberg* az idősb testvér, *Szophokleszt* német fordításban adta, két kötetben, s én azt bírtam; de egy szép asszony elkérte, s tőle mások, azoktól ismét mások s utoljára elveszett. Így jártam *Wielandnak* XXVI. kötetével is. De a görög tragikusok kevés kedvelőt fognak nálunk találni. Azonban te nem az vagy, a ki sokaktól óhajts olvasatni. — Ismered-e az édesb *Enripideszt*?

Sallustom előbeszédjét még sem rakta ki *Werfer Kassán*. De reményem, *Husvétig* olvasni fogod.

Therésiamat újra elolvasám leveled vétele után. Nem úgy szeretném én azt adni; de a ki minden sora, minden betűje mellett azt kérli: „Nem töröl-e itt a Censor?” soha sem ír jól. Az az asszony szerete minket, és mi is ötet. *Erdély*, s kivált a szegény *Székelyek*, erüszakot szenvedének s nem felejtették azt; átok terheli azt a három vagy négy idegen *Guberni-Præses*t, a ki a szabadságok mellett maradni akarókat, összelövedőztet: de *Therésia* bizonyosan jó vala.

A mit *Drétára* nézve írsz, az nekem is érzésem, az ügynök gyújtó is kell, oltó is, s szükkeblüségre mutat egymást meg nem érteni, s utálast csak a fondorok érdemlenek, ő pedig az nem volt. Ha megláthatlak valaha, emondod nekem szóval, a mit papirosra tenni nem óhajtanál. Ha meglesz választva követője, add azt kérlek, tudtomra, s mond el, mi lélek fia az? — Az én *Zirczem* sehöl sem találtatik; pedig *Takács* kettővel ereszte el magától. Bár te küldhetnél számomra *Vitkovics*hoz, *Horváthnak* a m. *Theátrum* felől írt hexametereivel, melyeket soha sem láttam.

Szép az is, a mit a vallásbeli szabadság felől írsz, s látom én, hogy ha bővebb magyarázatokra ereszkednél, könnyen egy ponton állhatnánk. Az a feszesség lelke nem illik szép lelkűhöz. De szökeld nekem gondolataim szökelleit, édes barátom, s képzeld, hogy te és én együtt ülnénk szobádban, s végig olvasnánk *Palmát* és *Engelt*, s mond el, hányszor szökném én fel mellőled kínos kifakadások közt. Nem

ismerek kínosb foglalatosságot, mint hazánk történeteit olvasni. Azok az istentelen istenfélők! azok a dühös kegyesek! Néked kedves azt reményleni, hogy a gondviselés atyáskodása ezeket a bolondságokat megszünteti, megnemesíti, a mit kell, s akkor a *paries intergerinus* lehull. Én a *Gondviselés* titkait nem értem, de alig ha azt az utat nem járja tovább is, a melyet eddig járt, s az Igazságot csak kevesek osztályrészének hagyja. Végy el erüszakot, bánást, s add helyébe a *Jézus* szereteti szellemét, s mindjárt jól leszünk. — *Lajos* segíni akará a török ellen *Comnénuszokat*, de úgy, hogy a mit nyerend, a magyar koronához kapesolhassa, annyi vér és költség jutalmáért, s a *Pápa* ezt nem akará, nehogy a görögök még inkább elidegenedjenek, s *Byzantium* eldőlt, s a török beljebb fúrta magát *Európiába*. Érdemlette-e ezt a *Schizmától* tartás? *Mátyás* nem a magyar föld túl a dunai részeit szedte vissza, hanem a *Huss* tanításit igyekezett elfojtani. Érdemlette ezt a *Huss* tudománya? Ne keseríts el édes barátom ezen emlékezetek által, vonj inkább az oly beszédek által magadhoz a mit pesti két tanítód, és az általad szeretett *Oberthür* felől írsz. Ennek most hallom először nevét, s szeretem. Az az egyik tanítód engem büszültjeinkre emlékeztet, (s ilyen minden színben és alakban vagyón); ezekkel hogy sub iisdem sin trabibus . . . sem szeretem. Irtózom tőlök, a hogy, egy nekem saját irtózással, a részegtől és az eszeveszettektől, még ha az utolsók a jámborok nembe tartoznak is. Sok ember az ilyekkel még mulatja magát: én megpillantom s futok.

A *Theologia* a te tudományod, s te abban bizonyosan látod megtevédeceimet, de én elnem szokhatom, az igazságot a *Catholicismus* által megnemesített *Protestantismus*ban keresni. Azt mondod, hogy az nem lehet *nép-religiója*, s hiszem állításodat. De ez oly homály előtttem, (az tudniillik, a hová szavad vezet) hol *Ariadnei* fonatra van szükségem. *Hellászban* s *Rómában* a mindenek, még *Socrates* és *Cicero* által is tisztelt *nép-religióján* kívül megvolt a *philosophiai*; s talán ma is úgy állunk. Én a szívet szeretem. Sokszor beszéllek a szegény, eléggé izetlen, de nagyon tiszta lelkű *Vályi Nagy Fer.* professórral a *Catholicismus* bece felől, s az nekem görögül monda el *Jézus* egy szavát, melyben az *ἀληθεια* és *πνευμα* fordul elő, s a *Cath.* vallást a *Jézus* által eltörölt *Mózesével* hasonlítja össze. Láttam, hogy szavamam meg sem érti, s abba hagyám. Nem állhatam meg mind az által, hogy ne kérdjem, mi tehát az az ő általa annyira magasztalt *protestans*, vagy ha úgy tetszik, *keresztjén ἀληθεια*,? s akkor felmelegedett, és oly

okosan beszélt, mintha édes bortól részegedett volna meg. Álmélkodásomra azt mondta, hogy ő *Helvetiában* azt tanuló *Hottinger* professortól, hogy a *Theologusnak* soha csalni nem szabad, de *cathedráján* nem szabad mind azt tudni, a mit *szobájában* tud. Ezt javalva, álmélkodva, borzadva hallám. —

Te tehát *Pannonhalmón*, s a név töled jő, és érettem. Érezd, hogy szeretlek, s nagyon szeretlek, mert nagyon becsüllek. — Már nem csak fenn, hanem kinn is járok, s kertészem és inasom nevetnek, mint avatom magamat az ő mesterségekre, mint ások gödröt fáimnak, mint ültetem, és mint térek vissza sáros kézzel. A tavasz visszaadja erőmet. — Élj szerencsésen!

Pannonhalmán, april. 18-án 1824.

Kazinczy Ferencnek Czuzmics Izidor
idvezlését.

Szívemnek felhevültében, lelkemnek felemelkedésében írom hozzád e levelet, édes *Kazinczy*; azon napoknak egyikén, melyek nekünk legszentebbek, s a melyekben catholicusnak lenni az érzékeny szívnek kimondhatatlan gyönyör. Reggel hallám énekleni az „*Ecce quomodo oritur iustus!*“ most délután *Jeremiás* a haza veszedelmén üntött keserveit, különösen buzgó inádságát: „*Recordare Domine, quid acciderit nobis!*“ Nem édes barátom! semmi sem képes oda vinni a szívet, hova az egyházi jól intézett ének. S ha ez, és az ezzel együtt járó ceremoniale miatt hasonlítja a te *Nagyot* (ezt többen teszik köztetek) a catholicizmust a *Jésus* által eltörlött *Mózes* religiójával össze, ám tegye; sőt ha a görög *Polytheizmus*szal akarja, sem bánom: valami emberileg szép, nem kérdvén kitől van az, élek vele, s kívánom hogy mennél többen éljenek azzal. Csak arra kérem *Nagyot*, ne keverje össze a változható csupa külső rendet, a religiónak csupa változhatatlan lelkével, a *πνευμα*-val, mint ő szól, s *ἀληθεια*-val; a testet a lélekkel, az igazságot ennek hüvelyével, symbolonjával. A catholicizmus mindent érzhetővé tesz, mindent symbolizál; ő nála a mi lélekben él, él külső hüvelyben; és ez úgy hiszem minden catekizmusnál jobb catekizmus a köznépre nézve; el merem mondani, a művelt emberre nézve is; s úgy hiszed te is, ki a szívet szereted. Az egyformaság fásítja, előli az érzékenységet, a rendes szép változások, különbözőségek tüzelik azt, s emelik. Nálunk az igazságnak külső symbolonok által nyitattik út a gyülekezetnek szívéhez, lelkéhez. Nálunk meg is van az

ἀληθεια és *πνευμα*, és igazabban mint a protestantizmusban; és csak ez tartatik a religio valóságának; de megtestesülve, érezhetőleg: mert mi az tartjuk, hogy a religio nem *philosophia*, mivé azt a mai protestansok tenni erőlködnek. Azonban valami külső, azért egy catholicus sem kész a halálra; kész pedig azért, a mi *via veritas, et vita* a mi *πνευμα*, s *ἀληθεια*. De *Mózes* religiója sem volt lélek, s igazság nélkül: a cath. tiszteli azt, mint a magáéknak bölcsőjét. Vajha olvasná *Nagyod Herdert* erről, és nem fogna azzal a tiszteletes régiséggel a catholicizmus aljasítására vissza élni; kivált ha, mikor az utolsót vizsgálja, nem jártatná egyedül az olvasón, képeken s több efféle csupa eszközökön, hanem annak változatlan lelkébe tekintne. Ama tisztelt régiségekben még ma is a legtisztább, a legmagasb *fogatok*at látjuk *Istentől*, *emberről*, milyeneket semmi *philosophia* sem mutathat. A *Mózes* és *Jésus* religiójának összehasonlítása ragad engem arra az erős hitre, hogy a kettő egy egész isteni mű. Vajmi szép az egésznek általtekintése! Csakhogy *Mózesben* sok volt a helybeliség, s nemzetiség, mincké *Jésuséban* helye nem lehetett, mint világreligióban; de most, mincké tánna elterjedt, lehetne ebben is: csak igazságának, lelkének kell egynek maradni, külsejét lehetne nemzetesíteni, s ekkor lenne mindenek előtt kellemetes.

Vaj nem nevetségesek azok a ti zelotescitek, mikor minket zsidókhoz hasonlítanak? Más esetben, hogy vétlessenek ellenünk, a zsidó törvényre appellálnak: „Paragott képet ne csinálj magadnak!“ és pogányokká, bálványozókká szeretnek bennünket tenni. És a keresztesség s úr vacsora nem zsidó eredetű-e? Igaz, hogy ma már ezekről is keveset tartatok; de épen azért írtam, hogy a *protestantizmus*z, mint az magát a mi időnkben mutogatja, *népreligió* nem maradhat. „*Philosophia multitudinem consulto fugit, eique suspecta est, et invisibilis!*“ Pedig a protestantizmus csupa *philosophia* akar lenni; és sok fiatal praedicator nem tudja, *Kantból* papoljon-e, vagy az *evangeliomból*; és midőn az elsőből beszél, a nép nem tudja, mint mond. — Tennen monddod, hogy valamint hajdan *Hellasban*, s *Rómában* a nép religióján kívül megvolt a *philosophiai*, úgy ma is. De ismét te monddod, hogy a nép religio a józan philosophusok előtt tiszteletben tartatott: ma fájdalom, vagy nincs józan *philosophia*, vagy megáll vele a nép religiójának nem csak megvetése, de kigunyolása is. Pedig a kereszt. religio nem okoságot sértő *polytheizmus*; benne minden tiszta, s erkölcsi célra intéztetik; lelkével a józan *philosophia* nem csak megelégedhetik, de tovább nem is mehet. Külsejéről gondolkodhatik, azt ha különben meg-

hivattatott, változtathatja, nemesítheti, a kor lelkéhez alkalmaztathatja; legalább planumot adhat. Ilyen az előlbi levelemben említett *Oberthür*, ki a religiónak külsejét úgy kívánta alkalmaztatni, hogy mennél nagyobb befolyású lenne ember emberesítésébe. — *Nagy Hottingere* abban az értelemben jót szólott, hogy nem mind tanácsos azt a nép előtt mondani, a mit tudunk; nem azért, mintha csalni szabad volna, (expedit falli civitates in negotio religionis); vagy mintha a ker. religiónak volnának oly titkai, melyeket profanusnak tudni tilalmas: hanem azért, mert a nép nem alkalmas mindennek helyes felfogására, és gyakran a legigazabb igazságból veszedelmes következéseket húz. Ez az oka, hogy a kath. anyaszentegyház a sz. irás olvasását is különös felvigyázás alatt engedi a községnek. Édes *Kazinczým*, Jésus szeretete abban áll, hogy e gy e k legyünk (Ján. XVII. 21.) egyet érezvén, egyet értvén (Philipp II. r. 2.)

Nem tudom mire vélni, *Döbrentey* hallgatását: én neki, tüstént hogy képedet vevém, irtam, s kértem, ismertetné velem *Gyulai* közelebről, hogy az igen kedves ajándékot neki köszönhessem meg illendően. Most másodszor fogok neki írni, ha megszólaltathatnám.

Trattner, a buzgó hazafi, literaturánk *Atlasza*, az én szerettem barátom, nincsen! — Ő sürgette *Theokrit* készítését: „Ezt, úgymond, még kiadom, csak siess vele!“ — Mintha érezné, hogy már nem fog sok könyvet kiadni. Emlékét a nagy érdeműnek *Theokrit* homlokára nyomtam. Ez most *Győrött* van sajtó alatt; június végével kiszabadul. A győri *Streibig* tisztán nyomtat. *Szallust* előszavát még sem vettem.

Írva *Emlékét*, mihelyest alkalmatosságom lesz, leküldöm *Vitkovics*hoz; de a *Theatrum* felől irt *hexameterek* magánál *Endrénél* sincsenek még; én pedig szinte mint te, soha sem láttam.

Itt a tavasz; nyílik a természet, s dönti kincseit. Megszóllamlott a fülmile, zeng utánna a madár kar. Jöszte barátom, látni, s láttatni; ülelni, s üleltetni; érezni, s éreztetni!

Széphalom, apr. 28-án 1824.

Édes barátom!

Werfer Kassán el vala foglalva nem tudom mely német munka által s két hónapig tartóztatá azt, a mit végre ime vészesz. Mégcsak négy nyomtatványt vettem; a többi *Kassán* van. E postával küldöm el e négyet. Kérlek, ha valamely jegyzésed van rá, tudasd azt velem. Láttasd ezt tiszt. *Horváth Endre* urral is. Midőn ezt most nyomtatva olva

sám, nem mondhatom mely visszason hata meg, benne sok holmi. Nem roszt a mit mondok, de nem úgy szerettem volna mondani. A ki nem javallhatja a mit itt mondok, talán megbékél velem azért, a mit tölem *Cicerótól* veszen. Mert az egyez a szeretett szinnel. De *Sallustot* nem a szerint kell fordítani, mint *Cicerót*, mert a kettő a *Róma* nyelvén sem egyformán szól.

Jankovich Miklós azt a megbecsülhetlen barátságot mutatta erántam, hogy nekem megküldé a *Mátyás* király Bibliothecája *Sallustját*. Az Codex membranaceus, és hogy a *Mátyásé* volt, mutatja czimere az első lap alján. Megküldé a *Don Gabriel* spanyol fordítását is királyi pompával nyomtatva (a könyv ára négyszáz forint pengő pénzben). Össze hasonlítám az én fordításomat a herezegével, s örülök a magaménak. Csak egy két példát arra a mit ő is, én is tevünk: — *Jugurtha Cap. CIV. S. P. Q. R. beneficii et injuriae memor esse solet. Ceterum Boccho quoniam poenitet, delicti gratiam facit. Foedus et amicitia dabuntur, cum meruerit. — El senado y Pueblo Romano conserva siempre la memoria no solo de los beneficios, sino (sed) tambien (ctiam) de los agravios, que se la hacen (quae sibi faciuntur) Concede el perdon a Boco, porque (parceque) esta arrapentido de su yrra (error); la amistad (amicitia) y alianza se la concedera quando la mereciere con sus servicios. Így kelle elvizezni azt az író a kinek a breviloquentia az egyik dísz! Quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent. — La tierra (terra), los mares, y quanto encierra el mundo está sujeto ala humana industria. Akarod hallani ezt én mint adom? Imhol van: Valamit ember íz, szántás, hajózás építések, mindent, mindent ész igazgat. Az Anacoluthon itt azt jelenti, a mit nálam a két minden. S nem az industria fog szóban, hanem a virtus animi, ellenkezésben a test erejével. — S az az előbbi: a római tanács és nép jóakaratot és bántást feledni nem szokott. A mi Bocchust illeti, neki, mivel megbáná, a vétékért kegyelem adatik; frigy és barátság meg lesz, ha megérdemlendi.*

Édes barátom, 1825b. én ötvenedik esztendejét fogom tölteni literaturai pályámnak. Szeretném akkorára kiadni *Sallustomat*, *Cicerómat*, *Erdélyi Leveleimet*. A két utolsó munkám bizonyosan fog tetszeni, de nem az első; azonban elég nekem, hogy az első nekem tetszik. Él j szerencsésen. Ajánlom magamat barátságodba!

Pannonhalmán, május 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor.

Szalluszt hoz irt, s velem is barátságosan közlött előszavadat valamint örömmel vettem, úgy buzgón olvastam, és örömmel tettem le. Mely szép és mely igaz ideát adsz te itt a classicus munkák fordítására! Igen, nem csak a történet írói kell a fordítónak adni, hanem a művész is, minden különözéseivel, és én könnyebben megbocsáthatónak tartom a történet író, mint a művész tulajdoni ellen elkövetett hibát. Ebben az értelemben vallottalak én téged mindig a legügyesb fordítónak, ki előképednek nem csak testét, hanem lelkét is adod; s innen magyaráztam azokat, a mik nyelveden sokaknak nem tetszettek. Vajha az a gyümölcse legyen szavadnak, hogy, — mit én mindenkor ohajtok, s ha ellenkezőt tapasztalok haragszom, a remek írói remek fordító, s az íróval egy geniuszú vegye ügye s tolla alá, s oly remekül fordítsa előképét, mely remekül készíté azt az író. Teljesen s a legnagyobb mértékben nyerted meg javallatát Horvát Endrének is, ki alig talált szavakat mind igazságos ügyednek, mind szép lelkes, hathatós nyelvednek magasztalására. Téged, egyedül téged vall olyannak, ki a classicitást valódilag, tökéletes értelemben bírod. Én mit érzek, nem szükség mondanom; azt az egyet elhiheted, hogy hármas munkádnak kijövetelét magadnál semmivel sem ohajtom kevésbbé. Úgy hiszem, hogy minckutánna róla említést sehol sem tettél, az eredeti textnek kiadásával sem az időt veszteni, sem a könyv árát nevelni nem fogod. Az eredeti texthez, ki azt birni akarja, más uton is juthat. — Ciceróból nyújtott példa darabodból előre reményt, örömet szívunk, mely lelkesen fog Ciceró szólni magyarul. Mely text egyezőleg fordítád a *patientiam laetitia*! s az *tempora, o mores*ben, az utolsót *elváltozás*sal! De szeretném ha a paczkázni ígét munkádban olvasnom nem kellene. Engedj még egyet mondanom: *Sallustot* irsz mindenhol, és *ellipsist* és *synesist*; s ez előtt *Sallustot* szoktál írni. A mi s-ünk kemény, s a sziszogónék sz. felel nyelvünkben; s a mi magyaraink könnyen *Schalluschtot* mondanak, mint *Herculescht*, s *Tacituscht*. Szeretném ha felvett, s ajánlott, s utánnad már általam is használt írásmódod mellett maradnál; sőt ha azzal élnél a szónak kezdetén is közepén is, mert az sz. az nálunk, mi amazoknál mindenhol s.

A mult hétfőn toppanék be hozzánk *Vitkovics* barátunk, s innen *Köszegre* iparkodván, reményleni hagyta bennünket, hogy utját vissza is

felénk veszi; ez nekem csak azért is igen kedves fog lenni, hogy így mindent, a mit akarok, elküldhetek hozzád.

Én ugyan spanyolul nem tanultam, de a közlött fordítást annyira megértém, hogy ötöt nem fordítsanak, hanem paraphraszisznak tartsam. Megnem tartóztathatám magamat; hogy mind a hármat le ne írnam, s látnám a közt. S íme *Szallust* 4 sora nálad 4¹/₂, a spanyolnál 7¹/₂.

Édes barátom midőn sokaktól szeretettévé, senkitől a mennyire tudom, nem gyűlöltévé, személyem csendes békességben vagyok, szerzetemet szeretvé, kénytelenítetem szomoruan csüggedezni.

A *Jezsuiták* imádói gyűlölnék bennünket, s akarnák hogy ne legyünk, s moeskolják, s moeskolatják nevünket. Mért nem tudunk szeretni gyűlölet, s ohajtni utálat nélkül? Gáncsnélkül nem vagyunk, de ki meri a követ első ránk hagyni? Nem lenni, semmi baj, de becstelentve, moeskolatva lenni, fájdalom, kín! Tarts meg szeretetben, s élj egészségben, vidámságban.

Pannonhalmán, máj. 17-én 1824.

Kazinczynak Guzmics.

Csak úgy jár az ember, midőn barátjaival összekerül: éjfélig nyá-jaskodánk *Vitkovics*sal, s ekkor kapartam össze a mit küldeni akartam; s nézd, amit leginkább akartam, az maradt ki. Szerencsémre ugyan az nap, hogy *Vitkovics* elutazott, jött a posonyi *Schweiger*, innen útját *Kassára* vévén. Ő ezt *Werfernél* teszi le, s hiszem, ettől te kerin megkapod, előbb talán mint *Vitkovics*tól. A mit írni akartam, megírtam. Él j szerencsésen!

Pannonhalmán, jun. 12-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
idvezlését.

Hosszú hallgatásod nekem különféle, hol szomorú, hol vig gondolatokra nyújt alkalmatosságot. Most remegek, ne talán bajod legyen; majd meg örülök, ha talán váratlanul lepnél meg. Majd ismét nehezted nyugtalanít. De ez utolsótól mért féljek! Tudva meg nem bántalak, s te tisztább lelkű s szívű vagy, hogysem magadat megbántva hidd ott, hol nem vagy. Vagy talán *Szallusztod* foglalt el? Ez meglehet. Vajha a kiszabta időre elkészüljön. Előszavadat olvastattam többekkel; most *Szedernél* van *Nagyszombatban*. Köztünk többen ohajtják

Szallusztodat. Ird meg, mikor, hol, mi áron kaphatni! — Az én *Theokritom* már egészen kész, csak a képre kell várakoznunk, mely *Pesten* készül. Mihelyt lehet, részedre rendelék példányt *Vitkovics* barátunknál. Ha időd s erőd engedi, tudasd velem észrevételeidet, hogy tanulván belőlök, a rosztat későbbi dolgozásaimban tudjam kerülni. Bizonyosan másképp fogott volna sok lenni, ha előszavadat idejében olvashattam volna; de úgy tetszik az, mit te ott igen szépen és jól és világosan mondasz, tőlem homályosan érezve volt. Legalább *Theokritonak* lelkét akarom adni.

Nekünk egy *Apátunk*, a bakonybéli, holt meg; ő jó férfi volt, de sokat felőle mondani nem lehet; nem esuda, többnyire göthelkedett. Életében egy kis munkát adott ki, a kereszttség nélkül megholt gyermekeknek jövő sorsokról.

Én *Gyulayhoz* egy *Ódát* küldöttem az igen kedves ajándékért, a te képedért. *Dübrentey* barátunk több változtatást ajánlott benne; néhány eránt indifferens valék, de kettőben a mit leginkább gáncsolt, vele nem egyezhettem: „*Költő még csak egy él*“ s „*Olimposzt*“ az első latinizálásnak tartja, a másikat *Olimposzt* helyett rosznak. Le küldöttem *Pestre*, nem tudom *Aurórában* adják-e vagy a *Gyűjteményben*.

Élj, édes barátom tisztelt házaddal együtt, s ha már nem jöhetsz, leveledet indítsd; akár hogyan, de veled gyakrabban kell találkoznom.

Széphalom, június 30-án 1824.

Guzmicsnak Kazinczyja
szíves tiszteletét.

Consiliárus, egykor *Bihar vmegyei* második *Viczeispán Kazinczy Dénes* testvér ücsém apr. 30-án meghala, s *Váradon* épített szép házát, mely negyvenezret megérhetne, nekem hagyá, de rám vetvén terhei fizetését, ha hagyományát által venni akarandom. E halál és azon történetek, melyeket ez maga után vont vala, engem úgy elfoglalának, hogy két holnap ota csak négy napot tölték itthon, s bár ennek a hosszas távol létnek haszna lehessen, de a melyet nem igen reménylek. Úsijével megosztozánk, s én annak most hatod részét megkapám, mert még ennyin maradtunk: én az idősb, és az ifjabbak: *Consil. Deresényiné, Krajinikné, Péchyne, József és Miklós*, Egy heted-rész hatod felé osztva, sokat nem tehet. De akinék sokra van szüksége, mert sok gyermeke van, a kevésnek is örüljön.

Tegnap estve érkeztem haza, s beteg feleségem kezembe adá le-

veleimet. A esoméban találám *Horváthnak* nyomtatott hexameterét is. Képzeld, úgy hittem, hogy azok kézírásban maradtak. Gyönyörűek! De én *Horváthnak* minden darabjai között, a melyeket ismerék, leginkább irigylem — találd mijét, édes barátom! óh ha láthatnál, mely igaz az az érzés, melytől itt szívem dagad! — azt a gyönyörű lelkes éneket, mely muzsikai dolgozásával jelene meg. Mondjad édes barátom, *Endrének*, hogy lelkem leborulva hódol az ő géninszának. Kérem ötöt, kevélykedjék az oly magasztalójával mint én vagyok, mert magasztalásom *forró*, mert magasztalásom *szent*. Inkább ezt az egykét éneket, mint még *Zirczet* is. Pedig ő tudja, és *Pápay*, mi *Zircz* nekem.

Vurum váradi püspököt csak egyszer látám életemben, s kezében, vala a *Szentség* a *Baldakin* alatt, Urnapján. Osztyáruk miatt a testamentom végrehajtóját várván, nem merék az isteni tiszteleten megjelenni; de minthogy az késék, csak mégis ki menék a pompás templomba, a milyen hazánkban kevés van. Mit adék vala érte, ha a püspököt ily fényes napon az oltárnál láthattam volna. Már omlott a nép a templomból. Megvonám magam egy szék mellett, s egy pillantatnál többet a lelkes férfúra nem vethettem a tolongók miatt. Mondják, egy *Pastoralét* vagy mit ceszte el plébánusaihoz, s azokat el tiltá a polemizálástól: elég dolgunk marad nekünk az z a l is, hogy a magunk tanításainkat védjük. Ezt még akkor nem tudtam, hogy ír; de tudom, hogy a *Kalvin* prédikátorait örömet látja házához szállani; mely oly tágas, hogy benne egy uralkodó fejedelem is bőven megférne. — Épen ott látám a maga papi öltözetében kanonok *Lajcsák Ferencz* urat is, az én *Guzmicsom* testvérét lélekben, egy tudományai, gondolkozása s nemes vesztegetései miatt áldott halandót, de cathedrai beszédét meg nem hallgathatám bajaink miatt. Jó predikációt hallani épen oly nagy öröm nekem, mint rosztat kibeszélhetetlen kin. Barátom! a ki Isten képében szöll, méltó legyen Isten képében szöllani.

Vedd e keveset most kedvesen. Ez második levelem, a mit haza érkezésem ota írok. *Csokonainak* alabasztróm mellképe és holmi egyéb felől talán a *Tud. Gy.*-ben, talán a *Kedveskedőben* fogok szöllani. Mikor érek reá, nem tudom; sok dolog vár rám, és sok baj. — Élj szerencsésen!

Széphalom, július 14-én 1824.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Te és *Endre* javaljátok a mit tevék, — s sublimi ferio sidera vertice. Bizvást kárhoztathatnak engem, ha úgy tetszik: csak ti javaljátok. *Döme* eljede, hogy elijesztém; s azt tudakozza, hogy miként lehetne jó, ha az egyik latin szolás nyomban követi a másikat. Ott többet mondék, mint akartam, vagy inkább mint várták. Az oly feszes, fás, hideg fordítást mint a *Szentgyörgyi Gellérté*, én sem javallhatom. Nem elég az író szavait kapni fel; azt is kell tekinteni, mit akara mondani, s azt osztán az ő módja szerint mondani, hogy tarka ne legyen a szin. „Ó idők! ó erkölcsök!” mi volna ez így? *Cicero* ezt akará mondani: ó nem régi erkölcsök! és így ezt egy szóval kelle kitennem. De mely igaz, a mit *Herder* mond: Sprachen haben Kapriзен! Ime németül nem jó volna így: ó Zeiten! ó Veränderung! vagy francziánl: ó temps! ó changements!

Paczkázni, amint csak most látom, nálatok nem kedves szó. Trotzen, insulter, nálunk paczkázni. S mint teszitek ki tehát?

Elfogadom tanácsodat az sz eránt. *Szalluszt* tehát és *Szulla*. Értem, javallom, okodat.

Erdélyi Leveleimmel nem sokára készen leszek; azután *Szalluszt* foglal el majd, hogy 1825b. megjelenhessen.

Endrénék nagyon köszönöm mind a mindég esudált *Zirczet*, mind apróbb verseit. Mely kár, hogy az ily tisztelt férfiakat nem ismerjük. Sokkal melegebben olvassa az effélet az olvasó, ha őket ismeri, s tudja, hogy a magasztalás érdemlett.

Comparativussal élni koránt sem rossz Szuperlativus helyett. *Klopstock* azt merete németben, s elfogadtatott. Diszt ad irásunknak az idegen virág, midőn nyelvünk szinét el nem tarkítja.

E napokban *Patakön* valék examenünkön. — Vasárnap tartatának a *Lónyai* exequiái, mert fő Curátora (világi Superintendense) volt papi *Megyéknék*. Vármegyéje, (*Ungvár*), igen számos küldöttséggel tisztelte meg emlékezetét. *Bereg* azt nem tette; pedig az is vármegyéje volt. A mi Jánosi szelidségü, mély tudományú, tiszta fejú Superintendensünk mondá a prédikációt, prof. *Kézy* a magasztalást, magyar nyelven s a templomban. Szép mind a két munka, de az elsőben némely hamis állítás volt, és oda nem tartozó dolog. De így van, midőn a lélek előtt egy idea sokat forog, s mondjuk helyén kívül is. Igaz vala az

állítás, hogy az embernek jobb és nem jó oldalai vagynak. Én *Lónyai*t nem szerettem; az a düh, hogy magát minél nagyobbá s gazdagabbá tegye, igen sokszor elragadta s gázolgatott. De *Brütus* talált jót *Caesarban*, s szerette ötet, ha megülte is. Igazaknak kell lennünk. *Lónyai*ban sok jó, sok esodálást érdemlő volt, s augusztusban s decemberben nem viselte magát rosszul. Kész volt letenni minden hivatalait, s azok el nem fogadtattak. Veje nekem megígérte, hogy olvastatni fogja velem az ipának tulajdon kezével irt relatióját a *Zemplényi* dolgokról, hogy ne higgyek, hanem lássak. Most azt tette vala fel, hogy esztendő alatt minden hivatalairól lemond, le még a fő Curátorságról is; s *Német*, *Angol*, *Francia* s *Olasz* országba megyen, azután haza jö, a *Róma* *Classicsaiban* fog élni, s a muzsikában, s a jobb fejek, s a tudományok és mesterségek elősegelésében, boldogításában. Hiit volt, látta mint emelkednek a roszak, s a gaz idők eltántorították. Ma indul levelem felőle a *Kurir* kiadójához. De tartsd szemmel a *Kedveskedőt* is, a *Debreczen* kincseiről.

Édes barátom, szeretem én azt a Szerzetet, melynek örömet tagja Guzmics, és a mely a hon szeretetét terjeszti. S ellenetek uszították-e az idők azokat az *Alvókat*? Sajnálám azt. Tartson meg benneteket az Isten a Szentnek.

Nem képezed mennyit irtam ma. Mely jó, hogy még így bírom a tollat, s hogy kezemet meg nem sujtotta a guta. Azon leszek, hogy *Erdélyi Leveleimmel*, *Szallusztommal*, *Cicerómmal* minél előbb készen legyek, hogy megelőzhessen a történetű veszedelmet. Tartok tőle, hogy Sógorom *Pestre* kényszerít menni. Ha ott leszek, meglátom *Pannonhalmát* és *Pázmándot*. Tiszteld *Endrét*, s mondjad neki, hogy letevén tollamat, eldallom szép dalát. — Áldás rátok, édes barátim!

Pannonhalmán, aug. 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
idvezlését.

Sebestyén pápai reform. professor látogatott meg bennünket a mult holnapokban tápi prédikátorral, kiről úgy tetszik már egyszer irtam, mint gyermekségem barátjáról. *Sebestyén* 50—60 között lehet; esendes, szelid tekintetű, s valóban tudós férfiú. Könyvtárunkban olvasottságának nyilván jelét adta. Én esekély hisztoricus vagyok, s legkevésbé ismeretes előttem a *Pápáknak* életek: most ezeknek képeik akadtak *Sebestyén* kezébe, s majd mindegyikről tudott valamit mondani.

Öröm volt nekem olvasni leveledben, a *Váradai püspök* szép magaviseletéről. Az ő nyájas, emberszerető leereszkedése, a külömb felekezetűek eránt többet nyom sok polemica tárgyú foliántoknál. Ennek annál inkább örvendek, mivel ugyan a tápi reform. prédikátor idegenségeknél fő okát abban helyezteté, hogy a mi *Főpapjaink* megvetik a más felekezetűeket. — Olvastad-e a *Vallási egyesülés idejét?* és *Szikszay Benjamin unióját?* Az a ceremóniákban keresi az anyaszentegyházat, és ceremonialis uniót ohajt, javall; ez azt akarja megmutatni, hogy a dogmákban már megvan az unio? És valóban ha több reform. prédikátor azt tartja, s tanítja mit *Szikszay* ír, igen közel vagyunk egymáshoz. Most már a kettőnek egyszerre felelek, minthogy mind a kettő reám utasít. Szép, barátom, ebben a tárgyban mulatni, s úgy hiszem hazánknak hasznos; s ön helyheztesemhez képest ezzel használhatok neki legtöbbit. Mely szép dolog csak az is: egymást közelebről ismerni, érteni! Nemde így hanyatlik az idegenség? Így szerződik a vonzódás? A szeretet, bizodalom így lép közinkbe? — Midőn *Theokritemnek* aláírókat kerestettem, *Komáromból* azt vetém egy *reformátustól* feleletül, hogy ő felette sajnálta, hogy ily hiába valóságban töltöm időmet; ő tölem theologiai munkát vár. És megpirított, s talán győzni is fogott, ha az nem jutna eszembe, hogy az első theologusok pocták voltak; s az, hogy *gracziák* nélkül *theologus* lenni nem akarok. —

Theokrit csak nem rég (c. h. 11-én) indult *Pestre*, reméllem a pesti vásár alkalmával megkapod. *Euripidesz* van már kezemnél, de nem úgy mint akarom. Egy *Fabritius* nevezetű, gondolom német, most újra adja azt ki erítice; már négy kötet kijött 1819-ben vagy 20-ban; reméllem eddig a többi is kijött. Már tettem eránta rendelést. Kezemnél van *Iphigenie Auliszban* fordítva *Schillertől*. Ez lesz nálam is előszer fordítva. S ebből nem te, *Iphigeniát* fog ajándékul kapni.

Döbrenteyről nem hittem eddig, hogy a nyelvben oly nagy orthodoxus; sőt azt hagyta *Muzemában*, azt *Aurórában* s *Hébében* hinni, hogy a neoterizmusban veled vetekszik. Azt, mit most a *Gyűjteményben* adott, ha neve alá írva nem volna, neki nem tulajdonítám. A gondolat igen szép (hasznót, bátor más ezéiből forgattam eszemben én is) de hát a szép gondolatot ily szárazon, ily félszegül, ily, hogy úgy szóljak, épen nem *Döbrenteyleg* kelle-e kinyomni? Nem állhattam meg; irtam neki eránta. Neheztelésétől tartok; de én igazat irtam, s az igazat barátságos lélekkel; s *Döbrentey* igazságos lelkű, s barátságos szívű férfiú. Mint lehet a religióban, melyet *Istentől* kijelentettnek hisz,

szabad gondolkozásu protestáns, oly félékeny makacs orthodoxus a nyelvben, mely emberi mű? Valóban sok gyom van nyelvünkben, de úgy hiszem még több, legalább veszedelmesebb volna, ha újítás nem történnék; de kár azt a búzával együtt időnek elötte kitépni. A lustos *Laura*, mely épen nem piperéskedett ujságokkal, már meghalt. Így fognak elmulni mindazok, a mik idétlenek.

Kár, édes barátom, hogy az ember akkor hal meg, mikor épen megtérni készül; s még nagyobb kár, hogy az ilyeneknek példájából mások nem tanulnak, annak idejében megtérni. Kár a megtérést halogatni. *Lónyai* eránt közlött itéleted nekem csak azért is kedves, mert látom belőle, mely igen igazságszerető légy.

Sógorodat ugyan nem szerethetem, ki neked annyi bajt, annyi izetlenséget szerzett, és szerezni meg nem szünik; de azért lehetetlen nem szeretnem, hogy *Pestre* idéz, s nekem, hiszem neked is, egy oly ünnepet szerez, mely részemről a legdicsőbb fog lenni. Vajha az időtájt jelentetted volna. De semmi, még jelentheted; s ha nem, én a szünnapokat helyemben talpon töltöm, hogy el ne szalasszalak. En neked, és tisztelt familiádnak az égtől mindénféle áldást kívánok, de különösen, hogy téged még sokáig tartson meg hazánknak.

Lajcsák Ferenczet, kit testvéremnek tartasz, ha vele találkozol, tiszteld. Jó emberről hallani szép dolog. De te írj nekem valamit a vándor *Bacsányiról*.

Kassán, augusztus 27-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szives tiszteletét.

Kedves barátom, *junius 12-én* hozzám cesztett leveledet csak képzeld! — e napokban vetém; akkor csak, midőn indulni akarék *Eperjesre*, honnan tegnap este jövék. Te abban hallgatásomért vádolsz, s azt retteged (legyen szabad e szóval élnem,) hogy teerántad meghülheték. Ha az én szeretetem oly becses birtok volna is, a milyennek ohajtom hogy azt te vedd, és minthogy veszed, mindég vedd; úgy elmondhatnám, hogy annak elmulását, elhülését senki sem retteghetné kevésbé, mint épen te, kit minden levele inkább szerettet, becsültet, inkább esudáltat velem. Sőt én kérlek téged nemeslelkű férfiú, kedves barátom, hogy minden léptemmel inkább komorodó éltémnek engedj azon örömet, vigasztalást, enyhületet, hogy téged még utolsó lehellenemmel is barátomnak, s holtom után emlékezetem, nöm, s gyermekeim barátjának, hihesselek. Sok okoknál fogva szeretlek én

téged: szivedért, fejedért, s gyönyörű tolladért; s a kit ezekért szeretünk, nem lehet örökké nem szeretnünk.

Döbrenteyneknek Eljásmi Beszélgetése a Tul. Gy.-ben s egy hozzáim is írt levele, nekem váratlan dolgok voltak. Láttam itt *Gr. Dezsőffy Józsefnek az Új Szellemet* is, és a *Kovácsóczy Aspáziáját*. Az *Új Szellembe* emitt amott beletekinték, de sem meg nem olvastam, sem nem fogom; egy jegyzésem van róla, s nem több: „Tréfának hosszú.” De mit mondjak *Aspáziára*, s a *Döbrentey* levelére s *Dialogusára*? — Azt, hogy az *Aspázia* prózai darabjai s némely versezetei benne, épen oly kemény fenytéket érdemelnek, mint a *Schédel Haramitái* érdemlének a *Tul. Gy.-ben*; valóságos örvöngés, a mit csinálnak. Sed deliquerunt homines adolescentuli per ambitionem! Ezeket az én barátomat az oláh izlés lepte meg; nem gondolnak vele, ha az a csecsebecse üveggyöngy és üveg klárizs is, minden becs nélkül, csak csillogjon, s halmozva legyen, mind az oláh föld lányainak melleiken az a veres, kék, zöld, sárga, fekete gyöngyklárizs, s az a veres és kék pamutvirág. Nem értik, mennyivel ékesit inkább a kevés, de gondos, mint a szükségtelen sok. S érted te mi az a *csudás kellemkecs*, az a *szellem gyümölcs*? mert én nem értem, és nem is akarom érteni. — De édes barátom kérdjed velem együtt a mi *Döbrenteynek*, hogy ő meg én, adánk-e ily darabokat az ezek korokban? Ha én ősz fővel, s *Döbrentey* a férfi kor erejében, nem irigylő-e *Vörösmartynak*, *Kovácsóczynak*, *Juliusznak*, *Emilnek* némely itt állott versezeteiket? mert én nagyon irigylem, és e mellett azokat az úndok, vissza, nevetséges bohóságokat felejttem. S kivált annak a *Juliusznak* dolgozásaiban látok valamit, a mi idővel ragyogni fog egiünkön, mert a *Vörösmartyné* már is ragyog. — Mi szükség vala az én *Epigrammáimat* recenseálni, s így recenseálni, nem értem. Ha *Szemere* barátom, rokonom azt velem láttatá vala, kértem volna, hogy hallgasson, vagy ne úgy szóljon.

S *Döbrenteyt* ez a nevetséges bohóság hozá tűzbe. Engemet az tűzbe nem hozott volna, vagy ha igen, nem mondtam volna ifjú társainknak egyebet, mint a mit *Thaisz* monda tavaly, talán a XI. vagy XII. kötetben. Nagy dolog is az, a mit *Döbrenteynek* mondat, hogy a magyar beszédnek magyar beszédnek kell lenni! D... nagyon szereti a bajuszos magyar arcot, én némely magyar arczon szeretem a bajuszt, némely másan a lekoppasztott állat s ajakat szeretem. Úgy szól ez a barátunk, mintha nem tudná, mennyit nyere a római nyelv, a görög; s az újak, a régiek virágaiknak általvételek-

kel. Egy szóval, én *Döbrenteynek* a *Guzmics* leveleit adnám kezébe, s azt kérdeném, hogy ezeknek nyelve rút-e, vagy inkább igen gyönyörű?

S ez a mi barátunk nagyon gavallérosan bánik a más dolgozásával. Ha nyomatott munka felől adja elő ítéletét, úgy hallgatok, vagy azért, mert azt hiszem, hogy az szabad, vagy mivel büncim emlékezete elnémit. — De midőn az én *Szallusztomat* meglátja *Igaznál*, s nekem megírja, hogy az az ő javalását meg nem nyere, vagy midőn *Szallusztom* előbeszédére azt tudatja velem, hogy nincs igazam, majd megmondja ő, hogyan kell; s ha a *Szalluszt* szépségeit akarja látni, a deák *Szallusztot* olvassa, s az angol *Shakespear* és *Yorickot*: úgy csak a baráti érzés és szerénységem némit el, különben elmondanám neki, hogy tanácsot adni csak akkor kell, mikor kérnek, hogy így szólani csak *ἄριστος* emberhez illik, és hogy invitum qui servat, idem facit occidenti. Nagy baja ennek a mi barátunknak, hogy az *Erd. Muzzeum*, mely neki örök érdeme a nemzet előtt, arra szoktatá, hogy másoknak *correctoraként* tekintse magát. —

Olymposz ot — ebben *Döbrenteyvel* tartok. Ez a paradigma ellen van, s én semmit sem tartok a nyelvben kevésbé illethetőnek mint a paradigmákat. De e másikat: „*Költő még csak egy lesz*“ (vagy hogyan is irád) nemesak szenvedhetőnek nézem, de még szépnek is, ámbar nem *bajuszos magyarság*: *Döbrentey* is apróságokon akadozik, a mit én nem szeretek. Nem mindég adhatjuk okát mindennek: néha elég ha érezzük, hogy az így vagy amúgy van. S a fő dolog mégis mindég csak az lesz, hogy irásunk, a szép ne mében szép legyen.

Az *Aspázia* embereinek azt sugnám, hogy az írás mesterségében a nagy tanító szavaként ez a legfőbb tető:

apte dicere.

Már egy bejelentést (annunciatiót), mint az *Aspázia* előbeszéde ily tarka barka beszédben kelle-e tenni? — De édes barátom, hát én mennyit török mindég régebbi dolgozásimban? felakadjunk-e tehát, hogy ezek is ejtenek törteni valót? Hagyjuk bugdosni, s várjuk, férfi korokban mely szép lesz járások? Az a D... rigorja törvényszerűsége vezet, de lelketlenségre is.

Igaz írja, hogy a *Hébe* Censora visszaadván neki a *Hébe* csomóját, ezt monda: Hier trägt Kazinczys Zrinyi die Krone“. — Kimondhatatlan örvendek ezen ítéletnek, olvasd meg azt majd, s légy figyelmes a *Zrinyi* buzdítására. Azt én adám a *Zrinyi* szájába. Hiszen a mit olvasunk, az sem volt a *Zrinyi*é magáé. A kik vele voltak mind

elveszték, s *Zrinyi* azt papiroson nem hagyá. — Oh mely melegen forrott az lelkemből!

Gróf Dezsőffy Aurél ebédre hívá az én kedvemért szüleinek asztalokhoz rokonát *Gróf Barkóczy Jánost*, a *Ferencz* fiát, s nevelőjét *Miller Papot*, ki itt a püspöki *Consistoriumban* fiscalisi hivatalt visele. Az téged *Pest* olta szeret, s én pedig azért szeretem ötet. Jó fej, s gyönyörű könyvei vannak.

Mit mondasz arra hogy az erdélyi *Püspök*, az én általam imádva szeretett *Báró Szepesy*, úgy papola *Udvarhelyen*, a magyar *Kurír* szerint, hogy még kálvinista vagy unitarius hallgatói is elragadtatással hallák? Barátom be szép az igazat szeretni, mert igaz, akár a *Pápa* mondja, akár *Zwingli*, akár *Kalvin*, akár *Luther*. Én a vallás és az egyesülhetés felől abba hagyám beszédünket, mert más, szóval mondani holmit, más tollal: de ha veled lehetnék, talán látnád, hogy én is tudnám óhajtani az *úniót*. Hát *Varum* felől, *Váradon*, irtam-e, mely *Circulárét* küldé papjaihoz *Urnap* előtt? Össze esókolmám az oly embert.

Rajtam még az öcsém hagyománya sem segíté. A ház 40.000 került, de most a pénz szüke nem ad sok reményt, hogy jól elkelhesen, s 27 ezer ft. teher van rajta. — Tegnap *Eperjesről* jövék. Nem képzelheted, mely undokságokat követ el velem a sógorom, és annak rabula ügyésze. El nem vesztém a pert, de házzák, s credito-raim nyomnak. Felkiálthatok, a mit a tanítványok a *Mesterhez* a vízen: *Ha nem segísz, oda leszek.* — S ezt az én sógorom nézheti, a kit így szerettem.

Élj szerencsésen, édes barátom! Még ma otthon leszek, mert *Széphalom* ide csak két óra. Szánd szenvedő feleségemet, szánd szegény gyermekeimet. Mint borítá el utolsó napjaimat ez az atyjához, anyjához, testvéreihez hasonlatlan sógorom! Mely sok éjszakám van, melyet álmatlanul töltök, s azért, mert törvényink hiányosak. — Csókold nevemben a kedves dal *énekését!* Midőn *Tokajit* hordanak körül az asztalnál, elmondom énekét, és felsóhajtok az égre.

Pannonhalmán, sept. 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
idvezletét.

Sőt épen én retteghetem leginkább a te erántami beszéllő nyíltszivűségednek elnémulását, kinck leveleid annyira oktatók, oly gyengén

érintve intök, s minden szépre szépen képzök. De nem a te vétkekből, mit rólad gondolnom annyi volna, mint téged nem ismernem; mint inkább a természet vas útjának tapasztalt keménységéből származék aggságom: hogy azok a szép tollú kezek, csüggedve nem szünő lelkednek szüntelen parancsai alatt ne talán utóbbi szolgálatajokat felmondják. — Ha *szívéért* szeretsz, nem esalatkozol: az te veled előbb tele volt, mint töled ismertetve; érzi ez méltatlan terhaidet, és — mert nem könnyíthet rajtok — sír. De a te nagy lelkd alacsonyágnak hajolni nem fog; s az ég könyörülni fog, s nem lész oda.

Én itthon ülök várva téged, s kérve az eget, hogy sógorod elég rossz legyen téged *Pestre* idézni, s jó, velem láttatni, öleltetni. — Tegnap nálunk volt *Sztankovics*, győri kanonok, a volt *Hercegi Püspöknek* minde. A szeretetre igen méltó férfiú, mindent magához vonzó, szépeszü, nagyobb itéletü, mint tanultságü, egyenes, nyílt szívü, minden fessétség nélkül: barátommal, pesti iskolás társommal, *Wurda Károlylyal*, a *Theológiának Doctorával*, s tanítójával. Ebéd után szobámban gyülnék össze, hol *Sztankovics* képedet látván kérdé, kit ábrázol az? Megmondám. Hozzá közelített és sokáig szemlélt. Téged tart, úgymond, a legszerencsésb fordítónak, ki az eredetit sokban felmulod; és *Göthét* említé, és *Gessnert*; s *Berkedet*, az igen kevesektől ismert becsü *Berket*. Örvendett, hogy vagy csak képedet is láthatá. Az ellened szórt vádakat inepti clamores névvel nevezte. Öröm fogá el minden tetemimet, s nem szóltam; de mikor ment, kétszer esókoltam össze; s megmondám, hogy a második értted volt. Megígérteté velem, hogyha jössz, hírül adom neki, hogy jöhessen ő is; s én az édes ígéretet örömmel tevéni. *Wurda* ez előtt két héttel is volt nálunk, tanítja egy tüzes disputának, emez mondásod felett: *kerékly mindenektől értetni*. A vitát *Győrött*, a *Seminarium* asztala felett, hol *Sztankovics* a *Rector*, elbeszélé, folytatták. Az öreg *Spirituális Pauer*, kinél talán első magyar könyv a *Vallási Egyesülés*, védelme alá vette, azt t. i. hogy ő azt jól érté, és tetszik neki. NB. a nagy magyar azt érthetetlennek mondá. *Bajuszos magyar!*

A *Szellemet* olvastam, mert akartam tudni, mennyi észszel, s izzel legyen írva. *Horváth Endre* csak hosszú kérésemre tudá magát megolvására határozni. Kérem ötet, hogy ő, kit az egész magyar világ orthologosznak tart, tegyen egy komoly feddést közönségessé az ilyen moeskos, gyalázatos vadságok ellen; hogy az orthologoszok gyalázatnak az effélék által meg, ily otrombaságot nézvén, s hagyván helyben hallgatásokkal. A gúnyoló *Mondolatnak* volt egy haszna: új szótárt nyújtott kezünkbe, melyben ha sok van is haszonvehetetlen, van sok jó is.

— *Aspáziát* nem láttam. *Döbrentey Elyseumjáról* már irtam; azt is, hogy neki eránta szót tettem; de a levél, talán szerencsémre, visszajött, minthogy *Döbrenteyt Pesten* nem kapta. *Döbrenteyt* megbántani nem akarom, de sajnálom, hogy ő kezd oly feszes lenni.

Édes Kazinczým, a te műved, bár hol és miről jelenjék az meg, mennyire literaturánk hőseit ismerem, mindenkor koszorú fog lenni, ha német censor nem mondja is. A hozzáértők tudják, mi Kazinczy nekünk. Te rontasz, s építésed ragyog; ellenid rontni akarnak, de építeni sem akarnak, sem tudnak. Már mondtam: a ki azt hiteti el magával, hogy nálunk minden legjobb, az bennünk tovább vinni nem fog.

Ha az *Erdélyi Püspök* úgy papola, mint a *Kurír* után írod, akarnom kell, hogy minden papoló úgy papolna. Nincs is nagyobb hibánk, minthogy az igazságot az igazságnak méltóságához képest ritkán tudjuk feladni. Hogy az *Egyesülhetés* felől abba hagyánk beszédünket, magam is akarám: in generalibus maradni kinos, és haszontalan; különösségekre kettőnknek kettőnk közt ereszkedünk nem különben haszontalan: mi ketten bizonyosan megegyezünk, de közösleges nép-religióról van szó! Itthon ültömben, s rád várakozásom idejében az *Egyesülés Ideáját*, és *Sziklay Unióját* vettem fel, hogy felfedjem gánesaikat, s megismertessem érdemeiket. Így fogjuk egymást közelebről ismerni; így fogunk egymás eránt szeretetre, bizodalomra gyűladni; és az egyesülést észrevehetetlenül eszközölni. Az egyesülés dolgában kiadott írásoknak tulajdonítom én *Furum Püspök* Pastoralisát is, reméllem, hogy még több olyant fogunk olvasni. S majd ha az *Idea*, és *Szikszay* gondolkozásaik megszűnnek vétkek lenni; a közfal is le rogyik. De ha te nem jössz is, az *Unio* nem oly veszedelmes portéka, melyről írni vétkek lehessen. Te kevéssel sokat fogsz mondhatni, s én mondásodat fogom használni tudni. Rút dolog, édes barátom, egy szép nemzetnek annyi tekintetben megszagottatott erővel erőtlenedni. Mennyi energiát nyerne a vallási egyesülés által csak a nevelés is, hogy többet ne mondjak.

Ne édes barátom, ne emészd magadat szerencsétlenséged képeivel. Nöd, kit te szeretsz, szeretetedbe tudja feledni, legalább békével viselni bajait; s gyermekid eleget nyertek, hogy atyjok te vagy, te nevelőjök. A többit bizd a gondviselésre, megtévén magad a mit ön erőd, s barátid segítségével tehetsz. Hiszem, s adja az ég, hogy *Theokrit* *Eüszthenesze*-ként tiszteltessél, segítessél tehető barátid által.

Kulcsár megboszulá magát *Theokritomon* a le ültetett, isteneségért. Én a boszút boszúival fizetni nem szeretem. De hozzá három

epigrammát irtam, melyek, minthogy sajtó alá nem mennek, álljanak hozzád irt levelemben.

Kulcsár Istvánhoz,

ki néhány szavaimat éretleneknek, hangnértékemet önkényesnek kürtölé.

- 1) Pista csak *érettet* szeret, *éretlenet* kivét. Így hát *Érettet* nem fog Pista harapni soha.
- 2) Még csak Pista valál, *éretlen gyermek*, ha ekkor Örne meg a dajkad, Pista megérni fogál?
- 3) Önkényesnek hívád hangmérséklésemet, István: Önkényül monddod, nem tudod adni okát.

Te majd olvasd meg *Theokritet*, s ítélj. Élj szerencsésen, s gyakran írj, haszon nélkül egy leveled sem marad.

Eperjesen, sept. 18-án 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti tiszteletét.

Ebédre menék ki, s megszántam egy magyar embert, ki a tót és német nyelvű konyhabeliekkal, itt a fogadóban kínlódott, s kíségetém bajából. *Györből* jön, s két *Benedictínust* hoz. Megpezdült ereimben minden vérem. Kiknek hívják? Nem tudá. Mikor mennek? Mindjárt. Hol vannak? A *Franciscánusoknál*. A ház vendégei vártak, szerencsémre által ellenben a barátokkal, de én egyenesen mentem a *Refectoriumba*. Két társad egymás mellett, egy franciscánus és egy kassai, magyar lelkű *Prókátor* közt üle, s ez a math. professornak, a mint belépök, megsugá nevemet. Azoknak képeiken öröm sugárta. Lelkemnek ezen zavarjában, s remény és félelem közt, hogy te leszesz az egyike, alig tudám kinyögni sz. *Ferencz* gyermekeinek, hogy nehezen esik nekik asztaloknál alkalmatlankodnom, s most széket fogék két társad előtt. Képeket hozák elő. Ki ismer arról reám? Megesalva látám reményemet. De társaidat láttam, szólhattam felőled, *Endre* felől, a *Takács* fia felől, s hallám, hogy ez méltó gyermeke atyjának. Barátom! milyen az emberi szív, és ki ismerheti! Nem téged látalak, és mégis örültem, még is örülhettem! Valóban, ha minden társaid ilyenek, ha *Szerzeted* mind ily szellemű férfiakat nevel, úgy óhajtom, csak aludjanak az *Alvók*. Mely igen sajnálom, hogy elébb nem tudtam meg itt léteket; együtt evének vala! — Mennem kellett, vártak társaim. Megszoritám tehát kezeiket; az asztal köztünk vala, s így megnem ölelhetém, hogy esőkomat né-

ked vigyék meg. De ha őket meglátod, csókold meg te őket, s vedd által kézszorításomat. Hogy szeretlek tudod, de az nekem nem elég; tudd azt is, hogy én a te barátságodban kevélykedem.

S mikor jő el azon nap, melyben én téged, melyen én *Pannonhalmát* megláthatom, melyen *Pázmádra* mehetek, s a *Zircz* és *Árpád* s a két lelkes dal éneklőjét megölelhetem! Neheztelek sorsomra, hogy ettől tilt; de januáriusban pöröm alig ha *Pestre* nem szólít legalább azal fenyeget makacs alpörösöm. S akkor — *Pesten* meg nem állok.

Theokritod kezemben van, vagy inkább kezemhez ért, mert *Széphalmon* hagyám. Olykor vevém azt, mikor lehetetlen vala megoldasnom; de előbeszéd edet, s azon *Idylljeit*, melyek nekem legkedvesebbek, megoldasom összenyomasztó terheimnek, gondjaimnak enyhítéskre. Én úgy hiszem, hogy azért te nyered el a *Marzibáni jutalmat*; én legalább neked itélném, ha ellenségem volnál is.

Én *Szent István* napja olta harmadikszor vagyok itt, s itt leszek, valamig a *Thémisz* temploma be nem esukatik, különben pörömben nem dolgoznak, alpöröscmnek csak a húzásban állván minden idvességé. *Cicerónak* levelei vagynak velem, s gondold meg, mire vetemedém *hatvanötödik* esztendőmben! — lefordítam az első könyvet a *Wieland* felosztása szerint. Ennek mind fordítása, mind bevezetése és magyarázatjai megbecsülhetetlenek; értelemmel használá a francia fordítókat: de minden nyomon elragadja ismeretes áradozása. Nincs egy sor, melyet németben is meg ne tekintsek, de nem a németet fordítom, és nem úgy, mint *Wieland*. A hol a hely homálya egyebet kíván, ott abba hagyom *Cicerót*, s elmondom a mit hozzá érteni kell, s a mit *Wieland* a sok fordító és commentátorok után igen jól mond. — De mi lesz ebből? Usonkán hagyom-e a munkát, vagy reménylen, hogy még végre hajtom? Reménylen ezt. Még tegnap gyalog menék ki *Sárosra*, s megmászta a *Vár* hegyét, nem dombját, hol *Rákóczy Ferencz*, a második, elfogatott, minekutánna levelét *Longuevall* *Bécsben* beadta, s vissza jövék a nélkül, hogy a hat óráig tartott utacska alatt leültem volna. Eanyit tesz elnem kényeztetniünk magunkat, s egyformán és órára nem élni; s a *Wieland* jegyzéseit és a *Middletonból* által vett *Cicero* életét fordítsa más hozzá. — S dolgozásom alatt miért nincsen itt a mi *Döbrenteynk*, hadd kérném, hogy egyeztesse hát össze a mit *Cicero* mond, és a nyelvel teszen, a maga szerencsétlen *Dialogusával*. Mely szerencsétlen ember az, a ki nincs eléggé gyakorolva azokat a régiket úgy érteni, a hogy iskolázott olvasó érti! mely szerencsétlen, a ki benne csak a *dolgot*

olvassa, nem a *nyelvet* és azt a hasonlíthatatlan *mesterséget* is! és, a ki midőn ezt teszi, nem kérdi magától, mi által marad hátra az új szólas amaz mellett. S hány nyelvtanítónk mond egyebet mint azt, hogy a magyarnak bajusz kell, nem görög palást, nem római tóga. S az a mi kedves barátunk a maga gyermekes koszperdjével! mintha nem látná, hogy a magyar öltözet a *Hunyadi* sirköve szerint is 1400. a török talárishoz hasonlita, a félre vetett mentét hogy a spanyol palást után hordjuk, s mostani nadrágainkat *Párizs* tanítá szabnunk. — De hagyjuk szabadságában a mi *Döbrenteynk*; tudod, én csak anynyiban vagyok *neologus*, hogy ezt is szabadnak nézem, de a *neológiát*, az *orthológiával* egyesíteni akarom — Éljj szerencsésen, kedves barátom, tiszteld *Endrét*, s a *Takács* derék fiának sügd ezt mindég: *Αριστευειν*. Mondjad neki, hogy köszöntöm, s kérem szeretetét. Minden örömem, jobb ifjaink.

Eperjesnek gyönyörű Kálváriája van, s 36,000, azaz harminczhat ezer ostya készült a septemb. 14-én tartott ünnepre. (*Cultusztok* engem *Hellászba* s *Rómába* teszen által, s én azt tudom is, akarom is sok oldalairól tekinteni.) — Magam is kimentem. Az igen sok kápolnák bokrok és fák között állanak, s a tetőn van az egyik legnagyobb templom. Nem gondolék vele, hogy csaknem betörék oldabordáimat. Mint *Zachéusz* — vagy ki is volt — úgy másza fel a sok férfi a vén dió, gesztenye, hárs ágaira. S most a balkonra lépe egy pap, körülfogva férfiakkal, asszonyokkal, s elkezdé a magyar prédikáció, fosculesokkal, de épen nem roszul. A tót és német nép imádkozott, s a sok felsóhajtás megszagatá a pap szavát. Közel hozzám egy hallani akaró *Zachéusz* felkiálta:

„Tót a tyafiak, kérem kegyelmeteket, legyenek csendesen, hadd hallhassuk az Isten ígését“.

Felpillanték rá, hogy az első szó nem pajkosságból jöve-e ki száján? Nem; a kegyesség vele még a tót is *atyafinak* tekinteté, az ellen pedig sokan protestálnánk. Éljj szerencsésen kedves barátom ajánlom magamat igen nagy becsü barátságodba.

Pannonhalmán, oct. 19-én 1824.

Kazinczy Ferencznek *Guzmics Izidór*
tiszteletét, szíves idvezlését.

Neved napján írom e levelet, minekutánna a fejedelmért végeztük áldozatunkat. Az én imádságom éretted is röpiült; s ha valamit

óhajtok az égtől megnyerni, ezen imádságomnak meghallgatását ohajtom. — Tegnap volt nálunk *Gr. Eszterházy János*, erdélyi Kancellár, és *Veszprémnek Főispánja*; vele *Imre Rélének* ura, a megholt Püspöknek *sequerere*; *Bésány* Consiliárral, *Veszprémnek* igen derék első *al-Iszpánjával*; mi ez napon egy magyar tagunknak primíciáját, első áldozatját, tartottuk. *Czuczor Gergelyt* a tavali *Aurórából* ismerheted, ő az. Egyházi beszédet az ifjúnak kívánságára, én tartottam. *Jézus* életének, különösen a papokat érdeklő részét festettem. Nagy vendégeink jelen voltak; s beszédemről távollétemben dicsőréttel szólottak. *Imre* nem tartozik ugyan a nagy lelki magyarok közé; de azért szeretetre méltó, hogy, bár hibásan, örömezt beszél magyarul, s — nem lakja *Bécsét*.

Azon *Benedictinusok*, kikkel találkozál, még nem tértek utjokból vissza; alig várom, hogy szólhassak erántad velek. Vajmi szerettem volna egyik helyett én lenni: egy ideig csak ugyan felfogtalak akasztani, ha nevem nélkül reám ismernél. De azok az én barátim könnyen utaznak, mert *Academiában* tanítanak; s nekem huzamost szerében ülnöm kin. Vajha már egyszer vergődne ki bajodból, s adatnál vissza magadnak! Az azonban, hogy oly könnyen járod, s járni annyi ideig gyöződ a hegyeket, engem azzal biztat, hogy épen nem oly gyenge erőben vagy, mint gondolám; s azt hagyja hennem, hogy imádságomnak egy része megvan hallgatva. De azt nem szeretném, ha téiben kellene utaznod; a téli, kivált tartós út, a fiatalnak is ad mit túrni; e mellett *Pannonhalmát* s a *pázmándi* magányt téiben látni, szomorú látás. De te ne a tájt, hanem a táj embereit jössz látni. Ha már téiben kell jönnöd, szeretném, ha januarius 25-én nálunk lennél: már több esztendőnk oltá szoktak ekkor ifjaink játékot adni *Pál* igen jó *Apátunknak*. Ha valami nem akadályozza őket, jövendön is fognak adni.

Hogy új dolgozásba kezdél, én épen nem esudálom: az én 68 eszt. atyám mezei gazdaságát árendába adá, hogy esendben tölthesse hátra lévő napjait; de már fél esztendő alatt megbáná, s az esztendő végét sem várhatván, megegyezett emberével, hogy a jószágát bocsátná ki kezéből; most ismét gazdálkodik. Kétségen kívül egy munkád esonkán fog maradni: az utolsó; de ez még *Cicero* nem lesz, *Cicero* ne legyen! Ugyan mond meg nekem, micsoda emberek ezek a mi *orthologuszaink*, kiknek egyike csak nem rég *Kulcsár Mulatságaiban* azon meré különben is izetlen *neologomaniáját* kezdeni, hogy *Róma* nyelvének veszedelmére volt a *Graecomania* (?) pedig ha *Rómának* szép nyelvéből ki-szedjük a görög tollakat, egy, vagy egészen tollatlan, vagy legrendet-

lenebb tollú rút váz *monstrum horrendum*, cui lumen ademtum, fog maradni. És *Horác* nem azt a leczkét adta-e *Piso*inak; si graeco fonte cadant, parce detorta? És *Döbrentey* ilyenekkel fog kezét! És az a *Hipokratesz* fia fogna-e csak egy receptet is írni tudni, nem mondom magyarul, de deákul tisztán. Egy valaki azt mondá maga felől: árkon túl hegymester; s ez nem jól esett, mert ő az nem volt; de ez azt magáról, ha mondani szégyenli, magában elgondolhatná, mert valóban az. A csalfa szerénység, és a tudatlan merészség, egyformán vétkes. De te jól mondád, hogy szabadságokban kell őket hagyni! De hát ökmért dictátoroskodnak? Mért vádolják az egész publicumot, hol csak egyet, kettőt kellene leczkéznick? Az az *Új Szellem* mit akart? A szolgál szájába adta ön konyha magyarságát akarja-e tiszta magyarsággyanánt ajánlani? De így vissza, nem elő kell mennük; és unokáinknak engednünk azt, a mit magunk elaludtunk. De már ott nem állunk, hol 20 esztendővel ez előtt állánk; s ha ki leginkább akarna ott állani, nem állhat, hanem ha egész eddig aludt. Ki a régiekben csak a *dolgot* látja, s a *mesterség* mellett behúnyt szemmel megy el, az nem tudja, mért olvassa a régiket; az olvassa az újabb történet írókat, ezekben a dolgot összefüggésben, világosan, s criticával fogja látni. Én azt hiszem, hogy a régiek nagyobb gondot fordítottak a *hogyanra*, mint a *mire*.

Az ifjú *Takácsot*, ki *Bésán* vicze *Ispán* mellett practizál, téltől fogva nem láttam; akkor is csak játékunkra jelent meg, s ment. Ő szép esztű, s jó indulatú ifjú. Többet felüle nem tudok.

Az úgy nevezett bucsú járásokat a mostani váradi Püspök tilalni kezdé *Féjérvárott*; még inkább járták. De jelesb helyeken járni a bucsút, ha rend van, s vigyázat, sokat ér; s én inkább tiltanám a falusi bucsúkat, melyeknek végek többnyire verekedés, gyakrau halál. Azok a jelesb helyekre zarándokoskodó karavánok buzgó emberekből állanak, s közülök bizonyosan egy kettő *παλαγγεσις* tér vissza egész életére nézve. Édes barátom, a köznépnak is kell különbféleség; ez is unja a mindég egyet, s lelke szépül, mikor újat lát; pedig neki csak vallás a képző vessző. Az eféle emberek, nagy részén, alig fognának, helységükön kívül e nélkül a vallásos utazás nélkül, más valamit látni, tapasztalni.

Te abban a *Marczibáni Commmissióban*, igen részre hajló bíró lennél. Hagyjuk a jutalmat azoknak, kik érdemesek, és több szükségét éreznék, mint én. Nekem elég jutalom az, hogy *Theokritból* már nincsenek példányim.

Somogy azt fogja a *Diétán* kívánni, hogy a protestáns ecclesiának fő s alszolgái dotáltassanak, s egy ranguk legyenek a catholi-

cus papsággal. Itéletem szerint az egyenlőség egységre vezet: de ennek kell-e most a főpontnak lenni? Találkoznak olyak is, kik a volt párizsihoz hasonló Academiát kívánjanak a neologusok ellen! — Élj szerencsésen, édes barátom, tisztelt tiéddel.

Pannonhalmán, novemb. 30-án 1824.

Kazinczy Ferencnek
Guzmics Izidor
baráti üdvözlését.

Hosszú hallgatásod, édes barátom, ismét aggalomba döntött. — Bajod lehet! — szüntelen ez a gondolat nyugtalanít. Irjunk édes Kazinczym, ha már az óhajtott viszonzlathoz nem juthatunk, irjunk; én hogy tiszteletemet, szeretetemet erántad kiönthessem; te, hogy mennél több szépet, jót közölhess a tanítványnyal, s gazdagítsd lelkét lelkednek kincstárából. Engedj igen boldognak lennem, mincutána későn kezdék az lehetni. Tegnap forgatván az *Erd. Muzzeumot*, jó fertályt mulattam azon szép versezeted mellett, melyben bajokat kérsz Istenedtől örömidhez. Megnyeréd, mondám: s kezdém magamat, barátimat s az emberiséget vigasztalni bajainkban.

Szerzetes társaim, a boldog utazók, kik téged láthatának, szerencsésen érkeztek meg. Első szavok hozzám: „Láttuk Kazinczyt“ — s megcsókoltak; s én hagyásod szerint. Voltak M...son, s kívánságodat teljesíték. Szívemre köték, hogy ha irok, tiszteleteket zárjam levelembe. Ősz vagy tehát, mint a *hattyú*; de virgoncz; tehát még sem kell még reszketnem. Az utazóknak egy bajok esett; egyik lovok kidőlt a hámból; hat forintot adták el, s egy erdélyit vettek helyébe; ez ha párja volna, kipótolná a kárt. Sokáig nem mulathattak velünk, itt levén az iskolai idő; de még is beszélgettünk velek, felőled, s *Erdélyről*. Különösen a Mathésis prof. jól eltanulá az *erdélyi dialectet*, s az éneklő beszédet. Emlékezem, hogy így énekelve beszéltek a *szalai göcseiek*. A tapasztalt szívességet nem győzték magasztalni, s nekünk az igen tetszett, hogy a *Tokajit* úgy itták, mint mi közönséges borunkat iszszuk. De hol terem az a sok *Tokaji*? Mennyit hordanak el, mennyi felé! Igaz, hogy sok hamisat is talál az ember mindenhol.

Fáy András meséit most végzem, s örvendek új nyereségüknök. Mely eredeti, renek gondolatok? mely oda illő styl! az ugyan azon egy nemnek mennyi különféle fordulása! s mennyi ránk illő igazság fekszik majd minden lapon! Grammaticája ugyan a *Debreczeniek* és *Verseghi* után sántikál; de én az ilyeneken, ott, hol a dolog jó, aka-

dozni nem szeretek. Néhány vidéki szavai ujak előttem. Te ismerni fogod őtet személyében, ki, ha van valami igaz mesés biographiájában, *Zemplényben* született. Igen kedves dolgot fogsz tenni, ha őt velem közelebbről megismerteted.

Mikor fogjuk venni *Erdélyi leveleidet*? *Szallusztot*? *Cicerót*? Ne késsél, édes barátom, ezen kincsekkel gazdagítani a hazát! — Én minden jó író neologosznak és orthologosnak ismerék egyszersmind; s ez arra megy, a mit te mondasz, hogy a kettőt egyesíteni akarod. Azért nem szeretem köztök, mint két ellen tábor között, a különiséget, s azt a gyermekes villongást; s mikor ezt a buták teszik, vagy szelesck, nevetem; de mikor derék férfiak a villongók, fájlalom. A ki épen semmit sem távozik a régi írásmódtól, azt ma jó írónak, vagy inkább *szépnek* nem tarthatni; a ki minden megválasztás nélkül halmozza össze az új *czifrákat*, s velek úgy tarkázza írását, hogy csudálhatatlan esudát terentsen; s ha még ezekhez valóságos nyelvhibákat is aggat: az ilyen nem jó, nem szép író, s épen azért nem szép, mert erőszakkal akar szép lenni. Mit kellene mind itt mondanom, s nem mondhatom ki! Azt a menyeci aiszthesziszt, csak nem lehet bebeszélni más lelkébe; s az a te, nekem igen kedves, mottód: *Θυε τας χαριτας*, vajmi kevésnek van kezére! Mindég boszonkodva hallám azt a vádat, hogy te itt így, ott meg amúgy írsz! De ha nem vakandokok vagy tökök a vádlók: előbeszéded kielégítheti őket fülig. Elöttem mindég az volt a te fő érdemed, s ebben tartlak hasonlíthatlanul *nagynak*, hogy nyelved egészen hatalmadban áll.

Hallottad hírét, a vallási egyesülés *Idelójának*? olvastad *Szikszai unioját*? Ezek utánam írtak; s az első *πολεμικῶς*, de *εὐταμῶς*; a másik *εὐρημικῶς* és *εὐταμῶς* egyszersmind. De czéomat nem látták át. Feleltem nekik, vagy inkább vizsgálat alá vettem gondolatjaikat. Én már azt is nagy nyereségnek tartom, hogy a dolog szóra kapott; s ha nagyobb következése nem leend, az már is, hogy egymás eránt kedvezőbbleg ítélgetünk, s érzelünk: és ez is valami az egy hazának megosztott gyermekei között.

Az ember gyakran maga sem tudja, mennyire tiszták munkásságának rügi. Ez eránt én már többszer kilestem magamat. A mult napokban vevék tudósítást Olaszországból *Deákj Sigmund győr* megyei paptól, ki most ott *Eszterházy*nál nevelő. Ő ennekélte egy érzékeny angol versezetet fordított le, s megkéré észrevételcimet; most ezeket köszönnén, egyszersmind tudatja velem: hogy *Szemeréknék* egy *Szonettjét* olvasta légyen angol fordításban (ezt meg is küldé, kezdete:

Sad Silence chainus thy tengue. stb.) hogy *Kisfaludy Sándor Doboziját* és *Károly Életkorait* most fordítják. Gondold el, mint olvadtam örömben! Tüstént tollat ragadtam, hogy a kedves hírt *Thaiszszal* közöljem; „*Szívem melegével*“ így kezdém a levelet; s valóban oly melege volt, hogy a levelet akkor nem folytathatám tovább. Örömben annak is örültem, hogy annyira tudok örvendni, látván a külföld figyelmét literatúránk eránt, bátor semmi részem a dicsőségben. Vágyom tudni *Szemerének* ezen szerencsés Szonettjét; az angolból egy szót sem értek, ha csak a *Sad silence* annyit nem tesz, mint a német satt. *Szemeré* Szonettjeiből pedig csak az *Erdélyi Muzéumban* bírok egygyel. Örvendj te is, kinek nem kevés részed van a dicsőségben is.

Mire mentél pereddél? Jösz-e? Isten tartson, ő örizzen minden nagy rosztól tégedet és egész házádat; a kis bajok édesbökké teszik az örömeiket. Nálunk sok a rablás, és vármegyénk, tudod, igen szelid.

Ujhely, deczemb. 13-án 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz

szíves tisztel. s baráts. ilvezl.

Mely közel valék hozzá ez előtt harmadfél holnappal, hogy velem helyett holt híremet vedd! Tüdő gyulladást hoztam haza *Eperjesről* sept. utolsó napján, s más nap már feleségemtől titkolva irogattam rendelésimet s bucsúzó leveleimet, míg ő viszont titkolózással, szemvéreit vette elő, hogy sirását meg ne sejtsem. Orvosaim és feleségem, ki megelőző az orvosokat, megtartának, s szerettem hinni, hogy életem akkor, épen akkor, tére vissza, midőn te, drága barátom, áldozatodat mutatád be érettem. Higyjük azt, s tiltsuk el főmet, vizsgálni, ha kell-e, s lehet-e hinni, hogy azt nekem a te áldozatod tartá meg. Sim paulo infirmior! mond az enyelegni szerető böles, az Iban forte via sacra, szép verszetében. Nem böles az, a ki nem mer nem böles lenni, s mindég csak azt a sovány igazat keresi.

Örvendek hogy utazó társaid ajakidra nyomák esókomat; bár azt magam tehetném minél előbb. Örvendek hogy látták szobámat, hol aug. 25. 1800. a követk. junius 28-ig lakattattam. *Horváth Endrénak* elmondám, mely szép öröme ére engem ott. Négy holnapig tápláltam négy embert, kit az éhség is kintza, s merész tettel, míg végre rajta veszték. Ezért jutalmúl engem te is megfogsz esókolni.

Ismét valék *Eperjesen*, s ez idén ott *Ütször*, szekerem *nyolczszor*. Nov. 27-dikén ismét megismertettek igazaim, s a birák sürgeték, hogy rekeszszük be a pert.

Fáy András Pest vármogyeci születés, nem *Zemplényi*; *Zemplényből* csak anyját (*Szemeré* leányt) vette. Hatodik nagyanyja az én nagyatyám nagyatyjának *Kazinczy Péternek* leánya volt. Vérek vagyunk tehát, de miolta iskoláit elhagyá, nem láttam. Arczát elmoskoltá a himlő; de szívéen semmi himlő nem teve kárt; az tiszta. Egy gátlott szercelem elugrattatá velo a házasságot, s ez a baj szint ad minden sorának a mit tolla ír. Vérei nem engedék, hogy egy nem alacsony, hanem csak nem fényes születésű lányt elvegyen. Fides et ingeni benigna vena est, — ezt kellene írni képe alá. Én csak azt sajnálom, hogy sok fabrikai *Romvint*, és azt a szépen mázoló *Koczebuet* olvasta sokat.

Láttad-e *Hébet*? s melegítette-e kebledet az én *Zrínyin*? mert azt ugyan töled várom, nagyon kívánom. Lángoló szívvel írtam azt s úgy hiszem, lángomnak által kell esapni olvasóim lelkeikbe. S az engem egy igen szép szerencséhez juttata: — magyar nyelven írtam levelet a mi kedves *Palatinusainkhoz*, s azt le nem peesételve adv. fő *Mesterének* *Gróf Beckers Generálisnak* küldém meg postán. A történet ez:

Krafft, historiai festő parancsot veve, hogy *Zrínyinek* elestét fesse a pesti *Muzéum* számára. Ez *Festetics Lászlót* kéré, hogy *Csiktoronyjáról* hozassa fel a *Zrínyi Miklós* képét. *Festetics* magának is lemásoltatá *Krafft* által a képet, hogy művész esettel dolgozva bírhatná. Voltak, a kik kérék *Festeticset*, hogy metszesse rézbe. Ez megleve. Mélt. *Márkus Ignác* Úr is kapa egy nyomtatványt. *Igaz* innen engedelmet kapa, lemásoltatni, s *Igaz* most a hős tettet velem dolgoztatá. Kijöve *Hébe*, s *Igaz* a *Zrínyi* képét az utolsó ívvel küldé meg nekem. Elrémültem, mert ez nem a *Szigeti Zrínyi* hanem a *Szigeti hős* unokájának fia *Zrínyi Miklós* a *Poeta*. Amaz 1566. esett el: ezt 1664. ölte meg a vadkan. *Igaz* bizonyossá teve, hogy *Zrínyi* ezen képében, ezen arczával van a *Krafft* 22 lábnyi vásznára általvive. Könnyű képzelní, mely zavar, mely lárna, mely kezagás lett volna, ha a tévedés akkor világosodott volna fel, midőn a kép ki lett volna téve, fel volt volna függesztve. Én a két *Zrínyi Miklós* képeit bemutatám *Nádorunknak*, s tanúságra szólítám a *Schrenkh Icones Ambrasian. Collect.* *Zrínyijét*, melyet az 1529. szül. és 1595. megholt *Ferdinand fő hercegy* állita, ki ismerte *Zrínyit*, a szigeti húst, és ezt szakállal adja. — A *Nádor* kegyelennel vette jelentésemet, s meghagyta a *Generálisnak*, hogy nekem azt köszönje meg. Mit *Vermeldung höchstürho Dankes* — — — ez a kifejezése. Ezt édes barátom vedd örömmel,

barátod szerencsésén; de ne tudasl sokakkal, kivált ne azokkal, a kik engem nem szeretnek.

Igaz az én *Jubileumomra* is nietszete egy rezet *Hébéjében*. Félre tevém levelét, mely bizonyítja, hogy szándéka felül mind eddig nem tudtam semmit, míg a réznyomatványát nem láttam. Hallom *Kulcsár* valamit íra felöle. Azt még nem láttam, de fogom. Szörnyü vindexe ez a *Kulcsár* a magyar nyelv tisztaságának.

Mit íra *Theokritoszod* felül, *Gr. Dezsőffy* fogja velem közleni; én pedig az *Ellinger* folyó írásában akarok fordításod érdeme felül szólni, de bajaim, gondjaim, egészségem nem engedik, hogy azt a göröggel összehasonlítsam.

Ellinger halát érdemel szándékáért, de csuda czimjét meg kell változtatnia, valamint azt a *negyedréte*t is, a mi szokatlan. Erről mászor. Szép hogy arannyal akarja fizetni az ívet. Olyat *Trattner* is ígért; de csak ígért. Nekem hírem nélkül tette *Ellinger* a mit tett; csak akkor hallám mit akar, mikor a meghívó levelek közre csesztettek.

Élj szerencsésen, kedves barátom, s tiszteld nevemben társaidat, kik láttak. Ajánlom magamat igen nagy becsü barátságodba. *Endrének* ezer áldást az új esztendőre.

Pannonhalmán, jan. 8-án 1825.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
tiszteletét, ilvozlését.

A nélkül, hogy fátumot higyjünk, kétkedhetünk, ha imádságunk fordíthat-e valamit dolgunkon; az isteni *Gondviselés* szinte úgy változhatlan, valamint amaz hajthatlan. De meg mértük-e ezt? s azért, hogy a mi véges értelmünk a kettőt együtt gondolni nem tudja, ne imádkozzunk-e? ne reméljünk-e? A meghallgattatás legalább nem teljesen lehetetlen, s az imádság, a mindnyájunk atyjához szeretteinkért forrón bocsátott imádság, be jól esik sziveinknek, s be édes a remény, hogy meghallgattatunk! Te különben a *szívet* szereted religiód forrásává tenni, s jól teszed: a szívnek is vannak igazsagai, melyeket midőn okoskodással meg nem mutathatunk, annál forróbban érzünk; s ha megszorítatnánk, nehezebben fognánk feláldozni ezét, mit a hideg észét. Mért ne hallgasson engem meg az a jó atya, a nélkül, hogy örök végzéseit változtassa? Mért ne tartsa meg nekem, s hazámnak *Kazinczynek* kedves, mert munkás, életét buzgó könyörgésemre? Nem lehetett ez is az örök végzések között szinte úgy, mint egykori halá-

la? Azonban ne hidd felölem, hogy merészkedjem egészséged helyre állását az én, — szegény bünös ember lévén, — imádságomnak tulajdonítani, de áldom a gondviselést, hogy még megtartott köztünk; s kérem, hogy még sokára tartson meg.

Olvastam *Hébét*, olvastam *Aurórá*t, s igazságtalan volnék, ha azt, ennek elébe nem tenném, s pedig minden tekintetben. Azt az egyet nem szeretem, hogy a képekben *miscet sacra profanis*, s ezt nem az idén teszi először; a böles ezen fen nem akad, ki itt is, ott is a művészt nézi; de hány nem böles találkozik *Hébe* olvasói között? — Hogy *Igaz Zrínyije* nem a *Szigeti* hős könnyü ellhinni, kinck, ha bajúsát lenyírjuk, épen semmi hősi vonása nem marad: de hogy *Kazinczy Zrínyije* a *Szigeti* halhatlan hős teljes maga valóságában, azt ugyan magyar tagadni nem fogja: a neki tulajdonított beszéd csak oly lélekből származhatik, milyen a magát s övéit kötelességének feláldozott hősé lehet csak. De megbocsáss, ha nekem mindenek felett a bevezetés tetszik: mennyi igazság, mennyi erkölcsi szépség van abban a kevésben! — A 30. esztendős áldozó *Kazinczyban Theokritemre* ismertem. Szép igen szép a *Hít szava*, s az ilyen *Kazinczytól* nem kevésre munkál által; így *Vitkovics* szava is a *Hitről*: ebben a ti szavatok hathatós sokakra sok papolásnál. — Hát az a kis *Intés!* mily igazak azok az antihéták, mily böles lezke mind a boló újítóknak, mind a makaes óvitóknak! Ezt nem sokára meg fogom koronázni. — S ki ne örvendjen, midőn két *Grófot* nyájas vetekedésben kap a literatúra mezején? Mondj a *Grófnak* tülem is halát, hogy a bor becsületét visszavivta: dicsérje vizét a német, minthogy jó bort nem ilhatik; a magyar csak úgy dicsérje, mint *Faludy Ferenczben* már gyermek olvastam: *jó bort inni, a vizet dicsérni*. — *Igaznak* valódi igaza volt, midőn az érdemekkel teljes 50. esztendős literátori hőst emlékkkel tisztelte meg; s szívem olvadozott nézletében. De igazán megvalloam azt is, hogy a rény és *Khariszok* felírás nekem sem tetszik: nem azért mintha akár egyiknek, akár másiknak ellensége volnék, de az ilyen monumentumot úgy kell, úgy illik tennünk, hogy közkedvezést nyerjen; azért is, hogy a görög a magyarral nem jól áll együtt; lett volna vagy mind a kettő magyar, vagy mind a kettő görög. Én a te mottódat. *Θεο ταυς χριστης*, fogtam volna oda tenni, akár görögül, akár magyarul. A rényről, valamint több új szavainkról is, nem sokára a *Gyűjteményben* fogok szólni.

Szóljunk valamit *Dulházy* és *Ellinger* igyekezetekről is. Én nem

örvendek azon, hogy folyóírásaink szaporodnak: olvasó publicumunk csekély is, szegény is; kevesen vannak a jó munkások is, és mikor ezek folyó iratokhoz küldendő értekezésekben fáradoznak, elvonatnak a nagyobb munkáktól. Azt mondja *Dulházy*, hogy a *Gyűjtemény* nem elegendő a kéziratoknak közlésekre; ezt ítéletem szerint mondani nagy gondatlanság volt: tudja az értelmes olvasó publicum, hogy a *Gyűjteményben* még most is, s talán méginkább mint kezdetében, sok üres, szegény portéka jelenik meg; tehát gondolja milyenek lehetnek azok, melyek ki nem adatnak; s *Dulházy* ilyeneket akarna velünk közleni? abból különösen, hogy olvasó publicum csekély és szegény, vagy egyik, vagy a másik, vagy mind a két folyóírásunknak bizonyos halála következik. De erről már hiába beszélünk, minnekutánna megindult. — *Dulházy* hozzám is küldé meghívó levelét: bizodalmit tiszteleu, de te tudod, mennyire vagyok én felosztva, jobban felnem oszthatom dolgaimat. Szerzetemnek magát különösen a religióban kell kitüntetni: én már tizedik esztendeje hogy a *Dogmaticát* tanítom, méltán kívánhatja tőlem, hogy a mit ez idő alatt gyűjtöttem, közre bocsássam; csak ha ezt teszem, fogja igazolhatni szép-literaturai dolgozásaimat. A *Gyűjteményt*, a *Veszprémi Értekezéseket*, nem hagyhatom szavamnak visszahuzása nélkül. — Megszerezni azonban *Minervát* ohajtom, de a kiadó itt is teljes bizonytalanságban hagyja bennünket: hogy négy kötetet ad, azt jelenti; de mennyiből áll a kötet? az ára egy forinttal több, mint 12 kötetű *Gyűjteményé*; s hogyan fogjuk kapni? mi uton? Postáról nem szól, vagy csak legalább *Pesten* jegyzett volna valakit ki, kihez a pénzt küldhetnénk, és kitől a köteteket kívánhatnánk. Pénzét senki sem akarja sárba vetni. Te is azt írad, hogy *Ellinger* aranyat ígér; s hogy *Trattner* is ígért ilyent (4 forintot pengőben) a dolgozóknak, de nem adott. *Trattner*, barátom védnem kell, az ő szivét ha valaki, én ismerem, előttem titka nem volt. Ő, a ki kívánta a bért, megadta, s tudom, hogy sokan kívánták; különben ő a dolgozóknak a *Gyűjteményt* ingyen küldé: még elben az esztendőben is vettük *Endre*, s én, bátor *Endre* s én, keveset irtunk a *Gyűjteményhez*.

Én neked n. érdemű barátom, s tiédnek, Istentől minden jókat kívánok az új esztendőre, legyen ez az, melyben nemzetségi bajaid szünjenek meg, s hozzon még sokat maga után, melyeken át csendesen élj tudós otiumodban.

Széphalom, febr. 23-án 1825.

Guzmics Izidórnak Kazinczyja
szíves baráti tiszteletét.

Perem lefolyt, s megnyertem feleségem osztályrészét, a jószágnak jüvedelmével anyjoknak halála oltá. Biráim harmad napig tauácskozának felette, s még a harmadik nap sem csendesedett el vetekedések; az ítélet felolvasásakor, mely mindég nyitott ajtóval szokott esni, láromszor zárak be az ajtót, s új meg új javításokat tőnek. Az ítélet így el nem kerülé a zavart, s ellenkezik önmagával. Az eránt, a mit nekem ide ítélenek, nem leheté kérdés, noha sógorom pirulás nélkül vitatta hogy minden övé: de mit nekem ide ítélenek, az nekem nem elég. Meghagyá a jószág szerzője, ipam, hogy az ő halálával mingyárt osztassék fel; s a sógorom oly szóval tett kötelezés mellett vette által benne a gazdálkodást, hogy a jószágot javítani, s a terheket, a jüvedelemből fizetni fogja, s én számadásra szoritom a sógort, hogy mit javíthatott, mely terheket fizethete, s ötét *Eperjes* mentté tevé e számadástól. Innen majd az következik, hogy azt mondja majd az executiókor, hogy ő a javításokat és fizetéseket idegen pénzből tette. Az anyyi, mintha az idegen pénzt értéke felett való költségekre s szükségekre fordította, s a jüvedelmet, melyből mind anyját, mind testvéreireit kirekeszté, elköltötte volna; s ez csak nem igazságos. Most várom *Pestből* a *Citatóriát*, s azt neki exhibéaltatom. Májusban *Pesten* leszek, és így téged is meglátlak. Várj baráti karokkal. — Február 11-dike volt az az áldott nap, melyen az ítélet felolvasatott.

Amint haza érkezem, s elmondám mit végeztem, feleségem gyermekeihez fordult, s ezt mondá nekik: „*Gyermekeim, nézzétek ezt ne az én örökségemnek, hanem az atyátok keresetének; nélküle azt soha meg nem nyertétek volna. Testvérem annyira összezavart mindent, hogy azt atyátokon kívül senki sem tudta volna feloldani. — Mint szánom a bátyám szerencsétlen gyermekeit, úgy mond továbbá; őket atyjok keményszivüisége most abba a nyomorúságba sülyeszté, a melyben mi valánk eddig.*“ — S a sógorom egy ily érzésű testvérét és sógorát tudá hóhéri kínokkal elkinzani! Debent hoc sibi laudis sorores, quod cae ab exordio tristium harum in domo paterna simultatum, nil praeter amicum rerum compositionem quaesiverint, nexus sanguinis, divinique essati: omne regnum in se divisum desolabitur, non immemores. De mind ez haszontalanság vala a boldogtalan ember előtt.

Barátom, engem az én vallási érzésem, az én bizodalmam ah-

hoz a láthatatlan kézhez, el nem hagyott, s el nem lúgy, sem szenvedésim közt, sem ezután könnyebb napjaimban. Gyermekeim jót tanulnak atyjok példáján, s az nekem elég. Ha perem felolvastatnék a *Curián*, látnák biráim ott, ki vagyok én, és ki a sógorom.

Minervának két ivét nyomtatva lelém, midőn vissza jövök *Eperjesről*. Szaladtam *Ellingerhez* megköszönni, hogy a hasított oszlopoktól elállott; a ezímet a csudást megtartotta, mert arra nyert privilegiumot. Kelle-e két *Folyó-Írás*, nem tudom, legalább nem kértem; újra elmondom, hogy a szándék felől mindaddig senki sem tudta valamit, míg *Ellingernek* a privilegium megadatott. Minek utánna a dolog elindult, azon kell lennünk, hogy oly jó legyen, a mint lehet. Senki annyi munkát még nem küldte, mint *Perecsenyi Nagy László*; de az annyi, mintha semmit nem küldött volna, — úgy mondják a kik látták; én nem láttam.

Leveled vétele után megolvastam a *Zrínyi* bevezetését. Örvendek, hogy az *NEKED* nyerte meg javalásodat. Feldolgozám benne szívem forró érzéseit. Ha írásonnak, sőt ha magannak, van valanink a mit javallani lehet, úgy az nem egyéb, mint a forróság. — Irtózni a rútát, a mi szép, szeretni! Ez az én szívem érzése, ez az én életem színe.

Petersburgból tavál júniusban indult el hajón egy *Rombauer* nevű szepesi fi festő; *Lübecknél* kiszállott, útját *Berlinnek*, *Drezdának*, *Bécsnek* vette, s *Eperjesen* telepedett meg. Ismertem 1803-ban *Pesten*, midőn *Stunder* festő körül gyakorlta magát, s siettem hozzá. Egészen másnak festi *Petersburgot* mint képzeltem: gazdagság és irtóztató szegénység, a főbb rendnél tudomány, az alsó rendnél és porságnál borzasztó tudatlanság. A császár frugális, s szerettetik mindentől; s méltó hogy szerettesék. Kivált a mesterségért sokat tesz. Harminez millió rubelt szánt az *Izsák* temploma felépítésére, melyet elbontatott. *Finnlandból* hozzák az egy ül diameterű, kilencz ül magasságú oszlopot hozzá, s egy hajó csak kettőt egyszerre. — *Fessler* él, a császár ötét útálja, a tudósok nevetik, mert minden nap más a gondolkozása. Egykor váradi prof. *Balugyánszky Mihály*, egy *Zemplény* vármegyei orosz pap fia, ott is politikai tudományt tanított, most *wirklicher Staatsrath* és *Excellenz* 25—30 ezer rubel esztendői fizetéssel. Elvadította erkölcesit a hivatal és a veszélytől rettegő fertelmes *prudencia*. Hét leány és két fiú gyermeke van; *Váradról* vitt felesége belé ünt, s ő feleségébe, s a háznép olyan, a milyen a felfordult háznál lehet. — *Rombauer* engem másnap felkerese azon fogadóban, hol társaid szállásolának, s kért ülnék neki, de hogy a kép övé maradjon. Száraz fém, úgymond, neki egy szép képet ígér.

Dehát felmunkálták - most az akadémiára

— Ültem. Harmad napig dolgozta a főt délelőtt is, délután is, holott *Kreutzinger* és *Dónát* egy főt elvégez első festéssel egy nap. A kép tédig, és természeti nagyságban. A két kar egymásba ötlődik jobb felé, a fej balfelé fordul. Interesszánt az úgy nevezett *attitűd*: de *Rombauer* mindent nagyit; láttatni akarja, s inkább talán mint kellene, hogy az *Anatómiát* nagyon tudja. Egy fiatal festőnél ugyanott szép munkák dolgozásait leltem. Egy gyönyörű feszületet *Van-Dyck* után, mintegy 2 lábnyi magasságú vízszon. Nem szeretem a holt testeket, de ezt szeretem. Egy *Máriát Jézussal*, *Mengs* után, csillogó (brillant) esettel. *Mária* a *Mengs* hitvese, *Jézus* a *Mengs* gyermeke. Két *Magdolnát*, az egyik *Carlo Dolcsétól*, s ezt a festő megtudá nevezni; a másikat meg nem tudá nevezni, de én kitaláltam, noha a darabot soha többet nem láttam — *Guidó Kénitől*; emyire használ ismerni a nagy mesterek sajátosságait. *Rombauer* azt mondá, hogy nálammal többre ezen ismeretekben nem igen ment valaki, s hitt, hogy utazzunk együtt a mesterség egyetlen honjába, *Rómába*. Öreg vagyok, de mennék, ha erszényem engedné. — Felejtém mondani, hogy *Givouszkinál* egy *Vénuszt* is találtam, aluva, ruha nélkül; fia ülében aludt el. Minden tagja skurzóban: és mégis isteni mű. — Öllelek!

Pannonhalmán, márcz. 16-án 1825.

Kazinczy Ferencznek Guzmicsa
szíves idvezlését.

Leveled, nagy érdemű barátom, kettős örömmel lepott meg; azzal is, hogy a gyűlöletes pernek részedre szakadt vége, s most már megnyughatol; azzal is, hogy öllehetnélek nem bizonytalan reményt nyujtál. Senkinek sem ohajtok hosszú pert, legkevésbé *тоя Мошоуарцев*. Én dolgozokhoz nem értek, s érteni nem akarok; de azt meg nem foghatom, mint lehet a világos dolgon annyit pörölni! De az emberek szeretik ezt, s benne nem kevesen hisznek, midőn mások fogynak. Azt sem értem, mint mentethetett fel sógorod a bizonyos tartozás lefizetésének kötelessége alól, ha te engedni nem akarsz? S te ezt, ha bár egy kis áldozattal is, fogtad akarni, ha emberedet nem ismernéd, s nem félnél új involutióktól, s több és több *practensiótól*. — Szívemből örülök neked, *nagyságos nődek*, s veletek nevendékciteknek. Isten adjon oly szívet, milyen a tiétek. Mélyen illették a jó nőnek s anyának szavai lelkeket; az asszonyi kegyesség szelíd fénye ragyog azokban. — Ha *Pesten* végzéd dolgozat, megnyugszol ugy-e, s hozzánk egészen

hozod magadat? Be boldog nap fog az reám nézve lenni! szóljunk röviden jövőendő utadról:

Pestről megszabadulhatásod napját nem tudod, nem tudhatod. De *Pesten* talán megfogod tudni, ha a napot nem is, legalább a hetet. Igen szeretném vagy csak az utolsót is tudni előre, nem magamért, kit mindenkor fészkenben találsz, s tárt karokkal; hanem több barátimért, kik tisztelőid, s látni vagy csak egyszer is óhajtnak. Írj tehát *Pestről*, ha ni bizonyost írhatasz. Utadat merre fogod venni? *Bicskének* az ugynevezett *Mészárosok* útján? Ez rövidebb, jó és kevésbé unalmas; de meg ne késsél, mert *Bicske* és *Bánhida* között van egy erdőség, melyben néha rossz emberek tanyáznak: a múlt novemberben mészárosunkat, s társát, az igmándit, minden pénzekről megfosztották; de azt gondolom, hogy csak mészárosokra ezéložnak, különösen a pesti vásár közelítésével. Vagy *Besztergomot* akarod megtekinteni az új épület kedvéért? Itt nálunk szállj, örömmel fognak venni; a vármegye ház ellenében van házuk. Ha *Komáromba* is be akarsz tekinteni, ott *Szedes Fábrián* az elöljáró; a viláért ki ne kerüld. Ő bizonyosan veled fog onnan jönni, s elfog jönni nélküled is. Taval *Nagyyszombatban* volt, s hogy téged vártunk, kész fogott a gyalogolásra lenni kedvedért. Így tiszteltetel te! *Szedes* fog neked tetszeni közöttünk legjobban. Akár merre jössz, elhagyván itt *Almást*, ott *Bánhídát*, földünkre érsz; a tömördi pusztá, ezt ered először, *Tárkány* helység, ha magadnak nem is, lovadnak fognak szolgálhatni; de ha tudjuk a hetet, magadnak is. — Sokat nálunk nem látsz, de érezni fogsz: sok szív óhajt látni. De egy barátom, kit most nem nevezek, nem kevésbé tiéd, mint én: ez nem magyar író, de magyar lélek, szép szív, s a legszebb ész. Te ki fogod ismerni őtet, ha nem szólok is. Ha a vág *Vitkovicsot* elcsalhatnád, *Endre* magánya tömve lenne énekkel. *Endrének* terhes a fűréja, sok agsága, azért *Arpád* nehezen halad. Már ugyan csak a negyedik könyvben van. Majd olvastassunk vele. Addig élj egészségben, s ne adja *Isten*, hogy várakozásomban esalódján.

Ujhely, auguszt. 1-én 1825.

Guzmicsnak Kazinczyja
szíves tiszteletét.

Édes barátom, pöröm a sógorom ellen május 30-án kezdetét vette; most *Pestre* kell vala indulnom, de közbe jött a *Diéta* s így utam vagy novemberre halad, vagy januariusra. Megvagyok tehát fosztva azon öröm-

től, hogy megláthassalak. Nem szükség mondanom, hogy azt mely igen fájjalom. Az a bizonytalanság, hogy a *Diéta* lesz-e, vagy nem, napról napra halasztatá velem az írást; s így történt hogy egészen elnémultam.

A sógorom keményszívűsége üldököl. Még most is üzi gonosz játékait. Nem első példa, hogy az *Isten* legnemesebb teremtménye magához egészen hasonlatlan fiat hágy. De képzelheted, mint akaszt el, mint ront. Nagy kín egy atyának, midőn gyermekeit látja szenvedni. Maga kevélyen szenved, midőn azt szenved, a mit nem kellene.

Én február óta mindég itt vagyok. Nem zaklatnak, de a becsület érzése nógat, hogy végezzem el a munkát valaha. Készen vagyok mind a két levéltárral, tudniillik mind a *Politicummal*, mind a *Juridicummal*. Tíz ezer pernél több ment keresztül kezemen. Az én dolgom csak az volt, hogy tekintsem meg, megvan-e, s minden hozzá tartozó actáival, s ott van-e, a hol lennie kell. De kezemben levén egyszer, a mi az emberbarátot és a kiműveltetés vizsgálóját érdekelhetette, nem mulasztám el megtekinteni. Osztózz érzésimben, s mond magadnak, mit kelle érzennem ilyeket olvasván:

Fascic. 370. Nro 33. Josef (Mariae) ex poone Szomotor oriundae, criminis magiae accusatae, atque ad torturam, postea etiam rogam damnatae. Processus Criminalis. Anno 1704.

Inquisitio, seu potius fassio cruciatibus torture elicita, in qua *Kondásiana* aliqua, in *Meggyaszó*, se artificia strigum exereuisse, in tortura, et post torturam, asserit. Vidit procul dubio innocens strix, se in manus amentium incidisse. Quaesitor vecors in suo scripto nec nomen mulieris, nec locum habitationis adiecit, imo fassionem hanc ne subscripsit, quidem. — Anno 1731.

Joannes Sebök ob blasphemias contra *Mariam* etiam *Theresiam* effutitas, utut testes asseruerint, eum mente fuisse alienata, manu carnificis mortuus est, extracta prius lingua. — Anno 1770!!!

Maria Szijártó, uxor cauponis *Tolcsen*. apud quam tres Poloni occisi sunt, eum crimen hoc probari contra eam nequeat, ipsa vero, toleratis primis tribus torture gradibus, nihil fateatur, ulterioribus torture gradibus subjei praecipitur. — 1747.

Mulier Judaica, quod pudenda viri, qui de patibulo decidit, absciderit, et domum deportavit. Inquisitio (nem sült rá) — 1770. —

Criminis bestialitatis reus (ilyen és infanticida akkor sok; miért?) capite plectendus, ac postea cum vitulo comburendus.

N. N. gratiam vitæ a Majest. obtinet, ad perferendos in e d i i anni carceres damnatus. 1776. — Barátom, érdemlé-e ez, hogy halál mondassék rá? s ember így gondol-e ember életével? Bíró-e az ilyen?

N. N. Ecclesiae R. Cath. S. Patakien. acdituus, fur sacrilegus. 1763.

N. N. ob defectum rationis in bigamiam incidens. 1759.

Hriez Molnár voluntarii homicidae ad instantiam cujusdam virginis ante pronunciationem Capitalis sententiae eundem sibi pro vitæ socio expetentis, ab ordinaria, poena absoluti 1724. — És így a talán rátt lány elvétele is büntetésnek nézik a bírák. — Én ezen 1552-ik esztendőn kezdődő és 1777-ig menő criminales pereket elmélkedve tekintettem végig, s hírő a törvényszékekben lenni szeretek, noha az species carnificinae. Én irtózom ok nélkül büntetni, s a blasphemiasokat csak boldogtiszteletlen és az embert még inkább eldühítő dolognak nézem. — De midőn Sodomiákat, bestialitásokat, gyilkosságot, gyújtogatást, gyermekölést büntetének, nagy számban!! *Zempléynek* 40 rabja volt. Most 150 van, s több. Honnan ez a rossz, s nem kellene-e szívünkre venni az emberiség javát? Én tudnék egy módot *Amerika* hasznát veszi.

Bele eszmörölvén ezen munkába, tudománybeli foglalatosságaimhoz térek: *Hazám történetéhez; Szallusztához; Erdélyi Leveleimhez;* melyeket mióta a *Censúra Bécsben* megengedé kieresztését, két ízben dolgoztam újra, s májusban a *Gróf Mailáth Magyarische Sagen und Mährchen*-jeit lefordítam, s *Igaznak* küldém, adja ki, ha tetszik. Azok jól vagnak beszélve, s ártatlan gyermekes szellemökkel kedveltetik magokat. *Thokritodat* még sem olvasiam végig: de ha nem szeretnék is, ha gyűlölnék is, szeretném azt. Gyönyörű! s hadd mondják azok a sovány, és érteni sem tudó emberek, a mit akarnak. Azzal nem kell gondolni. A ki megvénült a más tanításaiban, a másoknak parancsolgatásában, a kit mégis, nec dens mensa, dea nec dignata cubili — ugyan hogy bánthatna az téged, hogy az veled is érezteti felsőbbiségét. — Mondjad *Szedernék*, hogy régen szerettem: mioita pedig utóbbi leveledből tudom, hogy ötöt *Bécs* szerette, és *Horvát István*, még inkább, s nem cimboraságból. Őllelek, édes barátom, forró szeretettel!

Pannónhalmán, sept. 29-én 1825.

Kazinczának Guzmicsa
tiszteletét.

Szinte május derekán fordult meg nálunk *Vitkovics*, s reménye-

met, hogy nem sokára látni foglak, elrablá tőlem, meghagya belőle mégis annyit, hogy septemberre várhassalak. A *Diéta* hirdetés azonban, valamint most vett leveled is erősíti, ennyitől is megfoszta. De én békével tudok várni, s csak tudjam, hogy élsz, és egészséges vagy. — A közel öllelkezhetésnek reménye levelezésünket is felakasztá. *Püredről*, hová fejem feszülései kergetőnek, augusztus másod felén térék vissza, hogy a tiedet vettem; melyre nem előbb, mint most válaszolhatok kedvem szerint: elszóratva lévén az előtt examenjeink, pesti utam, hova kötelesség vala mennem; ismét egy primieziális praedikáció, melyet tegnap előtt mondtam el, közbejövetelek által. *Püreden* találkoztam a még nem láttakkal: *Kisfaludy Sándorral, Págy Andrással, és Pápay Samuval*. Különösen meghatott *Págyak* gyengéd érzése, könnyűded, elfoglaló társalkodása, kibem a csipős meseirőt nem fogtam keresni. Ő engem egészen elfoglalt. A kútnál *Guzmicsot* kérdezé tőlem, s hogy nevét mondá összeöllelkeztek karjaink. Ez nekem rólad azt a szomorú hírt hozta, hogy felette beteg voltál, s te nekem erről egy szót sem írsz. Ugyan ezt mondá *Gr. Dezsőffy* is, ki azonban már a *Diéta* teszi azt, mit egy derék hazafi tehet.

A *Minerva* mindjárt első megjelentével semmivé tette a jelentésből ellene támadhatott előítéletet: a dolgozások benne jók; gondos toll; helyes ítéletek. Kár hogy negyedréti, s valamieskét drága; az első te változtatni kívánád, s nem boldogulhatál: úgy vélem, mert a kép már készen volt. Árát felesigázni talán az olvasóknak még bizonytalan számok hagyá; majd ha ez nő, amaz lefog szállhatni. — A te értekezésed az első kötetben (a másodikát még nem volt időm megolvasni) valamint kívánatos volt, úgy nem lehet, nem akárkinék is, nem kedves; de én nagyobb kiterjedést szeretnék e tárgyban. Egy van benne, miben nem kevésbé ütköztem meg, s velem mások. Azt állítod, hogy szent *István* király által a *Pannónhalmi* Benedictinusoknak adott adomány levél *görög* nyelvű. Ennek autographonja, *latin* nyelven van kezünkben, s már sok vitán ment által, de mindég győzedelmesen. Véleményed alapját tudni vágyom, s barátságodtól várom is. Vagy talán a *veszprémi* görög apátzátat akarád mondani, mely ugyan csak görögül volt adva, s melyről te nem emlékezel? — *Minervában* a sok apostrophizálás nem tetszik nekem: éktelenül cifrázzák ezek irásunkat minden szükség nélkül. Nem szólok az articulus és birtokos nominativ mellé szúrt vonásról, ezt még csak én kezdem elhagyogatni; de minék ezek mellett: gondosb, vizsgáló, rossz, miképp, öt? nem különben a sok csatló húzás még ezek-

ben is: *láng-ész, kan-perecz*; össze olvadt egy szavak ezek? hát írjuk össze, mint írjuk: *hálózó, fűszer* stb. Külön szavak? hát írjuk külön, minden csatló nélkül. Valóban ezeket a tarkításokat ritkítunk kellene inkább, minekutánna megvont hangzóink is már elég cifrává tesszik irásunkat.

Pesten létebben, s már *Füreden* is nagy dicséretekkel hallám emlegetni *Zalán futását*; de hogy még *Pesten* valék, nem készült egészen el; s még nem bírom. Ki ne örüljön egy valódi hősi munkának megjelenésén, milyen nélkül mind eddig elkelle literatúránknak lennie? — *Horvát Endre* barátunk is izzad *Arpálja* mellett, kár hogy nem szabad neki egyedül abban izzadnia! de a csupa poetának nálunk üres a táskája. Új, valóban jó *Püspökének* felette nagy kegyében úszik ez a mi barátunk; s ha az él, ez rövid idő alatt káptalanhoz kerül. Ezt neki ki ne ohajtsa? De meghalt kedves tanítóm, a derék *Tumpacher* irtózott a káptalani lakástól, mely mellett nehéz légyen valódilag foglalatoskodni.

Theokritemet Thaisz akará ha nem recensálni, legalább referálni a *Gyűjteményben*; de én kértem, ne tenné azt. Kulesár felesleg is megtevén, *Döbrentey* írta, hogy félt tőle, mint ujtásokkal teljestől, de megolvastván tisztának találá azt. A vakbuzgalmú theologus nem retteg jobban az eretnekségtől, mint ezek a mi jó barátaink a nyelvujtástól. Itélgessen kiki belátásával, izlésével megegyezőleg, én utamat követem, s csak azért is követem, hogy te azt nem rosznak találod.

Mikor vergödel már egyszer pöröden által? Igen fájdalom öregséged aggságait? kinek most élhetnénk bölcs mentorságával; kinek, egyedül illenék a sok zavarból kiemelni bennünk; annak ily tőle idegen, ily gyűlölt tárgygyal bajoskodnia! Ha az a te irgalmatlan sógorod vagy csak ezt venné szivére, nem fogná az egész közjónak ártalmával mesterségét üzni, hanemha rosz atyafi lévén, hazafi sem jobb. — En *Erdélyi Leveleid* és *Szallusztod* eránt értekeztem *Fájjal*; azt beszélek, hogy még most is minduntalan javitgatsz, s hogy igen nagy gonddal szeded egyebek itéleteiket. De, édes barátom, te már koros vagy, s tartok tőle, hogy javítgatásiddal el kése; adjuk hozzá azt is, hogy nem minden javítás jobb a javítottnál; s ha ezt még idegen itéletek után teszed, félek, ne talán roszítások legyenek. *Pozsonból* nem várt jó szelek fujnak; de *Vitéz*, mondják, nem akar hinni. Ha igaz, hogy a *Haza* boldogítása e *Haza Atyjainak* kezekbe adatott, úgy nekik bölcs meggondolást, és szép egyetértést kívánok Istenemtől. Ha

még így sem fog nemzetünk boldogulhatni, magunkat kell okoznunk, s mondanunk: nos nobis defuimus. Élj édes barátom szerencsésen, s ha tesz valamit általam is tiszteltetned, szerettetned, légy bizonyos benne, hogy bennem ez is, az is végtelen erántad. —

U. I. *Szedernek* egy különös gondolatja van: nevezetesb férfiak kézírataikat összeszedni, én neki leveleiből a legrövidebbikét sem akarnám kiadni; egy betűdtől sem akarván megfosztatni. Segíts rajtunk!

Széphalom, octób. 27-én 1825.

Édes barátom!

Közel egy holnapja már hogy leveled kezemben van, de én neked ma, épen ma, akarék felelni; az nap, mely magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, oly nevezetes. Inne ma lépek 67-ik évembe, eléggé ifjú erőben, s győzve az archívumi munkát, mely mellett éjtéligen és virradatkor gyertyázok. De meddig tarthat az? Az öreg erőnek egy dözzezés, s felfordul. De éljünk a meddig Isten engedi, s bizzuk magunkat ahhoz, a mi jut. Ah! az élet végén látjuk, mint kellett volna használni napjainkat! Esztendők kellenek, hogy a mibe fogtam, rendben hagyhasam.

Hogy *Himfyt, Pápayt, Fáyt*, látád, nagyon örvendek. Az utolsó *Kazinezy* leány maradáka, de husz esztendő óta nem látám, s mivé leve ő azolta! *Pápayt* 1815. látám *Vitkovicsnál*, midőn *Pestről* már indulni akarék, és így zavarban, *Himfyt* soha. Bár a nemzet nagy diszét, azt a teremő lelket én is láthassam! Jót jelent, hogy a *Püspök* szereti *Endrét*. Bár mit mondjon *Tumpacher*, a leikes, és jó; én *Endrén*ek úgy kívánom a veres övet, s úgy osztán a violaszin palástot, mint magamnak a sok pénzt. Mert nekem nincs egyébre szükségem. Nyerünk, ha *Endre Püspök* lesz.

Nem szeretek hallani a magyarság *pesti Censorairól*, s a mi *Döbrenteynk* itélete e részben előttem gyanús. Azt teszem én is, a mit te; örömmel hallom az itéletet, akár kedves, akár süjt, s teszem a mit jónak látok. De szeretném, ha az itelő, minekelőtte megszólal, itéletét olvastatná meg azzal, a kit itélget. Ha *Horváth József-Elek* olvastatta volna velem, a mit az *elisiók* ellen monda, kimutattam volna, hol ért engem hamisan, s dolgozása hol kíván igazítást. Én elidálok, olvasztok, mert úgy beszélek, s mást is úgy hallok beszélni. De nem elidálok mindig. A *Wesselényihez* irt epistolában ez áll:

„Gyermek, mi ez? s te azt hiszed talán —

mert a mi, és te, a beszédben rem ugratik ki. A francia sem ugratja ki ezeket: qui y ira, de nem pattogatja meg a három i betűt mint a fortepiánón a pizzicatozott hangokat. A rossz fülű, hallván a francziát, azt hinné, hogy ő *kírá-t* mond, pedig három *i-t* mond. —

Igazod van; a mit a *Minerva* első füzetében adtam, bővebb kiterjedést kívánt volna. *Ellinger Dezsőffynék* adá a dolog vitelét, s ez megszólta, hogy segítjen. Semmin sem vala egyebem, s ez nem kész. Oda adtam, folytassa más, a ki inkább tudja, *Pesten* lakik, s rá ér felhányni, tudakozni. — A szent *István görög Diplomája* eránt, édes barátom, te tévesztél meg. Mint a szerelmes mindenben hűnkáját látja, úgy látalak én téged, a hol a *Weszprém Szüzeit* kellett volna lútnom, mihelyt az őket is, titeket is boldogító hozódék elő. Ez a soknemű gond és az öregség megtéveszt, megzavar, engem az írásban, mint *Dezsőffyt* a beszédben, ki azomban hasonlíthatatlanul szebbeu beszél mint ír; a mit most is bizonyít a *Diéta*, ha való a hír, hogy első szolónak, ő tartatik, de két írása hallgatással nem nyere elfogadtatást. Mely igen szeretném, ha te *Pozsonyt* most láthatád vala, s *Dezsőffyt*, és az én szerelmemet, az ő *Aurél* fiát. Az ám a gyermek! Nyolcz nyelvvel, s mindég könyvekben! s mely tiszta fej, mely tiszta lélek! —

Mi a *Diéta* felől keveset tudunk. Levelekben senki sem mer úgy írni, hogy az *Olvásó* ne lássa az *Író* nem szabad lelkét, s a kik haza futottak, gyermekek, vagy féltik bőrüket, legalább nyugalmokat, s hallgatnak. A szomszéd megyék követjeit mind ismerjük, s nem úgy mint azok, a kik őket ott hallják, s talán most először. A híres *Vitéz* oldala mellett, úgy hogy karom karjához ért, míg ő harsogtatá szörnyű hazafiságát, valóban *elalultam*. Sokaknál a jó szeretete csak hiúság; hősök mig esendesen van minden: de ha a gyík megzördíti a fa lehullott leveleit, reszketnek. De olyak is kellene; lármázók. Beregi *Viczeispán* B. *Prényi Zsigmond* nagyon gazdagon van megáldva; de ez idén olyak esének *Beregben*, a mit nem lehet botránkozás nélkül hallani. Hát *Zemplényben* mely halátlanságot követének el némelyek az eránt, a kinek soha sem fizethetik meg érdemeit! De nem ismeri az emberi dolgokat, a ki az efféléken álmétkodik. — Ennyi sok gonosz közt, kik, a mi legszebb, még jóknak akarnak tekinteni, esuda hogy állunk. *Censurokat! Censurokat!* mint *Rómában*. A szív tisztasága első érdem még a közemberekben is. Míg az nem lesz, minden rosszúl lesz!

Mindamellettt örvendjünk férfainkon, s kin inkább mint, a haza *Órangyalán*, a kedves *Nádoron*, ki

A zért legelső, mert legérdemesb.

Azok közt, a kik ott legelsőben vagynak most, nagy figyelmet érdemel *Vay Abrahám*, *borsódi* első *Alispán*, a nagy *Vaynak* egyetlen fia, s az atyám testvérének veje. Felesége *Kuzinczy Sophie*. Ingeni benigna vena est, s tűz, és szerencsés szülő. Igen derék, az ungvári *Szerencsy* is, s örömmel hallom, hogy ez tündöklék. — Egyébránt csak azt jegyzem meg, hogy ámbár férfaink nagy tűzének örvendek, ez a nagy tűz rettent is: a mi feszes, nem tarthat soká. Jobb a lassú tűz. Nagyön óhajtom, hogy *Theokritoszodat* recensálja valaki, de olyan, a ki görögül is jól tud, poeta is. Én kevélykedve olvastam barátomnak dolgozását, s bizonyosan nem a *Döbrentey* érzésével, ki vagy nem az, a minek apostásiája mutatja, vagy dicsérete üres hang. Én apostásiáján fel nem akadok; ismerem ötöt jól; s tisztelem az érzést, a vélekedést, melynek sokszor okai sem vagyunk. De sajnálom, hogy ez a barátunk magának kedvetlenségeket akarva csinál. Mert ő vigyázóbb, minthogy afféle rajta akaratján kívül történhessék.

Szedernék Pannonhalmára írtam, noha tudom, hogy *Nagyzsombat* volt eddig lakása. Örülök, hogy közelíthetek feléje, és ha barátságába fogad, azt neked fogom köszönni; a kinek szeretek köszönhetni.

Mihelyt *Rendeink* haza jönnek, megyek *Pestre*, s meglátlak. Ha sorsom megjavul, látni fogom *Bécs*et, s két fiammal. Gyermekek sokat tanul látásból, s magam akarok ott vezetűjök lenni. Így téged nem egyszer látlak meg. Élj szerencsésen! Áraszsa rád Isten minden áldását, és tegyen minél előbb *Pannonhalmi Apáttá*. Jó ember nagy helyen sok jót tehet.

Pannonhalmán, deczemb. 5-én 1825.

Kuzinczynak Guzmics
tiszteletét.

Szerencsésnek tartom magamat, ki házadnak nemesb örvendezésében részt vehettem. Az a te hozzám az nap írt, és akarva az nap írt leveled engem köztetek jelenné tett, s ide hozzám szállított benneteket, hogy rólatok a legforróbb érzéssel emlékezném. Él, édes barátom, élj még a tiednek sokáig! sokan vannak a jó hazában, kik velem ezt az óhajtatást teszik dicső életedért. — Igaz hogy a sokat tapasztalt ösz, életének végén, át futván a hátrahagyott egészset, sokat lát ebben olyant, a minek vagy épen nem, vagy másképen kellett volna lenni; de én azt vélem, hogy mit a 40es így ítél fiatalabb koráról, a százados, tegyűk, az ezredes, épen úgy fogna ítélni hetvenes koráról. De azt nem hiszem, hogy a komolyabb kornak ítélete mindég a leghelyesebb is:

legalább a harminczados férfú, ha a hetvenesnek tapasztalásával birna, ennek itéletét még sem fogná sokban követni. Minden kornak van Istene. Eleget tett az, ki mindég azt tette, mit, midön tön, legjobbnak gondolt. De úgy még sem vagyunk, szegény nyavalyás emberek, kiknek annyi parancsolóink vagynak, hogy: ha újra elkezdhetnénk, ismét a multat követnénk!

Minket a pozsonyi hírek majd felkapnak, majd levernek váltva. Midön ezt írom, a felkapás órájában vagyunk; s félek, ne talán már holnap lehalljunk. Utolszor az új *királyi resolútiót* vettük, melyet a közönségesen tisztelt, szeretett *Nálornak* kell különösen köszönnünk, kiről a mely szépen, oly igazán énekléd, hogy: *azért legelső, mert legérdemesb.* Éltesse *Isten* a lelkes férfút köztünk, s érettünk sokáig. Legjobban soha sem lesz; és elég jól lesz, ha rosszul nem lesz. — Mit itélsz te a projectált, s entusziasmuszszal fogadtatott nyelv *Akadémiáról*? Célját még nem tudom, nem szólhatok hozzá. *Sztrókai*, tabularis prókátor volt a napokban nálunk — ez régi barátságoddal dicsekvék előttem, s levelezésről szóla, mely őt kifáraztá: mosolygék. Képedre ismert nálam, s innen a beszéd eredete. — Ez nekem azt mondá, hogy ha úgy lesz elintézve ez az *Akademia*, mint most a *Marcián*yi jutalom ítélő megbizottság, nem jót várhatni tőle. Ennek, úgymond, tagjai majd mind idioták a magyar literatúrában: az egy *Horvát* tartja benne a lelket. De nekem az entusziasmusz tetszék *Nagyjainkban*, melyet azonban tüstént használni kellene, ne talán kigüzőlögjön. A mi hirtelen támad, hirtelen szokott el is tűnni. — *Gr. Dezsőffy* dolgozását, úgy hallom, azért tették félre, mert az aestheticus lélek ott is magasra kapta őt. Elhiszem, hogy a szép lelkü s nyelvü férfú a hideg, parlamentaris körben nem legjobb helyen áll. De még is szeretném, ha a dictális acták magyarsága gondosban volna kidolgozva; s ha nem szépen is, legalább grammaticé jól adatnék; ne ellenkeznék maga magával, s ne kellene most méltóztassék-ot, majd méltóztasson-t, olvasnunk. De mit tehetnek ők róla, ha írónk is így ingadoznak! Majd az *Akademia* meghatározza — hatalom szavával! — mit hogyan kell írunk!

Szederünk vette leveledet, s ezt nekem tüstént, örömetől elhogva megírá. Te is, ő is, nekem köszönitek a barátokoztatást. Örülök rajta. De hiszen nem voltatok ti barátok régtől? *Szeder* neked régi tisztelőd; s te őt előbb tiszteléd, mintsem tölem tudósítást vennél eránta. A nyertes itt *Szeder*, s köszönetét elkell fogadnom. Néked csak úgy engedhetem meg, ha nekem köszönnöd valamit *neked kedves.* Én tapasztalom, mit tesz fiatal embernek ősz bölcsesél társalkodni: többet

tesz ez, mint tomosokat végig s át olvasni: ezek nem csupán nekem, nem is épen nekem vannak írva; de a te hozzám intézett beszédnek minden szava enyém, kirekesztőleg az én kincsem. Mennyi kincs volna már az enyém, ha régibb ösztönömet ifjúságom gyávasága nem tiltja követnem! Még *Pesten* létemkor vágyék hozzád írni, s vezérlésedet kikérni. Tarték, hogy kinevetve vetsz meg. Nem tudám még akkor; hogy épen a legnagyobb lehet egyszersmind a legkisebb is; s hogy a nagytekintetű *Széphalmi hősben* legyen egyszersmind a fiatal-ság barátja. De így is nyertem, mit amúgy nyerni nem fogtam: *Kazinczyt* nem koldulással, érdemmel nyerém meg. — Ömöljenek, ha már megindultak, a szív szebb örömei! Egy gondolat régtől gyötör már, s bár hunytomig gyötörjen! Halandók vagyunk, én is, te is; s azért, hogy te majd két annyit számlálsz, mint én, elébb végezhetem én a pályát, mint te. De engem feledni fog a világ, s feledhet, ha ma hunyom el; téged nem fog, nem tud feledni, s felednie nem is szabad. A te neved élni fog, és a te dicsőséggel koszorúzott pályádat sokan fogják tudni, sokan tudatni akarni. Csupa nem jót, bizom az emberiséghez, senki sem fog rólad mondani; de lehetnek, lesznek keverők, homályosítók. Te gyengeségöket nevedet; de hátra hagyott barátid nem. Örül a barát, ha meggyőződve szólhat rólad, s van erősege, honnan az ellenség nyilait foganattal vissza repítheti. Ha te engem nem méltatlannak tartottál, kit barátságoddal jutalmaznál; s nem tartasz méltatlannak, ki nevednek valamiut szívében, úgy a világ színe előtt is emléket emeljen: úgy bizodalmasan megkérlék, tudásd, mit tudnom e célra szükséges, velem. Kebelem hűségéről, érdemidet becsülni tudó lelken egyenességéről te nem kételkedhetel; s egy jó barát sokat ér akkor, mikor már nem vagyunk. Engem hozzád érdemciden kívül nem vonzhat semmi egyéb; ezt tudja, kell tudni a világnak. — Igaz, elég sok, a mit eddig is tudok barátságos közléseidből, sőt ezek nélkül is közismeretű tetteidből. Lelked belsejének is szép tükrözése ragyog ki több vonásaidból, melynek nézlsében az enyém elmerül, felvidúl, s újul. De szeretném egész másodat egy táblán szemlélni a leghivebb ecset után; mindenről teljes bizonyosságot nyerni, hogy midön magam érzem nagyságodat, általa másokkal is, a nem akárával is, tapintathassam. — Elégítsd ki, édes barátom, szívemnek e forró óhaját, s ne vond meg, tölem azon dicsőséget, mely reám annak elgondolásából már előre árad, hogy *Kazinczy* lelkét én ismerem legjobban. Ha én előbb leszólitatnám az életpályájáról, bizodalmaid levelei a leghivebb kezek közt fognának maradni, s minden szentség-

telen kezektől megőriztetni. — Te azonban élj sokáig szerencsésen, s bizalmasnak kiüntésért védjen neheztelenség ellen a barátság gínusza.

Mint illik a mi literaturánknak mai korához *Wieland* értekezése! Mennyi jót tettél csak ezzel is nekünk! Erdélyi Levelek! Szalluszt!

Ujhely, febr. 12-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
baráti szíves idvezlését.

Mely igen régen vártod levelemet, kedves barátom! Mindég vádlani magamat, mindég szándékoztam felelni kedves leveledre, de szándékom csak szándék marada. Így játszik a szerencse minden feltétinnel. De ha megvárakoztatulak is, bizonyos lehetsz fölöle, hogy naponként emlékezém rólad, s azért is, mert egy tárgy, mely egy holnap oltá elfogott, téged tevé szemem elébe. A mit *Mendelsohn* monda egyik előbeszédében, hogy ő nem irhat egy sort, hogy *Lessinget* ne lássa maga előtt, s ne kérdeje, hogy arra mit mondana a megholt barát, azt én, kivált ezen dolgozásom alatt, mondhatom reád nézve magamról. — A dolog ez:

Őt esztendő *Lajos* fiam, a *Sophie* kedves *Benjámínja*, szüntelen alkalmatlankodik anyjának, hogy őt mulassa a bibliai történetekkel. *Sophie* a bécsi *Salesiánák* közt ezeket francia nyelven tanulta, s egy magyar könyvet kívánt, hogy megolvassván a históriát, elakadás nélkül tesse, a mit *Lajos* és a két esztendő *Bálint* kívánnak. Én kezébe adám *Hübner*. Feleségem elvetette: „*hogyan adsz te nem ismert könyvet gyermekietnek?*“ kérdé, s mutatá, mit beszél ez a vén theol. a *Sodoma* angyalairól, s a helyettek kiadott *Lót* leányiról, s a *Michál* házassági ajándékáról. — Az ujhelyi prédikátor épen most adá ki (1826) a vén theol. munkáját, de egy német *új* theolog. elváltoztatásával. Az nekem úgy nem tetszik, mint az első. Én e dolgokat mythologia Christianorum et Hebraeorum gyanánt nézem; tudni azokat nem csak theol. és relig. ezéllből, hanem históriáiból is kell; és ha nem tudom, hogy *Israel*, mint tusakodék az *Angyallal*, mint értem meg a debreczeni Consul *Fáy János* úr *Gyűjteményében* a két tusakodót? Ezen felül azaz *incomtus* beszéd! Látom, hogy a dolog nem sok munkámba kerül, s tartoztam ezzel gyermekeimnek, s egy újat csináltam. *Patakon* oly férfi tanítja a theológiát, a kit te is nagyon szeretnél. Bibliothecár volt *Patakon*,

valóban *Chalcenterus*, *Göttingát* látta, szüntelen tanul, s feje tiszta, szíve tiszta, egészen tiszta. Beküldém neki a munkát, mind hogy ítéletét adja, mind hogy némely homályimat verje el. Azt felelte, hogy az ő gyermekei e tárgyat más könyvből tanulni nem fogják. Egy helytt azonban nagyon megbotránkoztatám. Ámbár az *Exegeták* magyarázatjait (élt. gyermekeknek) nem szeretem, magam is az ő vétkekbe esém: „*Jákob* azt álmodá, hogy tusakodik, s fetregései közt, álmában, kifeszamitá lábát“ . . . — Sokat neveténk rajta, hogy *Saul* a *préféták* közt mit tanít. Ellenben a fügefa átkát úgy magyarázám, hogy azzal prof. *Somosy János* is (ez a neve a professornak) nagyon megelégedett, sőt meglepve vallá magát. —

Mindezen haszontalanságot néked azért beszélem, hogy elmondhassam előbeszédemet, mely itt következik:

Szív és *ész* azt kiáltja minden embernek, azt kiáltotta minden népnek, és azt fogja mindég kiáltani, hogy van *Isten*; hogy az hatalmában és akaratjában tökéletes; hogy ő teremte minket, és mind azt, a mit látunk; hogy az emberek sorsát, és az egész világot, ő igazgatja; hogy mindenhol jelen vagyok, s nem egyedül eszelekedtetek, hanem legtitkosb gondolatinkat is látja és ismeri; hogy szereti a jót, a nem jót gyűlöli; hogy testeinket elbontja a halál, de lelkeink elbomolhatatlanok; hogy ő a *Szent*, az *Igaz*, mindenkinck megadja, a mit érdemle; hogy őtet imádás, hív tisztelet, hála illetik, nem mintha neki arra szüksége, volna hanem mivel az által mi nyerünk, kiknek ez a hódolás, midőn dolgaink óhajtasunk szerint folynak, örömiünket megszenteli, s benniünket jobbakká, nemesebbekké teszi; szomorúságunkban vigasztal, kísérteteink közt, hatalmasan támogat.

E szent, e jól tevő hitet, — inkább mint *tudást*; mert mi kevés az, a mit ember *tudhat*! — e vallásos érzéseket a „*Bibl. Történetek*“ nagy sikerrel nevelhetik, a gyermeki szívben, ha a szerint adatnak elő, a mint a gyerm. esztendők kívánják. Kisdedeknek is egyszerre szükség úgy és egyetemben gyakorolni a léleknek minden tehetségeit, a felsőbbeket és az alsóbbakat; s kit szállhatna meg az a gondolat, hogy ezektől vakhitelt kívánjunk, hogy nekik az elmékedést tilalmazzuk? kit az, hogy őket a jó szeretetére nem a jó szeretete, a rút gyűlölésére nem a rút gyűlölése, hanem képtelen ígéretek, s babonás ijesztegetések által serkengessük. De valóban egészen elvan tévesztve a dolog, ha felejtjük, hogy a gyermekek még meg nem

erősödhetett értelme mindent meg nem bír, és hogy ezek körül igen nagy gonddal kell vigyáznunk, ne hogy az *elmélkedés elméskedéssé* váljék. Nagyobb korokban így lesznek lépteik igazán bátrak, igazán biztosak.

E történetekben sok van, a min a gyengébb korú gyermekek felakadhatnak, s annál inkább, minél elmésebbek; mert a kiknek kegyelen kevés mértékben juttat, semmin nem akadnak fel. Elmondani nekik, hogy a keleti nyelvek ez vagy amaz szólása mit jelent, nagyon hasznos lesz, olykor szükséges is. De a ki az ő javokat igazán akarja, óvni fogja magát minden tudós magyarázásoktól; az efféle nem az ő koroknak való. Beszéljük nekik a történetet, a hogy azt egy régi nemzet szent könyvei beszélnek, s azon czéllal, hogy a sorányabb tárgyak későbbi tanulására elkészítessenek. szoktattassanak; hogy tehetségeiket fejtegethessük; hogy szíveikben a jónak, igaznak, szépnek szeretetét ébresztgethessük, s beszéljük azon bölcs tisztelettel és hiúsággal, mely a gyermek bizodalmit megnyerheti; s tiltsuk el általjában a czélra nem vezető, tiszteletlen fészetezéseket. Mondjuk a hol kell, hogy a dolgot még most nem érthetik, de idővel ők is fogják, s elégedjünk meg vele, hogy megtanulták, a mit nekik javokra beszélettünk.

A Vallás nem barátjai külön fogva vizsgálják annak tanításait, hogy mondassák a mit mondanak. Nem így kell; jöltevé hatáiban, s tiszteletes egészében illik azt tekintenünk. Mely Philosophia tanítja így az akarat szentségét, az erkölcs tisztaságát? melyik hat így tudósra és nem tudósra? Tanított vallás nem lehet az a másika, s ezt igen tisztel. okok kiáltják szükségesnek. Rendes tévedés tehát hogy ezek az iskolák hőleseinek nem ritkán szinte nevetséges káprázolataikon fel nem akadnak, a *Socrates* és *Cicero* szájában megértik a szót, s a görögök *Mythologiáját* még esudálgatják is; itt pedig mindent hidegen fészeteznek, s csak azt javallják, a mit a hideg ész, az a józan javal! Tisztelet annak; az bennünk *Istenség szikrája*: de a léleknek egyéb tehetségei is vannak, s azokat nem azért vevünk, hogy az ész által elfojtassanak. És ha intésünk itt talán helyen kívül lenni látszhatnék is, paedag. tekintetből bátrak vagyunk kimondani, hogy a ki gyermekeiben idő előtt ébresztgeti, és nagyobb mértékben, ezt az *ésszt*, mint illik, őket azon szép szerencsétől fosztja meg, hogy a dolgokat poétai fényekben is nézlhessék, s *Homérrt* később megtudhassák kedvelni. Ha ki a napba mereszti szeméit, elvakul, mint a ki mély setétbe van elzárva; organumaink úgy alkattak, hogy mi csak

akkor lehetünk boldogok, midőn a két végszél közt lebeghetünk, s a reggeli korány és az estvéli alkony félfénye szemünknek kedvesebb, a déli nap vakító világánál. Ne vágyjunk egyebek lenni, mint a miknek teremtvé vagyunk. —

Igen kedves lenne előttem, ha tudatnád velem ezen előbeszédem felől az ítéletedet. —

Auróra jobb ez idén mint *Hébe*, *Endre*, *Vörösmarty*, és osztán maga a lelkes *Kisfaludy Károly* és *Bajza*, miket adának! *Bajzának bordata*, *Kisfaludy Károlynak* (volna szárnyam) mely lelkes két ének, scandált és rimes sorokban. S hiheted-e, hogy még *Aurórá*t és *Hébé*t végig nem tudám olvasni? *Bárfay* is ugyan jót ad a mely tudós nyelvben.

De élj szerencsésen, igen kedves barátom. Elüté az éjféli óráját. Alig látok. *Szedernék* ezer szépet! —

Pannonhalmán, febr. 26-án 1826

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
szives tiszteletét.

Igen, kedves barátom, te engem megvárakoztattál, s várakoznom még oly türelmetlen nem volt, mint épen most. De én annak a barátomnak, ki atyai szeretetéből, gondoskodásból *exegeta*, szent történet fejtegető, lön, ezt a kis boszontást nem csak bocsátani tudom, hanem még megis köszönni. Valóban a legszebb, a legszentebb foglalatosság volt az, mely engem hátrátétetett; s én annak, mi ilyen, igen szeretek hátrálni. Benned valódi *patriarchát* kell tisztelnem, ki familiájának közepette *atya*, *tanító*, *pap*, egyszersmind; s példád azt óhajtja velem, hogy bár minden atya ezt tenné; a vallást, életünk legboldogítóbb kincsét, maga ébresztgetné, intézné, erősítgetné, magzatának előtte megnyilt bizodalmas szíveikben. Az atyai és anyai nevelés a legtermészetesb, a legkathatós. De kétségen kívül az atyáknak mind *Kazinczyaknak* s az anyáknak mind *Sophiéknek* kéne lenniük! — Előbeszédéről mit mondjak egyebet, mint hogy mily gyönyörű, oly igaz is. Mint tévesztének utat azok, kik a vallási nevelést azon *korra* halaszták, hol az ifju minden egyéb ismeretben jártas (*philosophus*!) melyektől fogva azt megbirálhassa, a hideg ész trónja előtt! Mintha nem épen a religio volna természetünk első szüksége! mintha a természet, melynek mindenek előtt nyílik meg a fiatal szív, nem mindenek előtt sejtetne velünk *Istent*, még minelőtte akár erről, akár arról rendszeresen

elmélkedni tudunk! S hányszor nem romlik meg a fiatal szív hideg eszé- nek vezérlése alatt, hogy osztán semmi szentnek érzésére fel ne gyuljon! Mindég megegyeztem én abban teveled, hogy a religio *szívünk* dolga; csak azt adám hozzá, hogy *eszünké* is egyszersmind: de valóban a hideg *eszé*, ezt a mindent foszogatót s azért többnyire pusztítót, nem értettem; s akkor nem is gyermek nevelésről, nem is egyes ember reli- giójáról volt köztünk szó. — Áldás reád, édes barátom, ezen szép tettetédért; áldás a gondos anyára, s e szép gond alatt serdülő mag- zatokra; azon *Istentől*, kim gyönyörű beszédedet kezdéd, s oly szíve- sen kezdéd.

Nevelésről tévén szót, meg nem állhatom, hogy a *Diétán* e tárgy- ról eddig ejtett beszédekről gondolatimat barátságos kebledbe ki ne öntssem. Tagadhatatlan, hogy a nevelésre fő gondját illik vetni a kor- mányoknak; csak az által remélhet jó polgárokat, s azért boldogokat is. A közneveléshez tehát tagadhatatlan jussa van a törvény hatalom- nak. Engedj felsóhajtnom itt, vajha egy vallásnak, vajha egy nyelvűek volnánk, mi szegény magyarok! — Azt kívánák a *Státusok*, hogy a *Felső* huzná vissza tilalmát a protestáns tanítók ellen kath. részen. Azt kívánák ismét, hogy a protest. ifjúságnak adassék vissza a sza- badság kimehetni a külföldre tanulás végett. Mért az elsőre nézve nem kérék inkább, hogy a házi, különözö nevelés egészen tiltassék el? Legalább, ha valóban az a nemzeti tűz éleszti *Nagyjaink* szíveiket, mely minden szavokból kilobog, ezt kelle különösen kérniük. Ha el- fajult *Nagyjaink* gyermekeiknek újra születniük, nemzetesedniük kell, ezt csak a közönséges nevelés által vihetni legbizonyosabban véghez. Az a külön nevelt ifjú *Gróf* ismeri-e egykorú polgár társait? Megta- multa-e őket becsülni? Észrevette-e, hogy erkölesi tekintetben meny- nyien vannak felette, kiket most kevélyen vet meg fényes köréből letekintvén az alacsonyabb születésűekre? Nem fogja-e ez egész életé- ben szégyelleni azok közé elegyedni, kiktől mindég szorgalmasan távoztatva különözött? S ha szabad neki protest. tanítót adni, szabad lesz kétség kívül külföldit is adni, mint ez eddig történt közönségesen. S nemde ez az, mi ellen annyian emeltük már szavunkat és tollunkat? De a már közönséges kath. nevelők esupa barátok! ezt hallom egy sem jó deák, sem jó magyar nyelvű *Gróftól* mondatni. Hiszen nem nagy ideje, hogy épen ezeket kívánta a haza. S az-e ma a barát is, mi a közép századokban volt? De erről nem akarok sokat, ne talán Cic. pro domo szóljon belőlem. A nevelés tárgyait, módját határozza meg a kormány; legyen meg az illendő fölügyezés, s csak alkalma-

tos tagok rendeltessenek a tanítói székekre: legyenek aztán ezek fe- ketec, fejtér, kék köntösűek, úgy hiszem a fogamat egy lesz. Ten ma- gadra hagyom elgondolni, ha a *szereztes*, különben tiszta fejtű, s szívű férfiú nem alkalmasb-e a köznevelésre, tanításra, mint a sokféle szórt *gondú világi*. — Hogy eddig a köztanítás várákozásunknak nem igen felelt meg, közelebbi okát magában a systemában kell keresnünk, me- lyet főbb tekintet sanctionált. Ugyan mond meg nekem, nem téved-e el a még gyenge nevelőknek fejleni indult eszceskéje abban a sok dirib darab; különféle tárgyú dolgoknak tanulásokban, melyeket sem a tanítónak igazán kifejtetni, sem a gyermeknek elgondolva ta- nulni nincs elegendő ideje, tehetsége? S mindezt többnyire latin nyel- ven, írásból (könyv igen kevéshez van, nem is lehet a nagy dolgot úgy összehúzza kidolgozni, hogy becsületet valljon vele a szerző) egye- dül a latin nyelv kedvéért! Mért a dolgot nem bízzák hosszabb ta- pasztalású tanítókra? Mért sanctionálnak oly könyveket (*Grigely*, *Ver- seghy*!) melyekben a dolog esupa zavar? Legyen helyes systema; sza- bassanak a tárgyak a nevelők erejéhez; legyen gondos felügyé- zás a tanítókra (de ne három, négy felül is, hogy a szegény tanító azt se tudja kinnek engedjen, kitől tartson!) a fogamat nem fog elma- radni. — Sűj te valami jót a lelkes *Grófnak Dezsőfjének*; ki maga is elég szép tapasztalású e tárgyban. Mért nem állitathatnék fel egy tudós társaság, az iskolák és tudományok elintézésére, hogy a sokra figyelmező *Helytartó* tanács mentetnék fel ez alól a terhelés alól. — A külföldre menetek s az ott tanulás sem egyez meg a nemzetiséggel. Mért inkább nem kérék protest. hazánkfiat, hogy részekre a hazában állitassék *Akademia*, legalább theologiai; mert philosophiát, törvényt, sat. nem látom, mért együtt nem tanulhatnak a catholicusokkal. Állitassék egy közönséges akadémiai könyvtár, s legyen oly fundusa, hogy az idegen nevezetesb szülemények megszerezethessenek. Tapasz- talás végett, végezvén hon tanulásait, utazzon ki, kitől telik. Valóban ez a kívánság előttem igen gyanús, s azt érezteti velem, hogy protest. hazánkfiat előtt még most is kedvesb a protest. külföld, mint a cath. — protest. honföld. — Nem sohajtnál-e fel velem te is barátom, hogy bár egy volna a nemzet religiója! Be könnyű volna így a közneve- lésről végzeni! be sokkal könnyebb a végzést teljesíteni! De mikor a legjobbat el nem érhetjük, tegyük a jobbat.

Vedd röviden tarhetetlenségem okát. *Pindár* egyik éneke a szebbek közül, ha van valami nem szebbje, *Pindárnak*, általad fordítva. Úgy fogadtam ezt, mintha egyedül kedvemért fordítottad volna. Sok

szépet fogtam én neked róla írhatni, ha nem várokozttatál. Most már sokat feledtem; de „a legédesebkinű anyafájdalmat“ nem feledém. Köszönöm a maglyát (Fabricsnál a sztag-fák!) s most a két végszélt. Mennyiszér érzém már ennek is, annak is szükségét! — Elj szerencsésen a tieiddel!

Pannonhalmán, junius 29-én 1826.

Kazinczynaak Guzmics

szíves idevzlését.

Már kezdem unni magamat; leveledet, édes barátom, napról napra forróbban olajtom, s nem jő. Előveszem ilyenkor a csomót, s az előbbieket közöl olvasok át egyet kettőt, hogy így lelked mindenkor elevenen lebegjen lelkem előtt. Sajnosan vevém a hírt *Igaz* haláláról, azért is, hogy buzgó hazafi volt, azért is, hogy te őt szeretéd. S ily korán! velem ő épen egy korú. Sajnosan olvasám már másod ízben az *új-helyi* tudósítást is a ti vidéketek szerencsétlenségéről: egy csapás még törhető; de több előtt egymás után, az erős lélek is megtántorodhatik; Kinek tolla ír az azon tudósítást? Már az elsőnél kezdém találni, s a másodiknál erősen hívém. Ha te nem írad, valóban szép, szerencsés követőd a közlő. A sok, rohanó esözések, az előbbi késő fagyok nálunk sem kevés kárt tevének: gyümölcsünk igen kevés maradt: de szüleink, hol a jég nem bántá, szépek, még ott is, hol az első hajtást a fagy elvette, a második még bujább fakadású volt; a virágzás ugyan későn esett; de ha a nyár és ősz kedvezend, jó szüretet reménylünk. Gabonáink szépek, s a gazdáknak fő gondjuk: a kaszálás jól esett; a most már ötödnapis szép idő pedig szerencsés takarítást ígér. Mindez azt teszi, hogy élhetünk; de pénzhez a szegény magyar nagy bajjal juthat. Az adózó nép nálunk birkát is nyír, s eddig gyapja segíté a nagy adót fizetni; mirt csekkent ez is az idén meg. Ha így megy ez, bár mi csekély adó is sok lesz a magyar népnek. A *Diéta* erősen folyik, habár húzamosan is; a nagy dolgok nehezen fejtődznek ki; s a hosszú betegség lassú orvoslással gyógyul. Az *Akademia* nincs feledve; de *tizenkét Director!* E valóban sok; egy egész nemzet igazgatására is sok volna; s egy épen csak annyi tagból álló társaságnak! De ha ezéljának megfelel; ha határait tudja, akarja ismerni, s tekinteni; ha munkálni akar inkább mint bírószkodni: én örvendek az intézetnek.

Édes barátom! minckelőtte toilhoz fognék, egy német könyvecskét olvastam, *Von Fide Staudlinteról*, igen nevezetes protest. theolo-

gustól. Epen a németekről szóla ez utolsó cikkely. Azt mondja, hogy a régi németek még a kereszt. religio felvétele előtt is egyéb nemzetek felett állottak vallásokra nézve. Sie (ihre Religion) näherte sich dem Monotheismus. Ihr oberster Gott war eher Einiger Gott, als bei anderen; er war Schöpfer, allmächtiger Vater und Regente; die übrigen so genannten Götter waren ihm ganz untergeordnet“. Itt gondolkodni kezdék, s elsőben a régi magyar nemzet religiója volt előttem. Keveset tudunk erről, s ezt is csak tapogatva. De ha eleink keletiek, miről semmi kétség, hát ugyanazt mondhatni religiójokról, mit *Staudlin* mond a németekéről. A keleti nemzetek csak ugyan eredetükben monotheiszták voltak; azok maradtak később is abban az értelemben, hogy egy fő *Istent*, kitől függjön Isten, ember, hittek. Tovább a görögökre tértem, s azt találok, hogy ezeknél is csak egy a fő, a *pater hominumque Deumque*. Mit büszkélkedik tehát a német? — Tovább olvasván, ezeket találok: Solche Dinge (a mikre, és a miknél esküdtek a németek) waren bei ihnen Waffen, Denkmäler, Steine, Bäume, Wälder, Bäche sat. Ez is mind közönséges portéka. De ezeket olvasván, az juta eszembe, hogy ezek a régi nemzetek, mind megannyi gyermekek lévén vallási tekintetben, jobbat nem tehettek, mintha mindent szellemítették. Mikor még gyermek, mikor még fiatal valék, be kedves, boldogító volt nekem az a perzsa, az a görög vallás képzele! Az erdők, folyamok, források, patakok rakvák istenségekkel; minden szent, hová lépünk, tekintünk; mindenhol dicső geniuszok, istenségek lebegnek, szállongnak körülötünk! Be jó, be boldog tudék én akkor az efféle képzelet mellett lenni! Mit most az ész szó össze, mennyivel hidegebb, szárazabb az? Dicsőbb, felségesebb, igazabb; de annyival távolabb is van tölem. Most természetesen *Kant* philosophiájára tértem át. *Az ő Istene postuláltatik!* „Ha nincs Isten, én nem leszek!“ Kezdem vizsgálni, ha ez az argumentum erősb-e minden más argumentumnál? ha érdemle-e felállítást a többinek kirekesztésével? S azt találok, hogy nem! Sőt hogy ez a többi nélkül meg sem állhat. Ezt én már ez előtt is hittem, tanítottam: de úgy, mint most, nem éreztem. „*Ha Isten nincs, én nem leszek,*“ ezt mondja *Kant*; előbb azt mondák: „*Én vagyok, hát van Isten is*“. Ugyan barátom mond meg, nem csupa játék-e ez? ez a mély philosophia! lám mind a kettő a *létebből* állít Istent, csak hogy egyik a *mostanit*, másik a *jövendőt* veszi alapul. De hát bizonyosb-e, hogy *leszek*, mint az, hogy *vagyok*? Ha pedig nem bizonyosb, mint lehetne belőle bizonyosb, *hoggy van Isten*? Ha abból nem következik, hogy van Isten, mert *én vagyok*: mint fog abból következhetni, mert *kell lennem*? *Kell-e hát lennem*? Ha Isten nincs, ezt

oktalannál teszem fel; ha van, hát ezt már *eleve* kell hinnem, hogy a jövődöt reméljem. Különben is, ha a *mostani* létel lehet Isten nélkül, mért ne lehessen *jövendőben* is a nélkül? Ha ő nem adott lételt, miként, mi jussal fogja azt fentartani jövendőben? S mért kellene a *jövendőt* csak *tőle* remélnem, minekutánna már *vagyok nélküle*? — Mindezeknek nálam csak az lön resultátumok, hogy nem mondom a csillagos ég, ez a roppant csuda mindenség, de csak egy patakocska, egy virág, egy kalász, bizonyosan meg gyöz engem Isten létéről, mint minden hideg speculatio. S ha magamba szálllok, hát magamból magamhoz száll ellenállhatatlan e nagy gondolat: Isten te vagy! Ha magamban fel nem lelem őt, sehöl sem: *ἐν ἀβυσσῷ γὰρ ἔσταις, καὶ ζινοῦμεθα. καὶ ἔσταις.*

Csak emyit, a mennyit most gondoltam, s tüstént hogy gondoltam, akarék írni hozzád: s chez a mindent életető, mozgató Istenhez fohászkodom fel, hogy tartsa meg még nekünk, köztünk Kazinczynek kedves életét! . .

Ujhely, jul. 7-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Ma küldöm Patakra Gróf Teleky József, Bárá-Tabulae és fő-Curátor úrhoz bibliai történetimmet azon kéréssel, hogy azt juttassa superintendens Kisnek kezéhez, ez pedig küldje neked. A munka akkor jut majd sajtó alá, ha töletek visszakapom. Te a munkával egy rövid levelkét is kapsz. *Telekyvel* tudatám hogy superint. Kis azt neked is megfogja küldeni, és hogy praefatiómat mind te láttad már, mind Kis, mind *Tesler László*, székesői plébánus, és hogy vele mind hárman megvagytok elégedve. — Az olta hogy e praefatiómat dolgoztam, hozzá dolgoztam egy III. könyvet is, s így a munka most három részből áll. Az első adja *Judaismus* történetét, a második a *Krisztusét*, a harmadik a *Christianismusét* és *Protestantismusét*. Leghátul tíz könyörgés áll, melyet egy *catholicus* író után én dolgoztam. A könyv címjét meg nem nevezhetem, de te rá fogsz ismerni. Azokra a *pataki Theol. prof. (Somosi)* azt írta nekem, hogy nem *elolvasta*, hanem *bugón elimádkozta*. A könyv az én igen nemes lelkű ipam könyve volt, most a feleségemé, s ha ő is meg hal, familiám archivumába fogom betéttetni. Maradjon iszteleles ereklyéül maradékimra, s az én lelkem, s a feleségemé, s az én igen kedves ipamé, szálljon által rájuk. — De a könyörgéseknek nem kis része az én lelkemből ment ki.

Édes barátom, mely triumphusom volna énnékem az, ha te ezt az

én munkámat *catholicus* olvasóknak dolgoznád fel, és ha a te munkád és az enyém egyszerre jelenének meg, s a különfelekezetek tagjai láthatnák, mely sokban egyezünk. A *Theologia* néked hivatali pályád, én akarva is felejtettem, a mit belőle valaha tudtam. A te igazításaid tehát nekem jótétek lesznek. Rakd papírosra valami nem jót benne találsz, s hidd, hogy azokat még ott is tisztelni fogom, a hol gondolkozásom a tiedtől elváland. Sietve lett munkám; nincs aesthetikai érdeme, de kedves, mert a szív religióját igyekeztem megkedveltetni hazám új sarjadzataival, s jó példát adni, hogy tanítsák tisztán a *szentet*. Mely gyönyörű jelenés volna, ha te együtt szólalnál meg velem, te a magadéihoz, én a magaméihoz, s a világ engem a te karjaidon látna.

Csak elmondom, a mit mai levelemben már elmondottam. — E hetekben kezembe revém a *Conversations-Lexicon*. A H betű cikkelyének egyik lapját keresvén, ez a szó tűnik szemeimbe: *Febronius* (a *Honthelm* név alatt.) Megolvasám, mert gyermeki esztendeim olta ismerém. S egy bizonyos valami (ezen articulusban) előnibe állati képedet, a legszebb glóriában. Most értélek: eddig soha sem foghatám meg, hogy remélheted te azt, a mit én remélhetetlennek képzelek. De az ilyenről csak szóval lehet szólni.

Én *tíz*es *protestans* vagyok, s tudom miért. De igazságos vagyok megvallani, hogy iszteleles oldaki vagynak a *Catholicismusnak*. De nem jó dolog *protestans* embernek a *magyarországi* historiát olvasni; elborzad, és a *felekezetnek* tulajdonítja, mit az *embereknek* kell tulajdonítani. Nem remélvén a mit te remélsz, mert óhajtasz, azt óhajtanám, hogy ne bántanánk egymást; a bántás, az erőszak *elöl egymástól*, s *nem illik* emberhez. És miért bántjuk egymást? Érdemlön-e az a —, hogy bántuk egymást? — Több *olyakat* mint a *te Kopácsyok*, mint a mi *Szepesynk*, s mely szép világ támad a rút helyett!

Én nem azt mondom a mit *Kent*, hogy ha *Isten nem lesz*, én *sem leszek*. — Én azt mondom, hogy ha *Isten nem volna*, *csinálnom* kellene, mert én *Isten nélkül nem tudok lenni*. Mi az *Isten*, nem tudom, s nem tudhatom: de gyermekimnek azt szoktam mondani, hogy gondolják a legszentebbet, leghatalmasabbat, legjobbbat, legbölcsebbet, s tiszteljék, rettegjék, szeressék azt; hogy képzeljék midőn nagy csapás éri, mely kedves akkor felkiáltani *Hozzá*; midőn jöt tesznek, érezzék, mely kedves akkor *örülve pillantani fel Hozzá*, mint midőn nekem, atyjoknak dicsekszenek fel, hogy egy szép tettet volt szereneséjük elkövetni stb. Ezért kedves nekem a *Szív Religiója*, mert itt állhatok: az a ha-

szontalan *Metaphysicálás*, mit ér? Minden lépten beszakad alattam a jég, s végre még arról is kétkedem, a miről kétkednem nem kellene. Bizonyosan inkább vezethet bennünket a világ szemlélése, és kivált a *Microcoszmusé*, csak physical tekintetekben is, az *Istenhez*, mint a világnak minden *Metaphysicusa*, a maga nevetséges hypothesisaival. S ezer közt alig van egy, a kit ez az ő bölcsességek bolouddá ne tett volna és rosszá.

Igaznak a halála engem megrendíte. Tiszta lelkű ember volt; második *Nathanael*: *εὐ ὁ δόλος οὐκ ἐστὶν*. Halálát hallván, egy igen rövid jelentést küldék a *M. Kurirhoz*, hogy én folytatni fogom *Hébét*; (de a mit nem mondtam, hogy le ne kössem magamat) nem *Zsebkönyv* formájában. Én egy poetai s stylistikai *Anthológiát* óhajtottam rég olta, s ezt akarom adni; régi vagy már ismert darabokból vagy újakból. Tudod talán, hogy *Horváth Endre Zircze* nekem mely kedves; azt felakarom venni, s kérlek, méltóztassál neki megmondani, hogy ha vannak *Váriánsai*, azokat tüle kérném. Lesze-e valami a dologból, nem tudom; de rajta leszek, hogy legyen.

Tudod-e, hogy a *Kassai Minerva* tavaly esztendei utolsó negyede damnálva van *Bécsben*, és hogy *erga schédam sem adatnak ki a nyomtatványok*. Miért? senki sem tudja; itt azt gyanítják, hogy a *Széchenyihez* írt Ódában említett *Pyrenaeusok* okozták a bajt.

László napján *Ellinger* egy fogadott ember által kére meg, hogy az idei második negyedhez írjam meg az *Ürményi* életét, mert ennek képe fogja a könyvet ékesíteni. Azt kívánta, hogy emberét tartóztassam, míg elkészülök: vagy ha mindjárt nem teljesíthetem a kérést, cresszem ezt haza, de magam küldjem meg neki, mert siető. *Gróf Dezsőffy Aurél* nem vala megelégedve azzal a mit csinált, a mit pedig egy *kassai prof. (Pongrácz úr)* az valóban olyan volt, hogy róla jó nem szólani. Az embert haza cressztem, de a 4-dik nap vitte emberem. Az fog nyomtatni. — Én ismertem azt a nagy férfit, s dícselkedhetem néhány rendbeli figyelmével, kegyével. Örvendek, hogy nekem juta szerencse felette parentálni. A *Kanonok Mészáros*, a *Schédius* és egy nevetlen (talán *Fejér György*) nyomtatott Orációikat *Ellinger* megküldé.

Szegény *Ellinger* alig ha el nem akad. Pedig *Minervának* élni kellene. —

Tizenkét Director sok az *Akademiának*. De az lehet jó, ha nem hatalmaskodnak. Egyet értést kívánok a tagoktól, vagy a mi an-

nyit teszen, s z a b a d s á g o t. Oly nehéz-e össze nem téveszteni a közügyet a magunk nyavalyás személyünkkel? Jó dolog a tűz: de tűz és szerénység állhat együtt. — Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteled *Endrét* és *Fábiánt*. Kertemben sokat emlegetem.

Újhely, auguszt. 11-én 1826.

Guzmics Izidornak Kazinczy Ferencz

szíves idvezlését.

Az ujhelyi *Piaristák* igen tiszteletes *Rector-Directora Tamásy Kálazánt* dícskedett előttem hogy látott, s még inkább feltűzelte vágyamat, hogy valaha én is láthassalak. Mint kell csak ezért is óhajtanom, hogy a *Diéta* érjen véget valaha! Mert ha *Pesten* leszek, leszek *Pannonhalmán* is. — De elkeseredem, valamikor ez a *Diéta* jut eszembe, mely szenvedésimet így húzza.

A *kassai Minerva* második kötete elhagyá a sajtót; az egy hét olta van kezemben. *Ürményinek* életét velem iratá meg *Ellinger*, minnekutánna *Gróf Dezsőffy Aurél* meg nem elégedék a maga dolgozásával, a *prof. Pongráczéval* (*Kassán*) pedig sem *Ellinger* nem, sem *Dezsőffy*. — Ma adám ki olvasni, és így nem idézhetem fel a lapot és sort, de te rátalálsz útmutatás nélkül is, hová ez tartozik: — *Midőn 1794. a Septemvirátus* és a királyi *Tábla* összeült, annak meghatározására, hogy némely megnemnevezettek megsértett *Felség* azaz *Felségsértés* vétkebe estek, és így rájok a törvény szerint kell hozni az ítéletet; *Ürményi* így adá véleményét: Ez nem az említett vétek, hanem csak a mi törvényeinken megnem nyugvás; ha ki ezzel továbbá sem elégszik meg, vitessék a szélekhez, s ott eresztessék útnak, hogy keressen oly alkotmányt, a milyen alatt élni áhít. —

A *Minerva* tavalyi negyedik kötete meg van tiltva, még pedig igen igen keményen, s a *SZÉP PÉLDA* czímet viselő *Óda* miatt. — *Ellingert* nem fizetik, és így *Minerva* elakad. — Örvendek, hogy nekem még semmimet sem kelle a *Censornak* kitörteni, s hogy ezt megtiltani kénytelenek voltak, sajnálom.

Épen most veszem a hírt, hogy *Bálint* fiam, egy nyolcz esztendőös gyermek, halálosan beteg. Sietek haza. *Midőn* testvérei nevetem említék, fejét a hang felé emelte. Nagyon kedves gyermekem, s ő kapta el leginkább physiognomiámat. — Élj szerencsésen, édes barátom, s képzeld, mely rettegek közt leszek, míg levelemet venni fogod. Számos gyermekeim vagynak, de nekem az ő számok nem sok, még e nyomorgásban is.

Pannonhalmán, aug. 22-én 1826.

Kazinczyna Guzmics
tiszteletét.

Mikor én először a vallási egyesülésről, vagy inkább egyesülhetőségről írtam; mikor *Báthoryt* oda igazítottam, hogy a századok által megszentelt dolgokkal játszani, azokat a néphez tartott beszédekben lealjasítani nem csak vallási, de polgári tekintetből is veszedelmes; mikor óhajtsomat, hogy vajha a kis magyar nemzet egy vallásban nem különben, mint egy nyelvben egyesülne; mikor ezen nem csak vallási, de, s még inkább, hazafiúi óhajtsom lehetőségét érezvén, a theologiai akadályokat félre lökni törekedtem: eszemben sem volt valakivel perlekedésbe elegendnem. Lelkem tisztaságának jeléül szolgáljon a vallási egyesülés *Idejének*, és a praetensíve fenálló *Unionak* általam lett barátságos vizsgálása. *Szikszeit* én megdicsérve hagyám itt el, s oly oldalról dicsérve, melyről, későbbi beszélgetését tekintvén, legkevésbé érdemlé. Ez neki elég lehetett volna, csupa álmát, a tapasztalás ellen álmodt álmát, felednie. De ő ezt az álmát folytató, s úgy folytató, hogy velem háborzkodni akaró lelke nyilván kitérnék. Magára akarám az embert hagyni, annál inkább, hogy mennél többet írvala, annál bizonyosb lenne előttem a dologhoz nem termettsége. Ő akkor leheté tógátus, mikor még a theologia nálatok sem a legjobb lábon állhatott. Ezt bizonyosan a *Biblia győzedelme* ezimű munkája gyantató velem, mely szerint, ha naturalista volnék, megkellene naturalizmsomban erősödnöm. De tévedéseit fényre kelle hoznom; s ha ő neheztelve veszi a most már akarva keményebb tollat, több sorsosi hálával köszönik nekem szívökben, hogy tudatlanságát felfedtem. Ma tudós protestans oly tudatlanul, oly következtetlenül szégyellene beszélni. Ha tehát óhajtsod, édes barátom, „Hogy ne bántanánk egymást!” ide ezélez, hidd el, hogy ez a tölem adott bántás jótétül vétetik több tudós feleidtől az egész protestantizmuszra nézve. Hogy a protestantizmusznak rationalismuson kell végződnie, azt a német föld már is tapasztalja, s a dolog természete oly nyilvánosságossá tevé már, hogy vak legyen, ki nem hitja.

Én a *tízelt*, melylyel kiki religiója eránt ég, ha okos meggyőződés szüli azt, nem csak nem gáncsolom, sőt tisztelem is, dicsérem is. De a ki magát tízes protestánsnak vallja, töle méltán megkivánom, hogy tízet, melylyel én égek az én catholicismusom mellett, nem különben tisztelje, s ha nem dicséri, legalább ne gúnyolja. Régtől tapasztalom

pedig, hogy mikor a proteszt. *indifferentiát* kíván s *tolerantiát* részére a catholicustól, ő maga tettel, hol ez szabadon engedtetik, a *praedominium privilegiumával*, legkevésbé indifferentens, sőt leginkább *intolerans* cath. hazafiai eránt. Azt tapasztalom, hogy hol a catholica praedominál, jóval nagyobb *atolerantia*, s nem sértetik a tolerált rész, hanemha maga nyújt alkalmat. Ezt tevé *Minton*, ki ellen protestansok is kikeltének; ezt még inkább *Báthory*, leginkább pedig *Berzeviczy*. Azt tapasztalom, hogy catholicus, hanemha tisztí hivatala kívánja, a religio különségét örömet feledi; ellenben a protest. talán csak a *Mathészisban* tudja elhallgatni. Azonban én a tudományos, de mindég szerény és mérséklett esatának valamint másban, úgy a vallás dolgában sem vagyok ellensége: ezt csak a *Korán* tiltja, az evangélium példákat ad reá, s kötelességül teszi azt. Küzdeni kell az igazságért, s a jó s rossz principiumok között nem szabad a fegyver nyugvás; ezt az ész is tiltja.

Én mind emellett is tisztelem az egyes ember religióját; mely között és a nép, nemzet nyilván religiója között, valamint általában a *religio* és *theologia* között különséget teszek: a *népre*, a *nemzetre*, nézve kívánok *egy vallást*, mely nélkül polgári boldogsága nem állhat. Te s én mit, hogyan hiszünk: a mi elménk a mi szívünk dolga; chez semmi hatalom, semmi erőszak sem fér. De azt kívánom, hogy a nyilván vallást tiszteletben tartsa minden polgár, mert ha ez nem volna, az övé is (mely személyes levén minden kétségen kívüli soha sem lehet), bizonytalan ingadoznék. Javítson, ha ki hozzá ért, de ne tüzzel vassal; ne sértőleg a vallást hirdető, oltalmazó kar ellen. Nincs ugrás a természetben; s haki erőszakkal ugrik, s ugrattat, ugrása s ugratása nagy pusztítással jár, s kipótollhatatlan kárt okoz.

Bibliai történeteidet várva várom, s csak annak megolvasása fog engem elhatározni. Hogy a te szép szíved, magas érzésed csak szépet, csak jót, csak méltányt fog veled mondatni, felteszem eleve, s megvagyok győződve, hogy e részről minden jónak javallatát megfogod nyerni. Én, már esztendeje, hogy hasonlóban munkálódom, de ezélom messzeb terjed, sem hogy rövid időnek munkája lehessen az egész; s míg ez el nem készül, e tárgyról írni nem fogok.

Ismét beléd kötöttek, édes barátom! A pápai tudósok egy még a literatura körén mindedig ismeretlen catholicus pap nevében kritikát, vagy mit (ők *Rostának* nevezik) írtak reád, s követőidre. Sajnálom a szegény papot, ki magát ezen hadnak trombitásává hagyá tétetni. Azt mondják ezek, hogy te elhagyatva régi barátaidtól, fiatalokat gyűjtél, nem tudom mi mesterséggel, zászlód alá. Engem nem hívtál, nem hivattál;

de ott valék már, minekelőtte te tudnál, hogy e világon vagyok. Ezt az egyet tudom. Egyebeket mint gyűjtöttél, te mondhatod el nekem leghitelesebben. Addig míg te ezt megírod, s én történeteidet megolvassom, s megrostálom, élj boldogul. Tisztelem az igen jó *Tamásy Rector* urat, ki bennünket részletekről meglátogatott.

Újhely, september 17-én 1826.

Guzmicznak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Mely megtévedés az, édes barátom, midőn az én szavaimat, hogy ne bántanánk egymást, te nem érted; mely még nagyobb, midőn magadra érted! — Ha én valaha azon kedvetlen pontra jutnék, hogy kénytelen volnék néked mondani efféléket, egyenesen mondanám ki a mi szívemet nyomja; a mit *mátkám* monda nékem, én is azt mondom barátimnak: Inkább vétkecsnek találta tni, mint hamisnak. Hogy néked *Sziksaival* bajod van, nem is tudtam; nincs időm effélékre. Olvasd hazánk történeteit, s kérdd magadtól, hová célozhatám, s megfogsz érteni.

A *Catholicismus* nagyon tiszteletes dolog minden eszes ember szemében, ha dühös *Protestáns* is. (Az elvont szót francia értelemben veszem.) — Nem attól irtózik az eszes protestáns, s én úgy hiszem, hogy *Guzmicstól* nem áll igen messze. —

Úgy tetszik, legalább az újabb időkben, hogy az *walkodó* vallás mindenütt e földön *nyomó* vallás; idvezíteni szeretne mindent. A hatás visszhatást szül; az a természet vétke, ha vétke, nem az embereké. Szeressük egymást, és azt, a mi miénk. — S meglátod, mely kedves lesz embernek lenni. S ki ne óhajtsa azt, hogy kiki örvendhessen sorsának?

Min kell végződni a *protestantismusnak*, talán nem tudom, vagy még magamtól nem kérdém. Az emberek mindég emberek.

Rendes az, hogy te és én oly messze láttatunk járni egymástól, és még is osztán, a mit ez a leveled is mutat, oly közel vagyunk egymáshoz, hogy némely soraid az én szívem mélyéből látszanak kivéve lenni. S mi kár lehet abban, hogy az ész hallatja a maga felsőségét? Naturam expellas — — — victrix.

Berzeviczy! — Nékem ő már 1782. barátom volt; de a barát sokféle. Soha két hasonlatlanabb teremtese az *Istennek* még nem volt, mint ő meg én. Egy ideig kértem, lenne esze, s ne *kapkodjék* mindég azon, a mi idegen, ne keresse azt a mi paradoxon. Utoljára felhagytam a

leczkézéssel, s a bohó embert szeretetre méltó oldalában szerettem, a több oldalaira behunytam szemeimet. Olvastad-e a mit *megettörtént* halála felől *Sartóri* még életében mond el, egy bécsi ujságlevélben? —

Az a lelki ismeretlen ember, a kit *Bulán* ágens *Schickmayer* szép feleségétől eltilta, s a *Casino* előtt meglátván, hogy feleségéhez közelít, minden összegyültek láttára pofon vágott, — melyre B. kikapá a kis vesszöt egy Mágnáska kezéből, és a pohos feleségföltő hátát gavallérosan kiporozta, és a feleségföltőket gyűlölő asszonyságoknak s urfiesskákknak brávóiban teljes elégtételt lele a szenvedett pofért — ez a lelki ismeretlen ember, közelgetvén a sátoros ünnepek, hol a protestánsoknak *Communio* osztogattatik, *contrió*t teve, de *contrió* után ugyan az leve halálig, a ki volt. S ez protestáns egyházi *Elöljáró*, még pedig heves. Ha tudta-e, mi a *communio* a protestánsnak? — Ilyenek azok, a kik magokat *Isten* embereinek s vallás oszlopainak gondolják. De B. nem első példa arra, hogy az ember rettenetesen religiosussá teszi magát, hogy figurázhasson, bár *Istent* sem hiszen.

Ismertem egy más *Isten* emberét, de a ki *Voltaire*stának is akar nézettetni, hogy a hátramaradtak higyjék neki hogy esze van. Az szörnyű panaszokkal tele el ellenetek, s ugyan csak hangzott ám! Elővevém a *socrateszi* iróniát, minekelőtte megsejdté, azon ponton áll, hogy vagy heves protestánsnak kelle magát vallani, vagy *Voltaire* tanítványának. Csak kimondá, hogy biz ő semmit sem hisz, és mind az a másik bolondság: én pedig a kövér *Prédikátorok* közt hagyán, s a *Prédikátorok*nál még *orthodoxusabb* *Tekint.* Urak közt. Ilyeket minden seregben találunk, s tudod, hogy az *Eccles. História* sok példát ad rá. Nem egyedül *Bayle* protestála. De *Bayle* kimondá, a mit sok el tud hallgatni, sőt — — „Ista fabula de nobis multum infert.

Kevés hitetlen lesz, ha kimerjük mondani a mit kell és lehet, ha az *exotericusnak* nem, igen az *eisotericusnak*.

Bibliai történ. nincs még kezemél.

A *Rostától* nem félek, de nem is nagyon vágyok látni. — Más nem úgy ítél vagy érez mint én? Van-e itt min neheztelni? Hiúságból szóiani soha sem eszes cselekedet, noha szólni, csatázni, haragudni olykor köteleesség. — Láttad-e az *Élet és Literetúra* kötetét? *Szemere* kisedé barátainak leveleiből a mi jót ott talált. De mely undokságokat s visszás pedanteriát vive a munkába a sok tudományú, de fekete vériű, s örök magánya által elposhadt *Kölcsy*? nem esztelenség-e nem látni, hogy *Kölcsy*st, s a miket leveleiben mond, mint ve-

szekedésiben B-vel és Vályi Naggyal, kicsinynek, nevetségesnek kiáltják. „Külopta Iliászát.“ De a XXIII. ének a V-Naggyé. S V-Naggy nem ére reá, csak végig is tekinteni a mit dolgozott; kikapta a halál. Kimélni fogom Kőlcseyt, de Vályi-Nagynak halotti áldozatot nyujtok. — Öllelek forró barátsággal.

Ma Széphalmon valék. Ide hozám a Kőlcsey fordítását. 100 hexameternél többet elolvastam, s Vályi Nagy tőle egyet sem lopott által. Igen Kőlcsey tőlem: Iliad. I. v. 528. II, καὶ κρατερῶν ἐπ' ὄφρασι.

Kazinczy: Mondá, s barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,

S ámbroziás haja fellebbent a Rettenetesnek

Homloka szent bérezén, s megrendült a nagy Olympusz.

Kőlcsey: Mond, és barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,

S ámbroziás haja fellebbent volt a Fejedelmnek.

Homloka szent bérezén, s megrendíté vala Olympot.

Kőlcsey plagiáriusnak mondhatja-e Vályi-Naggyot?

Én most a Hormayr Plutarchjában keresek fel holmit. — Szörnyű naiv ember. Kimondja a mit nem akart.

Pannonhalmán, octob. 3-án 1826.

Guzmicsnak Kazinczy *naiv*
tiszteletét.

Istennek ezer hála barátom, hogy Bálint tiad, a kin vonásaidat oly híven látod másolva, ez utolsó leveledből egészen kimaradt. Megélt hát, egészségben vagy, s a jó atyát úgy örvendezteté, a hogy semmi kedvetlenség sem boszont. — Vágyam téged láthatni, a tiédnél semmivel sem kisebb, s ha oly messze nem esnék az a te Széphalmod, ettől a miénktől, én már többszer megfordultam volna nálad; de messze kíváratimat illik szük határok közé szorítanom, s azzal vigasztalva magamat, hogy nagy lelkedet, szép szívedet ismerem, bírom, megelégednem.

A nagy embert emberül festéd. A lézagot, amint olvasám, érzém, s egy barátom tudatá velem, mit kell oda érteni. — Minervának sorsát sajnosan értém tőled; de más felől azt hallom hogy olvasója elég van, s még, érdeme szerint, mind inkább szaporodik. Sajnálni lehet, hogy D. elég vigyázatlan, vagy talán inkább bátor volt olyast írni, mi hősét is gyanúba hozhatá; s a paralellát én igaznak tartani nem tudom.

Tévedésbe valék tehát intésed eránt? Örvendek efféle tévedé-

semnek; de arról is bizonyossá teszek, hogy ha eltalálám is az értelmet, te nekem még sem szünel meg az lenni, mi eddig valál. Az én lelkemet, bár megzavarja is első perezen, el nem idegeníti baráti intés, nem a keményebb feddés is, kivált ha vétkeket elég nyilván láttatja velem a barátság titkos ölén, s keserítés nem vegyül hozzá. De hogy hamis légy, édes barátom, erántam, minden félre értés mellett sem tudnám magamnak gondolni; benned én csak a kímélő, s azért annál kedvesb, Intőt sejtém. Tüzesb soraim talán nem gyanítaták veled, hogy bántva érzem magamat: a tűz nem mindjárt éget. Most pedig, mikor sorodat hazánk előbbi történeteire hagyod értenem, úgy én szívemből kezet nyujtok; s az olyan vad bántásnak, a milyen azokban gyakran megjelenik, talán senkinél sem vagyok kisebb gyűlöljő. — *Idvezíteni* mást akarni, az az, mást az igaznak, jónak ismeretére, szeretetére vezérteni, a legszebb, legemberibb törekedés, s legfőbb erkölcsi kötelesség. *Idvezíteni* akarni valakit, az örök kárhozatnak ellenébe, csak *Isten* műve, melyet csak magának tulajdonítani, embertől vakmerő gondolat, káromlás. — A *hatás vissza hatást* szül: ez a természet örök törvénye, még akkor is, mikor ezt, erkölcsi szabadságu lény teszi: de ekkor méltán megkívánjuk, hogy igazságban, szeretetben tegye. Régibb polemicusai a két ellenfélnek egyaránt éltek küzködéseikben, a csavarásnak, félre magyarázásnak, nagyításnak, keserítő gúnynak, nemtelen fegyverével. Ha te a maiakat olvasnád, tüzes protestáns létedre is meg kellene vallanod, hogy e nemtelen fegyverrel a legtudósabbnak tartott német protestánsok, *Tzschirner*, *Krág*, sat. épen oly kíméletlenül élnek, mint kétszáz esztendő előtt eldődeik éltek, ellenben a tudós catholicusok *Mennais*, *Prechtl* sat. irtóznak attól. Mint tudják amazok menteni *Angliát* azon vétek ellen, mit *Ausztriában* szidalmaznak, jóllehet itt, legalább hazánkban, csak a gyűlölséget táplálni szerető *Berzeviczyek* panaszkodhatnak. — Szeressük édes barátom, én is azt mondom, szeressük egymást, és azt a mi miénk, (t. i. ha jó) sőt szeressük a nem miénket is, ha jó: de szeressük mindenk felett az *igazságot*; csak ennek közszeretete vezérelhet bennünk egymás szeretetére; én az igazságot nyilván tapodót nem szerethetem, ha megölnek is. — *Sorsának* is csak úgy örvendhet kiki, ha egy szív, egy lélek munkál a közjóra; csak a közjóban látom én forrását az egyes polgár megelégedésének. Pedig a vallási *különözés* soha *egy* szívvé, *egy* lélekké nem teszen bennünk.

Én a multhéten egy öt lapnyi névtelen levelet kaptam *Pozsonyból*. Az író engem lealjasítani akart magam előtt. Ő nem hiszi, hogy én gond-

viselést, csudát higgyek, s anyaszentegyházam esalhatatlanságát; mert ő sem hiszi; mert okos ember eflóket nem lihet: én pedig (kétség kívül ő is) okos ember vagyok. Én csak azért védelmezem azokat, mondja ő, mert *Krisztus* asztalához törlöm késemet, s az anyaszentegyház jó ágyat vetett pályámnak, melytől tüstént elesném, ha azokat, tagadnám: pedig a fő principium az, hogy ember, még semmiségebe vissza nem dül, jól és esendesen éljen! "Lehet ma még ilyen ember barátom? Ilyen vastag *Epicureizmust* köztünk nem gyanítottam. Mint nyombatja el annyira ember magában a természet legszebb intéseit, ösztöneit! Mi volna nekem e világ, ha ezt *gondviselő Isten nélkül* kellene gondolnom? S mi volnék magam előtt, s mi volnál te, édes barátom előttem, ha reményem a síron túl nem ad kinézést!! Borzadás fog el barátom e vigasztalatlan gondolat mellett. Valjon egy-e ez a te *Isten-tagadó Isten* embereid közül?!

Intnek, memnem kell. Holnap igen kedves barátimmal fogom a te napodat ülni; osztán tovább lódulok *Szalába*, épen oda, hol gyermekségemet oly édesen érzem még most is kifejlettnék: *Gücsöjbe, Szent-György völgyébe*. Ha innen visszatérek, többet írok. Éljen édes *Ferenczem*, az ég könnyitse öregséged napjait, s engedje, hogy napod tisztába menjen le a te édeseid között. —

Pannonhalmán, novemb. 14-én 1826.

Kazinczynek Guzmics

szíves tiszteletét.

Szemere s *Kölcsey* által hirdetett *Élet s Literaturát* nagy vágyódással vártam, jónál, szépnél egyebet nem tudván a széplelkű mester tanítványtól várni. És megvallom, hogy mind addig nagy meglepéssel olvastam, míg ama nem szép processus repetundarumra nem bukkanám. Itt fájdalom, bosszúság fogott el, azért is mert azokat találok viszont pörben, kiket annyira egyelküknek tarték, s literátori tekintetben becsülék.

A vádolás igazságáról ki merjen kétkedni, mikor az egy egész nemzet színe előtt tétetik, és a megtámadtnak védelke sem akarja magát a factumot tagadni? Én tehát feltévé ezt, a kifakadást ott s úgy, a hol s a mint az téve volt, helyben nem hagyhatám, s itéletemet tudatám *Sz . . .* vel, kinek a küldött példányokért pénzt kelle rendelnem. Utóbb vevém leveledet, s még utóbb *Minervát*. Összevetém, s nem tudtam, boszorkodjam-e, nevessek-e, a gyáva panaszon! Azt vél-

te volna az ember, hogy a kárvallott minden betűjétől meg van fosztva; s ime egy vers! és minő vers, melyet *V. N.* ha *Kölcs . . .* nek soha csak egy betűjét sem látta volna is, máskép még sem fordítand! Én felmernék tenni bár mit is, hogy ugyan azon egy classicusnak két fordítója, ha mind a kettő alkalmas a dologra, 300 vers között legalább is tízben teljesen fognának egyezni, a nélkül, hogy egymásról tudtak volna is valamit. Mi voltam én hozzád mérkezve, s mi vagyok most is! mégis *Pesten* létemkor, minkeelőtte *Szép literatúrát* azon kötetje megjelent, melyben a *Paranymphéket* adád fordítva, fordíték ezekből vagy hármát; összevetém, s egész constructióink voltak egyek. — *Kölcs . . .* a *Gyűjteményben* szellemről, fordulásokról beszél! De hát a fordítónak minő szellemtől kell vezéreltetni, s mi fordulásokat tennie? Tagadhatatlanul csak úgy fordít jól, ha személyes szellemét példányának szelleme alá hódítja, mely szüntelen felette s benne lebegjen; ezt pedig úgy fellehet, úgy felkell tennünk *V. N.* ról, mint *K.* ról. Fordulásokat pedig kivált egy *Voss* után indult feszes fordító, ujakat ritkán teszen, s ha teszen, csak azért hagyja el az eredetinek rendjét, mert ez nyelvén nem megyen; de hogy nem megyen, azt a másik fordító nem különben érzi, s ez is teszen nyelvével egyező fordulást: s minthogy a mi nyelvünk itt a többinél makaesabb, ritkán válogathatni a formákban. Az én értekezésemet, mely nekem a legkedvesb kineset, a te barátságodat, szerzé meg, egyki nem sokára derekasan kiírá, a nélkül, hogy nevezne. Fájt ugyan, hogy ezt oly nyilván tenni nem pirul, de más részről megbecsülve érzem magamat. Te azonban édes barátom szívem szerint fogsz eselekedni, ha tovább nem üzöd a gyűlöletes dolgot. Eleget tevé a megholt becsületének, eleget a publicumnak is, közölvén vele a panaszos verseket. A hozzá érteni tudó s akaró látja, kinek légyen igaza. A literátori pör, kivált az ilyen, izetlenné teszi a literatúrát. Ellenben mi szép lélek, mi szépen tűnik ki abból a te szerény kinyilatkoztatásodból! Szívemben köszöntem az *Élet és Lit.* derék referensének, hogy ezt kiemelte, s azt ohajtom, hogy bár az ellened morgók, ha nyelvet nem akarnak, szerénységet tanulnának tőled!

Dulházy int, serkent, ne hagyám el *Minervát!* s azt veti utánna, hogy *Dezsöfjy* a *Diéta* hossza miatt nem dolgozhatik. Én neki ez idén már két darabot küldék; készen áll a harmadik is: örömezt szolgállok hazám literatúrájának, de vannak egyéb fontos dolgaim is, s az ember mindenre nem érkezik. De nem szeretem a hibás nyomtatást: mikor egy jegyzésben a *szatyra, szatúra, és szatúra* között az utol-

sót választom, hogy az elsőből magyar *szatyor* ne legyen, s a szedő egyformán *i*-vel veszi; az olvasó nem tudja, mi baja lön az írónak. Nem szeretem azt is, mikor a *Corrector* orthografiámat bántja.

Mint vevéd *Révay Igazát*? Tüzes, megvallom, de már nem türehetem a grammaticai szörnyet, melyet a hamar utánna halt biographus felpiperézve ismét vásárra állított; s nem félt elmondani, hogy *Verses-hy* okaira még senki meg nem felelt. De ez is ám utolsó grammaticai dolgozásom. Menjenek, kinék merre tetszik!

Meddig késeled még *Szallusztoddal*? Már azt gondolám, hogy csak elkérem tőled, s kiadom. *Streibig* szépen nyomtat, s a *Corrector* magam leszek. Mint tetszik? Éljen szerencsésen! úgy veszem észre, hogy a *Diéta* (mi foganattal?) nem sokára végét éri; így hát feléled bennem a régi remény, hogy jövő tavasszal ölelhetlek. Úgy legyen!!!

Újhely, deczemb. 6-án 1826.

Véletlen adja elő magát egy alkalom *Kassára*, s ez ígéretemre emlékeztet, hogy néked ezt megküldjem. A ezimlap és előbeszéd, és mind az, a mi itt nincs, *nem most van innen kiszelve*; de nincs időm azt lemásolni, s nem érdemlené a fáradságot. Az újabb másolatban sok van másként, mint itt, mert én valamikor tisztázok, mindég változtatok; már hozzá van szokva kezem. Ha lesz valamely hely, melyen felakadsz, kérlek, tudasd velem; én régen elfelejtém *theológiámat*, s csak *religióm* maradt meg. Egyéberánt ha oly helyre akadsz, hol vélekezésed különbözik, mond magadnak, kérlek, hogy azt egy benneteket szerető protestáns mondja, de — protestáns. Nagyon óhajtom, hogy dolgozásom néked kedvetlen ne legyen; de valahol az lenne, szeress az ide tett nyomtatványért, mely engem hívő fiúnak bizonyít. Anyám igen lelkes, igen nemes gondolkozású asszony volt, de (mint atyja) rettenetes tüzi asszony, mint a *Wesselényi* nagyanyja *Vargyasi B. Daniel Polyxéna*. Éljen szerencsésen, édes barátom! Az Isten hozzon rád igen kedves esztendő, nekem pedig engedje, hogy valaha láthassalak.

Széphalom, január 1-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

a legforróbb barátság tiszteletét!

Aldást és minden örömet a beállott új esztendőre, édes barátom, és legyünk rajta, hogy barátságoddal, azzal a széppel, úgy dicsekedhessem, mint eddig. Oh, ha már vége lenne annak a *Diétának*! hogy

terheim könnyülhetnének meg, s hogy láthatnám azt a férfit, a kit az egek utolsó napjain örömeire tartottak fenn! De ők nekem egy igen szép, igen lelkes, igen jó fiatal lyánkát is tartottak fenn, kinék épen most végzém levelemet. Kettőtökön kezdem írásomat ezidén. Hogy társadat ismerd, az *Báró Prónay Iphigenia*, a szép *Nininek* leánya. — Rólok majd, ha meglátlak.

Megbecsülhetlen jóságodnak bizonyítása az, hogy *Szallusztomat* kiadni akarod. Most tisztázom utolsó kézzel s nem sokára veszed. *Gr. Mailáth Jánoson* kívül senki sem látta, s óhajtom, hogy te ugyanazt itélhesd róla, a mit az az igen lelkes, igen nagy kiműveltetésű, s igen nemes férfi. — Ha vérem ellül, irni fogok ezen levelem végében a formaturáról stb. stb. Most még melegebb vagyok, minthogy arról szólhatnék. Régen irtan neked, s ki kell pótlanom a mit elmulasztottam.

Ellinger novemberben megküldé nekem *Minervája* idei utolsó darabjának első ivateit — *Kalligenia* áll az első lapon. Gyertyát hozaték, mert lement volt a nap, s szemem nem sejté meg ezt: *Hután G.* — Midőn *Daykára* érék, nézém az aláírást. Tudni akarám, ki az a lelkes ember, a ki úgy tud magasztalni, hogy én, a ki nem bírok annyi erővel soha, hogy a magasztalást másod izben olvashassam, hanemha szép versekben mondatik, ezt egymásután néhány izben teljes örömmel olvashatám. Csak más nap láttam a meg nem sejtett sort. De valamint ezt beszélem szíves köszönettel, úgy engedél mondanom, hogy elkezdlek keseredni iró barátiuk iránt. Versengjenek, ha tetszik, szabják vágják egymást, csak tollal, de csak az *ügyért*, s gyönyörködve hallom őket versengeni. De midőn bajok az a nyavalyásság — akkor pirulok. *Kölcséyt* nagyon utóléré a *hypochondria Szabvány* vármegyei cremusában, s ki csudálja, hogy az, a ki négy fal közt él, nem lát nagyobb magánál? és az a makacs *Tassoismus*! De mit mondasz arra, hogy a *Hébe* s *Auróra* recensióját nekem nagyon balul vevé valaki, s nem *Vörösmarty*, hanem más. Recensióm mutatja, hogy engem előga az öröm, hogy oly mesteri kézzel dolgozott s cándált rimes dalaink vagynak, s részrehajlásra magyarázák, hogy *Cserhalom* nem magasztalám, és *Zalánt*. Én mindkettejét csudálom, irigylen; valóban mind *Cserhalom*, mind *Zalán* érdemlik azt. De a hely nem engedé, hogy *Cserhalomról* is szóljak; *Cserhalomról Zalánnal* akarék együtt. S ha az érdemli a szót, nem-e a *Horvát István Programája*, nem-e a te *Theokritod*? De tudná csak az a bajkeresgélő, mely kevés az, a mire én ráérek! Feltettem magamban, hogy magamba zárom örömemet s boszúságomat, s többé semmit nem recenseálok. Igaza van *gr. Mailáthnak*,

noha nem az ily baj miatt mondá a szót: Unsere Schriftsteller sind doch schreckliche Pedanten!

Gr. Mailáth a szót arra tevő, hogy esodálkozva érté tőlem, mit akarok Szallusztal. Egy időben adom két fordítását; egyikét a régi szinben, s szalluszi arczban, a másikat gnt franczösisch, azaz a hogy a *Döbrenteyek* akarják — zsíros szájn magyar paraphrasisban, hogy folyjon a beszéd, s ne legyen rajta épen az, a mi Szallusztban legbecesebb. Hiszed-e édes barátom, hogy nem régiben egy igen nagy tekintetű férfi, még pedig tudós férfi vádlá a *Voss Homérját*? — Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. A ki tudja, s érzi a mi kell, nem nézi sem a dícsérést, sem a gáncsol: egyebet néz. — Hanem az én igazán szeretett *Döbrenteymet* épen azon mértékben sajnálom, a hogy ő engem. De nem lehet az másképen. Mi folyt az ő tollából, a mi érezte volna csak egy *allusióval* is, hogy ő ismeri a régiket? Csudáljuk-e telát, hogy neki kedvesb a *Knaeusz* beszéde mint *Virgilé*?

Én *Streibőnek* ma írok. Nagy terhet vetek rá a pósta portorinmál, legalább szokatlant. De a typographusoknál az nem szokatlan; a feltétel neki uzsorával fizeti meg a költséget. Szólni fog veled, és így nem terhellek elmondásával.

A bibliai *Históriák* manuscriptumát; de a melyen nem kevés változtatást tevők, *Ellingernek* küldém, hogy juttassa kezédhez. Meglehet, hogy abban találsz holmit, a mi vélekedéseddel nem egyezik; de nem az vagy, a ki azon felakadsz, hogy más nem úgy gondolkozik, mint te. *Collin* a rationalismus tisztelője, és *Locke* a keresztény, nagyon szereték egymást ellenkező gondolkozáaikban is, s *Locke* ha nem keresztény, de figyelmet érdemlő állítást talált, mindjárt közlé *Collinnal*, mert tudta, hogy az neki kedves lesz. De tudod, hogy én theologus nem vagyok, nem is tudok, nem is tudhatok hozzá, de hogy igazán religiosus vagyok, s az elég.

Egy oly catholicus, és igazán catholicus, tüzes catholicus, ki ez idén *Berlint* és *Hamburgot* bejárta, beszéli nekem, hogy magával hozta valami *Friedrich* nevű embernek a munkáját, ki itt járt, s engem is keresett volna, de meghallá, hogy *Biharban* voltam. Emlél fogva szeretete volna látni Berzeviczy tüzeskedő munkáját. Megigérttem neki, hozzá tevén, hogy én azt bírom, de soha végig nem olvastam; — valamint a *Villers* megkoronázott jutalomírását is. Hozzám jövén *Újhelyből*, fölkünytam haszontalanabb könyveimet, s *Berzeviczyt* három más munkával egy terebesben leltem meg, egy más könyvvel, melyben volt a pesti lutheránus prédikátor *Molnár János* panasza, és a *Vay Józsefé,*

a mit *Stüudlin* ada ki, azon deák nyelvben irt panasz után, mely urunknak nyújtott be. Ezek mellé van kötve, *De Unione* von einem Mönchen, és a másik deák, anonymus. Soha sem olvasám, s nem is fogom. De az efféle ephemerus munkát jó félre tenni. — Téged egészen elfogott az *Unio reménye* és *óhajtása*, s mit tudnál te tenni nem tiszteletes czélokblól? Én az *Uniot* nem remélhetem, és nem tudom óhajtani. Ha meglesz, az uem az én bajom lesz, s ha a te ideáid szerint lesz, nem lehet nem jó. Én csak azt szeretném, ha nem tudnák, ki mit hiszen, annál inkább pedig, hogy egymást ne bántanánk. *Baváriában* nincs baj. Még a *Sorbonne* tilalmat nem kapa, hogy ne merjen disputálni, tüzből volt az egész francziaország: a mint eltiltaték, minden elesenedesedett. De abba hagyom.

Élj igen szerencsésen, igen igen szeretett férfi, kedves barátom!

Pannonhalmán, márcz. 5-én 1827.

Kazinczyna *Guzmics*
tiszteletét!

Sietek, édes barátom, kettős leveledre felelni. Jó, hogy *Streibőnek Szallusztodról* mind eddig nem irtál; legalább tőled velem semmit sem közölt, bátor kérdést is tettem neki. Ugy, mint te kívánod, ő munkát föl nem válol. Osztályos atyafiait még most sem elégité ki, s ő és nője szeretik a városi szép életet. Költségén ő semmit ki nem ad, sem egy munka kedvéért új betűket nem vásárol. De én másképp akarék *Szallusztól* kiadója lenni. Im szándékom egész nyíltszívűséggel! Ha te megengeded, előfizetést hirdetek. A typhothetát kielégitem, a többiről saffárságom adózni fog. Ha pedig szerénységed a praenumeratiót tiltja, én *Dunán* túli barátim ügyességeek által amnyi példányt fogok kiosztani, hogy a költség megkerüljön; a többi példányt oda fogom küldeni, hová, te rendeled. Ha szándékom javallatodat megnyerendi, küld hozzám *Szallusztodat*, és ird meg kívánságodat. Az új betűk megszerzésére talán még rábirhatnám *Streibőget* (t. i. ha pénze van) azonban egyenesen megvallom, nekem magyarországi typhos, az *Univerzitás*ét kivévén, még egy sem tettett úgy, mint a győri.

Egészen újságot írá, mikor azt irtad, hogy egy valaki neheztelve vevé *Vörösmarty* elmellőztetését *Minercában*. Ki legyen az a valaki, én nem tudom. *Vörösmarty*nak melyik magyar ne örüljön szívéből; de én óhajtán, hogy ez a szerencsés fiatal költő ne merülne annyira a tündér világba; valamint hogy *Dinában* sem szeretem az ördögöket: de ez

fordítás; s mi akkor szépnek tetszhetett, ma, nem hiszem, hogy sok kedvelőt nyerjen. De hát *Vörösmartyt* az egész világ recensálja-e? Te nem vagy ugyan az egész világ, s ha valakit illet a recensálás hazánkban, téged bizonyosan illet. De hát mért ugratnak a competens recensenseknek előkbe a kevesbé competensek? Én nem hiszem, hogy a *Gyűjtemény* olvasói ne unták legyen *Zalánnak* irgalmatlan hosszú recensióját. *Auróra* alig jelent meg, már *Fenyéri* készen állott a recensióval. Az ilyen hamar készült recensio megfelelhet-e céljának? Sok recensens tudja-e mit tesz recensálni? S ki recensálja a már recensált könyvet? Tartok tőle, hogy a sok tömjényfüst elszédíti fiatal íróinkat, kik fejeken érezvén már a koszorút, majd azt hiszik magok felől, hogy a tökélet bérczén ülnek, a honnan nincs ultra és supra s — ellomladnak. Én *Vörösmarty*nak *Zalánjáért*, ha még kétszer oly jó volna is az, mint a minő, megbocsátni soha sem tudok, hogy egy eposzt, mely század mulva is remek fogott lehetni, oly hamar végzett, s oly korán közzé tett. De szép! legyen, szebb fogott lenni, jobb bizonyosan, ha tovább izzad. *Endrénk Árpádja* már hat esztendeje hogy készül, s alig haladott a közepig. Ámbár én e lassúságot sem szeretem, mert a költő ere lankad, s szunnyad leve; de haladjon a költő, s végezzen; hogy a limának legalább még annyi időt adhasson.

Szemere engem is recensenssé tön! megküldé a *Hit Remény Szeretet*, darabját *Cselkővitől*, melynek *Bevezetését* maga írta *Szemere*. Nem tudom, megelégedtek-e ítéletemmel; nekem gondolkozásuk e tárgyban tetszik. Ha kiadják, én a tiédet óhajtanám tudni. — Azt beszéle *Zircnek* új apátja nálunk, hogy a *Délta* még júniusban is fog folyni! Mikor foglak én téged, te mindenkor tiszteletre méltó férfit, szemközt tisztelhetni, ültethetni, s elmondhatni, mennyire tisztellek! Él addig is boldogul.

A két *Iphigenia* éljen! de egy harmadik ne támadjon, mert *Euripidesz* számára nem készített harmadikat.

Újhely, márcz. 16-án 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti szives tiszteletét.

Hogy *Szallusztomat* te adod ki, az nekem mindenké fölött kedves, sőt oly édes jutalom, melyet reményleni nem mertem. Venni fogod a kéziratot, nem csak hogy kiereszd, de azért is, hogy minck-

előtte a censor látja, hallhassam ítéletedet, és valamit rajta változtatni akarsz, s én változtatást kívánónak elismerhetek, megigazítsam. Kivüled s talán *Szemerén* kívül, látni senki sem fogja. A *Szalluszt* fordítása érdeméről vagy vétkeiről csak az ítélhet, a ki *Szallusztal* jól megismerkedett, az pedig, nem mindennek dolga, s így az, ha mindennel láttatnám, nekem semmit nem használna, s talán még ártana. — Előfizetésre erősen nem látom illetlennek, de sikeretlennek; tudniillik a szokott módon. *Kapitány Csehi* barátomnak volt egy jó gondolatja, s azt készülék követni. Az im ebben áll:

Az előfizetést nem az újságokban kellene hirdetni, hanem tíz, husz, harmincz barátot keresni, kik bizonyos számu exemplárok árát vagy előre beküldenék, vagy érte feleljenek. Ezen az uton mindent lehetne kezdeni. Én *Szallusztomon* nem keresek nyereséget; mivel elég lesz nekem, ha a munka megjelen, és oly fényben, a mint én óhajtom. — De erről másszor bővebben. Száz előfizetőt a két hazában kapunk, bármely áron árultassék a könyv, s a nem közönséges izletü munkára ez a száz kész lesz tenni nem nagy áldozatot.

Ha *Streibig* ur azon hetüket szerzhethné meg melyeket én óhajtanék, én erdélyi leveleimet is ott nyomattatnám. *Trattner* eránt hideg és hálátlan nem vagyok, sőt a megholtnak érdemeit szivesen tisztetem; sajátságaira örömet belnyom szemcimet. De *Trattner* körül sok mindenféle ember kullog, látják, a mit felvenni akar, a mit nála nyomtatnak, s az a czimbora üzi a maga nem jó, néha épen gaz játékaikat. Nem óhajtom, hogy *Pesten* valamim nyomattassék. — Én *Bacsányinak* barátja nem vagyok, s barátja neki nemesak mint írónak, de mint embernek is, nem lehetek; és mégis fajt nekem, midőn hallám, hogy nyomtatás alá ide küldött verseit már olvasák, ismerék, ítélgeték, minckelőtte sajtó alá mentek.

Minckelőtte *Zalánt* láttam, mint a *Tuniziászt*, azt kérdém magamtól, hogy a *Mythologia* istencinek híjokat *Vörösmarty* és *Pyrker* mint fogják kipótlani; s így értem, mit akara az elsőbb a maga tündércivel. Rosz pótolék; de jobbat *Vörösmarty* nem találhatott, s nem lehetett el nélkül. *Zalánnak* ossziáni kezdete engem igen kedvesen lepe meg; esudálom, irigylem azt, valamint könnyűségét. De igenis, hogy azt is esudálom, hogy ez a lelkes ifju a maga eposzával ily hamar elkészülhete, hogy azt ily hamar kieresztheté. A könyv másodsor jelent meg, a mennyire tudom. Valijon törlött-e sokat? Én azt szerettem volna, hogy *Zalánjában* leltem volna több nyomait *Homérnak*, nevezetesen azokat a *Homérban* oly szép hasonlatokat. Lehet e nemben szép a mi nem

homéri is; de engem igen gyönyörködtet; midőn a *Homér* nemében homérit lelek. *Zalánban* sok sürgés, mozgás (actio) van, s ő a hadi dolgokat szépen és szép mértékben egyesítette az emberi szív érzésivel; *Zalánmal* literatúránk és korunk kevélykedhetik; de *Zalán* is sokat nyert volna, mint minden egyéb munka, ha *Vörösmarty* követte volna a *Horác*z intését. *Salamont* tegnap vettem. Ime epicus és dramaticus azon egy személyben! Melyik lesz nagyobb, melyik kisebb? Még eddig a dráma nem vala írónknak a legszerencsésebb pálya. *Kisfaludy Károly* látszik minden másoknál inkább születve lenni rá. S ő lyricus és dramaticus.

Kevés napok alatt venni fogom az *Élet és Literatura* II. kötetét. Nyugtalanul várom azt. — *Hit, Remény, Szeretet*, és töle! Bár az már a második kötetben állana!

Még e levelemet irám, minden soránál fölvert a látogató, vagy ügyes, bajos. Alig tudom, mit irtam. De neked írok, ki ott is értesz, a hol más nem ért, s hibáimat elnézed. — Az ég áraszsza rád minden áldását, s azon mértékben a hogy érdemled.

Gróf *Dezsöffy Aurél* és két férfi ifjabb testvére *skárlútban* fekszenek; úgy rettegem a rossz hírt, mintha atyjok volnék.

Újhely, mareziusban 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét!

Szalluszt maga kézírásban épen 200 lapot ada. Előbeszéd és a *Szalluszt* élete XVIII. lap. — A toldalék hátul 20 lap. De botlást ejték előbbi levelemben, hozzád és *Streibighez*. A *Szilasy* verseihez vett heftük az előbeszédhez illenek; a textushoz ilyen kell: s ennek megszerzésére, nem tudom, ha *Streibig* hajlik-e? Ha ott nem boldogulnék, egyebet kell forgatnom. Nyugtalanul várom hireidet.

Gróf *Mailáth János* megajándékoza: „Magyarische Gedichte. Stuttgart und Tübingen 1825.“ című munkájával. Szeretném, ha azt ismernéd. Némely darabjaimat nagy szerencsével adta, mely németben, hol annyi az *anceps* syllaba, könnyebb, mint nálunk. Sok van itt, a mit jobbnak nézek németben mint magyarban. Omnia ad maiorem nationis gloriam!

Élj szerencsésen, édes barátom!

Pannonthalmán, april. 16-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Az a ti *Fridriktek!* Most jut eszembe, hogy irtál valami utazó *Fridriktről*, ki téged is keresett legyen. Gyönyörű gyümölcsét szedé magyarországi utazásának! Mire megyen ez ki barátom, mire? Idegen tollnak adja át a magyar nemzete gyalázatját, s idegen nyelven kürtölteti a vagy csupán költött, vagy itt s ott suttomban, mihez hasonlót, ha gyalázkodni kell, az ellenrész még többet kürtöltethet, egykét gyengétől elkövetett anomaliát! Mire megyen ez ki? s még is ott *Szikszai* fenálló *uniót* akar velünk elhívetni; s *Kazinczy* nem tudja óhajtani az egyesülést! A könyv azonban, a bemoeskoló, s moeskoló, eléggé bünhődik önnagában, s én szeretném, ha catholicus nem szólana föl elene. De *Hohenegger* nehezen fogja elhallgatni vagy csak az ő személyét, characterét, oly gonoszul festő levelet is, mely hogy catholicustól legyen, *száz Fridriknek* szavára sem hiszi catholicus. S ilyen levelet dobra ütni!! Ezek nem jó jelek ez időben; csak azt fájlalom, hogy, a magyar annyira szeret németezni! Iszonyodik lelke a bavarus catholicus, és a burkus protestáns vallási vadságokon; s mikor magyart látok ezeknek nyomdokokba lépni, szivem vérzik. Szegény haza! szegény haza!! De én többet e tárgyról nem szólok, s kérek barátom, ha szeretsz, kímélj meg nekem igen kedves leveleiddben az ilyenektől. Hol moeskolódní kell, ott nekem nincs helyem. Igazad van, egységet remélni kábaság. De a szomorú szakadásnak keserveit nem érezni, lehetetlen, —

*Szalluszt*odat elvárom. Előbeszédedet tegnap olvastam, tisztulás végett, újra át. Akár mit mondjon *Döbrenteynek*, classicust úgy kell fordítani. Vajha mindnyájan úgy tudnánk! Vajha úgy tudnék én! *Auliszi Iphigeniámot* maholnap bevégezem. Majd próbát teszek, a te szabásodat alkalmaztatni mint tudom. De nehéz nekem a *hellent* minden különöségeiben kilesni: későn adám magamat a classicus hellenismusra, s az agg deák nehezen tanul, s könnyen feled. *Iphigeniámnak* német fordítását *Schillertől* bírom, s *Bothetől*; ez az utolsó hellent ad, de kritikája a textust irgalmatlanul meghányja. *Racinejét* a legújabb német fordításban olvastam, s morgolódva tettem le. Kritikád *Kölcsey* s *Döbrentey* leveleikre nekem tetszik; egészen itéleteden vagyok. — *Vörösmarty Salamonja* dráma *Kisfaludy Hunyadija* manierjében. Hasztalan! magyarink, kiktől remeknek kerülhetnének, tüzőket mérséklenni, s a művészség forrásában

tisztítani nem türik. *Vörösmarty* jambusai jók; de a characterok itt szerencsétlenebbek, mint *Zalánjában*; s az actió? nem kell-e ennek legalább is egy esztendő hogy végződjék? S a darab lösi, nem szomorú, (előttem nem minden tragicum szomorú) mindenképen jobb eposz készült volna belőle, mint dráma. — Szabad egyre kérnelek? Ne *latinozz!* ha a latintól el rezzentettek, inkább tégy *Latiumot*, az az a i magyarban türehtlen összepárosolás.

Isten veled, s házáddal, édes barátom. A *Dieta* végéhez közelít. Tedd, lássalak ez idén! —

April. 22-én 1827.

Kedves barátom!

Streibig közli typsát. Válaszsz magadnak. Nekem úgy látszik, hogy az *andere Mittel antiqua*, épen az, a mit te akarsz. A választotat küld vissza; és siess a munkával is, hogy a jövő őszben belekap hassunk. Akkor *Győrött* ülhetek majd a correctura mellett.

Isten veled.

Guzmics Izidór s. k.

Újlhely, april 24-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét!

Én *Frédriket* nem olvastam, és munkáját s magát nem is láttam. Egy prédikátorunktól hallánu, hogy a munka nyavalyás mázolat, s nem érdemli, hogy az olvasó elvesztegesse rajta idejét. Mind azt tehát, a mit felőle irsz, nem érthetem. Sem azt nem értem, a mit a bavarus catholicus és burkus protestans vallási vadságok felől irsz, mert nem tudom, itt és ott mi történik. A bavarai király felől tudom, hogy az egyike a szeretetre legméltóbb embereknek s a leginkább szeretett fejedelmeknek; és ha az, hogy engedheti meg a vallásbeli vadságokat? — Ha jól fogtam fel ideáidat, s ha emlékezetem meg nem csal, te az uniót óhajtod, de nem most reményled: én, úgy a hogy most vagyunk, az uniót sem most, sem igen sokáig még, nem reménylem, nem is óhajtom; nekem elég, ha egymást nem bántjuk, ha egymást türejük, és ha azt, hogy ki mit hiszen, nem is tudjuk. Az, hogy ezt vagy amazt higyjük, nem is akarát dolga, és ha nem az, mint van jusom érette mást bántani? — Neked, szeretett és tisztelt barátom, a vallás felett való elmélkedés mind tisztí foglalkozásod, mind örömed; nekem sem nem tisztom, sem nem mulatságom. Csuda-e tehát, ha én a te ideáidban nem osztozom. Csak azt tudom, hogy ha terád bizatnék, hogy készíts *Uniót*, azt az én

felekezetem hajlandóbb volna elfogadni, (feledvén t. i. a multakat, melyek borzasztók) mint ha azt más lelkü s tannlású emberek ajánlanák nekünk. Talán kedves lesz neked azt hallani, hogy a catholicismus előttünk protestansok előtt is tiszteletes. Egyéb bajunk van minékünk.

Emlékezem, hogy a prussiai király is várja azon időket, a midön egy akol lesz, és egy pásztor; de szeretném, magyarázta volna meg, mit ért e szók alatt. Azonban hallom, hogy baljához esketett pápista hitvesét kálvinistává csinálá, a mit én, bár király, nem tennék, sőt kérném s ellenezném, hogy azt ne eselekedje. Nem lihetem, hogy ez a balkezre esketett asszony vallásbeli feszegetésekkel töltögette az időt, s csak azért eserehni vallást, hogy férjemnek tegyem kedvét, az ugyan *istentelenség*. A vallással nem kell játszani, s a mi meggyözüdésből nines: vétek.

Mondják, hogy egy 25 esztendős kisasszony bécsi Érsek *Hohenwartnál* bejelenté magát, hogy ő a római hitre akar általlépni, s az Érsek ezt felelte: Nem hiszem, hogy a ki 25 esztendőt éle egy vallásban, mellék ezél nélkül kívánkozhassek által egy másikba. Én azt mondanán annak, a ki a *Kalvin* vallására kívánkoznék. Szégyenleném, ha okot adtam volna valaha annak gyanítására, hogy feleségemet s lányaimat *Kalvinnak* akartam megnyerni, s kevélykedem vele, hogy feleségemet sok ízben kísértem el a gyóntatószékhöz; hogy lányomat magam veztettem el a bérnáló püspökhöz; hogy midön először communicált, a templomban nyomtam homlokára esókomat. Gyönyörködöm azon, hogy házámban nyugalom van, s bár két vallás tagjai vagyunk.

Az asszonyoknak nagy bajok van a vallásossággal, s egyik asszony testvérem azt tudakozá sokak előtt, mint nézhetem, hogy még akkor igen kiskoru gyermekeim közül lányaim pápisták, fiaim kálvinisták lesznek. A csípös felelet olykor okosabb felelet, mint a szelid; s feleletem ez volt: Ugy édes lugom, a mint azt, hogy lányaim szoknyát viselnek, fiaim nadrágot. A szó elakasztá a szoknyás apostolt, s nyugtom volt.

Nem csak *türe*, de *szeretni* is a nem kálvinistát, sőt magát a nem *Kalvin* vallását; s hívnek lenni a magaméhoz, mert érzem s értem becsét, de tisztelni mind azt a cultust, mely azt a *szentet*, azt a *jót* tiszteli, ebben áll az én vallásom. Távolyagok én a *Indifferen-tismustól*, távolyagok a mi annak ellenkezője, s a mit te mondál az *Élet és Literatura* II-dik kötetében, ide nem értvén egyikét helyt, nekem is állításom.

Utolsó póstával vevém a *Runy* levelét. Nem képzelhetsz szerencsétlenebb embert. Kenyér nélkül van hagyva; sokan, mind azok közt, a kiket elhagyott, mind azok közt, a kik közé lépett, utálják, gyűlölik; fejedelmünk professorrá kinevezni nem akarja; a Primás, és annyi gazdag püspök, neki kenyeret nem ad; felesége ezt kiáltotta rá, midőn kiment, megtenni a professiót: *szökjél inkább a Dunába!* Elidegenedvén tőle, egy tót ifju szerelmébe rántatá magát, férje paráznasággal vádolá a bírák előtt; a Primás kimondá, hogy elválni tőle nem lehet; *Luthernek* vallásában nevelt félig felserdült gyermekei vádolják; — azt fogod mondani, édes barátom, hogy mind ez nem volna, ha egy volna a vallás, s igazad van. Do elakara-e szakadni *Luther*? Miért nem vevék elejét? És minckutánna megtörtént, a *minek nem kellett volna*, minckutánna *Rudolf* óta a szathmári békeig irtóztatóságok estek, és esnek, az irtózás nem természetes-e? Az actio reactiót szül. Én ha püspök volnék, szerettetném magamat, s úgy hiszem többet nyernék. —

Ime eltöltém levelemet azzal, a mihez nem tudok. De te vedd jó néven szerető, tisztelő barátodtól azt is, a mit ő hibásan mond, de érzése szerint mond. Éljen igen szerencsésen édes barátom! A *Streibig* betűi nem szép metszésűek és nem illenek egymáshoz. Én augusztusban meglátlak, akkor bővebben. Éljen igen szerencsésen, kedves barátom.

Édes barátom!

Imhol küldöm a leányod levelét. Rég óta hever nálam; nem találék rá sok papirosaim között. Éljen szerencsésen édes kedves barátom. Jun. 22. 1827.

Tisztelendő Professor Úr!

Méltóságos *kassai* püspök *Cseh István* ur e napokban bérmált közöttünk, június 4-kéu én is részesültem a szentségben, s *Izidóra* név alatt. Leányává lévén ez által tisztel. Prof. urnak, alázatosan kérem, méltóztassék erántam azon kegyes szeretettel viseltetni, melylyel atyám kevélykedik, s adja reám atyai áldását azon óhajttással, hogy valaha azon tisztelt Asszonysághoz hasonlíthassak, kinck karjain a bérmáló püspök elébe léptem.

Ajánlom magamat kegyes indulataiba, s maradok szíves tisztelettel tisztelendő Professor urnak Széphalmon, június 8-án 1827b. alázatos szolgálója *Kazinczy Thalia Izidóra*.

Pannonhalmán, jul. 4-jén 1827.

Kedves Izidóráim!

Atyádnak erántam megbecsülhetetlen szeretete nevémet adatá neked, s te, bár nem ismeresz, örülsz a névnek, s atyádnak nevezni szereted nemzöd ismeretlen barátját. Te e név alatt a *Bérmálás* szentségét vedd fel, a hitben, reményben, szeretetben erősítő isteni kegyelemnek titkos jelét. Majd ha az élet viszontagságai körülvesznek; ha lelkedet aggalnak, szívedet szomorgások fogják-el: erősítsen, vigasztaljon annak elhívése, hogy a békés tünök, a vígan küzdök, Isten oltalma, segéd keze alatt vannak, ki őket, hanemha magok elhagyják magokat, soha el nem hagyja; szüntelen velek s benne munkál az ő szent lelke. Ez emelje lelkedet, vigasztalja szívedet, hogy a jószág ösvényén tántoríthatlanul lépdelhess, s a jók sorában állhatatosan megmaradhass. A *Jézus* szelid lelke lebegjen feletted, s vezéreljen a hű nő, és gondos anya tiszta örömcire, boldogságára. Rólam pedig neved emlékeztessen, valamikor imádkozol, vagy más mi jót eszelepsz. Öllelek Krisztusban szerető atyád

Izidór.

Mondj nevében idvezlést szülednek s testvéreidnek. Atyádat pedig kérd, nyomja helyettem reád atyai esókját.

Pannonhalmon, jul. 2-án 1827.

Kazinczynek Guzmicsa
szíves idvezlését.

Milyen örömeket tudsz te nekem csimálni, igen tisztelt, szeretett barátom! *Fiat* szerzetem hivatalomnál fogva eleget adott; *leányt* adni csak a te elmés szíves barátságod tudott; s minthogy eránta az atyai névre semmi méltót nem tehettem, nevémet adád neki, hogy legyen mi kössön össze bennünk. Legyen a te akaratod, édes barátom, s adja Isten, hogy a csupa barátságból tulajdonított szent nevet tettel tehessen tulajdonommá. Éljen a te *Thaliád*, s az én *Izidóráim*, s nyujtson valamennyinknek olyan örömeket, a milyeneknél szebbeket csak a siron túl várhatunk.

Bibliai históriádat csak kevéssel végzém az előtt, hogy *Izidóráim* sorait vettem; s ezek a sorok letetették velem a *criticus* briliákat. De azért csak elmondom előtted, mint leányom atyja előtt, észrevételcimet. Mit akarsz a *Bírák* két könyveivel, holott *Rúth* könyvét

külön emlited? — Miért csinálsz az eszében megbódult *Nebukhad-nezarból* valóságos barmot, holott ezt a textus nem kívánja? Az írás csak azt mondja, mint barom, az az: barom módjára szénát evék, t. i. magát baromnak képzelvén. — *Jézus* halála hónapját, s a hónap napját meghatározni nem lehet, mert nincs bizonyos chronologiánk. — Sajnosan tévesztém iratodban *Jézus* gyönyörű, a maga nemében egyetlen, búcsúzó beszédét (Ján. XIII—XVIII.) mely szépen tudnád te azt feladni röviden! s mint ragadná az ilyen a tiszta szíveket szeretetre, bizalomra! De *Pált* sem kelle oly röviden végezned: az apost. cselekedetek könyve sok szépet nyújthat a te szép tolladra. — A kereszt. vallás történetéhez akarék egyet kettőt szólani, de szeretem erántad elhallgattat, s az is, hogy protestans a dolgot más pontból tekintí, mint catholicus. De minck az oda? Te bibliai historiát írá, s nem egyházit; s magad mondád, hogy jó azokat a dolgokat nem tudni, E nélkül bibliai historiád olyan, a milyent minden felekezetbeli épülésel olvashat. — Inádságaidban, a különben igen szépekben, tévesztém a kereszténység megkülönböztető characterét, *Jézusnak az Idvezítőnek a szentség Ideáljának* említését. Ő ugyan az *ur-ímádságába* nem elegyíté magát, de apostolai semmit az ő neve nélkül nem tevének, melybe helyezék az idvezséget egyedül. S nemde Ő maga mondá (Ján. XIV. 13.) „Valamire kérenditek az atyát az én nevemben; azt cselekszem?” Ő az *Isten* fia, s mi ő benne és ő általa. — De ez nem a te vétked, *Kazinczy!* Hogy a protestantizmus szocinizmusba sülyede, sőt sokaknál mélyebre is, arról te nem tehetsz. Szeretném tudni, mit fog majd a rationalizmus a kereszt. pozitívák helyett, a pozitívák nélkül vallás-talanságba merülendő emberiségnek nyújtani, ha egyszer a formákat is, melyeket még most (in favorem imbecillium) meghagyatni parancsol, eltíltandja. — Értesz barátom! vedd tölem jó szíveddel, mert jó szíved szabadíta fel szólanom. Én a veszélyt el akarám nemzetünkötől távoztatni, s ez vétkem! Én az egyes megtértekre keveset adok tapasztalásból; de azért, ha bár 60—70 esztendő korában tér valaki meg, megítélni nem merném. *To πνευμα όποιον θελει πνευι.* A németek sokat nem jól cselekszenek, s fájdalom, a miéink igen majmaik! — *Szallusztodat* sokan óhajtják. Ne késsél vele; én rajta leszek, hogy menjen. — *Bibliai* historiádat mint küldjem vissza? *Vitkovics* által? Elj és szeress!

Újhely, július 10-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Mint az *Istenségnek* az áldozatot, úgy a barátságának a tiszteletet

nem azért teszszük, kinek az nyújtatik, hanem önmagunkért. Akarám, hogy hozzád ez a láncz is szorosabban csatoljon, hogy gyermekeim innen is lássák, mely kedves valál te nekem. És ha, a mit tevék, szívem e sugallatának veszed, örvendek hogy mogleve a mit óhajtottam.

Leányunk bérnálási anyjánál *Bartosné* asszonynál egy *Münchenben* nyomtatott hasonló tárgyú könyvet láttam, s *Bibliai történeteimet* újra dolgozám. Az ellen csak az a kifogásom van, hogy eluntatja magát olvasójával, mert igen hosszú (III. kötet,) s tele van kifárasztó oktatásokkal. Minckutánna a vallásbeli hidegség anyira elterjedt közöttünk, azon kellene inkább lenni, hogy annak oktatásait megkedveltessük, ne meguntassuk. Nekem itt sok czéljaim voltak. 1-ör hogy a gyermek a zsidó és keresztény nép történeteit historice ismerje; 2-ör hogy a mit a szent író mond, úgy tudja, a hogy a szent író mondja, ne a hogy ezek az idétlenül böles exegeták; 3-ör hogy a történettel együtt stílusa is formáltassék, s praecisióval tudja előbeszélni, a mi mondatott; — mindenfelett pedig, hogy a gyermeki szívben ébresztessék fel a vallásosság érzése, mely ötet kisértetiben támogassa, csapási közt bátorítsa, s örömeit megszentelje. — A III. szakaszban azt mondom el, a mit a protestansnak tudni illik. Ezt te, tisztelt barátom, szeretném, ha elhallgattam volna, mert ez nem bibliai historia. De én úgy hittem, hogy az egész utat kell adnom, melyet vallási tekintetekben tevé az emberiség — legalább az europai. Három a szakasz, az első a gyermeki, másik az ifjui, a harmadik a férfiu kort adja. Mi következik a harmadik után, az a veszedelem-e, melyet te rettegsz, a rationalizmus elterjedése miatt, vagy egy gyönyörű regeneratio, melyet te óhajtasz és reménylesz, azt nem tudom; de én inkább várom a superstitiót, mert extrema se tangunt, és aztán azért, mert ember vallás nélkül nem lehet. — Vallás-e az, a mit a világ néz annak? s mi haszon az olyanokból?

Tegye minden azt a jót, a mit tehet, tanításával példájával, s jobb kor jó ránk, mint a melyben élünk. Ha minden püspökjeink olyanok volnának, mint *Kopácsy* mutatá magát a *pozsonyi Synoduson* mondott egyik beszédében (többet nem olvastam), a milyennek a *rozsnját* ismerem (*Lajcsák*), a milyennek *Szepesi Ignácot* képzelem (mert ezt nem láttam soha), a milyen te volnál, s a pesti *Stanislaus* volna — barátom, mi lehetne a dologból! Ugy én is elhinném, hogy lehet egy akol és egy pásztor. A protestans, ha nem csak névvel az, hanem érdemli is e nevet, nem a catholicismustól borzad. Az neki *szent*.

A *neophytusoknak*, úgy hiszem magam is, hogy nem sokat örvendhettek. *Törökhé* is lesz, csak lássa a hasznát, a ki ezt teszi. Én csak nevet változtattam, azt mondják ezek. Én az ilyet is szelidebb fényben szeretem nézni, mert nem lehet-e ez meggyőződésből is? Mely forró francia republicanus volt némely ember, s nem tért-e magához tévedéséből? s ha ebben változhaték meg hamisság nélkül, miért no egyébben? Az effélet én annak nézem, a miről kiki csak magának tartozik számolni: de a ki csak azért hagyja el atyáinak vallásokat, mert segít magán, az botot érdemel. A szent nem arra való, hogy abból kereskedést üzzünk, vagy játékot. A kik ilyet tesznek, mind azoknál fellelik amit érdemlettek, a kiket elhagytak, mind azoknál a kik közé átléptek; s egy vak opinio őket megvetéssel bünteteti. — Itt is jó visszatekintni a multakra, *Ferdinand* és *Maximilián* alatt a dolog nem teve különbséget, s e kettő mellett úgy valának a catholicusokkal protestansok, mint az őket nyomó *János királylyal* és *Martinuzival* — ezzel *Petrovics*, *Emyjnji Török Bálint*; — azokkal *Nádasdy Tamás*, *Prényi Péter*.

Szalluszt régen nem volt a kezemben. Viszem hozzád, ha valaha véget ér ez a hosszú *Diéta*. *Minervánkat* tegnap vettem s örömmel pillantán meg benne nevedet. — Mely szép, a mit *Kis* itt is ada. A francia munkát nem ismerem. — Póstunk indul. Élj szerencsésen.

Pannonhalmán, auguszt. 21-én 1827.

Kazinczynek Guzmics
szíves idvezlését!

Ez a nyár engem több örömökre melegített, mint sok más. A legnagyobb, a legszebb tüled eredt, s áradt most is, mint már többször ez előtt. A te szereteted, nemes férfi, ez életben javaimnak legbecsesbike; s ha, mint ezt a *Diéta* végzete most már bizonyosabban hagyja reméllenem, ezt az annyira szeretni tudó szép szívet mellemhez szoritnom nem különben ez az esztendő fogja engedni, élttem szakában nála boldogabb nem volt, boldogabb nem leszen. — *Szemerét*, a neked annyira kedves *Szemerét*, e nyár vezető *Endrénk* karjain ölembe *Étvedről*. Külsejében én őt, a gyenge, az érző *Sonett*-írókat éppen oly kevésbé lelém föl, mint engem az enyémekben egy jámbor huszárhadnagy, kit nem különben akárminek másnak, csak *Aresz* követőjének nem, látszék alkotni a természet; s mégis egyedül magának tulajdoníthatja hogy fellépett, s hogy tovább léphetni remél. Lassú viz partot

mos; és bizonytalanabb tudományt, mint a *physiologia*, én nem tudok. — Még *Szemeré* előtt leptonék meg *Vörösmartyj* és *Fenyéri*. Az elsőnek képén a léleknek ifjában esuda szerénysége, mélysége s elvonulása mereng. — E hó 19-én, *Hevesmegyei* Vizeispán követésében lelém a neked ismét kedves *Bajzát*, a kelemes képü s beszédü fiatal költőt. Ebédnél mellé ültete az eset, s hogy egymást nevezünk, úgy elveszünk suttogásainkban, hogy mit *Fáy* Főispán, ki nem különben az eloszlott *Diétától* jöve *Sz. István királyt* tisztelni, s egyebek a *Diéta* dolgairól okoskodtanak, nem a mi dolgunk leve. Sajnosan vettem, hogy a Vizeispán ebéd után tüstént ment, s tölem *Bajzát* elragadá. — *Szemerével* fölolvastatám hozzád irt második leveledet; úgy ellágyult bele, hogy könnyü elcsordulának, s nem szólhatánk. Engedj kérlek igazságos kívánságának, s légy eránta nyílt keblü, mint valál. Tegnap vettem levelet, melyben *Kölcsey* testvérének halálát fájdalmasan jelenti.

Szederünk Uránidat nyujt a nemzetnek, a képeket, mint mondja, *Bécsben* (a pestiek nem elég ügyesek maiglan) a legderekabb művészek dolgozzák. Te fogsz tőle egy példányt venni; ott leleded *melodrámmát*; s majd a te itéleted fogja elhatározni, ha tessék-e magannak úgy, mint most tetszik.

Én ez idei szünnapokban állhatatosan honn fogok ülni, vártan várva az örömnök óráját, mely téged karjaim közé hozand. Hozz, kérlek, magaddal, a mit rám nézve jönnek találándasz. Én *Orpheuszodat* nem láthatám mindedig; nem a *kassai Muzzeumot* is; s mint szeretném én ezeket ha nem birni is, legalább megolvasni. Ugy tetszik a literatura megindultját a *kassai Muzzeumban* kell keresnünk. Gyászleveled kincsemnek egyike fog lenni. Be nem tudunk vagy nem akarunk mi, vagy úgy érezni, mint kellene, vagy úgy eszelekedni, mint éreznünk! Szép volt a példa, de volt-e követő csak egy is? Isten veled, s egész házáddal. *Izidórának* ajánlom *Ételkámot*.

Újhely, augusztus 21-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy!

Gyönyörűséggel olvasám leveledet a *Gondviselésről*. Az nekem is hitem, s a nélkül nem akarnék élni. De nézzek-e a napba? Az megvakít. Olvasd ezen epistolámat. Ugy tetszik azt 1821-ben irtam.

Gróf Kornis Mihályhoz

(most főispáni administratora *Középszolnoknak*, testvérét az expiarista *Buczy Enil* tanította, kit b. *Szepesi Ignác* theologia professorává tett *Károly-Féjérvártt*.)

Hiába omlanak, barátom, könyeid;
 Atyád' nem hozhatják vissza nyögéseid.
 Érezsarkai a vad halál kapujának
 Soha nem nyílnak meg halandó jajának.
 A vadnak ebből áll egész felelete:
 „A ki lett, ide jut. Zeüsznek ez végzete.“

Törd a mit törni kell, s leljen fájdalmában
 Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
 A mi elmúlt, tekintsd örökre elmúltnak;
 Így kiált a szükség s az ész a búsultnak.
 Jó; de még elfásulsz, áldd a természetet,
 Hogy a szenvedőnek lágy sirást engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt műve;
 De csak verni tudott, nem érezni, szíve.
 Homlokát illette Pallasz világával,
 Küprisz, a szép, keblét rózsálló újával;
 S im a buta agyag lút, eszmél és ítél,
 S óhajt, szeret, gyűlöl, vágy, utál, fél, remél.
 Igazán emberré csak az által leve,
 A mit a kettőtől ajándékol veve:
 Észet, mely oltogassa a szív vad égését;
 Érzést, mely fenyítse az ész tévedését.

Tedd te is, bár nehéz, a mire intenek,
 S midőn fájdalmaid el-elcsillyesztenek,
 S az ész veszteséged nagy voltát rajzolja,
 S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;
 Kérd a szívtől, mit ság egy homályos szent lút,
 S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit.
 Csald meg szenved, s tagadd, a mit az tisztán lát,
 Hajolsz barátodnak ha fogadni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él szivednek,
 S vége a halálban nincsen az életnek;
 Mondd, az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
 Hol peroud hajlékát a lélek leteszi;

A mit egy szép álom feste Scipiónak, (Cicer. somn. Scip.)
 S Plátó s Virgil tanít, mondd te is valónak;
 S meglásd, a szív csudát, s igen nagy csudát tész,
 És hogy az nem rosszabb birtokunk mint az ész.

Ugy van! még él atyád, barátja lelkednek,
 Körülötted lebeg, s tanúja tetednek.
 Lát midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól credtél,
 Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél!
 S bár Teleky Károly volt anyádnak atyja,
 Nevedet csak véreid fénye ragyogtatja;
 Nem az önmagadé! — Lát örül sorsának,
 Hogy ily fiat ada házának s honjának.
 Sirj, s ha barátodnak intését türheted:
 Szeresd a ragyogást, s valld meg hogy szereted.
 Ezen utolsó nagy sort *Voltaire* mondatja *Ciceróval*.
 Nem ismerem francia verset, melyben több nagy ság volna.

Igazán római gondolkozás.

Romains!	j'	aime	la gloire,	et	ne	veux	m' en	point	taire.
Quirites,	ego	amo	gloriam	et	non	volo	me de co	plane	tacere.

Midőn először olvastam, megrándultak minden ereim.

Igy sírt, s nem titkolá nagy szíve sirását,
 Ki a marathoni vezér ragyogását,
 S a ragyogást csak a tettért irigylette,
 S később élte s veszte által érdemlette.

Két ut viszen oda, a hová szíved vágy;
 Ne nézz csak vakító példát; nézzd, az mit hágy.
 Homály is adhat fényt, és a házi élet,
 Ha érdemek védik és a közitélet.
 Feledve lesznek majd hazánk sok nagyjai,
 Nem soha Festetics, soha nem Ráday.

Néked osztályrészü az a fényes juta,
 Melyen sok rossz kényén, sok jó vésszel futu.
 Járd, de a Szirének ellen óvd füledet,
 Ne tagadd meg soha esillámért tiszteted.

Haladj elő, s boríts homályba másokat,
Nyugtod mulja fölül lármás halálokat;
De bukj is, ha hagyja szived szent érzése —
Atyádnak, kit siratsz, erre hi intése.

Édes barátom, mely szép élni, és mely szép embernek lenni!
De mely nyavalyás sors egyszersmind! Ez az elolthatatlan szomja a
valónak, de a melyet sem soha fel nem lertünk, sem soha felnem le-
lünk! Az erdélyi Museumban van nekem egy epistolám az ipamhoz,
melyet Erdély elragadtatással fogada, s ennek a Kőrösnak az anyja,
midőn Kolozsvárt valék, kérte Buczyt, hogy láttassa Kazinczyban azt,
ki azt az epistolát irta. Magyarországon nem vala him, nem vala
nőstény, a ki arról valamit tudni akara. Kérlek, olvasd meg azt, és
abstraháld gondolkozásomat. Most pedig engedj némely kérdést:

1) Nem okosabb volt-e a görög, a ki templomban csak könyör-
gött, prédikációkat soha sem hallgatott?

2) Mit tartasz Horácus religiója felől, mely félig meleg religió volt,
félig vallástalanság? Vagy inkább, mit tartasz Horácus felől, ki néha
vallástalan, néha vallásos?

De elég e két kérdés. Élj igen szerenesésen. — Nyugtalanul vá-
rom válaszodat; betűim mutatják, mely sietve irtam ezt.

Pannónhalmán, sept. 20-án 1827.

Kazinczynek Guzmics
tiszteletét!

Nem, édes barátom, a tőlünk, azaz érzelmeink elöl elvont valósá-
gokat, mi a magok természetekben teljesen soha fel nem fedtük, soha
fedni nem fogjuk. Az ész pislogó világa soha fel nem világosítja azo-
kat mi előttünk egészen. Van egy határ, melyhez az észláng már több-
ször közelite, de a melyen túl minden öröklődései mellet sem hatha-
ta; a legvékonyabb homály és a tiszta fény közötti fátyol. A ki ezt
el akarja venni, az mind úgy jár, miként az a te Szaiszi ifjad jára.
De azért szomjunk a való felé, az az égető szomj, a Teremtőnek leg-
becsesb ajándéka. Annnyira legalább hajt bennünket a valóhoz, meny-
nyire ennek megfogása, vagy érzése, megnyugtatósunkra, bizhatásunkra,
reményünknek éltetésére, a szentnek, jónak tiszteletére, elégséges. Mik vol-
nánk mi e nélkül a nemes vágy nélkül? mennyire lomhák, gyávák,

kislelkűek, gonoszok, félig emberek csak! De a ki szomját egészen
oltani akarván, meg nem nyugszik, míg a valót meg nem látja, mint
a kelő napot, az barátom való helyett árny után kapkod, s a kétségek
örvényében veszen el. Sejtéseknél fellebb emberi elme nem emelkedhe-
tik; melyeknek tárgyaikat midőn a kijelentés megszentelé, a sejtés hit-
té lön. Ki ezen megnyugszik, boldog; ki többet akar, elveszen.

De te bizonyosan nem fogsz ellensége lenni a szerény fejtegetésnek,
s a józan elmélkedésnek, mely bennünk a homályos sejtést gyengén világó-
sítsa, érzelmeinket ébreszse; te ki n t e n épült hitünket erősítse, a min-
denről kétkedőknek, a minden megfoghatatlant merészen tagadóknak ellen-
vetéseiket oszlassa: valóban azt tennem nekem mindig nagyobb igazam van,
mint ő nekik az ellenkezőhöz. Ha én fel nem tudom egészen világosítani
az elvont dolgokat, fogják-e ők azoknak semmiségüket világosan meg-
mutathatni? s én az emberiségnek javára teszem a mit teszek, mikor
azok nyugalmunktól, egyetlenn reményüktől, mely talán
egyedül csak maga fog jótételeg velünk a sirig maradni, inga-
dolóvá tenni törekcszenek. Ha ez az agyag ily szép vágyakkal, sejté-
sekkel, reményekkel gazdag, mennyivel gazdagabb az, ki ezt ezekkel él-
teti? s nem teheti-e, nem akarja-e tenni, hogy azok valaha teljesedje-
nek? Ha csak játékát nem üzi velünk, bizonyosan fogja. Be üresnek
kell azon kebelnek lenni, mely ezektől megfosztaték!

Széggyellenem kell magamat, hogy az a lelkes levél, melyet te ipad-
hoz írtál, s melyet én Pesten elragadtatva olvastam, midőn a gondviselésről
elmélkedném, eszembe nem juta. Miként tudtam volna én azt használni!
ezt te tudod: s mely örömet fogtam volna használni, csak onnan is gon-
dolhatod, hogy örömet elegyíték elmélkedésem közé verseket, még a
te apró szegeidnek is tudván hasznát venni. Keledékenységem kémélve
van megfenyítve általad, s általam édesen boszulva, ki azóta többször
végig olvasám s gondolám az igen szép levelet. Szép, igaz, leveled
gr. Kőröshöz is; köszönöm a gyönyörű ajándékot. — Voltaire által
Cicerónak tulajdonított mondás valóban római, s takin épen az, mit Ho-
rácus ezekkel mond: sume superbiam quae sitam meritis stb. Ha nem
esalódom a *superbia* itt az, mi ott a *gloria*.

Te engem kérdésciddel kinzasz, melyekre magad jobban megtud-
nál felelni, mint én; s bizonyosan meg is feleltél, még minckelotte ten-
nél azokat. Kérdezed:

1) Nem volt-e okosabb a görög, ki templomban csak könyörgött
prédikációkat soha sem hallgatott? — Nem, édes barátom, bizonyosan
nem. Krisztus intézetében legszebb, legboldogítóbb az élő mesteri kar,
9

a tolyton folyó tanítás. Ott a tanítás philosophia volt, melyhez a nép sem nem értett, sem nem bocsáttatott; itt a nép iskolája a templom, s mely jótévő iskolája ez a népnek, ha ügyes a tanító!

2) Mit tartok én *Horác*z religiója felől? — Soha én egyes személy religiójáról nem itélek, mert itélni nem tudok; annál kevésbé tudnék egy költő religiójáról csupán az ő költeményeiből itélni; melyekből ha itélni kellene, *Horác*z, valamint sok más költő, a legreligiósusabb és a legvallástalanabb ember volna egyszermind; most *Bachus* *Venus* telhetetlen barátja, majd esküdt ellensége. De kérdésed elolvastattá velem *Lessing* Rettungait, s örülök hogy olvastam. Én azért *Horác*z religiójáról itélni még sem tudok; azt tudom, hogy dolgozásai szerfölött tetszenek.

Tegnap volt nálam *Tatay*, ki gr. *Szécheny*nél ismét nevelő, azt cselekvé, a min igen örülök, hogy az ő növendékje, és *Ferraris* *Zichy* fia, a közönséges iskolába járnak *Sopronban*. Ez a *Tatay* el akarja venni örömemet, hogy képed nem való másod, azt állítván. Bár mit mondjon ő, s akárki más, a te szád nekem oly édes képeden, mint szintén leveleiddel beszéded. — Mikor ölelhetlek?

Újhely, octób. 24-én 1827.

*Guzsics*nak *Kazinczy*
szives tiszteletét!

Igen kedves leveledre tartozom neked válaszszal, s vádolnám magamat hosszas hallgatásomért, ha csak restségből eredne az. Restauratióink, melynél rútabbat képzelni nem tudok, vona el minden dolgaimtól. Én abban csak negativa részt vettem, és csak spectatora voltam a készülteknek s történeteknek, de az meleg. Két gazdag és lelkes ifjaink, kik különben is elérték volna a mit áhítottak, felesődíték a voksolók sokaságát, s a megrészegített csoport azt kiáltá, a mit ezeknek verbungosai akartak. *Catilina* és *Caesar* jelenének meg itt is, s az erőszak elfojtá a szabadságot. A jók le voltak verve, mint midőn annak a gonosznak seregei átjöttek a *Rubiconon*, s *Róma* előre látá vesztét. Becsületes embernek iszonyu sebnák.

Consil. első alispán *Szemere István* megmutatá, ily esetben mit tehet egy nagy lélek. Látván haragosainak, irigyének törekedéseit, elbuesuzott, s nem is engedé magát candidálatni. Teljes nyugalomban jelene meg köztük, s areza, mezdulatai, szavai soha sem árultak el olyat, a min ellencin mosolyoghattak. Ecce spectaculum deo dignum, — — — vir fortis cum mala fortuna compositus! A tiszta, de lágy *Szögyényi* nem bira épen ennyi

erővel. Annak nagy kiműveltetésű, és atyja lelkéhez hasonló lelkű fiát én *Zemplénynek* óhajtam. Látta, hogy nem megyen a dolog, s előre kitörleté nevét, s vissza megyen *Bécsbe*. — De hagyjuk ezeket. Csak azt engedd mondanom, hogy én a restauratio alatt is utánna is, nemesak nem tagadtam meg azokat, a kiket szerettem, de szerenesétlenségeikben még kevélykedtem azzal, hogy feleken állok. Nekem a kakasszó nem hozza pironságot.

Abban, a mit tanítanak, sok van, a min nem lehet azt nem tenni, a mit tenni nem szeretnénk, s még kidolgozzuk magunkból, a mit belénk dolgozék holmi lelketlen ember, addig sokon kell keresztül esnünk. Én gyenge koru gyermekeimet egyaránt óvtam a sötétől mint a világosságtól, s csak a szívnek akartam adni azt, a mire szüksége van. Engedd mondanom, mint jára egy bibliai eruditójjával paradírozni akaró prédikátor hét esztendő *Emélemmel*. Egy estve a *Hübner* históriájával mulattatá magát a gyermek előtt. Én ennek széke mellől integeték a papnak, hagyná abba, de hasztalan volt. Mondám, hogy a gyermek azt mind hallotta tőlem. Most az *Izsák felülloztatása* akadt nyelvére. Azt én a gyermeknek nem mondtam. A gyermek mozgásai magával küzdést mutattak, s midőn az a lelketlen ember megszünt, a gyermek, ki el vala tiltva általam a *Grübele*y-től, ezt mondá szörnyű gravitással, mert tartá tőlem: „Már azt — nem hiszem“. — Mit parancsoltam én neked? kérdém, nem azt-e, hogy még gyermek vagy, vallásbeli dolgokat ne feszegess? Ine ez olyan. Most ezt nem értheted; ha megnősz, érteni fogod, mint én. Addig elég tudnod, hogy a böles és jó *Isten* nem parancsolhatja az atyának, hogy fiát ölje meg; de például tenni ki egy atyát, hogy a parancsot tiszteli-e, nem illetlen *Istenhez*. —

Örvendek hogy *Kornishoz* irt levelemet rosznak nem nézed. Azóta megküldém a *Minerva* kiadójának. Barátim azt, és a *Pestetioshez* írottat nem szeretik; hihető, mert pedestris a beszéd és a vers formája, s benne franczia józanság hallatja magát. Epistolában jól áll az a nem pompa, és én készlebb vagyok azt himni, hogy a német poesis alatta áll a a francziának, minthogy a *Voltaire* epistolái nem szépek.

Tökéletesen meggyőző az eránt, a mit tagadtam volt, hogy a templomokban prédikálni is kell. Csak azt kell hozzá vetnem, hogy inkább nem, mint nem jól.

S rendes, hogy én csak leveled vétele óta vevém észre, hogy *Horác*z religiója s az enyém egy — a szívé.

Tatay nem emlékezhetik arezouara. Képeim igen jól hasonlita hozzá 1795-ben, s nekem minden képeim között az a legkedvesebb, és a melyet *John* rézbe metszett; de *John* azon igen szerenesétlenül

dolgozék; a *Kininger* tuscholását kell látnod, s csudálni fogod cesetjét és lelkét; idealisált, szépített, de csak annyiban, a mennyiben művésznak kell. — Örvendek neked, tisztelt barátom, hogy *Szemerét* láttad, azt a tisztát, jót. Húsos ember, de nem corpus. Ki fogom élni magamat veled *Pesten*, januariusban. A sógorkája *Szemeré Miklós*, beszéli, mely gyönyörű vidékre nyílik ablakod, a mit örömmel hallék, és még inkább, hogy te nagyon szeretsz nevetni. Engem annyi szenvedések a nevetés nagy barátjává tevénnek; különben összeroskadott volna lelkem. Hogy *Vörösmartyt*, *Fenyérit*, *Bajzát* te már láttad, azt neked irigyelném, ha neked valamit irigyelhetnék. Majd, majd, ha *Pesten* leszek! Mely örömek várnak ott engem!

Épen ma fogok felelni *Jankovich Miklósnak*, ki nekem két szobát, szekérszint, istállót ajánl, s oly forrósággal, melyet semmi köszönet nem tud meghálálni. Egy temérdek gazdagságu embertől nem nagy áldozat: de attól szerettem, a ki úgy ragyog a jók között, mint *Jankovich*, igen nagy ok a kevélységre. Non poterat esse humilis animi, quem boni ita dilexerant! mondja ezt maradékom, ha majd a levelet olvassa. Én *Bécsbe* szándékozom és *Nagy-Szombatba*, s *Bécsben* szekeret akarok venni, és ha *Frank* tisztartótoknak volna (ugy tetszik, ennek hívják — öreg ember felejté a neveket) két kancza lova, mint a mely szürkéje itt volt, Apátotokkal szeretnék alkuba cresszkedni, ha majd nálatok leszek. De az attól függ, hogy *Pest* mennyit hágy erszényemben.

Élj szerencsésen, édes barátom, s octóber 27-én emlékezzél rólam. Hányszor láthatom meg még felviradni! Gyermekeimnek szükségök van életemre, s ha a sors ki akarná pótlani a mit velem elgugrta, még harminczig kellene élnem. Azonban a machina bomlik; szemeim ez idén elgyengültek. Egyedül lábaimat bírom régi épségükben. — *Szeder Fábiant* tisztelem, s előre köszönöm ajándékát.

Pannonhalmán, december 2-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
üdvözlését!

Bátor mint óhajtom drága személyed tisztelhetését, mégis borzadok, ha elgondolom, hogy épen téliközepére rendelted utazásodat. A téli utazás már magában is alkalmatlan — emlékezzél *Jézus* szavaira, *Máth. XX., 24.* — hát ha hozzá gondolom ez ideinek kemény kezdetét, mely még keményebb középpel fenyeget; ezen felül korodnak,

bár mily virgoncz légy is különben, gyengeségét; utadnak tartósságát: hidd el édes barátom, reszketek miattad, s örömet fölládoznom látásodhoz vágyomat, csak hogy e veszedelmes uttól óvni magadat. Mennyire kellemetesb lenne utad a tavasszal! mely vigan járnám meg akkor veled mosolygó halmainkat, halmainknak virágos völgyét; midőn most csak ablakomból fogom mutogathatni hó- s talán ködlepte vidékeinket.

Látod édes *Kazinczym*, hogy én ezen utadnak teljességgel nem örvendek; de ha már körülállásaid miatt nem halaszthatod, kérlek minden szentekre, a legnagyobb vigyázattal, őrizkedéssel tedd azt; ne talán a nagy öröm, melyet barátid körében vársz, ezeknek forduljon szomorúságokra. — De mint fogok én örvendeni, ha egészségben, épségben foglak ülelhetni! Azért szeretném, ha utadat *Bécsből* tennél felénk, hogy annál kevesebbet kelljen aztán félnem miattad. — Most többet nem írok; majd kibeszéljük magunkat, s utánna még több leszen mit írunk egymáshoz. — Élj, és utazz szerencsésen. Tisztelem egész nemes házatad.

Te nem feleltél, hová utasítsam *Bibliai historiádat*. Talán jó lesz minden esetre *Szemeréhez* küldenem? Ugyan *Szemerénél* fog rád várakozni *Uránia* is. — Lovakat nálunk csak alig fogsz nyerhetni; azt az egyet tudom, hogy kevéssel, mintsem leveledet vevém, keresett egy különben kedves emberünk, s nem kapott, minthogy önszükségünkre is kevés nevedetett ez idén.

Széphalom, april 12-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Meghata jóságod, édes barátom, mely téged éltémért, egészségemért, reszkettet. De mely nem az a jóságnak, melyet te én erántam minden alkalmakban nem bizonyítasz? Elmegyek én télben is, csak reményem lehessen, hogy a mi enyém, tizenhatsz esztendei kinzásom után meg kapom. És ha januariusban *Pesten* leszek, ott maradok a tavasz kezdeteig, sőt tovább, s alkalmasint aprilisban térek vissza. *Pestről Somogyba* és *Baranyába* szándékozom kirándulni, hogy lássam *Mohácsot*, *Szigethet*, *Csáktornyát Szombathelyt*, *Keszthelyt* és a te lakodat. *Bécsot*, *Nagyszombatot*, és talán *Trencsén* s *Liptó* vármegyéknek veszem utamat.

Negyed nap előtt hírt vevék feleségemtől, hogy bátyja beteg, s

nines remény életéhez. Kevélykedve jelentem, hogy azon órában megkértem báró *Splényit*, hogy ha sógorom elgyengült nervusai nem tiltják előhozni nevemet, szóljon velem, tegye bizonyossá, hogy én, valamint a pörben kétszer, a pörön kívül számtalanszor, békére nyújtottam neki jobbjomat, úgy azt most is escelekszem, s örvideni fognék, ha a kérdéseket egyenességgel, barátsággal döntenék el egymás között. Emlékeztettem, hogy én neki midég barátja, még pedig testvéri barátja voltam, mert atyámnak névén ipamat, ötöt testvéremnek. A sir szélén másképen gondolkozik az ember, mint az örvidök között, de a vételnek az egyik büntetése, hogy annyira bevágja maga előtt az utat, hogy hibáját jóvá ne tehesse. Melyike történik itt, megmutatja az idő. Én nyany *Dominiumok* ért sem jelennék meg bírám előtt oly arczban, mint ő fog e pörünkben; s az *eperjesi tábla* Praesesének megmondán, hogy ha még mélyebbre sülledek, mint már, koldulni fogok nála egy szelet kenyérért, de rútat tenni soha nem fogok.

Mikor elégli meg szenvedésimet a *gondviselés* — a ránk jövő eszt. megmutatja. Addig elmondom, magamat névén, és tiszteletre oly igen méltó feleségemet: „*Ecce spectaculum Deo dignum*“ . . . *Seneca*. De ha meg talál halni sógorom, úgy özvegye megint nyer esztendő. — Látod, mily hánykódások közt vagyok.

Ennyi baj közt nekem literárius dolgozgatásim, barátimnak levelek, és a megtiszteltetés, melyet e napokban vettem, s neked mindjárt beszéllek, édes enyhülésül vagynak. — Kérlek, olvasd ezt tanuk nélkül. — *Schédel Handbuchja* második könyvét e holnapban nyomtatni fogja. Közlé velem, a mit felőlem mondani készül, hogy a holdatunai vagy hibásak, vagy esonkák, vagy hamisak, világosítsam fel. Minek előtte azt olvasni kezdém, feltettem magamban, hogy dicséretet és gánesot minden szó nélkül hagyok, és csak a historiai dátumok megigazításiba ereszkedem. Rendes érszés, mikor a még élő ember olvassa a maga halotti prédicátióját. Még rendesebb, hogy én a magam életemet mástól tanulni, itt pedig épen úgy járék. *Schédel* nem csak nem gánesol, de tömjénez is szinte a fulasztásig. Nem vagyok én oly tapasztalatlan, hogy ne tudjam, mely keserves következtései lesznek annak, és akármint esiklándott volna a magasztalás, hiúságom engedett volna annyi meggondolást, a mennyit ez kívánt. De a mit feltettem magamban, erre nem szólék. De képzeld, mit olvasék az utolsó paragrahusnak utolsó sorában. Ott képeim felől szólla, s igen jó hasonlítónak nevezé a *Jóhn* metszését, a mi ellen szeretnék világosan protestálni. Az utolsó sorban ez áll: „Ellemben igen igaz, és igen szép

az, melyet *Ferenczy* carrúrai márványból faraga.“ — Én, a ki festést, faragást oly tüzze szeretek, és a ki *Ferenczyt* mind munkájáért, mind azért, hogy a magyar nevet *Rómában* megdicsőítette, s a németeeskéket elnémitotta, annyira becsülöm, kevélykedem e szerencsémnek, s nyugtalanul várom a fejet *Plasticusnak* nem szükség hasonlító fejet dolgozni: ő az ideált keresi; s azt *Döbrenteynél* függő kép után, mely a tiednek mása, s egy profil rajzolat, és egy három negyedrészt profil után (mind ez mind az árnyékrajz után) elérhet. Még nem tudom, a hon disze ezt félfejben dolgozó-e, vagy egész fejben: de akár így akár úgy, megvagyok dicsőítve. — Legrendesebb az, hogy engem ezzel barátim megakarának lépni, mert hogy készül, vagy hogy készülni akar, nem tudtam.

Jankovichhez írt epistolám nagy szerencsését tevő; de magától választ rá nem vettem, sem azt nem tudom, ha vele meg van-e elégedve. Jaj annak, a ki javulásért dolgozik! Itt is keblünkben a jutalom, vagy sehol. — Élj szerencsésen, édes barátom.

Baloghnak, a *bácsi* követnek, mi is *infula* alatt adánk meg a halotti tiszteletet (*Requiem*) deczemb. 10-én, mint *Bars* maga. Engem gyengélkedésem tiltá a templomban megjelenni: de azalatt ágyamban kértem *Istent*, hogy teremtsen oly fiakat a hazának. — Terjeszd el e hírt minden felé *Zemplénynek* dicsősége felől. Nem engedik, hogy az ujságírónak meg irjam, *Notáriusunk* tilt attól.

Pannonhalmán, május 25-én 1828.

Kazinczynek *Guzmics*
tiszteletét.

A helyett, hogy *Szemerének* irjak, neked fogtam volna írni, ha azt a hírt nem veszem vala, hogy odahagyta *Pestet*, s egyenesen haza vevél utadat. Ezt ugyan eléggé ismeretes szándékkal, s anynyiszor tett barátságos ígéretekkel összeegyeztetni nem tudtam; de azt gondoltam, hogy valamilyen előre nem látott eset birt légyen szándékos változtatására. Örülök tehát, hogy még remélhetem hogyünkön megjelenésedet, mely nem magamnak lesz kedves, sokan óhajtják érdemekkel teljes személyedet látni. De mit várokozol? Mit ülsz hasztalan oly sokáig a zárt falak között, honan alig láthat szemed az égből csak annyi részecskét is, mely szebb reményeidet ébreszse, s magasb érzéscidet éltesse? Nem, barátom, én városban lakni huzamost, ha egyedül csak a legkedvesebb lelkek körében lehetnék is, nem tud-

nék, s ha kellene, tartok tőle, hogy testi s lelki erőm hamarjában el-
fásulna. Ha tehát ügyednek még várakoznia kell, oszd meg utazáso-
dat, s végezd nálunk időközben látogatásodat, ez megújulásodra is,
utadnak rövidítésére is fog szolgálni; ezt megtévén t. i. új utadat ki-
térés nélkül egyenesen folytathatod *Fejérvárnak, Szalának, Vasnak, Osztriának, Tótságnak*. Hogy pedig utad költséges ne legyen, vitesd
magadat *Esztergomba*; innen *Szeder* társul fogja magát adni *Pamou-
halmúig*, s minden aggságtól menten fogsz hozzánk s tőlünk vissza-
utazni. *Tömördi* pusztánk mintegy középpontja ezen utnak, hol örö-
möt nem fogja mérsékelhetni az egyszerű ugyan, de hív és egyenes
szívü *Prand* látásodon. Ennél lovakat fogtok váltani. Az egész utide
Esztergomból egy napodba kerül, s ha nálunk három négy napot töl-
tendesz, egy hét alatt megfordulhatsz. Többet, még nem ölelhetlek,
nem írok. A töled melegen érzett *gondviselésbe* ajánlom szeretett tisztelt
személyedet, házadat és ügyedet. Ha *Emil* fiad mégis melletted van,
magaddal hozni ne mulaszd. Éljen szerencsésen.

Pest, május 16-án 1828.

Guzmicsnak Kazinczyja
szives tiszteletét.

Én még mindég itt vagyok, és mindaddig itt leszek, míg pöröm
ítélet alá nem jut. A kir. tábla *Husvét* óta megszakadás nélkül a crimi-
nalisokat ítélgeti. Végre az enyémmre is eljut a sor. Iszonyúság, a mit só-
gorom velem szenvedtet; mert még magam itt költök, s szükség nélkül
feleségem s gyermekeim otthon ki vannak téve a nyomásoknak, szük-
ségnek, megalázó seáknak, s én segélyökre nem repülhetek, hogy
legalább vigasztaljam, hogy velök együtt szenvedjek. Engemet az én
theoliceai hitem el nem hágy; nem látom tisztán a dolgokat; az em-
bernek nem jutott: de az a boldogító hit, hogy böles kéz kormányozza
az emberek sorsát, vigasztalóbb, jöltevőbb, minthogy attól magamat
megfosztani engedjem. Az eilenkező állítást sem láthatja az ember
tisztán.

Szemere e napokban bejött, és mutatá leveledet. Bánatját *Péczele*n
akarja elverni, a természet kebelében, s gazdaságát új rendbe szedi.
Házasítani nem merem; az az ő dolga, s tanácsomra nincs szüksége. —
Successore novo tollitur omnis amor.

Én téged, édes barátom, apr. 9-én, a mint szerény és annyi ér-
dem mellett ez által is szeretetreméltó, *Bitniczet*, apr. 10-én látalak
először. Először *Himfyt* is apr. 9-én; s az a nap miattad és *Himfy*

miatt nekem örökre nevezetes. Köszönöm e szerencsét a *Fundátorok-
nak*. Nélkülök azzal még most sem dicsekedhetném. Jó dolog az ügy-
re, mind magunkra nézve, hogy láthatánk egymást. Némelyike eránt
közelébb vonattatánk, némelyiktől még meszebbre taszítottunk, né-
némelyike eránt ott állunk, a hol állottunk. Szeretni senki nem tarto-
zik: de megismerni más érdemét ott is kötelesség, a hol nem szeret-
hetünk. Mind a három szakaszra volt módunk.

Gróf *Teleki* még egy ülést tartata felolvasni a *Nádornak* bemu-
tatandó munkákat. Püspök *Horvát*, Prépost *Fejér*, *Jankovics*, *Schébins*,
Döbrentey valának jelen velem együtt, mert *Dezsőffit* elvonta egy más
munkálgatás; s a fundátorok közül *Széchenyi* és *Andrásty*, — A *Ná-
dor* kegyesen fogadá a grófot, s megígérte, hogy az *Academia* még a
Diéta előtt fel fog állani.

Azolta, hogy elmenétek, megláttam a *Ferenczy Graphidionát* s a
Krafft Zringijét s a *Ferencz* koronázását 1792. Gyönyörű a márvány
leány, gyönyörű *Zringyi* is: de a koronázás nem szép munka. Egyedül
a *Card. Batthyáni* feje jó, s egy, háttal a néző felé álló, fehér mentés,
dolmányos, nadrágos ur. A koronázás táblája tele van monotoniával, a
mit ugyan el sem kerülhetett *Krafft*, mert a sokaságot nem csoportok-
ban hanem összetömve kelle adni, s állva mind. Ellenben mely szép
kép a *Széchenyi Ferenczé!* Tisztelettel eltelve állék meg a kép előtt,
s örvendek szerencsémnek, hogy engem az a halhatatlan férfiú ismert
és egy kissé szeretett. — A Muzcumban kiterített múmiát, melyet
megfosztának lepleitől, és a mely ott egészen meztelenül üveg alatt
fekszik, nagy sötéreligiosus tisztelettel láttam. Hány ezer eszt. oltá
fekszik már, s még meg van. Teste fekete kenősesel van mázoló-
va. Kevés haja, s egy két szál szakállá még látszik. Szemérmére egy
kis darab ruha van vetve, mintegy játszó kártya; az avatlanok szemé
kimélése végett. Megmértem hosszát: épen egy pesti öl, azaz hat láb.
Dávid és *Nagy Sándor* e szerint oly rövid növésű lehet mint *Napoleon*,
és — én, ki felől *Generális Fiorella* azt mondá, hogy oly kicsin mint
én, de vállasabb.

Miolta itt vagyok, a mit tenni mindég szoktam, a hol rá alkalmat
találok, mindég a művészeknél töltöm időmet. *Himfy* és *Endre* tökéle-
tesen el vannak találva, de élte sem az egyik képnek nincs, sem a
másiknak. Én egy elfelejtett embert hoztam újra virágzásba. Sok ide-
je, hogy nem találá mánkát; miolta én dolgoztaték vele, nem lel elég
időt dolgozni.

Voltam a *szent Gellért* hegyén is, s láttam a magyar ég egyik

esillagát *Titel* urat. Láttam *Vénust*, mint egy kisdud fél hold; látam *Saturnust* oly tornában mintegy hosszú zsemlye, két foltal; és csak a másodszori látáskor láttam, hogy az a két folt a tányér és a karika hézagja. Május 3d. *Füton* voltam esztendei visszafordulóját innepelni a Gróf *Károlyi István*é halálának. Vicze Esperest *Merici* ur egy prédikációt tartá, *szellem, lény, szerény* és több ily szökből szöve. Elképzelem, mit mondott volna arra *Debreczen*.

Neked talán kedves lesz azt is hallani, hogy mint itélek a *Pater Stanislaus* prédikációjáról. Hogy helyt kapjak, jelen valék a *P. Remigius* is már, mely a *Stanislaus*ét mindég megelőzi. Imádkozzatok sat. ez vala az akkornapi textus. Szegény *Remigius* a természet nem szülte templomi beszélőnek, s nagyon meguntam volna magamat, ha ruhája arra nem emlékeztetett volna, hogy *Kassán* egy debreczeni deák-ból pápistává lett papot hallék, *Lovasi Benedek*et, kit én hoztam hírbe — de ezt majd a *Tud. Gyűjteményben* mondom el. S ez a *Remigius* azon szerencsétlen arcz mellé, melyet nem áldásul kapa, affectált mosolygással teszi szenvedhetlenné magát. — Utána fellépe a régen várt ember, a német szent igével. A prédikációt a zsidók zsinagógájában is elmondhatta volna azonkívül, hogy egyszer *szent Chrysostomus*at hívta tanúnak, kétszer pedig ezt említette: — *die Mutterkirche*; elmondá, mi baja az embereknek, s miért kell, miért nem kell imádkozni. Jót monda, de én tőle sokat nem tanultam, szívemhez szólt, nem fejemhez. Nagy stilista bombaszt nélkül, de poetai képpekkel, s poetai nyelvben, *midőn a mindenható lehellése az élet utolsó felesállamlását (Fünke) doltja*. A nem poetai *Debreczen* ezt így mondaná: *mikor meghal*. — Testét s kivált karját nagyon szépen mozgatja, s tud játszani a hang habzásival. Meghallgatom többször is; talán inkább belészeretek, ha más textust veszen fel.

De *Stanislaus* is véget vet tanításainak, hogy hallgatói el ne unják. Követem hát példáját, s megszünök. Csak azt még, hogy ittlétem s utam felől *Vácra*, s *Esztergomba* s hozzád, semmi bizonyost nem írhatok. Él szerencsésen édes barátom.

Pest, maj. 30d. 1828.

Guzmicsnak Kazinezy
tiszteletét.

Néhány nap óta asztalomon hever egy hozzád írt levelem. Ennyi gond között mindig elfelejttem magamhoz venni, mikor kimegyek;

pedig levelet más által küldeni póstára nem szeretek; s fiam *Péczelre* ment ki, ki által azt póstára küldhetném. Képzeled tehát, mint pirita meg most érkező kedves leveled, barátságodnak, nemes lelkednek és szivednek újabb bizonyosága. — Én, édes barátom, perem miatt még mindég itt mulatok, elkínózva mind a hazuról érkezett levelek, mind azon lehetetlenség látása által, mely perem elővételét gátolgatja. In-ségem nagy; de még mindég criminaliákat itélget a kir. tábla; s midőn azt képzelem, hogy így egy elzárt teremés nyerheti meg kiszabadulását, kész vagyok látni, hogy elcsüggedt, rettegő, szegénységet és gyalázatot s megaláztatást szenvedő feleségem és gyermekeim sira-nak. Barátom, szerencsém, hogy engem hitem a *Világkormányzóhoz* soha el nem hagyhat. Az nekem nem azért hitem, mert az a hit vigasztaló; hinném, ha nem vigasztalna is. De engedd te, engedje Ő mondanom, hogy a nap alatt kevés ember van, a ki a világkormányzása hitétől több okoknál fogva tántorodhatnék el. Az én sógorom irtóztató ellenkezője anyagi tisztaságu atyjának, anyjának és lugának. Élet és halál közt lebegnek napjai, szüret olta beteg; és még is megindulás nélkül látja szenvedni testvérét, míg egy valaki nekem titkon megsúgá, hogy alkudozni akar velem. Nyilván, hogy még így is, én engedjek valamit. Mely ember! és hova sülle, a ki vétkes lépést tere, s a rosztat nem tudja többé jóvá tenni! De minek kínozlak el hasztalan panaszzommal?

Mikor mehetek hozzád, megmondani nem tudom; mindaddig nem, míg perem fel nem vétetik; akkor pedig röpiülnöm kell azokhoz, a kiktől négy hónapja már, hogy elszakadtam. De mind téged, mind azt a szerzetet, mely ily ember és magyar fiakat nevel, mind *Esztergomnak* építményeit, azokat a királyi munkákat, látni óhajtom, s igérem, hogy el nem maradok. Bizzuk dolgainkat a sorsra; előre ugy sem tudhatjuk, mi fog émi. Tanácskozásaink irományai még mindég a *Nádor* kezében vannak, bizonyosan azért, mert jobb időre vár, s tudni fogja, hogy *Bécsben* most egyéb gondok vannak mint ez, s így az irások ott, csak hevernének. — Én a Gróf *Teleki* példányából most másolok mindent. Mi pedig a lófuttatással mulatgatjuk magunkat. Szép látni, hogy a mi paraszt lovaink a királyiasan táplált *angol paripákkal* mint futnak versenyt, s esikósaink nyereg nélkül, mint repülnek az *angol* eselédkekkel. Egy tüske fiú, növése csak egy arasz, már több izben győze.

Egyet értek veled a városi lakás felől. Mely boldog vagyok én felejtett zugomban, hol szabad ugy öltöznöm a mint lehet vagy tetszik, akkor kelnem, fekümmöm, mikor akarok, s magamnak élnem, holott itt

napjaimat elorozza a sok vizit. Legkedvesebb óráimat *Richternél* töltöm, a festőnél. Az engem, utánam *Fáy Andrást, Bátyfayt, Schédelet*, legközelebb *Czuczort* festé, s lelkesen dolgozik, bátor szabad kézzel, nem micrologus gondossággal. S az ember, nem csak úgy érdemi figyelmet mint művész, hanem úgy is mint ember.

Schédius, kivel az én *Philoxeniám* és a *Döbrentey Misoxenidja* felől beszélgeték, engem egy munkával ismertete meg, melyben többet találtam, mint gondoltam. Címe ez: *Die deutsche Literatur von Wolfgang Menzel*. Stuttgart, bei Franck 1828. kisded 8. r. 2 kis kötet.

Azt mondja a mit én: magából kell kifejtetni a nyelvet, (tanítottam-e én egyebet valaha)? de az idegent és az ujat is fel kell venni, ha jó, ha szép, ha szükséges. Ki ultráskodik, *Döbr.-e*, vagy én, mutatja hogy *D.* még ezt is kiakará törletni: ez szebb *mint az* — neki csak ez jó: ez szebb *annál*. Minap meglátogata, s megint elkezde perleni. Kértem hagyná abba, mert engem meg nem térít. Ő azt sem tudja megérteni — úgy hiszem, inkább neheztelhetne, ha ezt mondanám, azt sem akarja, — hogy a franczia izlésbe szeretett *Clavigóval* miért kelle *Göthének* ezt mondatni: *Wann du ein gemachter Mensch sein wirst — homme fait*, — s azt akarja, hogy *Göthe*, és *Göthe* után én, ezt adtuk volna nem franczia, hanem német és magyar szólással. Beléuntam a perlekedésbe az érteni nem akarókkal, vagy nem tudókkal, a kik vagy restelik kérdeni, mi *Isten* esodája lehet tehát, hogy a *római írók* a szép graecismusoktól nem csak nem irtóztak, de azt még keresték is. Vigasztalásom, hogy az *efféléktől* csak azok irtóznak leginkább, a kik *Virgílt, Lucréczet* vagy csak nevékről ismerik, vagy ha olvasták is, az e nemü szépségekre siketek voltak és vakok. Lássák ők is, én is, mit csinálunk. — Élj szerencsésen édes barátom. El ne mulaszd meghozatni *Menzelt*. Egy sok lapokból álló szakasza ez: *Religion*, s úgy szól, a hogy te akarod. Legalább úgy is. Azt jövendöli, hogy *Európát Pietismus* tölti el nem sokára, s az hozza elő az *Unit*.

Pannonhalmán, jun. 22-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Elvan-e döntve dolgod már? Mennyire szükséges volna neked érdemekkel ragyogó élted alkonyán a gondtalanság! s ily gondokkal foglaltatni el! Én hiszem, hogy ezektől is meg fogsz tisztulni, s ismét derülni. — Most ott az alkalmatosság, melyen csak egy maga ment

Körmendy Kamill a philosophiából szoros próbát tenni. Ezen te *Esztergom* felé megindulhatnál, s *Esztergomból* hozzánk hajthatnál, felvénvén utitársul *Szedert*, ki bizonyosan fog még egy alkalmatosságot felvenni, hogy könnyebb legyen az utazás; mert *Emilt* hagynod nem szabad. Jöjj kérlek ha jöhetsz. Ohajtva ohajtlak, várva várlak, nem csak én pedig, hanem a szerzet *Priorja*, és sok mások még. Jöjj szerencsésen. — Szemerét tisztelem. —

A Szept. 17-én levelet (H. G. H. H.) kaptam (L. p. 44)

Széphalom, nov. 9-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szives tiszteletét.

Régen hallgatsz, s én is hallgatok, s a dolog úgy néz ki közöttünk, mintha meghasonlánk vala, a mit a barátság istenei távozassanak. De te az iskolai szünnapokat talán távol töltöd *Pannonhalmától*, engemet pedig bajaim, utazásaim úgy elfogtak, hogy téged csak lélekben kereshettelek fel. Bár te a mi oltá láttalak, mindig öröök között élhettél volna! én azokat magamnak csak csinállok, mert a sors azt nekem nem ad.

A *Tud. Gyűjt.* kiadói szinte kényszerítének, hogy biographiamat folytassam. A novemberi kötetben fogod olvasni a 3-dik szakaszt, a 4-diket a decemberiben. Sok szép dátumok; de mely kár, hogy a *Censurát* rettegven, szabadon nem szólhatunk. Kivált az egri püspök *Gróf Eszterházy* felől sok szépet mondhaték vala. Mit adnék érte, ha azt együtt olvashatám, ha majd *Pannonhalmára* ér! ha kipótolhatnám hézagjait. Emlékezem, hogy egyik grammaticai epigrammám szerencsés vala megnyerni javalásodat. E napokban megint *termett* egy-néhány — nem merem mondani, hogy *csináltam*, mert az olyan csinálás nélkül ugrik elő, mint (ha kevély nem volna a hasonlatosság) — *Pallas* az atyja homlokából, közlöm kettejét: egy német író ezt írta — *Herder* méltónak tartá valamelyik írására mottóul venni fel;

Leser, wie gefäll ich dir?
Leser, wie gefällst du mir?
Olvasó: Isten ments meg ily írótól!
Író: S engem ilyen olvasótól!

Egy titkot mondanék neked
De hiinni, látom, nem fogod.

Ki szól, ki ír jól? — A ki szépen.
 S szépen ki? — Csak az, a ki jól.
 Ők ketten egyek; háborognak,
 Mint olykor férj és feleség.
 Uram veszit — győz asszonyom.

Egyéberánt légy bizonyos az eránt, hogy nekem ez a *Glottomachia* semmi gondot nem csinál, s véreimet nem kevergeti. Minden az én felelem van, s halotára fakaszt, midőn visszaemlékezem, *Döbrentey* mint dorgálta meg egyik társunkat ezért: semmit nem kételek. Báresak *Horvátot* is meg azért, hogy rossz epithetumot ada ez édesben a dísznek. *Bulle decus*. De most jut eszembe, hogy már arra nem mondhatja, hogy az *non hungaricum*, mert jól mondjuk édes esillagom. Ez az én Antagonistám nem szereti, ha az ember bort iszik mikor ír, ő maga olyankor bornemissza. Azért oly igen józan.

Boileau ezt mondja: „Et trop d'exactitud est le talent des sots“

S a hasznos is, a szép is bánt,
 Ha még nem hallottad, Pedánt?

De beszéljünk okosabbról, vagy okosabban legalább.

Én octob. 9d. *Tornán* valék a restauratióu. A vármegye kicsin, és így ott nem lehetének azok a machinatiók, a mik nagyobbakban szoktak lenni. De meg is voltak előze azok a gyalázatos itatások, mert a trioboláriusok publice alebantur. A kik tehát nem bizának magokhoz, három hordó bort küldének a nemesek által egészen eltöltött *Szin* nevű faluba. Prédikátornk hire nélkül nem akarák elvenni, az pedig igen is bölcs szót ada szájukba: nem akarjuk szabadságunkat, melyet atyáink vérekkal szereztek, boron adni el. Három hordót küldének egy más helyre is. Ott nem vala ily tudós prédikátor, ezek tehát a három hordó bort nagy örömmel megitták, szüntelen a *Ragályi*, *Martinódes* neveiket kiáltozván, holott őket a borküldő ezektől akarák elszakasztani. Nem okosabban bántak-e ezek mint a *Sziniek*? Egyéberántén ott még inkább eltölten utalattal a mi időnk veszedelmes bolondsága ellen: mi szégyeljük viselni az alsóbb hivatalokat, vicze-Szibirák sem akarunk lenni; nekünk egyszeri belépésünkkel fő hivatal kell. — Vége lévén a restauratióu, a fő *Ispán*tól bucsuzni akarék, s imhol jő egy fiatal ember, egy másikkal, az elsőt nem ismertem, igen a másikat, mert *Zemplén*ben vala *Patvarián*. Az elsőbb megköszönte a fő *Isp.* gráciáját, hogy esküdtnék candidálá s így megválasztatott; de

ugymond a házi békességért kénytelen áldozatokat is tenni, s resignált, de kérte a fő *Isp.*, hogy társát nevezze esküdtnék az ő helyébe. A tiszteletes fő *Isp.* nagyon megcatechizálá az embert képzelhetetlen szelidséggel, de ez csak megvallá, hogy pántosli alatt él, felesége nem engedi. Én csak ekkor szólalék meg. Ez az ifju minden iskoláiban eminentissimus volt, s francziául, olaszul, angolul megtanult. Az országban kevés Esküdtn van ennyi culturával. A fő *Isp.* denominálta, s én az udvaron váram be. Setét volt; ott kérdém a resignálót, mi a neve. — *Féjgel*. — Egy *Féjgel* megölete *Karafa*; — egy más *Féjgel* nevezetes embere vala *Rákóczy*nak. . . Igen mondá ő, még birjuk levelet, melylyel egy pár pisztolyt küldé neki, még birjuk a két pisztolyt is. . . — Édes öcsém uram mondám, ha öcsém uram nem tudja is, talán mi atyafiak vagyunk, a feleségem eleje öcsém uramnak az elejével vérségben volt. Jöjön vissza öcsém uram a fő *Ispán*hoz s töröltesse ki a resignatióját. Nem ő; fél a felesége pántoslijától. — S pántosli s a két pisztoly, melylyel kevélykedék! mint fér össze e kettő? Az angolul tudó Esküdtnet megkértem, hogy a magistrátusba lépven, viselje magát pro necessitudine, s emlékeztetem erre: *De Patre Guardiano nunquam male parlare*.

Barátom, a pántosli baj, de már én csak tudnék róla tenni. *Theurewnek* *Patakról* vettem levelét novemb. 5-én. Mindennap várom *Manschgóval*. Nagyon örvendék rajta, hogy képedet nála láthatám *Pesten*. Neki gyönyörű sors juta, hogy ezt az áldozatot adhatja a hazának, és hogy így körüljárhatja az országot. Előbbi levelét *Egerből* írta octob. 28d. Ott *Ivánszky* prof. és *Makáryt* lefestetteté levele írása előtt, s akkor ment az *Érsek*hez. Gondolom ez a nagy ember is ült neki. Nekem novemb. elsőjén írta az *Érsek*. Hív magához tavasszal, megtekinteni *Olaszországban* hat esztendő alatt szerzett képeit. Én elhittem magammal, hogy ahhoz tudok valamit, s elhitették magok a festők is. Ez a *Manschgó* azt mondá *Pesten*, hogy *Magyarországban* még nem láta senkit mit so viel *Kunstsinn und Kunstliebe*. Ha *Grasalkovics* voltam volna, az hozott volna rám sequestrumot, a musika, és a kert s építések. Ők egyébbel keresték a veszedelmet; azzal a minél olcsóbb portéka nincs e világon.

Mikor látlak, nem tudom. E napokban megyek *Pestre*, s ez idén már haruadszor. Csak azt irhatom, hogy vágyok meglátni *Pamohalmát* és *Észtergomot*. Élő szerencsésen kedves barátom, és szeress, mint eddig. A te barátságodat én megnyerni, megtartani szívesen igyekszem. Ismerem becsét.

Pannonhalmán, nov. 25-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, idvezlését.

Én neked kedves barátom, két levedre vagyok adósod; s te meghülésről beszélsz! Ugyan kié lenne ebből a meghülésből történendő veszteség? A tied bizonyosan nem, te tisztelt dicső. Egészen nekem s csak nekem kellene azt viselnem magamnak. De hát miért nem válaszoltam? Ennek oka te vagy, és csak egyedül te. Sept 17-én irt levededet ugyan azon holnapnak vége felé vettem, melyben te látásodhoz új reményre gyújtád szívemet. Octoberben, ezt írad, *Bécsbe*, menet vagy jövet alatt látni foglak. Ez óta én téged nappaloként éjjelenként láttalak lélekben, bár testben egyszer sem. S a kit így lát, s a kit így vár az ember, s a ki mindenhol van s azért állandón egy helyen sincs, annak mint írjunk? És most ismét *Pestre* indulsz, s omanová? nem tudom. De már csak irok, hogy te meg ne hülj; akár hol s mikor olvasandod levelemet. — Míg te így utazol, gyenge és agg tested kitéve annyi viszontagságoknak, hogy esodádom azoknak kiállhatóságokat, azalatt nálunk nagy dolog történt. Tudniillik 85 esztendő *fő Apátunk*, derék magyar öreg atyánk, elhunyt oda, honnan még senki vissza nem tért. S ez a dolog sok aggodalomnak forrása. Most utolsó tiszteletének megadásához készülünk, mely december 2 án fog történni. A fejérvári lelkes *Mayer* fogja őt tőlünk magyarul, és a győri kanonok *Hohenegger* latinul elbucszatni. Bence nagy ész, hajólni nem tudó lélek (kár, hogy hasonló szív is) hunyt el közöttünk. A gyász ünnep után tüstént az új főnök választása leszzen még terhesb gondunk. Ezután a választottnak beiktatása. Még közben (decemb. 28-án) jó *Regensük* papsága ötvenedik évének ünnepe. Ez mind ünneplés, mondod. Igen ünneplés: de minél nekem alig van türeltebb. Veszettnek tartom az így eltöltött időt. Ilyen volt a *Pesten* töltött egész hónap, melynek munkáját mi ketten négy nap alatt elfogtuk végezhetni. Ugyan leszzen-e belőle valami? Mit hallotok ti róla *Pesten*? — Panaszolkoztam pesti barátim ellen, kik az elválás óta bár levelimmal nem egyszer valék terhőkre, egy betűre sem méltattak. Oly gonosz benyomást hagyhattam bennük eljöttömmel! *Szemerét* mentegetem; szive keserg. s a lézag nagyobb, semhogy valami betölthetné azt. De a belső fájdalom ellen elszórás, s minél terjedtebb foglalatosság, a legtozanatosb orvosság. Ha már *Filmájának* szívében nem élhet, éljen barátéiban, éljen *Elet és Literaturájában*, éljen édes *Sonettjeiben*.

Neked örömeke a sors nem ad! Barátom a sors valódi örömeke senkinek sem ad. Csak silány öröm lehet szülöttje a szerencsének; a valódi, szívünk gyermeke; ezt ugyan emelheti, de meg is tiporhatja a szerencse fajzata. Tehát valódi örömekek élsz, midőn magad csinálod azokat magadnak; boldogabb sok szerencse kedvencznel. A jó szív magából, s övének sziveikből szívja az örömet, a mennyeit, melyet aratlan nem érez. Ezt ugyan a sors vad esapásai megrezzenthetik olykor, de el nem tiporhatják. S a tiedet, hiszem, többször megzavarták már, és meg is zavarják, de azért esügg-e szíved? — Engem a dicséretnek hogy hevítnek, miért tagadjam? de nyugalomból nem igen s nem könnyen emelked ki. A vad megtámadás mit tehet, most érzem először. Egy veszprémi mester a tanuló ifjúság számára irt elég silány magyar Pocsisében engem vadul támadt meg. A szabadon vett *a* (*o*), *h*, *kl*, *kr* sat. elég ő neki tölem az igazságszeretetet, és minden poetai *geniust* (?) megtagadni, és pedig az egész nemzet nevében! — Mond meg barátom, az ilyenek lehet-e lealjasodás nélkül feladni? Védhetem-e, kell-e védenem ellene magamat? „Egykor — azt mondja — gyönyörűen folydogált ez a patak, de miolta árkán kitört“ sat. Ezt olvasván te jutál eszembe, s némű némű enyhülést érzék, s leczkét vevék példád elgondolásából. *Horvát Elek* köpte a markát, hogy majd megtanítja a gorombát, én sem nem javaltam, sem nem tiltottam, s nem bánom ha hallgat. De az ifjúságnak ez nem ajánlható példa. — Ez s még egy két eset, elrezzenthetne engem az irástól. De őszönim szentebbek, semhogy hasonlóknak feláldozzam. Ha *Horvát István* nem unszolt vala, talán csak most kezdenék kilépni, s talán nagyobb készülettel, nagyobb foganattal. Annyira félénk valék akkor, hogy magamtól megindulni nem fognék. De ő elhitette velem, hogy késni, vagy csak szerzetem tekintetéből is, nem szabad. — Poetai érdememmel én soha nem dicsékvém; de azért csak mégis tettem annyit, hogy sokaknak sorokban nem dicsélen állanék. — Emelkedik-e a te nemzeti lelked az ilyen kürtölésre: „Állj elő ékes *Franzia*! állj elő kiesinosodott *Német* sat. Van-e az effélékben literátori szerénység? Csak így haladunk mi! S mindjárt ezután azaz *eszem iszom* ajánló! tudja-e mi korából hordta fel a gonosz példákat *Rómának*? szabad, dicső volt-e akkor az a nagy nemzet, vagy inkább az a lealjasodott nép? s nem veszedelmes-e ilyenekről így írni? Inkább ruhánkra költsünk, ha már költeni akarunk; ez sem erkölcsünket sem erőnköt nem tékozolja ugy, mint az *eszem iszom*, s legalább izlésre mutat. Én az idén oly darabot küldék *Uránia*hoz, mely neked nem épen fog tetszeni. Literaturai érdeme épen

nines. De az áriák minden hozzá értőnek felette tetszének, midőn már másod ízben adták a darabot *növendékeink*. Adta a deákság is *Sopronyban*; s hallom, *Kiss Jánosnak* az egész darab igen megtetszék. Nem tudom, ha *Beimel* kiadá-o az áriákat is. Én legalább csak ezzel a feltétellel engedém által a drámát. Én már nem várlak, de annál hevesebben ölelem a nem várt barátot. Tisztelem *Thewreket*, ha képeimből tiz példányt adhatna pénzemért, szeretném.

Pešt, deczemb. 10-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Kedves barátom, negyed nap olta én itt vagyok. Tiz nap tart az az utam, melyet nyárban negyedfél nap, s olykor csak három alatt szoktam elvégezni, mind azért, mert az ut nehéz volt, mind azért is, mert *Egernek* kerültem ki, hogy lássam az *Érsek* Patriarcha *Velenczéből* hozott képeit, melyeknek megnézésekre november elsőjén írt levele hívta meg, és még inkább, hogy magát. — Mely colossális nagyságu férfi ez, kedves barátom, s mint sorvada össze az ő látásában, mind az, a mit láttam valaha! Három katona tiszt vala nála ebédén és ezeknek feleségeik, midőn bejelentének. Kijött, mert vendégei épen bucsuztanak, s elfogadván megköszöntésemet, de a mely nem valamely előre elkészült szólás vala, ezekkel együtt víve a *Galeriába*, mint-hogy azt bejelentésem előtt ezek látni kívánák. Ott, — megszokván azt, a mit előre látok, egyedül látni, — külön szakasztám magamat, s egy *Sophonishe* előtt állék meg. Az *Érsek* hozzám jött, s elkezdénk az asszony gyönyörűen skurzolt (félretartás által megrövidített) orra, s gyönyörű ajkai, gyönyörű karjai és a festőnek egész érdeme felől szólani. De ez a kép nem fő disze a *Galeriának*; később még becsesb darabokat láttam velem, egy más szobájában. Az *Titiának* egy fekete öltözetű leánya, melyet közönségesen a *Titián* apácájának neveztek el. Van két kis, de igen szép Claude Lorrainje is — (tájdarabok, vidám kép, mint ennek mindenc.) — Minthogy a *Patriarcha János* nevet is visel, *Canova* neki egy ülő *Keresztelő Jánost* tapasztgata gipszből, mely vendégelfogadójában áll egy asztalon. *Canova* azt márványból akará neki készíteni, de elhott. — De szóljunk magáról.

Azon szobákban valék most, hol *Eszterházy Károly* velem gyakorta veszekedett, de a kifakadás után önként nyujtá jobbját esőkomra. Az *Érsek* meg nem engedé, hogy előtte üljek; mellette kelle

ülöm canapéján, s ott olvasánk holmit. *Voltairnek Henriását* említette, de szána k o z á s s a l. Az én érzésem is az a *Henriás* felől; soha nem tudtam érteni, mit tudnak azon a *józanágon* szeretni, sőt csudálni. Mondottam, hogy én irigylem dicsőségét a *Tunisiás* és *Rudolfiás* miatt is, de hogy az én lelkemhez leginkább a *Szent Hajdan Gyöngyei* szólnak, az emberiségnek azon szent érzésinél fogva, melyeket ott énekel. Ha ifjabb volnék, ha könnyebben dolgoznám, és ha nervusaim eltűrnék azokat a hóhéri scénákat, a könyvet fordítanám. Elbeszélle, mint dolgozá munkáit, s csak képzeld! kocsiban, plajbászszal irván papirosaira a hexametereket, vagy midőn *Gödöllön* eltört karját gyógyítatá dietálá. Most egy püspöki templomot szándékozik építtetni, a mint mások mondák (maga ezt nem mondta) s örvendék a szándéknak. A szent *Egernek* van ugyan temploma, és sok van; de a *püspöki templom* dísztelen és kicsiny. — De ha ennek a nagy embernek dicsőre teivel egész levelemet eltölteném is, még mindig keveset mondanék. Vess hozzá tehát örömeimből, melylyel vagyok részegülve.

Szeder eddig megajándékoza képeimmel, úgy hiszem. Még hazulról megkértem, hogy vétessen három nyomtatványt, egyet magának, másikat *Rumynak*, harmadikát néked. A képet *Richter* az én hírem nélkül metszé köre, azt tudja minden, a ki *Richterrel* szóla. Képemet, ha magam metszetém vala, nem pirulnék az én akaratommal metszettek vallani, de mind ez a metszetés, mind a mely *Hornayr* 1829-diki historiai zsebkönyvében megjelent, mind az a mit *Thewrek* jelentete a magyar *Kurírban*, hírem nélkül esett. Sőt *Richternek* apprehendáлом (érted pajkoskodásomat) hogy ezt nem veté alá: Érdemeinek tisztelője.

Olvasád-e a *Tudom. Gyűjt.* novemberi darabjában pályám emlékezetét? Azt itt minden ember elragadtatott örömmel fogadta. Most folytatam autobiographiámat, nem említvén a mit nem szabad. Lap 70 sor 3 olvasd: *Martinovics, Pessler*. Édes barátom, te engem nagyon leköteleznél, ha képemet, mely nálad függ, nékem ide küldenéd. Szükségem volna arra, s vissza fogom küldeni. Csináld be jól papirosba, s bízd rá a hozóra, hogy azt el ne pattantsa. Szeuerénél vagyok szálva most is.

Thewrek Széphalmon volt nov. 10., 11., 12-ik napján. *Gyűjtéménye* nagyon megszaporodott ezeknek képeikkel:

Egerben: az *Érsek*, kanonok *Durcsák*, Prof. *Tulsiczky*, *Ivánszky*, fiseális *Makáry*.

Miskolczon: főbiró *Szattmáry*, Superint. *Szattmáry*, fise. *Miatovich Aurél*.

Patakon: Brezenheim két Herczeg, Prof. Somosy, Nyári, Kézi, Kálniczky, Péterfi, Csengeri, Miklós, Majoros. (Köny nem engedé magát festetni.) Kassán: a Püspök, két Kanonok, a két Viczeispán, és igen sokan mások.

Manschgót Egerben hagyánk, mert én együtt jövök Thewrewwel. — Élj szerencsésen, és szeress.

Én talán aprilisben megyek vissza innen, addig lesz időm, téged is meglátogatni.

Pannonthalmán, deczemb. 18-án 1828.

Kazinczának Guzmics
tiszteletét.

Telát még élünk, mindég tanulunk. Te autobiographiádnak csak most adott folytatásában két embert úgy festél, mint az emberi nagyságnak ideáljait. S ne neked, jó leveled, s ezek a nagyságok csak pigmeusok a most először láttad colossalis nagyságu férfiu mellett! Örvendek nyereségednek, s több ilyet óhajtok még. De én, barátom, egy látással nem tudnék oly egyenesen itélni valakiről. Azonban neked, te valamint nagykoru, úgy kimerithetetlen tapasztalású, s mélyen ható eszű férfiu, neked több emberismeret jutott, mint nekem, és sok másnak; neked így itélned szabad, s nem lehetetlen. Én munkáiból még semmit sem olvastam, nem azért, mintha hozzájok, legalább Tunisiásához nem juthattam volna (ez bizonyosan megleszen a szerzet könyvtárában) hanem, mert a magyarországi német iránt némü idegenséggel s bizatlansággal viseltetem. Add ehhez, hogy a lipcei recensensek nem épen kedvezőleg itéltek munkáiról, különösen az általad oly igen magasztalt *Gyönygyűről*. Most már veszek időt megolvasására, csupán mert te dícséred. —

Szeder nekem sem nem küldött képet, sem róla nem írt. Kétségen kívül várja az időt, midön majd maga hozhatja, feljövén a főválasztásra. S én hogyan küldjem a nálam függőt? Ha várhatsz *Sülő* tabul. fiscális ur megjövén az ünnepekre, lementében (januárius első fertályán) leviheti magával. Különben a szorgos szekér által kell küldennem. Írd meg, várhatsz-e? Hagyasod szerint fogok cselekedni.

Szemerének megküldém *Sonnettemet*, melyet szeretetből erántatok csináltam. Most már kimondom, (mert Sz. elkésett) hogy az nyomtatásban fog kijöni *Kejens Apátunk* papságának 50-ik évi ünnepére. Ő azt *Esthajnal*, a megholt fő a *Nap*. Szerettem volna javallástokat tud-

ni, mincelötte kiadnám; de az itélet későn még sem fog érkezni, ha ugyancsak van valami literaturai becs a *Sonettnek*.

Autobiographiádból én ezeket jegyeztem ki tudakozás végett: kik voltak azok a *lemergi professorok*? — Miben áll a *expediens tanács*. — *Ki akart hálóba keríteni*? — *Ki az M. és F.*? — Az utolsó sora már feleltél, s talán ez által az előttire is. A többire elvárom. — Sietve írom ezeket, mert az alkalom megyen, és váraoztatni nem akarlak. — Engem most lelketől idegen dolgok zaklatnak; de talán nem sokára ismét visszajö békém. Csókollak téged; csókolom *Szemerét*.

Pannonthalmán, jan. 4-én 1829.

Kazinczának Guzmics
szives tiszteletét!

Neked én, tisztelt barátom, és *Szemerének*, s a többi jónak boldog új esztendőötóhajtok. Képedet itt küldöm, melytől, hiszem, örökre megfosztani nem akarsz. Rövid időre is nehezen esik tőle megválva lennem. Küldök *Sonnetemből* 3 példányt neked, *Szemerének* és *Vilkoicsnak*, de a harmadik sorban *jóterő* helyett olvassd: enyhítő; a negyedikben *még most is* helyett *gyengéden*. Így van írva egyik, s utolsó kéziratomban, mely helyett hirtelenkedésből egy előbb irottat találtam sajtó alá küldeni. Ha így sem jó, vessd őket tüzre, s tilts el engem a *Sonettezéstől*. Nálunk most minden forr; s azért kedves legyen leveled, hogy legyen, min pihennem. Élj boldogul. E hó 15-én leszen a fő választás.

Pest, január 8-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
boldog új esztendőöt.

Deczember 6-dika óta, itt vagyok ismét, édes barátom, s most egyedül, azaz fiam nélkül. *Szemerénél* vagyok ismét szálvá, s egy szobában *Thewrewwel* s nappal *Manschgóval*; mert az éjszakára *Balla Károly* várkapitány urhoz megyen által. Meddig leszek itt, nem tudom; míg perem fel nem vétetik, épen nem megyek el; de úgy hiszem itt azután is, s még sokáig. Így reményem marad, meglátni *Pannonthalmát* és *Esztergomot*, s kiesb időben, mint most látnám.

Szemeré Karácsony előtt *Pécelre* ment ki, s majd meghala. Igen roszul leve ott; 5-ben bejött, s napról napra erősödik egészsége. Nem gondoskodik házasság felől, de én nagyon szeretném ha házasodnék. Nem jó embernek magának lenni.

Én *Teleky*nél egyszer valék annyi idő oltá. *Szécheny*nél egyszer sem, s a *Nagyok* közül csak három *Septemv*irnél. Dolgozom éjjel nappal; reggel négykor már ég lámpám, s nem ritkán éjfél után oltom el. *Szemere* esala rá, hogy autobiographiánat adjam; azt bérekesztém a *Tudom. Gyűjtem.* deczemberi darabjában, s most írom a többit. A mit nem vala szabad illetnem, el mellőztem; az *Erdélyi Leveleket* ide vettem által, mint kiegészítő részt. Fele életemnek kész, a másik fele kész lesz februáriusban. Biographiai jegyzéseimet lehoztam; mert *Szemere* körül akarám azt dolgozni. Hiszed-e édes barátom, hogy egy hetvenesztendő ember egy hónap alatt hetven ívet írhasson be? s nem papírosról papírosra, hanem alkotgatva s tisztázgatva. Ha ezekhez veszem, a mit el kelle hánynom, elmondhatom, hogy miolta itt vagyok, irtam száz ívet.

Lehozám *Szalluszt* is, hogy általadjam neked, ha parancsolni fogod, s két fordításban. Egyik a *Szalluszi* arezot adja, másik az új színt. Ama jobbikban csak *Catilina* áll és *Jugurtha*; e másikban ezenkívül a két javaslat *Caesar*hoz, és az épen maradt hat töredék. Ezen apróbb darabot francia gázló szabadsággal fogom adni; egyért, mert különben adni nem lehet, másért, hogy az olvasó érezze a mit *Hayne* mond (a *Herder* talán X. kötete előtt a poesis és szép mesterségek osztályában, azaz a görög *Anthologia* darabjainak fordítása előtt.) hogy a fordításnak sok és különböző, ellenkező nemei vannak. Felidézem *Hejnének* e sorait. De az egyik *Szallusztom* csak pompásan lát világot, vagy épen nem. Hadd gyanitassa maga a külső szépség is, hogy itt kell lenni valaminek, a mit a közrendű olvasó nem ért. Ha tehát ki akarnád adni, a mint készülél, esináld, hogy vehessem a nyomtatási mustrákat *in folio* és *in quarto*. A betűknek újöntésűeknek kell lenni.

Megtörténhetnék, hogy azt *Beimel* fogja nyomtatni. Még úgy is a te gondjaid alatt jöhet ki a könyv, mert *Beimel* a spárga íveket neked mindennap megküldhetné. De minderről csak akkor, ha meglátod a fordítást, s én a betűmustrákat.

Most novemb. 25-én irt utolsó leveledre, mely nekem utolsó napon volt feleségem s gyermekeim körökben. —

A tudós társaság dolgában papírosra tett előrajzolatokat *Nádor* és a magyar *Cancellaria* javallá, de elakasztotta *Nádor Consiliarius*. A *Cabinetben* tartóztatják fel. De minden jót várhatunk. Törvénybe ment és meg van ígérve, hogy meg lesz és senkinek semmijébe nem kerül, oda nem értvén az alkotókat. Miért ne lenne meg tehát.

Stóai vigasztalásokat adsz nekem: „az örömet magunk teremtjük magunknak.“ — Barátom légy atya, s lásd szenvedni gyerme-

keidet, lásd, hogy őket nem nevelheted, holmijeket elfaldostad, mert élni kelle s akkor mond ezt. Ha magam volnék, nevetném a bajt. De midőn ezek gyötrődnek, akkor meghasad a szívem, s egyedül azért nevetek, hogy magamat és a világot megcsalhassem. —

Veszprémi rágalmazód, ki lehet az? Téged bizvást ugathat a kutya; le nem von. Igaz, hogy az ugatás is kedvetlen. De hogy tegyük hogy kutya is ne legyenek? Nekem nem fáj, hogy *Verseghy* számára ültete a maga érdemes társaival; épen úgy kelle; nem tudák hogy magukat piszkolák meg; egyik hasonlóképen érdemes társok pedig, *Bacsányi*, hogy *Faludyjában* ugyan megadám nekem, azzal igen nagy öröömre volt. Lásza a maradék, mik voltak ők. Biographiám novemberi darabjában, a *Bacsányi* neve mellől csak azt törlé ki *Szemere*, hogy én és *Bacsányi* egymást soha se szerettük; s azt én most ismét elfogom mondani, mind *Bacsányiról* mind *Verseghyről*; az utolsótól még irtóztam is. Nem emberem nekem, a kinek minden szent, ha célra visz; s a ki a *Verseghy* moralitását akarja ismerni, s neheztel, hogy én azt tagadom, hallgasson ki, s akkor szóljon. Elhirdetni mely rossz, mely alacsony ember volt az, ok nélkül nem fogom soha; az hozzám nem illik: de a ki vádol engem ő miatta, kívánhatom, hogy hallgasson ki s akkor szóljon. —

Nem lelem *Sonettet*et. Kérlek küld meg.

Képed nincs lithographolva, de lesz. Most *Th.* csak rajzoltat, az enyém kész, de irtóztató. El kelle vetni; egyet sem creszt ki *Theurewk* belőle s újra metszeti. Az ő távollétében gazul dolgozának a németek. — Megküldé-e neked *Szeder* az én profilemet *Richtertől*? Az nem szép dolgozás, de igen jó. — Kérlek, édes barátom, pakold igen sok papírosba olajban festett képedet, s küld le nekem, de csak igen bizonyos alkalommal, s bízd a hozóra, hogy deszkáját meg ne pattantsa. Ha sok papírost teszcsz rá, nem dörgölődhetik le róla a festés.

Élj szerencsésen.

Szemerének fölolvásám levelemet és a tiédet. Köszöni; ír mihelyest jól lesz. Könyvét vége felé nyomtatják.

Pest, január. 23-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Képedet, kedves barátom, a maga épségében revém tőled. Ne

tarts attól, hogy vissza ne menjen. Kevélykedem én azzal, hogy az nálad függ.

Toldi terjeszté el köztünk a hirt, hogy a választás nálatok véghez méne. Nem a szerint üte ki a dolog, a mint én, és mi mindnyáján itt ohajtottuk. Ha nem képzelhetem is, hogy társaid rosszul választottak, nem esuda, ha annak óhajtám, quae homines prima putant, a kit a három közül magát ismerem és annyira szeretek.

Január 21-én felvevé peremet a *Septemvirátus*, s győztem itt is. Feleségem megnyerte a magiét, azaz osztály részét, és a jövedelmeket 1817-olta. De mi a jövedelmet 1810 oltá keresénk, s teljes jussal az *Isten tribunálja* előtt. A bírák, kik tribunáljok felsősége szerint csak *Istemek* és lelkiismeretnek tartoznak felelni, arra is néztek, hogy ez a gonosz testvér egészen el ne romoljon, bár azt érdemli. Meglásd, még most sem tér magához, még most sem hagyja abba fortélyait. Én gondolatlanul, pompásan soha nem éltem, s még akkor sem élnek, ha a *Szita* úr loteriáját nyertem volna meg, mert minék a pompa? de a sógorom gazsága és ez a per elrontott. Soha sem buvok ki bajomból, s gyermekeim is érzeni fogják a sulyt, mely engem összzetipora! —

Oly gyönyörrel olvasod-e te is életemet a *Tudom. Gyűjtem.* XI. XII. kötetében mint mások? — Látván a közóhajtást, folytatom azt, nem enlítve a 2387 napi bajt, igen, holui szép scénáit még ezen epochának is. Egész mostanig viszem a munkát, mely két kötetben 1829. megjelen. Sok jó magvát hintém el a jónak, s religiosus érzésimnek benne. Nem térek vissza feleségemhez, gyermekeimhez, míg a munkát be nem végzem; mert *Szemere* szenci előtt kell dolgoznom. Ő az én legbiztosabb tanácslóm.

Szemere az ünnepek előtt kiment vala *Péczelre*, s halálosan megbetegedett. Most itt van, s gyógyúl. Ki is jár, ha szép napot hoz fel az *Isten*; de nagyon gyenge. Olvastuk s együtt olvastuk leveledet, *Sonnettedet*, s esudáltuk lelked esudálást érdemlő crejét. Az én fülemet két szó csapá meg benne, me nünk és ébrednek fel. A kettőt két sorban adni nem szabad. Elhagynám a postpositiót. Szelid és nemcsérzésü dal.

A sok *nk*, 8 *k* betü a 8 első rímekben — azt nem szereti a *Sonett*, mert igen vadhang, s jól esett, hogy a görög a rosznak ebből szöött nevet *zaxos*.

Meglátlak, s *Szemerével*. Mikor nem tudom. — *Thevrouk* még ki nem metszeté képedet. E napokban indul *Bécsbe*, dolgoztatni a rajzolatban kész darabokat. A tiéd mikor lesz kész, nem tudhatja maga is. — Élj szerencsésen.

Szemere tisztel.

Virág Benedek oly rosszul vala e hetekben, hogy bizonyosnak látánk halálát. Még fekszik.

A *Karlsbadi* ferdőben találtatott egy kö, melyre e sorok voltak felirva:

In Aquas Carolinas. Cecinit *Baro Bohuslaus Lobkowitz* Sacculo XV.

Fons Heliconiadum merito celebranda cohorti,
Unde tibi laticet calidi, venaeve meantis
Sulphuris, aut vivae, dictu mirabile calcis.
Per terras Siculumne ignis, qui provocat Aetnam,
Id facit an Stygii forsán vicinia Ditis.
Has tepecicit aquas? Bajarum littora cedant,
Atque Antenoreum prospectans, unda Timavum,
Et quae coeruleo consurgit proxima Rhento
Nobilitata tuo, sanctissime Carole regum
Interitu. Spua, (Achen mellett) quantas emittit in aëra bullas!
Adspice, quam varie lapides et marmora pingit
Per quaecunque fluit. Vix ipsa coloribus Iris
Collucet totidem. Felix per saecula mana
Fons sacer, humano generique salutifer esto.
Redde seni validas vires, pavidaeve puellae
Formosam confer faciem, morbisque medere
Omnibus, ut patrias accedat lactior oras
Quisquis in hac lymphae fragiles immerserit artus.

Medic. Doctor *De-Carro* már 28 nyelvre fordítatá le, s kérte *Vörösmartyt*, hogy küldje meg neki magyar forlítását is, mert úgy fogják az orginálit kiadni minden nyelvre fordított másaival, a hogy valamely Philologusok a *pater nostert*. Vedd im a magyar fordítást:

Forrás, melynek ezer lant zengi dicséretit, honnan
Jönek hő vizeid, s a mész és kén ere benned?
A te tüzed, s mely a Sicilia tércin Aetnát
Lángoltatja, rokon, vagy hevítnek Avernusi szikrák?
Bájának hátrálj orvos vize, s te ki Timávnsz
Szomszédjában credsz, és te ki dicsőited a helyt
Hol Károly lakozott s elholt, Germania fénye.
Oh mint lökdösi fel buborékait. Oh mi színekkel
Festi be mentében a márványt, és valamit lél!
A menny boltozatán elevenb színekkel az Irisz

Ive nem ég inkább. Folj boldog századokon túl.
Adj az öregnek erőt ismét, add vissza pirossát
Hervadozó lányoknak orezáinak, üzd el az élet
Kíniait, hogy minden ki vizedben megfered innét
Épen térjen el, és vígan láthassa hazáját.

Pannonhalmán, jan. 26-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Vetted, nem kétlem, képedet; vettétek *Sonettetemet*. Az első reméltem épen jutott kezédhez, s reméltem épen fog visszatérni hozzám. *Sonnettem* itt nagy kedvezéssel fogadtatott, magasztaltatott; azt hiszem, hogy a benyomást az elénklés és egyéb helybeli környülmények segíték. De engem csak kettőtök ítéléte nyugtathat meg. És ti hallgatók! Ki barátim az ítéléttel, ha kemény lesz is az.

Nálunk e hó 15d. esett meg a *főre* parancsolt voksolás. Az első helyre (igy kívánta ezt a többség) 73 voks, egygyel több, mint a voksolók számának fele, kívántatott. Az első voksolással ezt a számot egy sem nyerte meg; 71 volt a legtöbb. De már a második voksolással 89-et kapott az előbbi 71 gyes, és ez *Rimely Mihály*, 35 esztendő fiatal ember, s 7 esztendő theol. prof. különben szembetünöleg nyájas, s az ifjuságnak szerfeletti barátja. — A második helyre már nem kívántatott a többség által az az egygyel több voks; s azért ezt egyszeri voksolással *Korcás Tamás* a szerzet mostani *Priorja*, 46 évü, és 13 eszt. theol. prof. 56 vokssal nyerte el. — Gondold el csak mi történt ezzel, mindjárt másod vagy harmad napra a candidaeszio után! A *Gyűjteményt* olvasni, s ennek utolsó kötetében a te pályád emléket olvasni, melynek mindjárt elején úgy megháborodott lelke, hogy két lapot, a 75 és 77-diket megszagatná. Így tovább nem adhatá (a példányt az egész convent olvassa) hanem elhozá hozzám, hogy eserélném fel enyémmel; de enyém csak vásár alkalmával jár; ugyan azért nekem kelle a jó *Regens* előtt vétkét meggyónnom, s kérnem, csesztené a magáét folyamathá, s a megszagattat tartanál magánál, míg enyém elérkeznék. Háborodását ne esudáld, és magad ellen még kevésbé magyarázd, a derék férfianak; ő neked régtől forró tisztelőd; hozzám irt leveleidnek tanúja, s nem kevésbé gyönyörködik benne, mint magam. De te ott oly valamit irtál, s oly igazán rólunk, mintha egyedül rólunk irtad volna. A ragyogni vágyás, barátom, szertelen egy

vágyás, kibén az vagyom. Egy cikked az én lelkemet is hevületbe hozá: „A jó nem hiszi sat.“ s egy más: „De legyen szabad sat.“ „Egy semmi sat.“ — De folytatom, vagy inkább rekesztem a candidaeszio történetét. Hármát kíván a *Felség* maga elébe terjesztetni; mondhatom és kevélykedve mondom, szerzetemnek 10—15 ily férfai vagynak; s most a harmadik voksolással a te *Izidórod* jött tapétre 42. vokssal.

Én édes barátom atya nem vagyok, de érzékeny tudok lenni, és igen érzékeny idegen szenvedésre; és soha tehetős sorsot, mint a milyen nekem jutott, óhajtni nem tudok, egyéb, mikor a szenvedőn segítni kellene. Én nem hiszem, hogy ha ott állanék a hol te állasz, a sors keménységét úgy tudnám-e eltűrni, mint te tőröd azt, vagy mint azt tőrni látszol. Megboesátod azért nekem a *Stoai* vigasztalást, bátor ezt én nem *Stoából* meritém.

Mit tegyünk egyebet? Dúsak birják a földet, de birják-e a mennyet is? Jó, hogy a szenvedő meghalhat; még jobb, hogy a nyomorgatónak is meg kell halnia. Pénzen még a szentséget is meglehet vásárolni! — mondá e napokban — egy alacsony gondolkozású emberese. Gonosz tanács! gonosz szív! De hagyjuk ezeket. A ki jól kezdte, nem fogja nem jól végezni. — Én téged a tavaszig most már nem várlak; de akkor *Kazinczy*! ha akkor sem jövendsz! — Leveleidet azonban égve várom.

Épen most veszem január 23d. irt leveledet. Örvendek gonosz pöröd végének. Mit a birák végzének, igazolnunk kell, s a te szíved, s a tiedé bizonyosan jobbak, semhogy akárkit semmivé tenni kívánátok. — Mely gyönyörrel olvasom én *Pályád* emléket, a fentekből kivethed. Éggek olvashatni az egészet. Én most szegény *Révay* biographiáján dolgozom esupán *Paintnerhez* irt leveleiből. Ha te tudnál valamivel felőle tudósítani, szeretném. *Horvát István*tól nem nyerhetek levelet. — Köszönöm egyenes ítéletedet, *Sonnettem* eránt. A *felben*, és a sok *lban* egyezem veled; de a *menünk* nekem inkább tetszik, mint a *megyünk*. Nevettem *zuzos-odat*, s tüstént a *zuzó* jutá eszembe. Élő barátom, s gyógyuljon melletted *Szemere*. Szeretném, ha e levelemet *Sz.* kívül mással nem közlenéd.

Pest, febr. 8-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Deczember 18-án irt leveledet februariusban vevém. Ide hozák a póstáról, holott a póstát gyakran tekintem meg. Mit gondolhatál hallgatásomra? Most láthatod, hogy a vétkes nem én vagyok.

„Két embert úgy festél, mint az emberi nagyság ideálját, s ime jő leveled, s ezek, a most elsőben látott mellett, pygmaeusok!“ — Ki a kettő, nem tudom; talán *Swieten* és *Pászthory*. De akár ki legyen, mind egy. Mérjünk kitkit a maga mértékével, édes barátom, s lássuk, hol áll a maga pályáján. A három mindenike elérhető a főpontot, de nem azon lineában. *Swieten* nem tudott volna oly poétai munkákat írni, mint a harmadik, de a harmadik nem volt volna oly lelkes *Udrari követ* és oly kikialtott *Paedagogarcha*. A Gyöngyökről azt ítélni a lipesei recens. a mit akar; de látni fogod az *Élet és Liter.* IV. kötetében, hogy ő fölkontje a *Mázának*. Hogy ő maga recensálta magát a német, talán *Lipsiai Tudom. Ujságlevélben*, az oly alacsony hazugság, minthogy én magamat a bécsi *Annálisokban*. Ez a gazvád az én *Nagyomnak* fíj: nekem nem fíj, noha meg nem tudnám oly világosan mutatni, mint az *Aszalay János* és *Kossuth* szbiró attestatummával (*Tud. Gyűjtemény deczemb. 1828.*) hogy nem loptam öt forintot.

A két lebergi professor *Martinovics Ignác József* vala, az ex-franciscanus, és *Fessler* az excapucinus. Miben állott az *expediens tanács*, elfelejtettem. A ki hálójába akara keríteni az a nyavalyás *Dominicanus Szathmári* vala, ki tavál holt meg *Pozsonyban*, ott libror. revisor.

Szemere köszönt; fenn jár, de el van tiltva az olvasástól. Most nyomtatják *Muzárona IV.* kötete 7-dik ivét; a III.d. kész. Az *Élet és Liter.* hosszú és így alkalmatlan ezimje itt *Muzáronná* van elváltoztatva. Ebben feleled a hadnagy *Szontagh Gusztáv* értekezésére le van nyomtatva. Azon részére értekezésének, mely a magyar nyelvet és literaturát illeti, én feleltem. *Szemere* egy themát ada fel *elbeszélése* s a themára ezek készitettek darabokat, *Képlaki Vilma*, pór regét. — *Vörösmarty* hexameterekben, *eposzt. Kis Károly* novellát. — *Kisfaludy Károly* ossiáni szellemben comicumot. — Gróf *Mailáth* tündérest.

Virág betegeskedett. Gyógyul. — Az *Academiáról* semmi hír. — *Széchenyi István* e nyáron *Angliába* megyen. *Szemere* kér, hogy *József* napkor vitesd el tőle a *Muzáron* III. és IV. kötetét. Intézd úgy a dolgot, hogy mind a két új kötetet villessék. — Él szerencsésen édes barátom.

Pannonhalmán, febr. 16-án 1829.

Kazinczyak Guzmics
tisztelétét.

A pygmaeusokká lett nagyok, nem *Swieten*, nem *Pászthory*; hanem *Eszterházy Kár.* és *Széchenyi Fer.* s kivált az első, s e mostani colosszod lineában is megegyeznek. De értelek barátom, kitkit saját mértékével kell mérnünk: s ha *E.* nagy *Pap* s nagy *Mánás* volt, *P.* nagyobb ember, s a szépet inkább tudja érzni, becsülni, mint amaz; s tapasztalási a világon nagyobbak, s műveltetése fentebb; s engednünk kell valamit a kornak is, nemde? — Valóban, barátom, magam is boszorkodtam a lipesei rec. alacsonyító hazugságán, s ne hidd, hogy én bittem, mit az ott mond. Vajmi vakmerők az oda dolgozni szokott németek! be könnyen áll náluk a megpiszkolás, lealjasítás! De hiszen ők a tudományos világnak, *azos sga Aristarkhjai*, és sokan imádják ítéleteket. Csak a mostan előttem álló füzetben is miket kell olvasnom! a többi között, hogy a reformatio oltá az egész *Európában* a catholicusok a tudományokban, szép mesterségekben sat, semmit sem tudnak mutatni. Ezt írja egy könyvszerző; recensense ugyan a szép művekre nézve a dolgot *bedenklichnek* mondja, de már ez előtt nyilván kimondta, hogy a szerzővel teljesen egy értelemben vagyon; azért nem is recensálja a könyvet, hanem inkább annak ajánlatára kivonást tészzen belőle. S gondold, ily gonosz portékával két kötet van tömve. A *Sz.* épen semmit sem tartózkodik kimondani, hogy *Anglia* az irlandi catholicusokat igazságosan tartja szolgaságban; s ezt a rec. dicsérve hagyja helyben. De hagyjuk ezeket.

Az a *Dominicanus* libror. revisor! hallám felőle, hogy alatta kevés könyv boldogult, mert a *Mathesisben* is eretnokséget látott!

Hiszed, kitalálom, miért kívántad tőlem képedet? Biographiádat te két kötetben adod, az első a fiatal, a másodikat az öreg *Kazinczy* fogja ékesíteni. Találám? Tedd, édes barátom, hogy találham. Én metzésre magam ajánlok 30 bankó forintot, többet ajánlanék, ha kerülne; de több jó és több tebetűsb ember vagyon hazánkban. Ne neheztelj kérlek egyenes jó szívemre; a gondolat igen igen kedves, s szeretném realizálva látni. Öregséged mássa már kezennél vagyon; találva vagy, s igen jól vagy találva.

Nekem az *Élet és Literatúra* cím tetszett, azért mert a könyv ezéjének megfelelt. A *Muzáron* jó, de soknak nem fog tetszeni, mert nem értik. *Szemere* hozzám is bocsátott jelentésében csak egy kötet-

ről szól. Kérlek adjatok tüstént tudtomra a kettőnek árát, hogy elegendő pénzt küldhessek. Folyó írásaink között ez a legjobb. — Ha *Széchenyiünk Angkóba* készül, tudnia kell, hogy *Academiánk*ból legálább most még, semmi sem lesz. Kár! —

Theurewköt a fiatal theoreticus megvagdalta. Mint veszi ezt *Theurewköt*? Fiatalaink korán criticálnak; s ezt az újat sajnálom.

A mi dolgunk úgy hallom jobban áll, mint sem gondolám; de úgy soha sem fog, a mint állhatott, s állania kellett volna. —

Te mint állasz! Haza mi örömdetést írhatál? Mint könnyített rajtad a pör végzete? —

Szemere mint áll egészségével? Házasodjék, de ne hirtelenkedve! Deczember 18d. levelémnek oly késő érkezése nekem valóban bedenklich. Nem akarom, hogy levelémnek pontjaira egyenként felelj. Te írj, a mit imi szeretsz; ez nekem nagyobb nyereség, de említést minden levelemről tégy, mert unsre Lage ist walrhafsig bedenklich. Ha én vettem leveleidről nem emlékezném, tégy figyelmetessé. Jele legyen, hogy nem vettem. A te barátságod, s a tiédhez hasonló, nekem egy s csak egy örömem, kienesem.

Mint vagynak a teid *Széphalmon*? Mint van *Izidorám*? Az a halás, nekem jót teszen, ha hazug is; de ha hazugnak lenni értem, nem tudom mit, s miként. A méltatlanság szörnyü, szörnyebb lehet gyümölcse.

Az a te *Nagyoc*, kit te annyira tisztelsz, lehetetlen, hogy téged ne szeressen, ne becsüljön. Javasold neki, kérd őt, tegye azt az érdemes *Kortics Máttyást*, megvéje papját, most *Pesten Dogmaticae* professort, kanonokká; kérd tegye. Te nekem ezzel igen kedves dolgot fognál eszelekedni. Levelezésed most nekem mindenem.

A candidacziót jelentő levelémre még nem feleltél! Vetted-e?

Pest, febr. 21-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Lelkünknek megmagyaríthatatlan különösségei közé tartozik az is, hogy nem azt esináljuk a mit szeretnénk és akarnánk és jónak látunk, hanem a hova bennünket egy ellentállhatatlan hatalom von vagy től. Ez történt velem is édes barátom, utolsó leveled vétele óta. Minden reggel oly szándékkal ugrám ki ágyamból, hogy neked fogok felelni; de egyéb gondolat — és kit kísére több mint engem? — mindég egyebet tevé előmbé, — íme leveledre csak most felelhetek.

Mi indíthatá társadat arra, hogy a *Tulom. Gyűjtem.* említett leveleit kitépje, nem tudom képzelni, igen azt, hogy vagy rajta történt valami olyan, vagy vele. Kedvetlen bántattatni, de bántani becsületes embernek még keservesebb. A bántattatásnak becsületes ember még örül; kedves azt látunk, hogy ellenségünk gyalázatosnak bizonyítja magát: de hol talál nyugalmat az a szerencsétlen, a ki oda ragadtatá magát indulatai által, hogy mást bántson? Haki ezt elgondolja, gazságra soha sem fog vetemedni. Nekem *Isten* oly tüzes gyermekeket adott mint magam vagyok; nem erőtetek semmit, tudván az erőtetésnek mi haszna vagyon; de örömet beszélem el nekik életnek némely séméit azért, hogy a boszú marhai örömeinek utálatosságát velek éreztessék. Az úgy elhintett mag aratást ígér. Bizzunk *Istenben*; ők is jók lesznek mint én az vagyok, s mint az anyjok az; s mint *Török Lajos* az volt. De édes barátom, ne higj, ne higj szavainnak; átkozott hypocrita vagyok; rényt prédikálok s látni fogod a *Muzáron* IV. kötetében, melynek 8 dik ivét pro correctura ma kapjuk *Traktuértől*, mint kefélem meg egy emberünket, a ki szörnyü embernek képzele s képzelte magát köztünk. Midőn elnézem dühömet, az anyámnak egy *Insurgense* jut eszembe, ki közel nyolczvan esztendő korában nálunk lakott kegyelemből; ő alig tud a lábán állani öregség gyengesége miatt, s néha jött: „Asszonyom jobban vagyok, mert belekaptam egy oroszba, jól megtépásztam.“ Így vagyok én is, minekutána *Szoutaghnak* „nyelvbéli *Értekezésére*“ felelhettem, és egy más cikkelyben egy más valakinek *anticypai tobákt* tartottam orra alá, hogy tüszkölje ki pósfetegét. Az én felekezetem egy zsoltárt e szökon kezd: „*Örökülbe, Uram, poányok jöttek*“. Azt mondhatom én is, látván, mit kezd némely ember, hogy magát valaminek tekintesse. Nem tudunk, mert nem tanultunk, s tanítani akarunk. Az *Istenben* boldogult *Pater Szíjcz Leo Maria Egerlen* azt mondá nekem, és ha jól emlékezem, nyout. *Munkója* olvasóinak is, hogy ő nem oly kutya, a ki ne ugasson. Kutyaéhoz magamat nem örömet hasonlítom; de annyit tudok, hogy mikor hamis próféták hallatják a magok *Bálami* tanításait, nem rosz dolog olvasóinkat kérni, hogy nézzék füloket és farkokat. — Te ha majd veszed a könyvet, lásd, és neved, mely istentelenül tudok én szelid is lenni; minthogy az *Epigrammáért* és *Recenzióért* haragszunk.

Midőn a *Palatinus Bécsbe* fehéne, *Gr. Széchenyi* és *Andrássy* elmenének bozzá, s kérték, hogy sürgetné az *Academia* ügyét. Megígérte. Már itthon van, de nem tudom, mi hirt hozott. Értetni fogod, ha meghallom.

Hogy Pápátok meghala, nem lesz többé ujság. Tegnap a *Cardin.* egy czédulát járata körül a *Septemvirituson*, melyben megköveti vasárnapra hívott vendégeit, ob funestum exitum suae Sanctitatis. — Szerette a tudom. és mesterségeket, nyájas volt a nála összegyült társaságokban s élte unalmait azzal üzte el magától, hogy ablakaiból és folyosóiról puskázta a verebeket és galaubokat. Ennyit hallottam felőle. Választástok nekem mint tetszhetik, tudod, ha nem szólok is. Bár a sz. Péter thronusán láthatnálak még! Úgy csak azért is megjelenék ott, hogy láthassam, a mit egész életemben óhajtottam látni — a *Roma santat.* —

Élj szerencsésen édes kedves barátom és szeress.

Estve *Vesselényi* megjőve *Bécsből* s azon hirt hozá, hogy ő Fels. megerősíté a magyar tudós *Társaságot.* —

Febr. 26. — Tíz nappal ezelőtt irt leveledet e pillanatban veszem. Megbecsülhetetlen jóságod engemet könnyekre fakasztja. Mely öröm ily lelkeket látni mint te vagy, édes barátom! *Szemeréhez* szaladtam be, midőn leveled érkezik. Ott bontottam fel; s azonnal olvastam fenn szóval, mert ő nem szeret téged kevésbé mint én, s nincs ember, a kit inkább szeressek mint őtet.

P . . . eránt csaknem megzavar az a sok egymással ellenkező ítélet, melyet felőle mindég hallok. Nem akarok bíró lenni ezen ellenkező ítéletekben; annyit azonban látok, hogy némely dolgok nem jól esnek. Ilyen az, hogy *Titel* fekete övet hord még ma is, ő ki disze a nemzetnek, s igen neuves lelkű ember, míg mások minden érdem nélkül kapják el a verest és a keresztet azonfelül. Ennek P . . . e az oka nem tudom; de nem hihetem. Ámbár vakmerőség magamat oly dologba avatnom, a mi rám épen nem tartozik; higj nekem édes barátom, hogy óhajtasodról, mely nekem parancs, még pedig *kedves* parancs nem fogok elfeledkezni, nihielyt vele leszek; sőt ha válasza, melyet tőle most várok (*Gyönygeiről* lesz a szó) nekem kedvező talál lenni, addig is teljesítem azt, mielőtt vele leszek. Ha jó geniusom el nem hágy, merhetem a veszedelmes lépést; nem kevés izben mertem olyat, s nem szerencsétlenül. Az én *Nagyom* engem meg fog érteni s becsülmi fogja bennem melegséget. Tegnap *Horváth* püspöknél valék estve, *Vitkovics*sal és *Fáy*val s egy pap jöve oda, az talán a te barátod. Sem maga sem a püspök meg nem nevezte, de gondolom ő volt. Ha ismét meglátom, szólni fogok vele s mint azzal, a ki általad nekem is barátom. Adná az Isten, hogy neki szolgálhassak, de úgy tetszik, hogy az érdem a ti rendetekben is csak úgy kap jutalmat, mint a világiaknál.

Képeimet tőled nem az a szándék hozatá el, melyet gyanítasz, de óhajtom, hogy gyanításod teljesebbé érhesse. Légy gondok nélkül; ez visszamegyen hozzád.

Muzárium — III. Köt. *Élet és Literat.* Rész XI—XIX. — IV. köt. Rész XX—XXVII. Ez a két köt. czímje; s mindenik kötet ára három forint. Az *Élet és Literat.* czím, mind a czímlapon, mind a könyv mindenik lapján, megmarad. A *Muzárium* csak azért jö előbe, mert a felidézés könnyebb az egy névre, mint a háromra. Kivált a negyedik kötet igen jó lesz. Ennek most szedik már 10-ik ívét.

Szemeré fenn jár; sokszor semmi baja. De még gyengélkedik. A tavasz visszaadja erejét. Én is arra kérem mindég, a mit te tanácsasz. — Köszönöm, s forró köszönettel, hogy feleségemről, gyermekeimről emlékezel. Egészségesek, és *Emil* és *Lajos* fiaimról kedves híreket veszek. Mi lehetett volna belőlök, ha az a gyilkos meg nem ölte volna reményimet. Még most nem tudom, van-e és marad-e valamim, mert zavarba hozott. De én is azt mondom, a mit te: Deus providebit.

Pest, marc. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

Muzárium szombaton csakugyan elkészült, s a kötő egész éjjel nem alvék, hogy *Szemeré* küldözhesse szerte az országban, tegnap és ma. Mi sokat kiáltozánk, bár csak *Guzmicsnál* leheténk vala, mikor a könyv kezéhez ér, és azt olvasni fogja, s a *fesz* és *pöff*, a *ballagdogál* és *keleget* kaczagásra fakasztgatja. Képzeljük azt, és együtt nevetünk veled, de várjuk is a hirt, ha neveltél-e. Barátom, boszút becsületes ember nem enged magának soha! de a pöffeteget esiklandás által fakasztani meg, keresztényi rény. Maga az újra dolgozott előbeszéd is gonoszság, és aligha a mi emberünk az által nem kapja a legkeserűbb pilulát, hogy előbeszédének egy részét újra dolgozni nem lehet. Mikor az ember vagy nem ismeri magát, vagy ismeri, de mint egy második *Catilina* dönt, tapos mást, hogy maga toto vertice supra lehesen: akkor valóban szükség volt megkinálni egy szippantás *zászpácskával*.

Míg nem tudod, miket üz a maga mesterségeivel az a *derék ember*, talán nem fogod érteni, hogy mind ezeket szükség vala tenni, nem magunkért — mi oly kevélyek vagyunk, hogy nem féltjük magunkat — hanem az ügyért. Nyugtalanul várjuk, hogy üsse ki magát a dolog, s lássuk, mint hozá dühös haragba (mert ezt szokta tenni) pajkoskodásunk.

Mióta Pesten vagyok, Szallusztot ismét újra leírtam, s most másodszor írom itt. Épen ma végzém be *Catilínát*.

Most az én *Patriarchám Mózesét* tisztázom. A *szent Hajdan Gyöngyének* készen kell lenniük aprilisban, s májusban nyomtattatom.

Szemerénk jobban van. Követni fogja tanácsodat.

Nekem néhány napomat boldog napokká tevő a párizsi táncz hire. Olvasd a *Tudom. Gyűjtem.* februáriusi kötetében. Valahol nemzetem ragyog, az engem kikap magamból, bár táncz által.

En a *Helytartó* tanács véleményén is szeretnék változtatni. Rendesen mennék a dolgok még a papságnál is, s nagyon óhajtom, hogy az én emberemmel lehessenek. De azért *Titel* dereka gyász színt visel! Illik-e ez, holott *Titel* a magyar névre fényt vona még külföldön is.

Canning tiszteletére a francziák emlék pénzt verettek, mint *Döbrenteynek Cserey Farkas*, de a melyet ez régen megbánt. — Egy exemplar *Pestre* is jött. Éjszaki *Americában* tizezer praenumerans találta a *Döbrentey* — akarám mondani a *Canning* emlékpénzére. Egyik oldalán feje mellig ruha nélkül, s ez írás GEORGE, más oldalról CANNING. A tulsó lapon: *Liberté, Civile et Religieuse dans l'univers.* 1827. és ez a perigraphon: A LA CONCORDE DES PEUPLES.

A *medaille* tokoeskában küldetett szét, mint a milyenben asszonyaink gyémántjainkat hordják. Élj szerencsésen, édes barátom, és ne feledd, hogy nekem töled venni levelet mindég nagy öröm.

A *Primás* novo exemplo az oltárnál márcz. 9-én nem Im Namen sat., hanem *Atyának, Fiának* sat. imádkozott. Ezt bizonyosan meghallgatta az Isten.

Péczel, april. 2-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti tiszteletét.

Itt vagyok szombat olta, édes barátom, s Péczel, a *Rádayak* és a mi *Szemerénk* lakja, nekem egy új történetnél fogva leve ismét nevezetessé: — az, a kít én minden más barátim felett szeretek, vasárnap reggeli templom előtt márcz. 29d. váltá jegyet özvegy *Ráy Józsefné*, született *Csoma Borbála* asszonysággal, s egy órával azután ki is hirdettetett. A mi barátunk eszesebben nem házassodhaték; együtt leli ifju, kedves külsejü, kedves módú, tiszteletes jegyesében, valamit eszes és jó ember óhajthat. A gondviselés nem szokott a gyarló halandóról megteledkezni, s mindnyájunkra küld bajt, hogy magunkat öröminken

el ne higgyük. Mit küldhetne e kettőre, nem értem, hanemha egyikét a másikatól idő előtt kapná el. A lépést velük kölesönös hajlandóság és becsülés téteté s annak megnyugtató érzése, hogy minden tekintetben egymáshoz illenek. Virágvasárnapján fognak összeeskettetni. Nekem nagy öröömre van látni, hogy mind itt minden, a ki a történetet látja, mind *Pesten* még minden, a ki tudta, hogy ez készül, szívesen örvendenek s egy szájjal lélekkel azt kiáltják, hogy a legjobb ember a legjobb aszszonyt veszi. — Engem, ki ötödik hónapja hogy távol vagyok hazamtól, nyugtalan vár feleségem s a sok gyermek, és még több baj; de itt maradok, hogy tanuja lehessenek összkelésöknek is. Ily seánakat csak egyszer látunk az életben, s örömeim poharát utolsó esepig szeretem szörpölgetni. Elunván magamat a két szerelmes közt, az irigység miatt a mint híheted, szobámba vonulék vissza, s annak ablakából lévén legkedvezőbb kilátás a *Ráday* ház kastélya felé, lerajzolám azt, s oly szerencsésen, hogy *Pályám* egyik lapjára vignetként fogom nyomtathatni. Megérdemlé az a ház, melynek szobáiban literaturánk első gyümölcsei s már 1741b. termettek, hogy a később maradék által is ismeretessék.

A szomszédban, *Maglódon*, van egy *Szenvey József* nevü nem öreg ember; 1799b. született. Olvastam munkáit a két *Zsebkönyvben*, *Minervában*, s hallám, hogy *Schillernek* néhány theatrumi darabjait jambusokban, s két kötet lyricus költeményeit lefordította, s vágytam látni. Márczius utolsó és april első napjaiban át jöve hozzánk, s felolvasá egy részét, *Don Carlosnak*, *Maria Stuartnak* sat. s ha csak az öröm, hogy ilyet látok, meg nem esalt, ez a derék fiatal ember epochát fog csinálni literaturánkban az *izlésre nézve*. Szeretném hallani, *Döbrentey* kiáltozza-e még a maga *MERNI KELL-jét*, s ezer meg ezer originalis firka felér-e egy oly darabbal, mint *Don Carlos* vagy *Maria Stuart*, ha tudni illik jól lesz adva. Superint. *Kis*, kinek ma revém levelét — (e levelemet Péczelen kezdém, s itt irtam *Pesten* april. 3d.) — s ez velem egy értelenben van.

Halljad itéletét *Muzáron* felül is. — „*Szemere Muzárona* ez előtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet s nagy hálát érdemel kiadója mind böles plánjáért, mind a felvett munkáikért. Így szerkesztetve, lehetetlen még az oly vélekedéseket is örömet nem olvasni, melyek a mienkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásodat futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel arra, a mit a IV. kötetben lap. 152—163 irsz. Arról az oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet — s kimerítőbben velősebbet s meg-

gyözöbbit még tudtommal senki sem mondott. De elragadó örömmel forgatám keresztül némely fiatalabbaknak értekezéseit is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szívemet, mikor olyakat látok literatúránk gyarapítására új erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentum s tudomány egyesülve van, s kiktől ugyan azért tovább haladó műveltetésük után sok szépet és jelest lehet reményleni. Én azt az irigységet, melyről minden literatúrákban, s legközelebb *Muzárium* IV. köt. lap. 10—84. van panasz, nemcsak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szívemből ohajtom ismerni, s szeretet és tisztelet csókjával illetni mind azokat, kiknek valamely jó munkájukat olvasom, s még jelesebbeket ígérő tehetségeket látom. — Eddig *Átis*, s kiki tudja, hogy mind az nekem is elejétől fogva megbizonyított érzésem. Így repültem a te üléledre; így olvastam *Zirczet* elragadtatással; így kértem a pesti öt barátot, hogy ámbár fiaim lehetnének, szólítsanak a barátság te titulusával; s ezt akkor, midőn egy valaki ezeket nem leereszkedésből, hanem göggel, mint a hajdani durva Prókátor patvaristáit, *öcsém uramnak* titulálgatás érezteté, hogy ő érdemben is több mint ezek, mint esztendőekben s lopott tekintetekben. Csudálkozva s boszankodva kérdezgeté, hogy miként eshetik, hogy én az *Auróra* s *Hébe* recensiójában csak a fiatalokat magasztalám; nem hiheté, hogy miért nem ötet is; s egyik levelében szánra vona, hogy a velom közlött ossziáni költeményét válaszában hogy hagyhatám szó nélkül. Megolvastván a *Muzárium* IV. kötetét, meg fogja érteni. — Rá ijeszték, mint a rossz puskás a nyulra. — Még többet fog suttogni, titkon, azt mondod. Azt úgy is tette volna; s most még többitől rejtve, s nem mer. Ha mer, szolgálatjára leszek. Él szerencsésen édes barátom.

A leghitelesebb hírek után irhatom, hogy a *Pelsőg* a magyar *Academii*t még meg nem erősítette.

Pannonhalmán, april. 12-én 1829.

*Kazinczy*nak *Guzmics*

szíves tiszteletét.

Ugy olvasám a *Muzárium*ot édes barátom, hogy most örömtől, majd boszúságtól ragadtatva tenném egymás után le. Megvallom, az elsőben (III.) igen kevés van, mi kielégített, mi ne boszontott volna. Az *Anthologiák* jó gondolat; s *Vilmán*ak mese meséit, csak az elhunyt kedvéért nem utálom; de *Muzárium*ban nem jól állanak. A sok szavú *Ugod*, a sötét, nincs művészi becs nélkül. *Huba* megérdemlé *Rostáját*, annál in-

kább, hogy a betű és szellem rút kontrasztban állanak egymással. A *Síró Hegynek*, *Adolf*nak és *Gr. Mailáth* tündércinnek, nem kétkem lesznek olvasói, csak éppen azok között lehetnek kevesen, kiknek a *Muzárium* van szánva. S mit akartok az Istenért azzal az éktelen *Példával*? Nem vala-e azt elég nyolezszor könnyen adni magyarul, mit a német gög négyszer adott? Ki lehet ennek az éktelen munkának kovácsa? Én két lapot nem tudnék vagy csak leírni is józan észszel. — A mennyit vesztett előttem a *Muzárium* III. kötete, éppen annyit, sőt jóval többet nyere a IV. Itt mindent a maga helyén, a maga alakjában találtam. Én *Szontagh* kéziratát csak futólag nézhetém által csoportos foglalatosságaim miatt; csak azokra ügyeltem, miket a H. R. Sz. eránt irt elég fennen, s göggel; ezekből is csak azokat szemeltem ki, miket Cs. ellen mondot. Most figyelmetesebben olvasám a többit is. Elirtóztam hallatlan, s tudatlan mondásán: másolás, utánozás soha nem teremt nemzeti literatúrát. Ugyan hát mutatna egy, csak egyetlenegy nemzeti, de esinos, művelt literatúrát, mely másolás utánozás nélkül kapott fel tudunkra, a classici tetőre. Itt is nagy vagy te; de én téged *Szallusztól*hoz irt előbeszédben esudállak, s tartlak felérhetetlennek. Itt láttatod te (s hogyan láttatod) az írói character-t, érdemet. Ki azt nem érti s nem érzi, ne fogjon tollhoz, vagy ha fogott, örökre tegye azt le.

Szenvere tehát a fecskékkel párosodik! sőt párosodott már, s talán éppen most, mikor e sorokat írom délutáni 6 órakor. Szívemből ohajtom, s kérem Istenüktől, hogy a boldogságot, melyet te tudva jövedelsz, telljében sokáig hörpölje. Férfiasan állá ki az özvegy évét; megérdemli, hogy *Vilmája* áldást kérjen a párra Istenétől.

{*Szenvey* dolgozásai már régtől felfüggesztve tartják figyelmemet; tiszta ő s lelkes. De hogy ő epochát csináljon s pedig az izlésre nézve, nehéz, vagy szavadra is, hinne. Az izlésben köztünk epochát te csinálál édes barátom; hogy ezt egy új váltsa fel, sem hiszem, sem ohajtom. Lám ezt sem tudják sokan még ma is megemészteni, felvenni, benne és vele élni még kevesebben.

Egy emlékeztetés a te titulus által. Én aggalommal fogadtalak téged, édes barátom, *Pesten*. Nem tudám mint fogadjalak: a levelezés hangjával-e vagy a tiszteletével? Magam sem tudom, hogyan történt, hogy minden visszatetszés nélkül az első mellett maradtam. Én azt szeretném, ha mindnyájan ehhez szoknának magyaraink, annál inkább, hogy ha a sok hideg urazással nem akarunk élni, nyelvünkön ide ilő harmadik személyt nem találunk. *Döbrentey* *kegyedét* nehezen kapjuk fel. S volna-e a te-ben valami tisztelettel meg nem férhető?

Te tehát haza készülsz a nélkül, hogy *Pannonhalmát* meglásd! Meddig csalogatsz még? De ha hazatérted nődre s gyermekeidre nézve kívánatos, mit én régen gondoltam, ez a kötelesség előttem a legszentebbik. Menj azért; vigasztald meg, kiket csak te vigasztalhatsz. De ha még egyszer *Pestre* jövendsz első gondod *Pannonhalmára* legyen. Csokollak téged és *Szemerét*. Tisztelem honosaidat.

Pest, april. 17-én 1829. Nagypénteken.

Tisztelt kedves barátom!

A mi *Szemerénk* mult vasárnap aprilis 12-én az én jelenlétemben esküvék össze szeretetre méltó jegyesével. A mit utolsó levelemben neked azon asszonyság felől irtani, most újra el kellene mondanom, még pedig nagyobbításokkal; soha *Szemeré* jobb lelket, magához illőbet nem választhata. Kimondhatatlanul tetszik az nekem, hogy ők nem nézik mindenben, mit kíván a rend, hanem inkább mit az ész vagy szív. A *Szemeré* házából mentek amár kiüresedett, de egyszerre el is tölt templomba, s a *Szemeré* házában évünk meg az ebédet minden vendég nélkül. Mert ha *Horvát István* és *Vitkovics* kihozattak volna, a péczeli atyafiak és birtokos társak nehezlették volna meg nem hívatásukat; s a mi gondolkozásunk szerint ezt a napot a boldogítottaknak jobb magokban tölteni, mint lárma közt.

Superint. *Kisnek* vettem levelét *Muzáron* cránt. Nagyon meg van elégedve vele; szereti, hogy a két ellenkező tanítás vagy dolgozás egymás mellé állítatik, s egyike a másika mellett inkább kitündöklök, s a mit *Szontágh*nak a nyelvdolgaiban feleltem, szereti, magasztalja, mind annál a mit valaha e tárgyban olvasott, jobbnak állítja, s kiemertőbbnek. Ilyen formát mond *Schéllius* is, hogy szavaival éljek, vaktában ír mindent alá, a mit ezen philologiai értekezésemben és *Szalluszi Programmámban* tanítottam, egyedül ezt az egyet nem szereti: *εποχην τριτων*, mert az *Aesthetica* már ma megmondja, hogy mi a *SZÉP*. — De hát az *Aesthetica* theoreticusai honnan abstrahálják azt? és nem azt kiáltja-e a tapasztalás, hogy az a fő dolog, hogy lelkeinket és szemcinket a *SZÉP* vizsgálása s studiuma által élesítsük? Nem tiltom én, hogy *aesthéticázzunk*, de azt kívánom, hogy a görög exemplárokat csudálgassuk (görög = régi új classikusok munk.) — a görögöt itt egy horáczai emlékezés hozá tollamba.

Szemeré nagyon kér, s én együtt vele, hallasd ismét magadat akár *Szontágh* ellen, akár ellenem; válassz tárgyat a *Muzáron* két kö-

tetéből, magyarázd ki, mit monda jól vagy rosszul. *Dübrentey* nem tudom oly kész lesz-e ezután is tanítani, mint injunk, mint eddig; gondolnám, nem fog úgy taposgatni másokat, mint eddig, s suttogásait ezután csak titkon teszi, bár mérgebben. Az is jó; legalább nyugtom lesz, ha nem tudom.

Ez utolsó levelem hozzád innen. Novemb. 26-ik óta nem láttam azt a szeretett asszonyt, és azt a csoport gyermeket. Bár ez idén meglássalak! Éljen szerencsésen. —

Szontágh ellen szólván megmutattam, hogy tudom tisztelni ellenkezönet, ha azt érdemli. — S mit mondál az előbeszéd újra dolgozására? a kötszerire?

Pest, april 27-én 1829.

*Guzmics*hoz *Kazinczy*ja.

Szemerének menegzője miatt, mely ötödik april 12-én a szeretetre legméltóbb asszonyi lélekkel egyesítette, több napokat töltvén *Péczelen*, leveledet, édes barátom, csak tegnapi beérkezésünkkel vehetünk. Én együtt vevém *Kisét* és *Szent-Miklósyt* is, és még hármat azonfelül, három tudós férfitől, kiknek tisztelem tudományait, de a kiknek izlésektől az én izlésem igen is nagyon különbözik. Ezen leveleknek mindenike *Muzáron* felől hallatja ítéletét: te javalva, úgy a mi *Szent-Miklósynk*; *Kis* szinte magasztalásokkal; azok pedig, kiknek neveiket becsület és barátság titkolnom parancsolják, csak nem mindent gáncsolva, feddve s leginkább azt, a mit *Muzáron* tölem veve föl.

A mi barátunknak nyereség hallani a mások ítéletét *Muzárona* felől, akár javalás legyen az, akár feddés, vagy épen vád; s ő azt minden változtatás nélkül viszi be literaturánknak e kisdél archívumába, hogy a később kor, sőt már ez a mostani is, lássa, mint küzdének az egyesek a maszszával, s ez a derengés mint hozá fel végre a szép napot, melyet még mindég hajnalgani, s csak hajnalgani, látunk. Neki ezéjaira és plánjába tartozván, hogy maga ne szóljon, reám bizá, hogy a mit említett levelekben közlésre, vagy ezáfolásra méltónak tekintek, a következő kötetre dolgoznom fel; ő azt veled és némely másokkal fogja ismét közleni, hogy itt viszont az én állításomat vegyétek vizsgálat alá, s a *Muzáron* olvasói így tárgyainkat minél több oldalairól nézhessék. Halljad legelőbb *Kist*: — „*Muzáron* ezelőtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet és hálát érdemel annak kiadója mind bölcs plánjáért mind a felvett dol-

gozásokért. Így szerkesztve lehetetlen még oly vélekedéseket is örömet nem olvasni, melyek a mieinkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásaidon futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel azon, a mit IV. köt. 152—163. lap. irsz. Azon oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet, s kimerítőbben vélelősebbet, s meggyőzőbbet tudtommal még senki nem mondott. — De elragadó örömmel forgatám keresztül némely fiatalabbak értekezéseiket is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szívemet, mikor olyakat látok literaturánk gyarapítására új erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentom és tudomány egyesülve vannak, és a kiktől ugyan ezért tovább haladó műveltetésük után, sok szépet és helyest lehet reménylenem. Én azt az irigységet, melyről minden literaturákban, legközelebb IV. k. 10—84. l. körül is van panasz, nem csak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szívemből ohajtom ismerni, s szeretés és tisztelés esókjaival illetni mind azokat, kiknek jó dolgozásaikat olvasom, és még jelesebbeket ígérő tehetségeiket látom. — Így *Kis* a hon lelkes ifjairól, kik bennünket öregeket és náluknál öregebbeket megpiríthatnának, ha az ügy híve pirulhatna a hol örvendnie kell; — úgy az a tiszteletet és örök hálát érdemlő társunk, ki kevés híján fél század oltá, szemeinek és egészségének örök gyengélkedéseik mellett is, oly hiven szolgálá ügyünket, a hogyan literaturánk egész körében nem még inkább senki — haladva mindég a pályán, készen mindég tanulni másoktól, de mindég elég erővel bírva, barátitól sem venni által, a mi saját keble érzéseivel ellenkezik; s oly nemü dolgozásokra is terjesztvén ki gondjait, melyek neki pályájára nem tartoztak, s így fényét nem nevelhették, de a melyeknek megjelenését a nemzet java kívánta. És még *Kis* így, nézd körül magadat íróink számában és lásd figurántjainkat, kik leglelkesebb ifjainkhoz kevély kegyelemben ereszkednek alá s nekik lezékéket tartanak, kétségen kívül abban levén elsőségüket, hogy ők ezeknél korábban születtek. Mert miben másban?

Nincs különben, mint *Kis* mondja: — az a mód, melyen *Szemere* akar korára hatni; bizonyítja mind tiszta látását, mind egyenességét és alaktalan szerénységét, melyek neki az írói pályán mint az életben kitündöklő s közönségesen elismert tulajdonai. Nem nézi ő czélnak magát, az ügyet csak eszköznek a mi ötöt ragyogtassa; nem eltanultatni, hanem kitaláltatni akarja tanításait, s szólan gondolkozó fejekhez vágy, nem minden benyomásnak engedni, készekhez. És hogy nagy mértékben érzik igyekezete becsét az olvasók, már onnan is látni, hogy *Muzá-*

riónnak itt egyszerre megjelent és együtt árult III. és IV. kötete számossabb vevőket találta, mint a két első, mely *Élet és Literatura* cím alatt jelent meg, holott nekünk csak az szokott kedves lenni, a mi új, bár nem jó; és a jó nem kell, ha nem új. Ezt látánk *Igaz Sámuelnek Zsebkönyvében*, melyet midőn megjelent, három hét alatt újra kelle nyomatni, mert minden példányai el valának kapva. *Aurórákat* pedig csak lelkes kiadójának áldozatai, s nyelvünk némely pártfogóinak buzgóságok tartja fenn.

Én előttem *Muzáriónnak* különösen az az érdeme van, hogy velünk a criticát meg kezdi kedveltetni, s azon egyenessége által, hogy a maga felől hozott, nem mindég kedvező, ítéleteket is közli olvasóival, és midőn nem ő szól, hanem az írókat szólaltatja és minden feddés és javulás nélkül, s még így ezek önmagok szállítják önmagukat vagy fel vagy le, elkerüli a panaszt, azt a keserve! hogy a recensens barátságból dícsér, idegenségből sajt, sőt hogy a recensens személye egy az íróéval, s az önmaga tömjénezzi magát. Hogy legyen folyóírásunk, s olyan, mely nem egy két munkát vegyen ítélet és szoros ítélet alá, hanem minden munkát, a külföldiek közül pedig a nevezetesebbeket velünk megismertesse, arra ugyan halaszthatatlan szükségünk van, s valamig olyat nem bírnak, mind addig olvasgatásink s dolgozgatásink örök játékok maradnak, s nem válhatnak komoly studiummá.

A *Kis* javalása mellett elmondom említett levelezőim gáncsaikat is. — Ezek nem értik oktató munka akar-e lenni *Muzárión* vagy mulattató; s ha oktató, mit keres itt egy *Vasorru Bába* (itt *tündér Ilona* cím alatt), melyet, a mint ezek hiszik, még a pór nép kezéből is ki kellene kapni, mint ostobaságot és superstítiót terjesztő mázólást: — ha pedig mulattató: mit akart legyen *Szemere* azzal, midőn a III. kötet végében 63 lapon végig egy propositiót 2355 variációban ad. — E panasz oly közönséges, hogy egyik megyéunktől, mely azzal dícselkedhetik, hogy *Muzárión* igen számos példányban hozatá meg, már megérkezék a fulminatio, hogy ők többé *Muzáriónnak* következő kötetét hordatni nem fogják, mert nekik *Vasorru Bába*, és az a „*semmi tisztelettel nincs szüleji eránt*“ 63 lapnyi változtatásokban nem kell. — Tiszteljük kinck kinck ítéletét; derék portéka az, midőn az ember maga itél és nem követi vakon a másokét; . . . a ki nem csak itélni, hanem jól itélni is akar, annak elmélkedni is szükség a megítélt tárgy felett. Midőn a *Typographus Szemerének* a kirakott ívet megküldé, hogy a corrector a betűszedő botlásait jegyezze ki, s a kirakott ív a kézírattal összehasonlitott, *Szemerének* két eselődje, ki ezt a „*semmi tisztelettel nincset*“

örökké hallá ismételtetni, kiszalada a szobából és eldőlt nevében, hogy miesoda könyv lehet az, a melyet az ő urok csinál, hiszen azt a moralis tanítást elég volt volna csak egyszer mondani. — S míg a két eseléd így kaczagott, a *Szemere* barátjai nem gyözék csudálni, hogy a mit *Jenisch* (lásd a könyv utolsó lapját) csak négyszer tudá variálni németben, azt a magyar 2355-ör variálhatá. Én úgy hiszem, hogy a *Szemere* philologus barátjaival szebb egy sorban állani, mint a kaczagó két eseléddel; és bár ez a példa a *Muzáron* olvasóit ezután arra emlékeztethesse, hogy saját látásoknak is higýjenek ugyan, de higýjenek valamit annak is, a kit a *Kisek* nem néznek figyelmükre egészen méltatlannak. — A *Vasorrá Bába* mentségére nem szólunk semmit. Bajos dolog mindent mindennek magyarázni. A jobb olvasók itt csudálni fogják, hogy Gróf *Mailáth*, a mi leglelkesebb regélőnk, ezt a bohó történetet, a maga genialis előadása által, mint tudá mind azok előtt tenni kedvessé, a kiknek lelkek van. Hát az a józanok által botránkozásnak bolondságnak nézett LEVÉL, melyet *Mailáth* 24 óra mulva azután, hogy annak költésére *Szemere* által megkérgetett, neki meg is küldött, mint bizonyítja az a csudálásunkat érdemlő férfi nagy talentumát, nagy olvasottságát! Bizony az autopsia némelyeknél nem áldás, hanem baj. Egyik levelezőmmek az a nagy panasza van *Muzáron* ellen, hogy az, felfejtés nélkül adván az egymással ellenkező vélekedéseket, az elkészült olvasónak hasznára nincs, az el nem készültet csak megtéveszti. — Ezt a váratlan feddést, *Kis* ítélete eléggé megszegényíti.

Ila *Muzáron* arra szoktatja majd olvasóit, hogy figyelemmel olvassanak s gondolkodjanak azon, a mit olvastak, s a mit első olvasással meg nem értettek, olvassák, még megértik, panaszok meg fog szünni. Ki akarjon úgy szólani, hogy minden értse!

A legkeményebb leczke az említett nevetlenek leveleiben nekem szól, szünjek meg már valaha oly dolgokat tanítani, a miket senki sem hiszen, (s ilyen az, a mit a nyelv dolgában mondek, ilyen a mit *Szalluszt* felől, ki minden magasztalásim mellett árnyéka sem lehet *Cicerónak* és *Tacitusznak*, s előre rettegnek *Szallusztomtól*.) — s ne leljem gyönyörüségemet annak marezangolásában, a kit míg éle tünjéncztem, a ki erántam sok helyt bizonyítja figyelmet, és a ki első díszé a nemzetnek s közönséges szerelme. — Az elsőbb leczkék tölem hosszasb feleletet kívánnak, s azt fogom adni: itt csak egy két szót az utolsóira.

Csokonaynak dicső oldalai vagynak, de vagynak igen nem dicsők is, s a ki benne a dicsőket melegen magasztalja, s a nem dicsőket fed-

di, s óhajtja, hogy bár élne, s törölhetné le szenyjeit, az neki livebb barátja, mint a kik még mocskait is imádgatják. Szóljanak ezek az ő imádói, lehet-e olvasni pirulás nélkül, a mit egy „nincs epigrammom“ban melynek egyik sorában *Csombók Jankó* s *Csombók Sára* fordul elő, emleget, s azért emleget, hogy hivatlan barátjai szünjenek meg valaha már azokat vádítani, kik a *Csokonay* verseiben mindent nem csudálhatnak. Épen az oly tekintetű íróban kell kimutatni a vétkezt, a milyen *Csokonay* volt. Az ilyenek kényszerítnek engem itt még egyszer elmondani, hogy az a „*Földiekkkel játszó*“, melyet oly sokan a magyar költés legelső díszének néznek, igen rendes egy óda. *Szent Miklóssy* nem bántásnak veszi, a mit én itt *Csokonayval* tevék, hanem baráti szolgálatnak s buzdit, tüzel, kér, hogy dolgozásaiban türelgessem ki, a mit ő maga tenne meg, ha élne, s nem azt veszi rossz néven, hogy törlöttem, igazítottam, hanem hogy többet nem törlöttem. Abban tér el az én ítéletemtől, hogy míg én minden dolgozása közt azt a lelkes pördalt tartom legszerencsésebbnek, mely e szókon kezdődik: „*Ama sötét nyírfák alatt*“, — ő a „*Csikóbőrös kulacsot*“. „Mely eredetiség, mely nemzeti character van ebben! ngymond. Az a vilám kedv, szeszély, busongás, szinte a szilajkodásig csapongó dévajtsággal kellemes természeti összeolvadásban! s az az utólérhetetlen, könnyű, nem keresett popularis hang, oly igazán lekapva a magyar ajakról, mely *Csokonaynak* amnyira sajátja, mely kifejezhetetlen kedvességet és érdekeszszét adtak a maga nemében egyetlen darabnak“.

Szent Miklóssynak igaza van; én egy hiten vagyok vele, és a mit a darab magasztalására mond, azt én azzal toldom ki, hogy itt még a dalon végig vitt idea is sajátja *Csokonaynak*, nem úgy mint az említett pördalban és az *Exau — Evoeben*, melyek német dalok után készültek, vagy az „*Igyunk barátim*“ a *komor* — mely az *amici, amici e in tavola* — olasz dal után. De a *Csikóbőrös* magát már csaknem elunatja; a mi kedves dalnokunk abban el nem rejthető, hogy virtuozitása bebizonyítására kénytelen vala maga magát ingerleni; a *Nyárfást* el nem unjuk, noha csak nem oly hosszú mint a *Csikóbőrös*. Miért? Én úgy hiszem, egyszersmind azért is, mert szerelmest látni kedvesb még a „*Terniersek és Ostadék*“ tábláim is, mint *kancsóskodót*; a *Nyárfásban* érzett érzés hangzik: a *Csikóbőrösben* szerelpekedő, s a tréfa itt *hideg*.

Quintiliánnak egy magasztaló szavát itt feddővé kell változtatnom: Ille se profecisse sciat, cui *Csokonay* non valde placebit. — Még a hol jó is, mázolás, lelkes mázolás a jobb helyeken (kivéven az álta-

lam magasztaltakat), de valóságos *mázolás*. Hol áll az a művészségben a ki *Ostádot* nem csudálja? de hol az, a ki *Ostádot* szereti mindennek felett?

Pannonhalmán, jun. 28-án 1829.

Kazinczának Guzmics
tiszteletét, ilvezlését.

Mennyit nem iránk már! Miolta te, tisztelt barátom, *Pestet* oda hagyád, leveledet nem vettem, s te az enyimet szintúgy nem olvastad. Nem tudom azonban az én utolsómat, mely épen akkor indula tölem hozzád, mikor a te utolsóid indulhatott én hozzám, *Pesten* vetted-e vagy másutt, vagy sehul sem. Ott én, ha jól jut eszembe tettem egy két szót a *Muzárium* felől. Azolta te nem irtál, hihető, esportos foglalatoságid miatt, melyek oly hosszú távolléted alatt várokoztak reád. Én sem irtam azolta, s ennek nem egy oka volt: vártam először, hogy te fogsz engem házi dolgaidról, hogylétedről, tudósítani; vártam, hogy a midolgunk is el fog dülni, felszólításod végre, hogy tudatnám nyilván ítéletemet a *Muzárium* eránt, megvallom, nem kevés aggódást szerzett, kivált miolta tudom, hogy az irtózatot *Példa Szemerénktől* magától vagyon. Én ez eránt ítéletemet ugyan vissza nem huzom, de nyilván sem mondom ki, mert a jó *Szemerét* még inkább irtózzom megbántani, mint a *Példát* olvasni.

Majd csak nem ezt kell vallanom az egész III. kötetéről. Én a meséket, a tündéreket megszeretni nem tudom; és a *Muzáriumban* épen nem ítélhetem azokat helyökön állani. A IV. kötethez igen sok jót sok szépet tudnék mondani, s akarnám, hogy ez a III-iktól válva jött volna ki. Mit tegyek hát, mondd meg! Mutasd ki a közép utat, melyen induljak? a III. felől hallattnon szavamat, ünérzésemmek és idegennek sértése nélkül.

A mi dolgunk maiglan függöben vagyon; a *Felsőg* mindeddig nem hallatja szavát. Tudom én, hogy fontos dolgokban nem jó a hirtelenkedés, de egy számos tagú társaság kinevezendő fejével ily sokáig késni nem jót szül; nálunk pedig annál károsabb, hogy már 12 év olta *Fő Apát* úr nélkül kormányoztatunk, egy igen jó *Regens* által.

Én végzem *Révaynak* pályáját, mely most *Horváth István* bírálása alatt vagyon; a hellén literatúráról több éveken által tett jegyzeteimet dolgozgatom ki, hogy egyik folyóírásunkban közöljem, ifjainkban szeretetet gerjeszteni a *Hellének* eránt, s azt az óhajást tá-

masztani, hogy vajha *Hellasz* nyelve egy arányban tanítatnék iskoláinkban *Rómával*, mely utolsónak literatúrája, az elsőjének ismerete nélkül, igen tökéletlen és lélektelen áll előttünk.

Ezt én *Minervához* szántam, de halljad mi történt! *Pesten* létünkör Gr. *Desziffy* megszólított, hogy *Minervát* ne hagynám el. Én ígértem, hogy mihelyest *Theologjumat* végzem, fogok hozzá dolgozni. Két esztendeig folyvást fogva tartott az a munka. Ez alatt *Ellinger* is megintett, hogy írnék már egyszer valamit. (*Minervát* ő nekem ingyen küldé.) Erre mind a *Grófnak* mind *Dullóznak* irtam s ígértem, hogy fogok dolgozni, s hogy különösen a hellén literatúrával fogom *Minervát* megajándékozni. Azonban *Ellinger* az idei *Minervát* elfogta tölem. Megpanaszlám ezt a *Grófnak*, s kijelentém, hogy ha az az ember nem szép tettét jóvá nem teendő, neki küldeni semmit sem fogok. Nekem pénz nem kell, de a könyvet, melyhez magam is dolgozom, pénzen megvásárlani nem fogom.

Te mit esinálsz? Mikor örvendhetünk *Szallusztónak*? *Erdélyi Leveleidnek*? *Autobiographiádnak*? Ha sokáig késel, majd sarkadba hágozok, s lefordítom *Szallusznak* declamatióját *Catalina* ellen. Sok van abban a mi reánk illik; szeretném, ha fordításban tölem jönne, még minekelötte a tiéd megjelenik, majd újjal fognák ismerőseink mutatni: Heu est! —

Mint van nagyságos nőd? mint *Izidórád*? s a többi tiéd? Mire mehettél sógoroddal? — Inkább szeretlek, tisztellek, sem hogy ezekről ne szeretnék töled valamit olvasni. — Élj szerencsésen.

Széphalom, julius 7-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Junius 3-án értem haza, édes barátom. *Patak* és *Ujhely* közt kiszállék a szekérből, hogy gyalog jövén által a hegyeken, minél előbb láthassam meg az enyimet; mert míg a szekér *Ujhelyt* éré, én gyalog itt valék. Kertemen jöttem keresztül. *Eugenie* lányom anyjával ült egy szobában, s ő láta meg legelőbb. Felkiálta örömben, s feleségem, lányom a legnagyobb örömmel szükték előmbé. A többi gyermekem azután jött. Sokáig valék oda, mert *Emil* fiam azalatt ennyivel haladá felül kis növésemet ————— A te leányod is megnőtt, s megtölt. *Lajos* fiam novemberben nem tudta olvasni: most conjugálja mind a négyet.

Junius 9-én már *Eperjesen* voltam, mely hozzám másfél napnyira fekszik. Felküldvén a *Septemviratus* sententiáját, *Lánczy Assessor* a *Septemvir* testvérét kértem tőle execuensemnek. Nem őt adá, hanem *Zmeskált*; ez pedig kimondá prókatoromnak, hogy augusztus előtt nem jöhet.

Kértem a *Praesest*, gondolja meg mely nyomorúságokba hozza a sógorom meggyőzhetetlen makaessága, hogy hét gyermekem éhezik, hogy 19 eszt. olta feleségem egy fillért sem vön, hogy ostromoltatom hitelezőimtől, s Junius 15-én execuálnak egy adósságomért. Azt mondá, hogy ő *Zmeskált* vissza nem hívhatja, s hogy mi különbség van a közt, ha nem aug. 1-sőjén, hanem Julius 31-ikén lesz a kázméri executio? Azt mondám neki az okosság által tanácsolt kín éléssel, hogy egy elgyöttrött embernek az ő tréfája keserű. — Eljövök *Eperjesről*, s nem nyertem semmit.

Zmeskál most önkényt monda le functiojáról, s én 23-ikban másodsor *Eperjesen* valék, s megkapám *Lánczyt*. De annak csak a terminus utolsó napján adák ki a pert. Így az executio Julius 27-ikére halasztatott. Ha a *Praeses* ötöt küldé vala ki, midőn pesti levelemet vette, insinuáltathatott volna az, s most már executióm állana a sógorom ellen.

Engem itt mindenemmel, házammal, embereimmel, földcimmel, rétcimmal s ingó s ingatlan holmimmal execuálnak, s most mindazt árendában bírom, míg az Isten rá segéll, hogy a pénzt letehetem. Ezt köszönhetem a sógorom istentelenségének.

Mit mond sógoromnak a lelki ismérret, ha meghallja, hogy e gyalázon is által kelle esnem? Rosz ember nem tudja, mi a lelkiisméret. Azonban most azt hirdeti, hogy ő *Amicát* keresett mindég, én nem akartam. Ezt a per meghazudtolja, azt bizonyítván, hogy én kétszer kértem *Amicát* a perben is; ő pedig azt vitatá, hogy lánytestvérinek semmi jások, s ajánlott *Amicát* el nem fogadta.

Én beteg, fekvő beteg vagyok, az aranyérben, és elveszett minden erőm. — Jul. elsőjén 19 minut estveli 9 előtt ajtóim csattogtak, s ágyam reuge mint a böleső. — Mi ez? kérdém a szomszéd szobában levő feleségemtől. Az olvasott, karját a falnak értetvén, s érzi, hogy az keményen lökődik. Földrengés volt kevés percz alatt kétízben. Már van hírünk, hogy volt *Szatmárban*, *Szabolcsban*, *Sárosban*.

A *Muzáron* recensioját felhoztam, hogy újra dolgozzam, s jól csett, hogy felhoztam. Itt is minden boszankodik a „*nincs tisztelettel szül. érint*” miatt. Gramaticai apróság! de érdemli a tudást, hogy mi

2355-ször variálhatjuk, a mit a német csak 4-szer. Nem azért van minden nyomtatva, hogy olvassák.

A *tündéri románok* is a *Poesis variatúra* osztályához tartoznak. Nem philos. józansággal kell olvasni, mert úgy ostobaság vehiculuma lesz, hanem mint művészi munkát. S ki nem esudálja a *Vasorrú Bábában* és a *Levélben Mailáthot!* — *Breughel* vásznon feste boszorkányokat, s lélekkal.

Én Juniusban másodsor dolgozám *Életemet*, most harmadszor. Beteg vagyok, de mindennap irok három ivet, néha négyet. Azután *Szallusztomat* fogom végig nézni, s *Szallusztot Catilináriáimmal*, *Miló Dejotarus*, *Ligárius* és a *II. Philippicájával* ceszttem ki, hogy lássák a nyelv különbségét a *Szalk* és *Cicero* fordításaiban. *Horvát János* püspök nekem mondá felőled, hogy te bizonyosan *Apát* lészesz, nem tudom hol.

A mai postával érkezett hírek szerint az én *Schédelem* (*Toldy*) Jun. 26-ikán szem orvosnak esküdött fel, Junius 30-ik *Med. Drnak*, s az utóbbik nap deákul is, magyarul is disputála, a mi példa nélkül volt eddig.

Mi történik *Minervával*, nem tudom. *Dulházy* panaszkodik *Ellinger* ellen, hogy ő maga a redactor, a mihez nem tud, úgy mondják. Bár mindig tudna a redactor. Él szerencsésen édes barátom.

Füred, Julius 24-én 1829.

Kazinczynek *Guzmics*
idvezlését.

Itt vagyok édes barátom, kellő forrásánál az életnek, közepén egy nagy szép sokaságnak, társaságában két a világon legjobb barátomnak, de a kikkel együtt lenni vigabb környüállásaikban szeretnék. *Vitkovicsot* úgy találám itt, mint a ki nagy bajt kevés gonddal tud viselni; mint a ki meghalni is nevetve tudna; *Szemerét* a mindenre fölötté érzékenyt, mint a ki kis bajból is szeret nagyot esimálni, s mindig bel-sejével bibelődik. Én magam úgy, mint a ki falak között inkább kép-zölt, mint való bajait ugyanazon falak között hagyta, hogy az élet kését érezze. *Vitkovics* és *Szemeré*, napról napra javulnak, vidámulnak, s én most velök, majd közel hozzájuk tudom feledni a hon hagyatkat. E hó 18-ikán egy kissé kedvetlen helyzetben voltam. Tudtau én, s tudták barátink is, hogy *Döbrentey* volt növendékjével ezen fog állutaz-

ni s egy napot itt tölteni; s tudtam azt is, *Szemere* mint áll vele. Én, ki a munkás magyart, ha velem nem mindenben egyez is, egyenlőleg tisztelni, szerettem volna a kettőt közelebb látni egymáshoz, s félttem, a literatori tüzet ismérvén, valami kedvetlen jelenéstől. Akartam, hogy *Szemere* vele, bármi hidegen is nyájasan szóljon, de ő kész volt az ellent kerülni, semmint vele szembe állani, s a nap úgy ment le, miként feljöve. Tetszett *Vitkovics* elméssége, ki oda szökve, hol *Döbrentey* és én állunk, futólag monda D. hez. Jó, hogy közöttünk vagy, különben a közönség azt gondolná, hogy minden magyar literator döglök. Én még azon este hálásra *Tihonyba* kocsiztam, *Döbrentey* Grófjával más nap délre utámann hajtott, s ebédelvén velünk, átvitette magát a *Balatonon*, *Somogyon* által *Erléhybe* lévén utja. Ohajtnám, édes barátom, ne volna közöttünk személygyűlölet; s ha már szeretni nem, tümi tudnánk egymást; s tartanók meg azt a tőled szentül szabott törvényt, hogy az ügyet különözzük meg a személytől, s tudjunk ennek akkor is baráti lenni, mikor azt üldözzük. *Szemerétől* értem, hogy te *Muzáron* becséről akarsz bennünk tudósítani, s ebbéli értekezéseddel engem is megtisztelni, ohajtva várom javallatodat, melyek reméllem, utolsó levelemben jelentett kíváratomnak eleget fognak tenni. Éljen szerencsésen, édes barátom, tiéd között, ki naponként élsz barátid emlékezetökben.

Kázmér, jul. 28d. 1829.

Guzmicsnak, örök barátja Kazinczy,
szives tiszteletét.

Négy nappal ezelőtt *Füredről* irt leveledet, édes barátom, azon szobában veszem, hol 25 eszt. előtt feleségemnek házassági első jelentésemet tevém, és a hol ő asszonygyá lett; s azon fatális executio alatt, melyre nem hittem, hogy valaha szükségem lesz. Itt, e szent helyen esküszöm, hogy én soha a sógorom ellen hamis lélekkel semmit nem követtem el, sőt tiszta vagyok Isten és saját lelkem előtt; de ő én erántam elejétől fogva máig egyéb volt, és ma is az, a ki eddig. Prókatori játék minden, kik azt tartják, hogy hosti in hostem omnia licent. Ma elvégezzük mostani ittlétünk foglalatosságát, de septemberben ismét összegyűlünk. Győztem ugyan a pörben, de ez a győzedelem nem sokkal jobb, mint a gyenge megverettetés.

Ha te, édes barátom, *Füreden* csak örömet keressz, örvendek, hogy ott vagy, s sajnálnálak, ha a szükség kergetett volna oda, a mi

Szemerét és *Vitkovicsot*. Bölcs embernek mindig elég, ha neki az Istennek egészséget és pénzt, a mennyire szüksége van, adtak; acquum animum sibi ipse parabit. Képzelem, mely örömmökkel élél te ottan, a mi szeretetre oly igen méltó, s fenekig tiszta két barátunk társaságában. Ha pedig *Himfyt* is ott találtad, vagy meglátogathatád, úgy nem csak örvendek örömidnek, de irigylem is szerencsédet. Mely kedves nekem csak azzal is dicsekedhetnem, hogy azt a hallhatatlan embert láthatám, mint hasonló lelkü testvérét *Károlyt*, és ennek szorosb barátit. Így már elmondhatom, hogy látván ezeket, *Faludyt*, *Ányoson*, és *Berzsenyint* kívül mind láttam, a kik pályánkon örök fényben ragyognak. Nem akadok fel rajta, hogy a mi *Szemerénk*, ha talán nem kerülgető is, egy valakinek elhizott arcját látni, de annak láthatására nem igen tolakodott. Minek a hamis *lelküsködés?* minek ott szeretetet mutatni, a hol alkalmasint elhülénk egymás iránt, s szerethetjük-e, a kit lehetetlen becsülnünk? Javallod, hogy megkülönböztetem a személyt és ügyet, de valld meg egyszersmind, hogy vannak esetek, hol még haragudni is szabad, csak a harag igazságos legyen, és nemes. Azt a bolondot, a kinél a maga uri személye a *ezél*, az ügy pedig csak *eszköz* a dieső *ezélra*, és a ki annak az ő *füzcéljának* még az ügyet is kész feláldozni; azt a fényt és pénzt vadászót, a ki, hogy e kettőt elérje, gondolkozásáról is lemond, s azt szolgálja a mit gyűlöli, az ily alacsony lehetetlen szeretni, mert lehetetlen becsülni. Kilesi az ember mit akarnak, a kik neki valamit adhatnak, s úgy szól, hogy ezek szeretik, és hogy *ezéljät* érje, összetapossa barátit. Erre csak szóval adhatok magyarázatot. — *Kövy* jul. 23d. megholt.

A *Muzáron* recensióját, mely egy hozzád szóló levélben van feldolgozva, a mi *Szemerénk* *Pestre* visszatérvén, *Bartfaynál* fogja találni.

Olvastad-e a *Kis Gyula* könyvét? Én azt elég drágán megvevém. — Nem szeretném, ha azt én irtam volna. Az ember nem tudja, mi az, és mi akara lenni. Éljen szerencsésen, édes barátom, és szeress.

Balaton-Füred, jul. 30-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Leverő volt nekünk, itt javuló barátidnak, az a levél, melyet 7-én cressztél hozzám. Téged a gondviselés kemény próbákon viszen által; de lelket is erőset adott azoknak kiállhatásokra. Ha példányul adott ő téged nekünk a művészségben, például fogja életedet hagyni

a maradéknak. Áldozatul a rénynek csak cröseket választhat, gyengéknek ostromoltatások ezélt vesztett maradna. Ledül az áldozat, s ezren crösödnek utána a rény nehéz pályáján. Barátom! neked kemény, de dicső pálya jutott a halandók között.

Az azonban nem jól esik, hogy crötelen beteg létedre sem szünnöl az irástól: tünnünk kell, mit el nem fordíthatunk; de keresett dolgokkal bajt nevelni s nyujtani nem szabad; a megpihenés munkás embernek félig gyógyulás; hanemha te dolgozva pihensz. Miért nincsenek neked épen oly tehets barátid, milyen jószívűek vannak?? De a rény kevésbé fényes ott, hol a bajok orvosolhatók. Hirdesd kérlek egyikét munkáidnak, ez szép ut léssen a vetélkedésre.

A *Muzárium* tárgyairól most semmit, mig veendem, mit nekem szánál. *Szemere* igéri nekem, hogy *D...yt* is megfogja jó szívével szelidíteni. Adja Isten, hogy egyik lehessünk. Itt mind *Vitkovics* mind *Szemere* napról napra javulnak. *Pali*, ki eddig nem vön tollat, most nőjének irogat minden elerötlenedés nélkül. August. 12-kére várja ide a jó *Asszonyt*, hogy vele utazhasson haza. Itt maradok addig én is.

Isten segítse ügyedet, tekintse békével tünni tudó lelkedet; s adja meg eröddel függetlenségedet, hogy láthass még e földön derült napokat. Tisztelem nemes szívü házadat, csókolom *Izidórámat*.

Pannonhalmán, aug. 28-án 1829.

Kazinczyhoz Guzmics.

Füredi együtt létünkben, hol te, tisztelt barátom, mindennapi tárgya valül szives beszélgetéseinknek, mondá nekem jó *Szemerénk*, hogy te engem egy irással készülsz meglepni, mely *Muzárium* közelebbi köteteit illetné. Ezt én *Füredről* s *Szemerétől* vevém, azon megkéreéssel a *Muzárium* kiadójától, hogy hozzá szívem szerint szölanék. Nektek, s a közügynek mit tudnék én megtagadni? Hazánknak, s barátainknak élnünk int *Róma* büles szónokja, s parancsol a tartozás, s a jobb lélek sugallata.

A te iratod, tisztelt hazafi, különféle, itt s ott ellenkező itéleteket ad fel, melyek *Muzáriumot* magasztalják és alázzák, gáncsolják és igazolják; magad a magasztaló s igazló részben állasz, s nem kételkedel, levelemben jelentett csekély véleményemnél fogva, hogy veled ott állok én is. Hogy iratainkat mennél többen itélve olvassák, kívánunk kell, s rajta örvendnünk. Az irat adója magát, azonnal hogy közre boesátá, a megítélésnek alája veté, s a hozott itéletet sem va-

kon tisztelni, sem joggal megvetni, de figyelemmel hallgatnia, s vizsgálnia illik. Az itéletek egymást kergetik: te megítélted *Csokonayt*, s ez a te itéleted ismét megítéltetett, s ez az itéletet itélő itélet új itéletet vonz magára. Így megyen ez vég nélkül, s még így megyen, tudjuk hogy élünk, s ébren vagyunk, s ha zavarban is, tisztulunk, haladunk.

A szép művészség itélőiben legközönségesb vétek az *egyoldalúság*, a *félszegség*. Nem szólok azokról, kik nem annyira a műnek mint a személynek, kitől a mű származott, baráti vagy ellenségi: ezek a személyt, nem a művet itélik, s ha ezt is, azonnal készen vannak vele, mihelyt tudja a művész elöttök. Egyebünnen is származik félszegség, és pedig igen gyakran. Legtöbben a tárgyat tekintik, és nem a tárgy eladását; a művet individualis izletükhöz, vig, komoly vagy épen komor kedvökhöz, öntetszésökhöz szabják, mint lydiai köhöz, nem inkább a nagynek, jónak és szépnek közönséges fő ideájához; és nem inkább, — nem ugyan az egyes iskolai szigoru regulákhoz, — de mégis a közönséges, a művészség természetéhez elkerülhetetlenül szükséges, fütörvényekhez, melyeket a régiség, kezdet fogva a természettel, megszentelt, melyek ellen nem *epos* az *epicon*, nem *dráma* a *dramaticon*, bármi bájló formába legyen is öntve. Soknak megnyeré már kedvezését a munka egyedül azért, mert *vig* vagy *komoly*; *mindennapi* vagy *fenséges*; de hogy a *vig*, *komoly*, a *mindennapi*, a *fenséges*, mint adatott? megfelel-e az és ez közönséges ideájának? ezt csak kérdeni is kevesen tudják, még kevesebben megítélni. Így van a dolog a formákkal is, a mű mechanicájával: soknak elég, ha pityergö elegia, vagy fendurrogó hexameter, vagy eelhözó rímek csiklándozzák, bájolják, vagy boszontják fülöket. Többynire feledve van a műnek ezél, idő, hely s egyéb körülmény arányossága; pedig tudjuk, mennyit teszen a magában csekély dolog is a maga helyén, idején, ezéljával egyezöleg; ellenben, mennyit veszt e nélkül a magában legszerencsésebb mű is. Az is nagy és közönséges *félszegség* itélőinkben, hogy egyes ideákat, szavakat, szólásokat, képeket fognak fel a nélkül, hogy az egésznek lelkét felfogták volna, s azokat chez mérve bírálják meg.

Nem az egyes ideák, szavak sat. szépek vagy rütak, hanem az egészben illés vagy nem illés teszi azokat ilyenekké, s az egésznek harmoniája vagy disharmoniája határozza el a művészi becsét. Ezek mellett soha sem szabad a jó criticusnak figyelmét elvonni a literatúrának állapotjától: tudnia kell, s felvennie gondosan, hol áll az most? honnan indult ki; meddig jutott, merre s mi uton veszi menetét? Miben gazdag mi-

ben szegény, miben szűkölködik mind eddig? Figyelemmel kell tartania a külföldi, különösen a szomszéd literatúrának állása pontját, emelkedésének eszközeit, akadályait; és mind ezekkel összevetni a bírálás alá vett művet, s ezek szerint határozni meg érdemét.

Ezek szerint akarnám én bírálva látni a magyar műveket, s különösen *Élet s Literatúrát*, mely most már *Muzáron* nevet visel homlokán; s mind azt a bírót leszállítva bírói székéről, s oda utasítva, hogy tanuljon előbb, a ki ezeknél fogva bírálni nem tud.

Ezeket vizsgálván, gyakorolni inkább, mint érezni kellene rettegniünk a bírói pálcát. A sok ki érett, ki értetlen, ki szerény és igazságos, ki indulatos és igazságtalan criticus, épen úgy rontja a jó ízlést, mint a sok szakács az ételt. Szeretném, ha köztünk a jók törvényökké tennék: minden dolgozásnak criticát szerezni, s azt ezzel együtt adni; nem criticálni felszólítás nélkül, hanemha a felszólított criticus ocsárolja a jót, javálja a rosszat; az írónak magának nem védeni magát, hanem ügyét más criticusra bízni.

Szemere a *Muzáron* atyja és szerkesztője, a legbiztosabb utat választá, mikor a gondosan kiválasztot műveknek maga választ bírakat, ki, ismervén a magyar tanult s író közönséget, választásában nem könnyen hibázhat, s hogy nem kedvezőket keres, eléggé mutatja *Zrinyi-jének* esudalást, követést érdemlő criticája. Jó az is, hogy többeknek meghallgatja s beveszi véleményeiket, melyek ha gonoszok, annál kártékonyabbak, ha szájról szájra repkednek, de nyomtatva niúcsenek, niúcsenek okoknál fogva visszautasítva, ha jók, bizonyosan megérdemlik, hogy nyilvánosokká tétessenek.

Te, tisztelt férfiú, azt kívánod tőlem, hogy állításaidat a többek között én is bíráljam meg; *Szemere* azt, hogy kifejtegetném, mint állanak folyóírásaink, a *Tud. Gyűjtemény*, a *Minerva*? Ezek iránt, mely irányra tartoznék lenni *Muzáronnak*, s mely irányra van? Inkább tisztellek mindkettőtököt, semhogy kívánságtoknak engedni ne akarjak; ti látsátok, véleményem kimondásával mit nyertek, mit nyer literatúránk.

Te tudod, dicső férfiú, tudják azok, kik mindkettőtököt figyelemben tartanak, mennyire egyez kettőtöknek vélekedése nemzeti literatúránk ügyében; hogy én téged itt mint mestert régtől tisztellek, s követni töreksem. De azért, sem ha egyezünk, az *igazság*; sem ha nem egyezünk, a *tisztelet*, sértve nem lehet, mihelyt az egyezés okos, a nem egyezés nemkülönben okos, de szerény; sőt többeknek egyezésük szerez az ügynek hitelt, a nem egyezés a személyeknek függetlenséget. Nekem kevés, igen kevés könyv tetszék még úgy, hogy egészen tetszett

volna. A ki egy egész könyvben, a ki több kötetből álló, különféle, többektől adott, s feldolgozott tárgy munkában mindent javál, mindent magasztal, vagy gondatlanul tett olvasását, ítélete csekélységét, vagy hízelékenységét árulja el.

A mi fiatal íróinkat illeti, ki ne örvendjen ezeknek? ki ne óhajtsa, hogy az ősz bajnokoknak nyomdokokba lépve felebb haladjanak? hogy azoknak tetteikre fényesbekkel vessenek homályt? A ki veteránusaink közül ezeknek ragyogásokat kaján szemmel nézni, koszorujokat irigyelni tudná, az ugyan semmiképen el nem kerülné igazságos ítéletünket, hogy csak magát, soha nem a közjót, szerette, kereste; ki ezen alacsony lelkiségével legméltóbbá tenné magát arra, hogy neve soha a jók között ne említessék. De fiataljaink is legyenek szerények: soha ne feledjék azt az időt, melyben a legesekélyebb áldozat is nagy volt, mely ha nem tétetik, ők így ragyogni nem fognak. Nincs rátabb az irigykedő atyánál, és hálátlan fiúnál. A megaggott író ne tolja az ifjuság nyakára tamtáságát, de illik azt az ifjunak felkeresni, kívánni, elfogadni; az ilyen ifjut az öregnek üelni, vele mindenét szívesen közleni, s reá hagyni, mit tartson meg abból, mit vessen el. Ez volt szava a régi bölcseségnek; ez legyen a mainak is; ez a természettől megszentelt örök rend, melyet csak elfogultak tapodnak. —

Ítéletem nekem, melyet hozzád írt levelemben röviden kimondék, *Muzáron* III. IV. kötete iránt, ez: Mennyire a III. félreesap céljától, annyira célját kimerítö a IV. — Mi célja a *Muzáronnak*, ezt czímjéből, és az első köteteknek foglalatjokból kitalálni nem nehéz. Czimje ezen gyűjteménynek elejétől *Élet s Literatúra*. Többen fenakadtak e czímen, mint nem eléggé világosan érthetőn (*Élet s Lit. II. K. 413. l.*) s az élet alatt *Biographiákat*; vártak, de a megjelent, s megolvasott I. köt. láttatá, hogy az *Élet* az életben, különösen a tudományos életben előforduló dolgokat, levelezéseket, jeles gondolatokat, mondásokat, vetekedéseket jelent; a *Literatúra* ellenben jeles műveket, és criticát tárgyz. Az új, görögös *Muzáron* rokon a *Literatúrával*, s az *Életet* kizárja, és azt az ideát adja, melyet a *Literatúrának* tulajdonitánk csak most. Ha a két első kötet foglalatját tekintem, azt kell hinnem, hogy *Muzáron* fentebb rendű, tanult, művelt olvasóknak vagyon szánva, s különösen a szép művészetiség barátinak. Ennélfogva itélvén a III. kötetet, meg kell valanom, hogy *Vilmának* nescéi, s *Gr. Mailáth* regéi, tündéres románjai, nem a *Muzáronba* valók, bármilyen legyen is különben becsük. Az első alacsonyabbak, semhogy fentebb rendű, tanult, művelt olvasókat mulassanak; az utolsó hihetlenségük miatt sem az életből merítve nin-

esenek, sem arra nem munkálnak, sem a mai gondolkozásmóddal meg nem férnek. De az elsőkre nézve, kik az efféléket nem ok nélkül fonóházakba utasítják, megengesztolheti *Szemere* iránt a lelkes asszony boldogult árnyéka, s az a gyönyörű *Sonett*, mely oly szépen s méltán áll bájviolája mellett, mint a két szerző, nő és férj állanak. Az utolsóknak hihetlenségüket feledtesse velünk az a ritka ceset, az a kellemetes, gondos eladás, az a vidám elevenségű festés, melylyel hazánknak egy munkás *Grófja* kívánta honi literatúránkat ritka példával emelni; ki-ről hozott ítéletedet, hogy ő a mi leglelkesebb regélünk, enyémnek is vallom. Ne nézzük mindig a dolgot, sőt a dolgot soha se nézzük egyedül; az eladás adja meg a művésznak becsét. Nevetséges a *Béka-egérharcz*, de a ki ezt jól festi, nem kisebb művészi becsé azénál, ki az *Ilion* falai alatt küzdő Isten embereket festé.

Az a végtelen *Variáció*, az a **Példa**, melyet hozzád irt levelemben én is *rettenetesnek* neveztem, s csinálójától még a józan ész is megtagadtam, tudtomra, még senki javallatát sem nyerte meg. Te nekem azt írad, hogy nem azért van minden írva, hogy olvassuk. Értlek én téged: láttatni akarátok magyar nyelvünk ezer és ismét ezer és háromszáz ötvenötzöri fordulhatóságát ugyanazon egy feladásban; s lecsapni a német *Jenisch* gögjét, ki azt hiteté el magá-gával, s azt akará másokkal is elhitetni, hogy már elég, sőt hasonlíthatatlan fordulása a német nyelv, ha azt az egy feladást négyszer engedé, minden hozzátétel s erőszak nélkül adatni. De most már azt kérdezem tőled, azt *Szemerétől*, azt *Szemerének* ezt is javáló barátitól, ha a gög lerántására, nyelvünk engedékenysége kimutatására, szükséges, érdemes volt-e a négyszer variált feladáson 2355-ször tesztíteni az elmét, koptatni a tollat, koptatni a vasbetűket, erőltetni a Corrector szemét, vesztegetni legalább is 500-szor a 63 lapnyi papirost, s a kétkedő olvasót fárasztani, hogy lássa, ha ugyancsak vagy-on-e a feladás hozzátétel, erőszak, ismétlés nélkül annyiszor változtatva? Mit itélnétek arról a fejedelemtől, ki négy ellenséges katona ellen 2355 fegyveres embert állítana ki? Nevetnétek valóban velünk és a szolgálkával együtt, vagy boszónkodnátok. A felesleg nagy erő maga magát nyomja le. Ha *Szemere* a feladást ötször adja, eleget tün barátnak, nem barátnak s ezért ér; ha nyolecszor, sokat ad, s a gög le van tiporva. — Azt mondá nekem *Szemere*, azt írod te, hogy ez a két utolsó kötet több vevőt talál, mint a két első. Hiszem, s örülök rajta. De én ezt a szerencsét a két első elhiresedett érdemének tulajdonítom. Majd ha az V-dik is oly nagy, vagy még nagyobb, szerencsét tesz, hinnai fogom,

hogy a III. és IV-dik is kedvezésben vagynak; de soha sem azt, hogy a III. nyere különösen köz kedvezést, a IV-diknek fogom én ezt a szerencsét tulajdonítani, melyre ideje már általtérnem, mint olyanra, mely engem, és sok másokat csudálásra, örömré ragadt.

Egész élet, a nemes munkásságnak, küzdelem pályája, nyílik itt meg előttünk. Itt látjuk, s a hazafúság örömhévtől részegedve szemléljük, csudáljuk, mint fejlenek itt ki az erők; mint állanak a legjobbaknak műveik, ítéleteik egymásnak ellenében, ezek is, azok is bizakodva a nemzet javallatát, a diadalmi koszorút elnyerhetni. Boldog nemzet, melynek választott fiai ily bizalommal lépnek fel anyai színe előtt! *Szalay Benjamin*, s a mindig kedves vig *szeszletű Kisfaludy*, áll a sorompón, nevetséges hűsévével, *Fercsivel*; kedvre gyujtva a nézőt tovább nézni, s beereszkedni a vivás teljes közepébe. Következik a kő tábla, magasra függesztve, tele írva a nemes küzdelem törvényeivel, melyeket az ingerlő és ingerlett hűeknek tisztelniük illik; melyeknél fogva a gyávább néző is könnyen átláthassa, ki nagy a küzdelemben ki alacsony.

S ime két hős, a nemzet tiszteltjei, *Kazinczy* és *Kölcsey*, egymásra nem irigyek, sőt viszont barátságokban kevélyek is, lépnek ki nemesen vivni meg. A bíró elfátyolozva a bekötött szemű *Themiszként*, mind kettejét, bár külön tekintetekből, koszorúra ítéli méltónak. De a mi ezt követi, fájdalommal tölti be a résztvevő nézőt, kedvetlen scénára emlékezteti őt vissza, a még kedvetlenebb jelenet. *Achill* és *Agamemnon* látsz itt egymás ellen indulatoskodva szikrázni, a közügynek tetemes kárával. Vajha ez legyen a régi boszunak végső kiöntése! s a haza esdeklő geniusza békéltesse valahára össze az egyformán dicső, egy mértékben nagy, tisztelt hűsöket. — *Bajza*, a fiatal hűs röviden, világosan, s igazán adja elé a kis epigrammának születését, nevedését, csinosodását hazánkban, következtetésül azon theoriának, melyet egybütt adott, s *Kazinczynak* nyújtja a koszorút. *Kazinczy* ellenben szoros igazsággal ítél meg egy ifjantan elhalt bajnokot, ki, ha más körülmények között tovább él, szép győzelmeket fog talán arathatni. — Egy bajnok érkezik új czímmel, ki eddig nemesen futotta pályáját, most rostával jelen meg, bírói tisztjét akarván jelenteni. Ez, a neki tulajdon húmorral, sok igazságot csipős kacajjal mond, melyekre most a vivő, majd a néző sereg vonja fölré száját. Ezzel végződik az első scéna.

A második scénát egy parányi levél, mely előbbi küzdelemre emlékeztet, nyitja meg. S ime egy új hűs, dicső fegyverrel, dicső tollal, bizo-

dalommal ügyéhez, bizodalommal magához, bizodalommal a közönséghez, lép a díspályára. Vele négyen vívnak meg, kik között a sok koszorus *Kazinczy* dícsön rekeszti a viadalt. A rettenthetlen hős a nélkül, hogy magát meggyőzöttnek lenni higgye, hátralép, dícsőségét a viadalban inkább, mint győzdelemben találván; s a kit ellenci meg nem győztenek, maga győzte magát meg. Ez a győzedelem szebb ugyan a világ minden hadán vett győzdelemnél; de mi mindnyájan sajnálunk, ha egy ily nemes szerénységű férfiú úgy lépett volna le a pályáról, hogy soha arra fel ne lépjen: az igazság s tudomány országában az ilyen visszalépés káros, hol, ha szép győzni, nem szégyen meggyőzteni is: itt is ott is a közügy boldogul. — Ez a gyönyörű, valamint hasonlíthatatlan viadal valamint kezdé, úgy rekeszti is a scénát, s kár lett volna itt többet mutatni.

A harmadik scénát *Kazinczy* foglalja el, kedvenczével, *Róma* írójával, *Szallusztal*, kit tőle nyelvünkön oly esenyen várunk. Azt vél-nél, maga *Szalluszt* beszél magáról, annyira ben van ezen beszédben a Szalluszi szellem és szín. Itt látod *Róma* három nagy íróját *Cicerót*, *Tacituszt*, és *Szallusztot* szemközt állítva, úgy festve, a hogy író festve még kevés volt; vonz a tárgy, ragad a tárgyat festőnek csuda csete.

A negyedik scéna régibb s újabb nyelvbajnokok nemes verse-ciket mutatja fel. Mulató és oktató scéna. Az ötödikben ragyog egy költemény, *Sámuel*, a szent *Hajdan Gyöngyeiből*, melyeket nagyméltóságú felső öri *Pyrker László* Patriarcha és egrí *Érsek* ő excellentiája íra, a neki tulajdon ritka költői szellemmel, s ezt itt, a Gyöngyökbe forrón szeretett, *Kazinczy* adja poetai prozában magyarul, azon könnyűséggel, mely fordításait bélyegzi, nemcsak a dolgot adni, de az írónak sajátosságait is remekül általhozni. S ez a classicus fordítónak érdeme; s csak ekkor mondhatjuk, hogy az író is így irt volna magyarul, ha magyarul ír.

A hatodik scéna apróbb, hason tárgyu s szellemű versezeteket mutat: *Zrinyit*, a hőst, *Zrinyi Miklóstól*; *Keményt*, *Gyöngyösitől*; *Árpádot*, *Rádaytól*; *Zalánt*, *Vörösmartytól*. Mindegyik magán hordozza korának színét, és a költő sajátosságait. Az efféle példákból láthatni, mennyit haladott nyelvünk, s literatúránk, s elgondolhatjuk, mennyit fog ezentul haladhatni.

A hetedik egy borzasztó regét nyújt: „*A fal közé zárt*“ levelekben, a XVII század közepéből *Gr. Mailáth Jánostól*. Ezt követik a nyolezadikban: egy bevezetés a japáni történethez, s ez, és maga a történet között, *Kovácsóczynak* egy szerelmes dala; s most a japáni törté-

netecske maga, *Kazinczytól*, alkalmas leczkéül a féltékenyeknek, melyhez hasonlók már a III. kötetben adattak. Ugyanazon történet balladában, rímes jambusokban, s ugyan az *Kazinczytól* a próza nyelvén. Végre *Gibárt* és *Irma* nevek alatt ugyanazon tárgy románra, ugyan *Kazinczytól*, trochacuszokban. Az egy tárgynak emyi alaku változásai mind nyelvünk könnyű fordulásait, mind a két írónak erejét, nyilván mutatják, mind pedig példányul szolgálnak, és serkentésül ifjainknak.

Függelékül lép itt meg bennünk *Harváth Istvánnak*, példátlan olvasottságu, majdnem hihetetlen combinatójú íróknak mélységes értekezése a *Kaján* szóról, elkészítésül ez is, mind több más, azon várva-várt nagy munkának fogadásához, könnyebb értéséhez, s hitelességéhez, melyet ez a fáradhatlan férfiú nemzetünk eredetéről fog a világ itélete alá bocsátani. Valóban a *Muzáronnak* ez a kötete literatúránk disze, kevélysége. —

Mit te, barátom, *Szontagh* társunknak feleletül a nyelv dolgában mondasz, oly nyilván értelmű, oly teljes igazságú, hogy semmit sem kételkedem *Kisünkkel* azt mindenek felett javalni; s szeretném tudni, mi lehetne abban, a mit senki sem hiszen? Ez a tárgy már annyira kíván, s különösen általad, fejtve, felvilágosítva, hogy a pusztá ellen s hatalom mondások: nem jó; nem szabad; vész a nyelv tisztasága sat. figyelmet sem érdemelnek. Miért nem tekintünk jobban a minden literatúrának történetébe? Vagy csak a szomszéd literatúrába is? Miért nem vetjük ennek a két utolsó, s a két felsőbb században adott műveit össze, hogy látnók, mint szeplősödött, mint roulott az a nyelv, mely épen azon az uton, a melyen most a miénk halad, jutott a tökéletnek azon polczára, a melyen kevés állott még? Vagy azt gondoljuk-e, hogy a *Hellének* gyönyörű nyelve, s ennek a gyönyörű nyelvnek a maga nemében egyetlen literatúrája, a minden későbbi literatúrának anyja, a teremés óta volt olyan, a milyennek látjuk tökélete főpontján? vagy magából, egyedül magából, minden külforrások, idegen segédszerek nélkül fejlett ki, s nyert halhatatlanságot? Csak a vak hiheti ezt, kinck a hellén nemzet előtt nem világított nap. Kiürité ez a munkás nemzet kelet minden tárait, s az elrablott gyöngyöket kéje szerint úgy füzte magára, hogy idő lelolytával egészen honosiaknak látszanának. Itt *Lóma* nyelvére, literatúrájára mi vont fényt? Foszszuk meg ezt *Hellasz* gyöngycitől, s úgy fog pusztán állani, mint álla vadságának korában. — Ki kívánjon minden írónak, minden írásnak egy tollat, egy aretot, egy szint, egy izlést? Melyik literatúra nyújt erre az egyformaságra példát? Nincsenek-e a világ minden íróinak külön sajátosságaik, s a ki-

nek ninesenek, több-e az mázolonál, majomnál? S szép, kedves volna-e ez az egyformaság? Az egész természet ellene kiált. — Jó eredeti magyar munkákat csak az a kor várhat, melyben a nyelv kifejtve, magát kiforrva, egyes próbák által kiművelve, akármi ideáknak, tárgyaknak, érzéseknek szép, teljes benyomásokra készen áll, melyben nem merész kapkodások adják a tollat kezünkbe, nem ide oda hanyatló lélek vezeti azt; hanem a szünteleni studium készít írókat; magába szállott lélek, és egy tisztán feltűnt nemzeti *Geniusz* vezérli őket. — De hagyd, tegyék én is vallást. Az a sok idegen máz a magyar arczon nekem sem tetszik, nem tetszhetik, pedig nem egy magyar író mutatathatnék, a ki minden kiméllés, megválasztás nélkül, tiszta hellén, hellén-német, német-francia, olasz-angol színeket úgy zagyvál össze, s mázol magyar munkájára, hogy az alakot egészen nevetségessé teszi. Te valúl az, ki majd mindent a maga helyén tudál alkalmaztatni: nálad másként beszél a magyar, a francia, a német, az angol; más és más színben vannak fordítva *Osszián*, *Gessner* sat. kinek kinek híven tudál megtartani saját characterét, és írói színét. Többen neheztelve vevék, és kisebb nagyobb kimélléssel fakadának ki, hogy eként rondod a nyelvet, s gonosz példát adsz a fiatalságnak. Követőid a keserű vádokat azzal gondolák legsikeresebben megboszulhatni, ha feddett, kigunyolt helyeidet minél gyakrabban, s szembetűnőleg halmozzák össze, és még máshelyt keresztékkel is szaporítják az új színeket. S íme ez tevő őket igazán nevetségessé még azok előtt is, kik a helyén s csinján álló idegen színeket becsülni tudták; ők akár magok beszéljenek, akár mást, magyart vagy idegent, beszéltesenek minden megválasztás nélkül aggatják az idegen *mismást* munkájokra. Innen a bemázolt vár, a képtelen zavar. A minden literatúrának tanulása, a mindennek vak majmolása teszi azt, hogy mostani literatúránk zavarának látszik. De én is jobbnak látom azt, mintha egy mozdulatlan szegénységben állana. Azonban mivel erről a tárgyról magam is különösen s bővebben akarok szólni, kimutatván a tévedés okát, s az utat, melyen visszaléphessünk, hogy nagyobb erővel, s biztosabban haladjunk: itt többet nem mondok. Valahol helye mindennek van, de nem mindennek mindenütt.

Hogy *Cicero* többnek tetszik mint *Szalluszt*, nem esudálhatjuk: *Cicero* bőségben áradoz, könnyű, világos, folyó; a dologban helyezi inkább az erőt, mint a beszédben; úgy ír, a mint szólana, s mint akarná hogy mások is szóljanak. Bő periódusokkal rakott beszéde, ritkán engedí őt *sententiosus*nak lenni. *Szalluszt* minden erőt a beszédből

függeszt fel; nem ismert saját szépségeket hinteget; úgy ír, a hogy nem beszélt, s a hogy nem akarhatja, hogy mások beszéljenek. Rövid, csak igen ritka periódusai beszédeben egymást érik, meglepve szüntelen az olvasót, a legválogatottab mély értelmű *sententiák*. *Szalluszt* az a római prozaisták között, mi *Horác* a költők között.

Kinek a kevés szavu, mély értelmű, magas szellemű *sententiosus* *Horác* kevesbé tetszik mint az áradozó, könnyelműleg szökdelő, indulatokban merengő *Ovid*, annak *Cicero* fog *Szalluszt* felett tetszeni. Ne feledjük hogy iskolánkban a *pater eloquentiae romanae*, *Cicero* iránt majdnem isteni tisztelettel töltenek el; *Szalluszt*ról vagy semmit sem hallánk, vagy kevés jót. Az a hiszem, hogy csak az ír jól deakul, a ki *ciceroniane* ír, korán elfoglalá itéletünket. De azt nem tudom nem esudálni, *Tacitusz* barátja mint lehet barátja inkább *Cicerónak* mint *Szallusznak*. —

Csokonay imádójának körömben én senkit sem ismerék. Egygyel valék, a ki őt első költőnek hitte; de ez nem e földön született. Az ő izlése nekem nem izlésera. „*Földiekkel játszóját*“ szeretem komor kedvemben én is énekelgetni, de ódának, a szó művészi értelmében, soha sem tartám, s nem tarthatom, míg azt szabad, kell hinnem, hogy *Horác* és *Berzsenyi* ódákat irtak. Azt azonban nem javalhatom, hogy valaki költőményeit kijavitgatva adja; baráti ezt a merőnek rossz neven fognák venni; a merőnek baráti pedig azt fognák ohajtani, hogy idegen mű javitgatása helyett maga adna jobbakat. Maradjon kiki az, a mi volt, s maga ép sajátágában állja ki a minden kornak itéletét. —

Szemere kérdésére talán maga *Szemere* tudna legjobb feleletet adni. Ő mind a *Tud. Gyűjteményt*, mind a *Minervát*, nem ismeri kevesbé, mint akárki más; *Muzáronját* pedig senki sem úgy, mint ő. A *Tud. Gyűjtemény*, mindenés gyűjtemény, kiterjeszkedik a tudomány és mesterség minden ágára, minden ember talál benne, a mit maga hasznára fordíthasson; de fordításokat, idegen elme szüleményeket fel nem vesz. Ennek célja azért a nemzetnek minden tárgyú, s águ művelése; a szorgalomnak, tanultságnak, szép és hasznos mesterségeknek, a földművelésnek előmozdítása, közvetlenül magából a nemzet kebeléből, a magyar elnek tanulmányaikból, szerzőcseikből. Hason célzású a *Minerva*, csak hogy ebben kevesebb gond fordítatik az élet hasznaira, mint az elme és szív művelésére, s fordítások is felvétetnek. A *Muzáron* a szép művészségnek látszik egyedül szentelve lenni. Eddig azonban csak a szép literatúra volt foglalátja; ohajtnám, hogy a muzsikára, a képrajzolásra, iráson faragásra is terjesztené figyelmét,

mely mesterségek már hazánkban is kezdenek gyakoroltatni s honosítatni. —

Pannonhalmán, sept. 1. 1829.

Kazinczynak Guzmics.

Engem *Füredre* nem az a végső szükség kergete, mely *Szemere*t és *Vitkovicsot*; bajom alább áll, de annyira mégis, hogy, ha idő közben nem oszlatom, munkásságomat ott ott megakasztja, kedvemet szegi, s ha így marad, rémüléssel tölt el, hogy erőt veszzen lelkemen; s én gondos, talán kelleténél gondosb vagyok, a roszt megelőzni. Felette megörvendeztetett hozzám utasított iratod a *Muzáron* ügyében. Ezt már *Füreden* vártuk, s megkaptuk volna még ott létemben, ha egy tanító társam, kinek talán szükségesb volt a cura, mint nekem, az alkalmatossággal előbb nem érkezik, mint rendelém, melyen haza kelle jönnöm. De *Szemere* elég szorgos volt azt csakhamar utánam küldeni. Most már ennek átvizsgálásán gyakorlom új erőmet, s örömmel tapasztalom, hogy a dolog megyen, s vigan megyen; annál vigabban pedig, hogy veled gondolkozom, mely egész társalkodássá válik. Hogy veled mindenben egy vélekedésen legyek, ezt te, lelkes férfi nem kívánod; hogy a fő ideákban egyezem, előre felteheted.

Cicero barátjait, mint *Szalluszt* becsmélőit, nevetem, ők nem tudják, miben áll az irói érdem. Elöttem irói érdeme *Tacitusznak* is nagyobb mint *Ciceronak*, de olvasása fűraszt, mikor *Szalluszté* ragad; *Cicerónak* bősége unaszt. De azt esudálom, mint lehet *Tacitusz* barátja, inkább barátja *Ciceronak*, mint *Szallusznak*. A többit máj d elmondom.

Állapotod, édes barátom, szüntelen aggódásban tart engemet; s azért minél több tudósítást óhajtok tőled. *Szemere* s *Vitkovics* hogy létek reszkedt: mind a kettő szép szívvel bíró; s mikor az első munkás lelkével, ritka gondolkozásával, meglepő s győző itéletével, gyengéd érzésével emel bennünket; akkor a másik vidám kedvével, dévaj leleményeivel az élet vig körébe vonz le. Mennyi veszteségünk lenne e két férfúnak enyésztében! Minket most is a bizonytalanság szenvedt. Aug. 16-án volt nálunk *Vagner* az új Prépost. Szép lelkűnyájás képű s kedvű férfiú. Isten tartsa fen kedvetlen gondjaid között lelked nagyságát.

Széplhalom, aug. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Illik a te gondolkozásodhoz, a te érzéseidhez, a te barátságodhoz, nemes lelkű férfi, oly melegen venni részt az engem érő csapásokban, mint utolsó leveled bizonyítja; s ámbár akarnám, hogy a jók fájdalom érzései nélkül gondolkozzanak rólam, örvendek mégis, hogy együtt szenveded velem szenvedésimet. Azok valóban nagyok. A sorsnak meg kellett voln erántam már 1801-ben enyhülni, s ime mindig csapkod. Ha csak magam szenvedném verdeséit, nem panaszkodnám; de vedd feleségemet, vedd hét gyermekemet, kiknek sem azt a nevelést nem adhatom, a mit adtam volna, ha ezek nem érnek vala, sem azon örömöket, melyekre számot tarthatnának. — De engedd, hogy elforduljak sebeim látásától. Azokat felednünk kell, mikor lehet.

Sept. 17-én 1829. Eddig irtam volt ma egy holnapja válaszat hozzád édes barátom, s a sok baj félre téteté azt velem, s nem engedé, hogy máig elővegyem. Hideglelős feleségem, *Emil* pedig és *Antonín* legidősebb két fiaim, nem csak hideglelősek, hanem inhideg betegek. Én és anyjok ismét kigyógyulánk, de a két fia még mindig olyanok, mint a légy ősz felé. Betegek csaknem minden eselédim is, így feleségemnek, ki külső s belső gazdaságomat maga viszi, (mert engem elfoglal a per és a creditoraim zaklatása, s a literárius dolgozás, melyet most haszonra is akarok üzni) annál több a baja.

Az egi *Érsek* a salzburgi fürdőköl *Gasteinből* küldé vissza még júliusban a *Szent Hajdan Gyöngyeinek* fordítását, öt lapnyi igazításokkal. Én a nyálábot sept. 4-én vettem, minden erőmet és időmet, a mit hidegleléseim el nem raboltak, a munka kisimítására fordítottam. Ime tizenhárom nap alatt leirtam 203 lapot, s már csak a *Makkabék* vannak hátra. Azok is le vannak fordítva, de le kell tisztáznom, s akkor általkülöm az *Érseknek* még egyszer, hogy tekintse végig, s küldöm a nyomtatóba. A költséget hozzá az *Érsek* adja 500 példányra; s ezt a nélkül, hogy én kértem volna, s nekem hagyja az exemplárokat. Én százat az *Érseknek* küldök, s azon leszek, hogy barátim 300-nak eladását magokra vállalják. Elötted nincs titkom: megakarom kérni *Villax Ferd.* urat, mint azon szerzet, nem tudom mely nevű, fejét, melynek az *Érsek* is tagja volt, hogy ötven példányt vegyen meg; tü-

le illő lesz azt ajándékban osztogatni el lelkesebb vendégeinek. Ugyan ezért kérlek, taníts meg első leveledben, mi a Csisztereziták magyar országi fejének a titulusa? Eszes embernek a czim csak hang; de az eszes ember is kénytelen hozzá szabni magát, a mit a rend kíván. — Téged arra kérlek, hogy ezen egész tárgyat hallgasd el, és vedd a barátság rózsája alatt mondottnak.

Tegnapelőtt, kedden, feleségem utánam jöve a tölem három fertályhira lakó *Komáromy Nánikhoz*. Septembernek 14-én *Abaujnak* restauratiója vala, s testvér bátyja, *Abaujnak* subst. Viczeispánja, s ennek igen tiszteletes hitvese, bemenének *Kassára*, s a beteg *Nánit* két frajezimer, és egy élteske asszonyeselédd gondjaira hagyák. Az én nagyanyám ezen familia tagja volt, s én velek testvéri barátságban élek, *Náni* pedig nekem sokat is köszön, mint én neki. A feleségem testvére megérkezett *Krassó* vármegyéből a *kázméri* executióra, mely holnap kezdődik megint, s ezt itt nem bagyhatánk a háznál; nekem, vagy feleségemnek itt kelle maradni. E szerint vasárnap 13-án feleségem és én átmenénk az öt hét óta fekvő beteghez; feleségem a testvére miatt haza jött, én pedig ott maradtam keddig. Képzeld édes barátom, mely jól esett nekem azt bizonyítani egy beteg barátnémnak, hogy én róla gondoskodtam, s bátyja s ángya távollétét kipótolni, mihelyt betegségem tárgult, és a meddig az executio közelítése engedé, kész voltam. A szegény beteg azon nap ólta érte könnyebbülést, bizonyosan nem én miattam és feleségem miatt; de az oly történeteket az ember hajlandó egy részben annak is tulajdonítani, a mit szeret. Azalatt bátyja, a diétai híres követ, első Viczeispánnak választatott meg, s a hír a betegre jóltevéleg hatott. Midőn feleségem kedden érttem jött, mondja, hogy egy akkor nap érkezett levelemben, *Páy András* jelenti egy pesti barátom megholtát. — *Szemere?* kérdém elijedve. — Nem. — Barátom, oly igazságtalan valék, hogy hallván *nem Szemere*, mindent esendesen értettem. Végre kimondá. De midőn kimondá, összeszorula szívem, s nem tudék szólani. Ez az igen derék, ez a tiszta lelkű, ez az ügyünket oly szentül szerető ember is oda van tehát, és oly korán. 1778. aug. 26-án született. Ma irok *Kulesárnénak*, s kihirdetem, hogy minden munkáját összegyűjtöm, s kiadom. Beesületes ember örömét leli abban, ha megholt barátja sirjára virágot vethet.

Páy írja, hogy *Szemerém* ismét roszul van, s *Helmezy* ír meg feleségének a *Vitkovics* halálát, hogy *Pali* meg ne ütközzék a híren, s egészsége succussiót ne szenvedjen. — Barátom, mely szép-lelkű ember hal ki, ha *Szemere* hal ki, s mit veszünk, ha nem dol-

gozhatik! — Be szerencés ü, hogy ezt a derék asszonyt elvevé. Mit tenne most, ha feleségtelen volna, mit, ha valamely fiatal leányt vett volna el.

Sietnem kell bevégezni levelemet, mert az excentióra tartozó irásokkal még kész nem vagyok egészen. Éljj szerencésen, édes barátom, és maradj nekem az, a mi vagy. Szeretném tudni miben nem vagy az én értelmemen, nem mintha nem tünném, hogy más nem úgy gondolkozik mint én — hanem mivel a te gondolkozásodat ott is tisztelem, a hol nem javalhatom. Jó az, hogy nem mind gondolkozunk egyformán. Kérlek tudásd, azt velem.

Sept. 17-én délben. Képzeld egy szerencsétlenségemet. — *Aurórában* vagy *Uránidában* megjelené egy francia izlésű epigrammám.

Poeta vagy, s historicus

Mi vagy nagyobb, biz én nem értem, sat.

s valamely rosz ember elhitetni igyekezett Gróf *Teleky Józsefet* és *Dezsőffy*t, hogy rájok van a czélzás, mert egyik sora ez:

Illustritások meg nem sértem.

Teleky soha nem ira verset, *Dezsőffy* soha nem historiát, s az epigrammát 20 esztendő előtt irtam. Lehete-e tehát czélzás? — *Telekynek* ma irok: *D . . . nek* nem irok.

Pannonhalmán, octob. 7-én 1829.

Kazinczynak *Guzniacs*
idvezlését.

Vitkovicsunk halála engem is megrezzentett, bátor lihetőleg volt előre látva. Benne mi minnyájan sokat veszünk, pesti társaink legtöbbet. *Szemere* miatt rettegek, könnyen érdekelhető ő, érzékeny, és itt félénk. Megküldém neki a *Muzáron* ügyében hozzám intézett iratot, késérve enjegyzeteimmal. Én a tiündéres meséknek s annak az irtóztató *Példának*, mint már irtam, barátja lenni nem tudok, egyebekben tökéletesen egy értelemben vagyok veled. Én a te derék iratodon, és a *Muzáron* két kötetén úgy mentem által, hogy majd mindenhez szólhatnék valamit, s pedig, amint *Szemere* kíváná, szívem szerint.

Igen örvendek, hogy a „*Hajdankor Gyöngyeit*“ te fordítottad; s tisztelettel érzem magamat azon nagy férfiu eránt eltelve, ki a nyom-

tatás költségeit önkényt vállalá fel. Semmit sem kétkezem, hogy barátid annyit, mennyit kívánsz, el fognak szellesszteni. Hozzáim bizvást küldhetsz 30 példányt, ennyit elvállalok; ha megszorúlsz, többet is küldhetsz; a mit magam helyben elnem adhatok, szét küldöm városainkba.

Villának canonicus titulusa *Fő tisztelendő*. Jól fogsz eszelekedni, ha a borítékot latánul küldöd, s irod: Reverendissimo ac Amplissimo (ez vagy on schematismusokban is) belől pedig nagyságolod a szerint, a mit pesti tisztelkedésünk alkalmával mondogatni szoktad: *honore nunquam peccatur*.

Mosolygám új szerencsétlenségedet, mely előttem már régen tudva, sőt már feledve is volt; s azt gondolám, bár e volna minden szerencsétlenséged! D . . . fy panaszolkodva, s kérdezőleg, találgatólag, irta ezt meg nekem. Én válaszomban lehetetlennek állítám lenni, említvén azokat, miket te hozzám ő felőle magasztalólag irtál. Sajnálhatni, hogy a nagy férfiak elég gyengék hasonló gyanúnak helyt engedni. Eszembe jut itt *Kisfaludy Károly* hasonló panasza *Uránia* ellen. Egy költött levél circulált *Pesten*, mely azt hirdeté, hogy *Szedes* és *Beimel Aurórá*t megrontani szándékoznak. „Bár megronthatnák, mondám az előttem panaszlónak, literatúránk sokat fogna nyerni, habármi jónál is jobbat mutathatna; de még a költött ezél megközelítve sines!“ *Szedesben* ily alacsony nemulatiót senki fel ne tegyen.

Szemerének, mivel tölem is akart valamit a *Muzáron* jövőd kötetében, ajánlám *Urániából Etelekát Kőlcsey* crisisével, *Sonettemet* a tieddel, mely utolsót ha felveendí, újra dolgozom javallatod szerint. Élő szerencsésen a tieddel!

Széphalom, octob. 27-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy.

Íme édes barátom, beléptem életem 71-dik esztendejébe. Tekints vissza velem elmúlt napjainra, s kérdd mint javítottam sorsomon, hogy gyermekeim úgy örvendhessenek állapotjoknak, melyben őket én hagyom, mint én annak, a melyben őscím igyekezeteik után én maradtam. Nem csak nem neveltem, a mit nekem ő hagytanak, hanem azt is megfogyasztottam, a míg a feleségem örökét kerestem, bírám előtt istentelen testvére ellen, eladtam, elköltöttem minden vesztegetés nélkül a magamét. Borzadok attól, hogy ily életes vagyok, s sok esztendőket

többé magamnak nem ígérhetek. — De árváimra gondja lesz Istennek, s ő támaszt barátokat, pártfogókat nekik.

Ez az october nekem ezen gondokon kívül is, gyilkoló holnapom volt. Azon ponton állék, hogy feleségemet, életem boldogítóját, elvesztem. Octob. 7-én, 8-án, 9-én ágya körül állék, tartottam jobbát, s úgy vártam minden perczen, hogy még egyszer vesz lélegzetet, s hátra dől, és elalszik örökre. — Barátom az ily scénákat nem beszédből, nem olvasásból, hanem tapasztalás után kell ismerni. Ez az egyedül irtóztató a természetben. — Orvosa nem hitte, hogy meg lássa többé. — A nyavalya német neve *Gedärm-Entzündung*. — Életben maradt, de oly gyenge, hogy még retteghetek elvesztéseért, retteghetek attól is, hogy nyavalyája sokáig fog tartani. — Nem vagyok én annyira elkényesztetve, hogy a magam bajomat tekintsem a mindenkénél nagyobbak, s felejtsem a jót, melyet nekem az isteni gondviselés adott: de szeretném mégis tudni, hol az, a ki ily elakadásba jutott mint én?

A *Szent Hajdan Gyöngyeit* holnap küldöm a Patriarcha Érseknek. Szeptember és octoberben azon dolgoztam, s azért is, hogy felejtsem az engem öldöklő bajokat. — Most majd a *Maiáth* Regém futok végig, melyeket még 1825. fordítottam, s azt is küldöm nyomtatás alá. Én a *Maiáth* teremtő lelke könnyűségét, simaságát és azt a nagy világ tónusát, melyet ő bele vive dolgozásaiba, nagyon tisztelen, csudálok, irigylem.

Szemeré megszólított, hogy sürgetném én is nálad a feleletet arra, a mit én mondek a *Muzáron* felől, s kérlek édes barátom, teljesítsed, a mit *Szemeré* vár. Azt ő nekem szándékozik ált küldeni, hogy, ismét ha lesz reá mit mondanom, elmondhassam. — Némely barátink nem türik az ellenmondást és a pert, s azt garázdaságnak s egyébnek nevezgetik. Mit mondanak hát arra, hogy *Dietáinkon* s a vármegyék gyűlésein néha zajongva is mennek a tanácskozások. Nekem még az is rossz néven vétezik, a mit *Csokonay* felől a *Muzáronban* mondtam. És bár megszólítana, a kinek ellenem panasza van, míg most mentségemet nem hallva kárhoztatnak. Ez a szerencsétlenség ér engem azzal a férfival is, a kit én oly forró szívvel szerettem és szeretek, a ki nekem kevélységem volt, és örök kevélységem marad — *Gr. Dezsőffy Józseffel*. Elhnyel a szégyen, mikor azt látom, hogy annyi megtisztelő barátság, annyi jótétel, annyi felségállás után engem ez az egyetlen egy, ez a nemes lelkű ember néz hitetlennek, hálátlannak, a barátság elárulójának! de tisztaságom érzése, és az a gond, melylyel a *Grófnak* kárommal is tartozom, hogy mentségem ötet megne bántsa, hogy neki kedvetlent elő

ne hozzák, eltílt attól hogy szóljak. Eljön az idő, mely megbizonyítja, hogy én nem felejtettem, *Dezsőffy*nek mivel tartozom. —

Még *Pesten* valék, midőn megérkezék a *Kassai Minerva* idei első kötete, s barátink figyelmeztetések a *Gróf*nak azon verszetére, mely *Kisfaludyhoz*, *Berzsenyikez*, *Vörösmartyhoz* van intézve, s ezeket vigasztalja a szenvedett bántságokért. — *Vörösmarty* és a többiek nem érték, hogy *Vörösmarty* mint vigasztaltathatik, holott őtet soha senki nem bántotta. Továbbá az ugyan ott emlegetett *Hangzatkán* akadának fel némely barátink; de én el nem tudám hitetni magamat, hogy az a nyíl ellenem legyen ellöve; míg végre egy valaki bizonyossá tevé, hogy *Gróf Dezsőffy* magát egy epigrammám által érzi megbántva. S képzeld mely epigrammám által! Imhol van: „*Poeta vray s historicus*,” *Toldi Handb. der ung. Poesie*; s hol dolgozott *Gr. D.* . . . historiai nemben? s ha nem dolgozott, mint lehetik, hogy az az epigramma ellene van ellöve? S mondjunk-e egyebet mint azt, hogy ez az epigramma 18 esztendő, hol a *Gróf*ot még inkább nem bántattam. Némelyek úgy hiszik, hogy én itt nem *Gr. D.* . . . hanem *Gr. T.* . . . ellen üzém tiszteletlenségemet. Tetszik nekem, hogy nem tudják melyik ellen? De *T.* viszont verset nem írt, soha, amint ugyan én tudom. Végre azon gondolatra jutok, hogy az egész vád ellenem onnan jő, mert az epigrammában ez a sor is áll:

Illustritások meg nem sértem.

Tegyük hát *Celebritások*. Én esküszöm az Istenre, s hazám boldogságára, nyelvünk s literatúránk boldognélására, hogy megsem áhmodám, midőn azt irtam, hogy értte *D.* . . . vagy *T.* . . . neheztelhesenek.

Barátom, köztünk gonosz emberek is vannak; kik az ily szikrákat vagy magok lökik szívekbe, vagy azt lánggá fűjják. Azt azok eszelekeznek, a kik szeretnének ragyogni, s nincs mivel. Nem *kell* világosabban szólanom. — A posta ma indul, sietek, hogy leveleim el ne maradjanak. Éljen igen szerencsésen!

Te talán nem teszesz magadhoz illetlen lépést, ha e leveletem *Gr. Duck* küldöd in origináli; azoknak következtében a miket *Gr. D.* maga panasza neked. Az a *Gróf*ot megengesdésítheti, a megengesdésítés pedig jó emberhez nem illetlen. Én pirulok magamat ily fertelmes vád ellen menteni, mint ha azzal vádolnának hogy loptam.

Pannonhalmán, nov. 2-án 1829.

Kazinczyna *Guzmics*
baráti szíves tiszteletét.

Szemerének én angusztusi vásárkor megküldém kéziratodat a magaméval együtt; ő nem felelt; azt sem tudom mint áll egészsége. Isten erősítse a széplelkű férfiút, hunytával sokat, igen sokat vesztenénk, kinek már sok gyengélkedését is mélyen érezzük.

Sopron restaurált *Kis-Martonban* fényesen, ünnepileg. *Nagy Pál*, hazánk *Grachusza* Vizeispán akart lenni; *Széchenyi István* tüle kitelhetőleg tevé ki mellette magát a *Herezegnél*. Mind hijában; a *Herezeg* nem candidálta, s úgy látszott, hogy a megye sem kívánta, félvén a hajthatlan lelki embert. *Nagy* rajta üte a *Herezegen*, megereszté tüzes nyelvét. É tettét többnyire baráti is gáncsolják.

A *Cardinalis Primásról* az a hír futamodott, hogy a szél megüté, de segítették rajta. Rövid nyakú, kövér, vérmes ember, könnyen elhallhat. Roppant építése kedvéért én neki még több évet óhajtok. Ha ő kihál, nem fog-e azonnal helyébe lépni a te imádott *Érseked*?

Siess a *Hajdan Gyöngyeivel*, hogy még ez idén vehessük. Én minden jót várok. Éljen bajaid közt is békében, nyomd azokat szebb örömeidnek érzésekkel le. Tisztelem nagyságos nődet, s gyermekeidet, különösen *Izidórámat*.

Már bepeeséltém e levelet, mikor *Sztankovics* győri kanonok, fordításaidnak, mint már irtam, nagy kedvelője lépe be hozzám; elmondám neki, hogy a *Hajdan Gyöngyeit* készülsz fordításban kiadni; ő javalta eszelekedetedet, egyszersmind azt a tanácsot adja, hogy a *Patriarcha* képével együtt adnád. Sokba nem fog kerülni, ha a *Tunisziasz* előtt álló képnek reze meg vagyon; különben sem kételkedem, hogy a *Patriarcha* ezt a költséget is felvállalja.

Széphalom, deczemb. 12-én 1829.

Guzmicsnak *Kazinczy*
szíves tiszteletét.

Már van hírem, édes barátom, hogy leveletem közléd; de az haszontalan volt. Ő nem fogad el semmi felvilágosítást, s maga magát esalogatja. Rútat én tenni nem fogok, sőt elmondatom a mit *Nepos Themisztoclesről* mond, ha jól emlékezem: ista contumelia cum non fregit, sed erexit. Azonban moralitásom vétetvén gyanúba, szóla

ni fogok a *Muzáron* olvasóihoz, nem felöle, hanem felölem. • Olvasd az egyik cikkelyt.

„Találgaták, tapogatóztak, ki van itt bántva; tudni akarák azt magamtól és sokan. Szép érzésű ember úgy nem fog leskelődni az után, a mit befed előtte házi gazdája, mint azután nem fog fülelgetni, a mit előtte emberének sügva mond, s kérdé-e valaki *Martiótól*, ki az az ő *Filéntínusza* s *Cosconiusza*? De a találgatók, tapogatózók nem állanak meg itt; vádlottak, s nem csak a legigazságtalanabb váddal, mely magát hallatá, hanem a legképtelenebbel is egyszersmind. Tisztaságom büszke érzésében nem látám magamhoz illőnek, hogy magamat egy gyalázatos tett gyanúja ellen védjem. Érdemlik a büntetést, s elnémulok; s tisztelettel fordulván el a tiszteletemet oly nagy mértékben érdemlő gyanítottól, dévajkodva felelek vádlóimnak, mert ők csak ezt érdemlik.

Nekik tehát azt mondom, hogyha nem én irám vala az epigrammát, s tőlem kérdetnék, mit mondok, ki ez az *Izé* uram, feleletem ez volna: minthogy itt oly valaki felől van szó, a ki verset is ír — (Handbuch II. k. 44 lap, sor 9. *Silány versed*) — és rosszúl; történetet is ír, s azt is rosszúl, én iróimknak egész kisdud seregében mást gyanítani nem tudok, mint — *Perecsenyi Nagy Lászlót*. Mert a három praedictum, mindenek itélete szerint, ő reá illik leginkább.

„De hogyan juthatna ő azon megtiszteltetéshez, hogy ő rá löjjenek nyilat? hogyan illik ő reá az *Illustrítás*? mely most *Celebritás* által van itt felváltva, együvé? — Igen jól, amint ugyan nekem látszik, mert nyilván van, hogy az epigrammatista büntetni akará ugyan delinquensét, de nem akará, hogy erre rá ismerjenek. • Oly ruhát vete tehát rá, melyet viselni nem szokott.

„De hát az *Izé*? — *Izé* annyi mint *Valami* vagy *Valaki*; s a szóval akkor élünk, mikor a kívánt szó nem jut eszünkbe, vagy jut ugyan, de nem akarjuk kimondani. A cím lehetett volna „*Egy valakihez*“. De amaz jobban illet a dévajkodó epigrammához.

Mennyi bajt esímlnek az emberek magoknak és másoknak ok nélkül.

„Én mindég inkább érzettem a másokon elkövetett méltatlanságot, mint amit rajtam követtek el — ugymond egy franczia levélben a nemeslelkű, de megtévedt halandó — s innen van az, hogy inkább bánt a *Csokonay* ellen elkövetett igazságtalanság, mint az a másik epigramm, még ha annak tárgya én volnék is. Ha ez a Poetánk, a ki oly gazdag oestrumban, itt vagy ott megbántja is az izlést mindenütt

annyi zsenit szikráztat, hogy az érdemlett dícsőségtől semmi epigramm nem foszthatja meg a maradék előtt. Akkor irni tehát ellene versben és prózában, midőn ő már nem él, a helyett hogy az izlés ellen elkövetett hibái fedeztetnének fel *elégészes okokkal*; az kegyetlenség; azt nyomtatni felöle hogy a halál elkapta gyalázatja elől az *Arpádiással*, még több mint kegyetlenség? hol veszi asszonyom a te sógorod azt a *kevény bítorságot*, hogy egy *Poemát* condennáljon, melyet a publicum nem látott? — mintha abból, a mit Cs. ada, nem láthatnánk, nem következtethetnénk, hogy ő, ki csak dévaj szeszélyben vala igen nagy, heroicumot nem adhatott volna szerencsével? Elmondám azt is, de bántás nélkül, hogy Aegyptusban a holtak, a római Censurok által az élők büntetettek; elmondám, hogy a *fari, quae sentias*, mindnyájunknak jusunk, s mi szükség rám nehezíteni, mikor *Muzáron* kész felvenni az ellenkező állítást. —

És ez legyen elég. — Halld ismét fogadásomat: én *rítat* tenni nem fogok.

Tegnap vevém a nagy *Széchenyi* levelét „A *Tudós Társaság*, mely régen megszületett, még sem kapta meg a keresztelést, — ezt írja, noha válaszában a textus vádani és védelmem volt. Amit neked itt a két lapon mondek, beesületem kívánta, hogy mondjam; de én a sebet nem fogom piszkálni. *Tudod-e unde istac lacrymae?*

Executióinkban még sem boldogulok. Nov. 30-tól deczemb. 3-ig *Eperjesre* jártam bírámhoz. A sógorom azt kívánja, hogy az ő praetensiói 38,000-ben fizettessenek ki asztalára a supputatio előtt, hogy ő osztán 28,000-ct, sőt talán mind a pénzt, megessvén a supputatio, vissza fizesse. Ezt azért, mert látja mely nehéz annyi pénzt összeesimlni, s ennek ürügyével igyekszik részünket tovább bírni.

A *szent Hajdan Gyöngyeit* másfél holnap előtt leküldém halhatatlan írójának. Eddig nyomtatják *Budán*. Mellotte lesz *Viviani* által festett, s metszett képe. Tegnap olvasám az ujságban, hogy *Báró Barkóczy László* valaha végre megkapá a veres övet, a mit én nyany neki köszönök. Igen nemes lelkű ember ez a fiatal kanonok. Éljen szerencsésen, édes barátom, s szánd szenvedő barátodat.

Pamnonbahnán, deczemb. 13-án 1829.

Kazinczynek Guzmics
tiszteletét, idvezlését,

Kettős leveledre vagyok adósod, édes barátom. Az elsőre válaszolni csak akkor szándékoztam, ha majd a *Gróf* válaszát veendem;

lássam s tudassam veled, mit tevé az igen nemes szíven az igen szép levél. A levél néhány sorral tölem kísérőleg, novemberi vásáralkalmával *Károlyi* urhoz volt utasítva, s *Károlyi* visszaírt, hogy kézhez szolgáltatotta azt. Ekkor írtam, s már harmadszor haszontalan *Szemeréhez* is. Feleletet innen is, onnan is hiába várok; s tőled már a második levél érkezett. Nagyon aggódom kéziratink miatt; de el nem veszhetek; *Oszvald* theol. professorra voltak bizva, s ő bizonyosan megadta. De én azokat nem augusztusban, hanem september végén küldém. Meg írtam kétszer *Szemerének*, kinél keresse, ha történetből még sem kapta volna; s arra esetre, ha eltévedtek, én a tiedet lemásoltam magamnak, s ezt küldöm meg; a magamé csak töredékben van nálam, s most lehetetlen időt vennem újra feldolgozni.

Sajnos, hogy nagy emberek, tapasztalt férfiak annyira könnyhiszelműek egyet s mást magokra érteni, s a próbált barátot gyanú alá venni. Igen örülök azért, ha a magát megbántottnak vélt gyanújából tisztul; ezt mind a ketten leginkább érdemlitek.

Nagy nyereség leszen a hazának P. képét a *Szent Hajdan Gyöngyével* birhatni; nagy a fordításra nézve is; kedvesb leszen így, s kapósabb.

A mi *Sztankovicsunk* két hete hogy elhagyott bennünket; inkább tiszteltem, szerettem a szép lelkű férfiut, semlőgy neki egy *Istenveledet* ne mondjak; s minthogy ő neked is tisztelőd, ide írom hamar készült jambuszainat; *Sonett* fogott lenni, ha az idő enged vala.

Győrött lakik egy *timár*, *Wurda*, ennek tiz magas, szép termetű, művelt, lángeszű, jóvérű férfi gyermeke, s egy leánya (dévajságból szokták ők mondani: tízen vagyunk férfitestvérek, s mindenikünknek van egy lány testvére.) Ezek már mind kinőtt, kitanult fiatal emberek, két pap, két *timár* sat. majd mind jó muzsikusok és énekesek. Az egyik pap, theol. prof. a pesti seminariumban iskola társam, azolta tartós jó barátom, testvére által ezen verseket négy szavu énekre teté, és így négy *Wurda* énekkel lépé meg a Praclatust, végvacsorája alatt. Tudnod kell, hogy *Sztankovics* az éneklő karnak nagy barátja, maga is tanult énekes, hetenként *Academiát* tartott. Megbocsáss fecsegésémért; igen szeretem ezeket a derék embereket, s szívemnek jól esik, hogy nekik valami kedvest tehettem, s az is, hogy veled közölhetem. Lásd, többnyire csak német énekek zengnek az ilyes társaságokban, most pedig magyar zengett.

N. Pált tettéért én nem vádolhatom: ő az ország gyűlésén többet mondott, most hevében valamivel disztelenebben, de felhevülése nem

volt ok nélkül. Azolta, hogy levelemet irtan hozzád, volt szerencsém egy barátjával beszélteni; ez azt mondá, hogy N. bizonyossá tevé az első V. Ispánt, *Niczkyt* (kit ő tevé egykor V. Ispánná) hogy ő csak candidálatni kívánt, hogy megyéjében ne lássék megvetve, kit az egész haza tisztel; de a V. Ispánságot elválni nem fogja. (Ez igaz-e, vagy a mit ugyan egy hitelesnek látszott ember után írtam, megmondani ki tudja?) *Niczky* hallgatta-e ezt el, vagy a Herceg nem hitt *Pali* szavának? ismét bizonytalan. Elég hogy *Pali* megvetve érte magát, s ez fáj.

Örvendek feleséged felgyógyultán; neked pedig az executió folytatásához sok szerencsét kívánok.

Én kis esónakban biztosabban ülök, mint nagyban; s csak az kérdés, ki mekkorát képes kormányozni. Tekintvén a szerzet körülményeit, én tudom, hogy a kicsinyben többet használhatok. De én megnyugodtomban most már semmi efélével nem gondolok; a jó Istenre bízom megamat. Ő jobban tudja nekem mi jó, mint magam. Minden örömem könyv és jó szívek, s ezek között a tiéd különösen. Él a tieddel szerencsésen.

ISTEN VELED!

Az Istenek ragadnak el tőlünk
 Ó Sztankovics magokhoz. — Itt hagyod
 Kiket szerettél, s kik szerettenek
 Téged viszont, Győrnek vidám lakóit.

Menj, vár bírói széked, érdemed
 Méltó jutalma, várnak a pörök,
 Várnak Themisznek felkent papjai,
 Segédül a nehéz ügyhez, közükbe.

Való, sok arcot mos keserv könyve,
 Az áltkarolt barát, s a jól gyámolt
 Szükülkedő, éretted összesír;
 S az énekes kar hosszan ri utánnad.

De bí s öröm vegyítve játszik itt:
 Bús a rideg szív, s a gyámoltalan;
 Öröm derül ám arcán a honnak,
 S a hon szerelme felderíti ezt s azt.

Menj Sztankovics! Hazánknak ügye hív,
Menj! — Nem lehet hazához hűtelen
A hű barát, s az érzékeny Gyámoly. —
A jók fohásza leng körül utadban.

Széphalom, deczemb. 30-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szíves tiszteletét.

Vége az esztendőnek, kedves barátom, s illő végig tekintenem az elmúlt tízenkét holnapra. Mely csapások értek engem! De mely örömek is. Ne legyünk haláttalanok a *Conlviselés* cránt, s az öröm emlékezeteiben feledjük a bajokat.

Szemere megkapta az én irásomat, és a mit te adál hozzá. Ezt kelte legelőbb neked mondanom, megnyugtatósodra.

Te nekem *Sztankovics*hoz irt jambusaidat küldöd meg; én neked a *Szent Hajdun Gyöngyei* előtt álló hexametereket küldöm itt. Maga a fordított munka már nyomtattatik *Budán*, én ezeknek (a hexametereknek) lefordításával elkéstem, s csak tegnap tevém postára az *Érsek*hez. Nyugtalan várom válaszát, hogy lássam, mint elégedett meg vélek, és mit kíván bennem változtatni. De nyugtalanít az is, hogy te mint ítélsz felölök; mert higj nekem, édes barátom, én benned nem csak az igen nemes lelkű, s a nagy tudományú embert tisztelem és szeretem, hanem azt is, a kinek beszédén *igen sok báj van*. — Tudom én mely helyek ezen hexametereimben gyengék: Ilyen ez a második lapon: „*Fényt hagyja hajhászni, s mindennek nézni magunkat*“ ezt szerettem volna világosabban mondani. Németül így van:

Pflanzt in die Herzen Liebe zu schmödem Gewinn und Empfindungen niedriger Selbstsucht — de nem tudám megigazítani.

A te jambusaidra azt jegyzeném meg, hogy az utolsó lábnek *mindég jambusnak kellene lenni*, tudmillik a 10. syllabájú sorokban (nem a tízenegyesekben.) Lásd a *Phaeder* senáriusait. A többi láb állhat spondeusból is, de a sor annál szebb, minél több benne a jambus. A dactylus és anapaestus ugróvá teszik a gravis schémát. — Vannak jambusi sorok, hol az utolsó láb spondeus vagy trocheus. De ott minden sor spon. vagy troch. syllabán végződik. Az ilyen schémájú versek skánzonoknak neveztetnek. — Ezeket csak a schémára nézve mondom, mert verseid belső érdemökre nem mondhatok egyebet, mint minden jót. Az ily daraboknak nem kell pipere. A búcsúzás kinjait

érző szív felejtí azt. Ilyenkor a szív melegsége az egyetlen érdem; azt pedig versed egészen adja.

Felajtn feljebb mondani, engedd hát itt jelentenem egyik kérdésére levelednek, hogy a kép magyar aláírással lesz a könyv előtt.

Minapi levelemben talán már irtam, mily glossákat csinált a *tévedéséből kiszabadulni nem tudó*, s fájlalma micsoda vastag kicsapásokat enged magának mind a mellett, hogy azt franceziásan megezekurozza. Én inkább szeretem a magyar egyenességet. De mikor az ember azt látja, hogy a haraguvó *szégyenel haraguvónak* látszani, és mégis teszi, *mit szégyenel*, kísértetbe jó megvetéssel és hideg szánással nézni, a ki annyira nem bír magával. Azonban legyünk békével, és higyjük azt, hogy ő bizonyosan egyike a legjobb embereknek, s felesége egyike a legnemesebb teremtményű asszonyoknak, s minden hibájok az, hogy ennek szertelen irritabilitású inak jutottak, amaz pedig, mindenben nagynak érezvén s találatni látván magát, annyira hozzá szokott magát ragyogónak látni, hogy elretten a feje felett hirtelen elmenő felleg árnyékától is, s itt gyenge volt azt hinni, hogy más csapdotatván meg, ő csapdotatott meg. De ilyet annál gyanítani, a ki ötöt kevélykedvo nevezte barátjának, és még most is híven szereti, feltenni, gyanítani csak mégis irtóztató megtévedés.

Hogy ürügye legyen garázdálkodni, *Csokonayt* állítja megsértettnek. Nincs szenyje, nincs mocska. Lássuk hát. Végig forgattam; mint tetszenek ezek:

„A hallhatatlanság felette
Örök templomát építette
A melybe megholt a halál“.

Pozsonyi kiadás lap 29. — s

Könyezzen a góhér s banderista bakar,
Melyet most az agyag fült szobája takar. l. 103

bakar, bakator (*Biharban*, vörös színű szőlőgereszde; s mint az banderista? amint a banderista homályosítja el a nem banderistákat a maga szépségével; úgy a bakar az egyéb szőlőnemeket. A második sor ezt teszi: Mint engem fed a hideg ellen a fűtött szoba, úgy a bakart tökéjére hányt föld. (Mert mi télre befedjük szőlőtőkékinket.)

Lap 105. Kikkel a *Noétól* beplántált Hegyközön *Bárkát*, vagy is *borkát* (roszacska bort) rakat a borözön.

De a koronát! a koronát! — „Lap 107. folyók, patakok,
Mondjátok meg: *Nympha* nem fürdött-e benne,
Mert úgy tán nagyon is *fűszerszámos* lenne!

az az a fordó *Nympha* a vízbe esnyitana!!!

És mégis megbántása *Csokonaynak*, hogy én azt mondám, hogy a nyertők javallásainak, tapsainak szonja vele szenyjeket, moeskokat követtete el.

De legyünk nyugalomban, s ne engedjük, hogy egy tiszteletet érdemlő ember gyengesége feledtethesse velünk, hogy ő tiszteletet érdemel.

Élj szerencsésen édes barátom, s maradj nekem az új esztendőben is, a mi eddig voltál!

Pannonhalmán, jan. 18-án 1830.

Kazinczynek Guzmics
tiszteletét.

Megbocsáss nagyérdemű barátom, hogy szép levedre későskén felelek. *Fő Apátunknak* gondolatunknál korábbra rendelt ünnepi beiktatása, mely febr. 14-én fog történni, felette megszorított. Egy verszetbe kaptam, s ezt ez időre végeznem is kellett, hogy nyomtatásban láthasson világot. A szerzet történetét irám le hexameterekben, *Pannónia századjai cím alatt*, oly formán, mint *Zircz* emléke van írva. Hogy ezt el nem értem, érzem, de ha több idő engedtetik, jobb fogott lenni, mint a milyen most. Sokat nem esinositgathattam rajta, s a végét össze is kelle huznom, hogy végezhessem. Majd megküldöm neked is.

Mit te az izetlen ügyben eslekszel, egészen helyben hagyom; szó nélkül hagyni csak azért sem kellett, hogy emberek oly merőleg ne találgassanak; legyenek inkább annyi méltánysággal, nem keresni mindenütt bizonyos személy sértést, hol az író sújt, s nem egyet sújt, hanem sújtja mind azokat, kik magokat sújtva érzik, s azokat is, kik nem érzik, de érdemlik. Én a tudományos világban a vétkeseknek büntetésükül ezt a módot tartom legkímélőbbnek, nevezni s korbácsolni a vétket, elhallgatni a vétkest. Eddig sem leveledet vissza, sem eránta választ nem kaptam; jelle a bizonytalan tünődésnek. De *unde istae lacrymae?* gyanítva sem tudom.

Barkóczynek örülök; én őt mint seminaristát (esztendőig valánk

Pesten együtt) jó, igen jó fiatal embernek ismertem, s buzgó magyarnak.

A hexameterek lelkesek, s szépen fordítottak. Nekem a magad által kijegyzett sem fogott volna nem tetszeni; én elég világosnak találok, s az értelem benne nincs tévesztve. Csak egy csekély, grammatikai észrevételem van a 2-dik vershez: *hárjaidon*, a második szómély nem veszen fel jottát a nevekben. — Miket te jambuszaimhoz, jegyzetülírsz, jól tudom; de én azt muszika, vagy ének alá s hamar készítettem; vigyáznom kelle inkább a tagok egyszámúságokra, mint a jambusz szoros törvényére; azért jambuszokon s spondenzokon kívül egyéb lábakat nem vegyíthettem. Nyomtatás alá tudtom nélkül adta valaki, most sem tudom ki.

Csokonayról ítéletemet a *Muzáriumhoz* adott szólásomban világosan kimondtam. Csudálom, mint tarthatják őt oly nagyinak, oly feddhetetlennek. Hiszem, milyen fogott lenni *Árpádúasa*, annak elgondolásához nem felette éles elme kívántatik. Megítélünk pedig szorosban épen azokat kell, kik vulgo csudáltatnak, és sokban hibásak, hogy legalább hitvány kövecsaik igaz gyöngyök gyanánt ne keljenek.

Nincs bizonyosb, mint hogy jövő nyáron *Diéta* lesz; semmit sem kételkedhetünk, hogy akkor a *Tudós Társaság* is meg fog kereszteltetni.

Sógorod új practensióját nem értem. Te talán csak nem tartozol neki 38,000 forinttal!

Horvát Endrénk miolta *Tétet Pázmáddal* feleserélte, egyre nyavalyog; erős fájdalom szaggatták elsőbb derekát, azután lábát; most a roszt gyomrába vette magát. Féltem életét. De *Árpádján* folyvást dolgozik, s ma holnap végzi. Te élj boldogul a ticiddel!

A *Gyöngyökből* rendelj hozzám 30 példányt; s ird meg a pénzt hova küldjem s mi úton.

Széplalom, febr. 5-én 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
szíves tiszteletét.

Rég olta nem vevéd leveletem, kedves barátom, de azért nem hitted, hogy rólad sokat nem emlékeztem, s képzelted, hogy január 7-én kértem Istent, hogy áraszsa rád minden áldásait. Többet kértem: azt is kértem, hogy teremtsen sok hozzád valókat. Bizony az én életem sok és nagy örömeiktől volt volna megfosztva, ha úgy menénk vala el egymás mellett, hogy a sors bennünket össze ne hozzon.

Vilkorics után ime oda a tiszteletes *Virág* is, utolsó leveled pedig azzal ijeszt, hogy *Endrét* is elveszthetjük; én szavaidnak más értelmet nem adhatok. — *Virág* nagy veszteség; de ki csudálkozhatik azon, hogy egy 78 esztendő ember végre elhal? Örökké csak nem élhetünk. De bár az az angyali jóságú ember, kinek nem kelle ragyogás, hanem csak *nyugalom*, és *szabadság*, életéhez hasonló véget érhetett volna! Holt volna meg oly csendesen a hogyan élt. *Bátfainé* barátiném nekem ezt írja: „Január 22-én vig volt, nem volt semmi baja, kinn járt; úgy fekvék le mint mindig. Jan. 23-án gazdasszonya sokáig zárva látván reggel ajtáját, kopogtat, szól de feleletet nem veszen. Hallgat az ajtón, s hörgést hall. Felrepszik az ajtót, s *Virág* a szoba közepén fekszik halkdolva. — *Horváth István* azonnal hírt adnak. Az jött, de ki segíthet guta ütött örege? Éjjel jan. 23-án 10 és 11. óra közt szünet meg élni. — *Szemere Pálné* írja, hogy jan. 25-én temettetett el.

Virág előttem nem kevésbé tiszteletes, ha csak embernek nézem, mint midőn *Iván* barátom, tintoríthatlan lelket visele azon két bolondság ellen, melynek az egész világ hódol, a *fény* és a *pénz* szerelmének; s előtte *szent* vala mindig a *szent*. S írásaim kitetszik, hogy ismerte s szerette a római írókat, kiket némely zeherce emberünk, ki magát valaminek nézi, meg sem ért. Való, a mit egy nagy ember jegye meg írásairól „*Tiszta beszéd, de minden tűz nélkül*; nagy részben való. De ha soha semmit nem adott volna is, mint a *Horác* fordított *Satirákat*, és *Epistolákat*, hallhatatlan disze volna a nemzetnek. Én neki minden munkái közt azt a fordítását irigylem leginkább. A *Horác* odáiban sokat elhadara.

Kit fog most kikapni számunkból a halál? mert az ifjakon épen úgy kap, mint rajtuk öregeken. — Rettegek az én *Szemerémért*. Mindég kérem, szóljon orvosaival s rakasson pióczát vagy füle mellé vagy hátára. — Neki az a baja, hogy vére sűrű; onnan jö rheumája és aranyere. Épen így szenved *Újhelyben* egy nekem igen kedves barátom Major *Barthos* úr. Négy esztendőig, *megszűnés nélkül*, itta a patikát, s haszon nélkül. Végre fejére ragasztának 4 pióczát, s oda leve a fájdalom, mint e szóra; *kelj fel, és járj!* — Tudod-e, hogy januáriusban *Paliné* szánon akara bemenni *Péczelről Pestre*; lovai elragadták, szánát felfordíták, magát, és fiscális *Szécsy* urat, s a szoba leányt kirepíték; a koesist pedig, ki a lovak közé esett, megölték?

Az *Érsek* írja, hogy a *Sz. Hajlón Gyöngyeinek* első nyomtatott íve már kezében van. Én azt még nem láttam. — Meghatározni a könyv példánya árát még nem tudom.

A 38,000. forint eránt kérdész. — Elmondom röviden. — A Táblák ide ítelték a rütát, és az ususfructust. De az alperes még sem szeretné részeinket kiadni. Tudván, hogy emyi pénzt össze szerzeni nem könnyű, és nem uzsora nélkül, azou istentelenséget követi el tehát, hogy titulo meliorationum 38,000. frtot kíván, s azt akarja, hogy neki fizetessék le a pénz, az asztalra. Akkor vegyük számba, mivel tartozik viszont ő nekünk titulo ususfructus ab anno 1817. S-a aug.; s ő, a mi a supputatio szerint neki nem competál, nekünk azou órában, a melyben a 38,000 neki elébe fizettetett, vissza fizeti — Ez világos vexe, és ellenkezik mind a sententiával, mind a dolog természetével, mert a hol azon tárgyban a perlekedő felek egymásnak kölesönösen tartoznak, ott a fizetés előtt kell meglenni a supputationak. Mi volna abból, ha minyertes felperesek azt mondanánk: Az executio az usus fructus eruitióján kezdődék. Az nekünk emyi s emyi ezret ad. Sógor fizess az asztalra. Akkor vegyük calculusba, mit tartozunk mi neked letenni titulo meliorationum, s az asztalra lefizetett summádból vissza adjuk, a mivel neked tartozunk. — Oly kézzel tapintható, fogható ez, hogy erről kételkedni nem lehet.

Gyergyát gyújték reggeli 3 kor, s ezen leveletem fekvé írom. Ahhoz hozzá vagyok szokva, s nekem nem alkalmatlan. Két térdem az in folio bekötött könyvvel pulpitusom. De szemem elunta a munkát, mert *Szemerének* is hosszú levelet irtam már. Tehát élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten tartson meg nekem tégedet.

A hurjaidra, karjaid brachia tua, párja, mint esőkjaid. stb. A mi vidékeinken huraidat minden hibásnak venné.

Pannonhalmán, febr. 20-án 1830.

Kazinczyna *Guzmics*
üdvözlését.

Fő Apátunk beiktatási napját követő napon vettem leveledet nagy érdemű barátom. Hogy töled feledve legyek, bár leveled késsék, soha felnem teszem; de azért ohajtom mégis, hogy leveleid minél sürübbek legyenek, ezekben élem én legszebb örömeimet, melyekre annál nagyobb szükségem vagyom, mennél inkább tapasztalom, az egyedülségnek közelítését; hullanak, s hullni készülnek, kikkel megtudánk osztani rokon érzéseinket, s a helyökbe lépöknek nehéz kitudni, s ha kitudtuk, még nehezebb magunkéival egyesíteni, gondolkozásukat. Ez a 42-ik leveled hozzám; mennyi ok kevélykedésre! Ha örömeiket

szedsz az én ismeretemből, mennyivel többet szedek én a te barátságodból?! Mennyi öröm már csak az is nekem, hogy neked, dicső ember, én kicsiny emberese örömeiket szerezhettek! Ó valóban a legtisztább öröm az, mely a jók társaságából harmatozik keblünkre. Azért leszen énnekem az az értekezésem mindenkor a legkedvesebbik, melylyel a te barátságodat ha nem érdemlitem is, de megnyertem. Tartson Isten még sokáig bennünket egymásnak. Tartsa meg nekünk a mi jó *Szemerénket*, a nemes, szép szívű *Palit*. Töle eddig nem tudtam venni levelet, most egymás után kettővel lepott meg; mindenikében teljes meglepődését jelenti a *Muzáron* eránt közlött véleményemmel, s *Pali* hízkelni nem tud, nem akar. Egyszersmind criticát kíván tőlem öneríticájára, melyet *Döbrentey Barcsaúra* írt. Csiklandós portéka; de kedvét nem szegem. Én a mit érzek, tudom sértés nélkül adni, s ha ki így is sértve érzi magát, az igen kényes neánts virág. Én *Döbrenteyvel* jól állok, s állani akarok, míg ő nem akar nem állani. Az én hivatalom kötni, és soha nem bontani.

Virágunkon illetődtem, s ki ne illetődjék egy oly kedves, veteránusnak eltüntén? De ő megérett a halálnak; s ha már egyszer az embert eléri a tehetetlenség kora, menjünk! mit ácsorgunk, unatkozunk itt? mit ácsorogtassuk rajtunk a kíváncsi szemeket? Menjünk, hitünk szerint, új pályát új erővel kezdeni. — *Endrénk* nem javul, sőt hanyatlani látszik; s ő még élhetne unatkozás nélkül. — *Szemerénket* én a tünődéstől félttem leginkább, s a esüggedéstől. Vajha a társalkodást jobban örvendné, s gyakrabban megújított szelíd vigasságokban feledné baját. Patika rajta nem segít, ront. Sajnálom nője esetét, de hogy baja nem történt, onnan gyanítom, hogy *Pali* irván felöle is, semmit az esetről nem írt. Szegénynek *Vilmája* is *Péczel-Pesti* utjából hozta magával a halált. Bár neked is tanácsolhatnám, ne virrasztgatnál annyit; korod több nyugalmat kíván; bár én oly korban, milyen a tied, embertannyi elevenséggel, elme s lélek derültséggel, s annyit bajjal küszködve, nem ismerék.

Végre a *Gr.* válaszolt, vagy inkább a *Gr.* tüstént adott válaszát csak most február elején vettem. Nem csak, de még két levél mását egy németét, töled *Mariéchez*, s egy francziát magától a *Grófnához*. A *Gr.* megvan győződve, hogy az epigramm nem őt vágja; de nem arról, hogy nem *P...kit*. Ezt ő egy leveledből akarja tudni, melyet te írtál, s ő olvasott. Utóbb, úgymond, *Gr. Gradányi* ellen intézettnek vallád az epigrammot. (Te nekem *Perecsényit* írtad.) Én szeretném, ha te senki ellen nem intézted volna különösen, vagy legalább egy ellen

intézettnek lenni ne vallanád, hanem inkább általjában mindenek ellen, a kik historicensok is, költők is, s egyformán roszak. Neheztelése a *Grófnak Csokonayn* nyugszik. Én neki *Cs.* eránt megírtam ítéletemet, s azt is, hogy szabad, sőt ebben az esetben szükséges is a holtak poctai becséről szólni; de hogy erkülesi caractere bántását helyben én sem hagyhatom. A *Gróf* azonban a te érdemeidet tudja becsülni, sat. — Én, éles barátom, a ki az eféle izetlenségeket nagy férfiak között fájdalommal nézem, azt javalnám neked, hogy minékutánna te a gyanakodást, s ők a te lemondásodat mellékes utakon már tudjátok, innál egyenesen mindkettőnek, s a dolgot úgy intéznéd el, hogy köztudássá ne váljék. Az eféleknék köz hirdetésük csak betránkozattja, bosszontja a közönséget, szomorítja barátirkat, ellenjeinket gyönyörrre indítja, sat. Azonban te tudod, mit eselekszel, méltalan dolgot eselekedni nem fogsz, tudom. Én a dologba mélyebben ereszkedni nem akarok. Ha oltó nem lehetek, gyújtó lenni teljességgel nem fogok.

Te nekem a *Hajdan Gyöngyeiből*, mihelyt kijönnek, 30 példányt fogsz küldeni, vagy inkább rendelni. Én neked egy pár *Sonnettel*, és egy historiai epicont: *Pannónia századjai* ezim alatt. Írd meg a *Gyöngyök* árát, mihelyt meghatározva leszen, s a módot, melylyel a pénzt s verseimet veheted. Hová? kihez? miként? küldjem. Isten tartson.

Széphalom, marc. 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét, barátságos idvezlését.

Negyedik levél, a mit hozzád ma kezdek, hogy egeri mulatásomat s *Egerbe* tett útanat neked fesse, s hármát már elkelle vetnem, mert többet találtam mondani, mint a mit a tisztelet, hála s szemérem engednek. Élő szóval mindent elmondanék, mindent; — mert nem barátság az, a mi barátja előtt, a mi ennek is örömet adhat, elijesztve holmi tartalékok által elhallgatja, s nekem nem vétkem a bizatlanság, igen a gondatlanságig menő bizodalom, mit még nem barátim is kénytelenek dicsőségenre megvallani; mert én ugyan útalom s borzadással nézem a magasztalt hideg okosságot; de papirosra tenni holmit nem szabad, mert *scripta manent*, s azt nem csak baráti szem, olvashatja. De a praecambulum hosszúra terjedett. Fogjunk hozzá.

Febr. 24-én feleségemmel útnak indulék. Hallván hogy *Eger* és

Pest körül még több a hó mint körültem, szántalpra tetetem fel kocsim fedeles korbáját, hogy szél és hó, s talán eső ellen is, ment lehessenek. Mely szép scéna-ját látam a természetnek egész útam alatt! s én, ki festő vagyok, noha (a *Lessing* szava szerint) karom nem az, mely öröme-
ket értem itt. A hóra valami kevés eső esett, s az eső hirtelen megfagyott. Innen a hó hártját kapa, mely úgy esillámlott, mintha üveg lepett volna el mindent.

Képzeld így a *Hegyalja* gyönyörű hegyeit, képzeld a még gyönyörűbb *Tokajit*, melynek lábainál egész *Mármarosig*, *Erdélyig*, *Belgrádig* s a *Jászokig* terjed el a legegzenesebb rónaság; s képzeld ezeket s az *egrieket* reggel és este rózsafenyben. S a természet szépségét a történetek is érdeklővé tették. Kétszer felfordulánk, s szerencsénkre baj nélkül, s ha testesebb volnék mint vagyok, oda öltem volna húsatlan feleségemet. A mint egy helyt felfordulánk, s kocsis, inas, és magam felemelénk a szánt, a szél ki kapta kezemből a kéztyűmet, s vitte a hóhártján. Utánna szaladék, s orra buktam. A türeletlen hó ropogott lábaim alatt, s nevetve nézém hogy a szél a kéztyűt oly könnyen fújja tovább, mint az erdők száraz leveleit. *Köröm* és *Lucz* közt oly fergeteg borita el, hogy tíz lépésnyire nem láthaték, s kútgéme-
ket látván mindenfelé, meg nem tudtam fogni, mit keres az erdőtlen s mértföldre terjedő pusztán amnyi kútgém. De egy két pillantat alatt rá ismertem, hogy a kútgém egy letört ágú kóró volt. Két dologtól rettegtem: farkastól és zsiványtól. Rettegésem ok nélkül vala. — Barátom, e kicsinysegeket neked más nem beszélne el; de én úgy hiszem, hogy te ezt örömmel fogod hallani. Egyszer mind neked az mutatja, hogy én mint tudok örök bajaim közt magammak öröme-
ket teremteni, mire több szüksége kevésnek van.

Február 7-én értem *Egerbe*, szombat napon, a minek nem örültem, előre elképzelve hogy másnap a sok imádság miatt dolgomhoz nem léhtotok. Ott lévén utolszor, kis Prépost *Durcsák* úr vendégévé hívott meg, ha ismét *Egerbe* jövök; az ő háza fogadó. Megállék te-
hát kapuja előtt, s egyedül mentem fel hozzá, hogy megszálljak ott, ha üres helye van, mert télen nem mindennap fűtött szobában; a fogadóban szállani bajos. Mihelyt megpillantá, kérdé hol vagyok szálla, s szánomat béparancsolá. Én feleségemet neki hagyám, s mentem az *Érsekhez*.

Setétedni kezdé, de még nem kelle gyertyákat gyújtani. Nagy előszobája egyik szögében három eselédjét szólítám meg, hogy jelent-
senek be. Sem nem mozdultak, sem nem feleltek. Azon pillantatban hátam megett megnyilott egy ajtó, s az *Érseknek* egy vendége kék

köpenyegben kijöve az *Érsektől*. Arczát nem láthatám az alkonyfényben, de a köpönyeg alól kiesillámlott a kereszt. Megújítám kérésemet, s azok felelének, hogy a kiment, az *Érsek* vala; ilyenkor szokta kijárni magát, (hogy nappal dolgozhasson.) — Egy óra mulva jöhettek-e? — Igen. Elmentem. — Midőn megjelenék, s a eseléd bemene az *Érsekhez*, az *Érsek* kijöve hozzám, s áltmarkolt tenyérrel vive szobájába. — Dícselkedném kegyességével, ha ez a nagy ember *Érsek* nem volna is; dícselkedném ezzel, ha egy falusi káplán volna is a *Gyöngyök* éneklője. Tudom mi egy *Patriarcha Érsek*, de én ebben a nagy emberben inkább nézem a nagy író-
t, ki felül a külföld recensensei azt mondják, hogy fölül haladta *Klopstockot*, és in der Tiefe des Gemüths, und in der Zartheit der Behandlung minden íróit az új időnek úgy, hogy *Szophoclesz* mellett állhat. Olvasni fogod praefatiomat.

Remélem exd vette a két utóbbi póstán küldött hativnyi levelcimét. — Az egyiket igen. — Elrémültem, mert kedden az utolsó *Újhelyben* volt feladva, s az útra csak másfél nap kell. Ha elveszett a levél, oda a keserű munkával megigazitott *Hárfa*. — Talán hétfőn reggel megjö, mondá az *Érsek*; s itt elkapta egy gondolat, mely vele fordításom felül folyó beszédünket félbeszakasztá, vitt az oldal szobába, s láttatá velem egy, mintegy kétlábnyi magasságú *Jánosát*, carárai márványból, s elragadtatással szóla a kis szobor nagy szépsége felül. Én elnémulva állék, mert igen szép, de igen hibás. Az *Érsek* meg nem sejté, hogy hallgatásom a nem javallásból ered. Kénytelen valék végre megszólalni. De kegyelmes uram — a proportio elvan tévesztve; ha ez a ker. *János* felállana, félemler magassággal volna hoszabb, mint lennie kellene. — *Lám, lám, a művészi szemek!* kiáltá az *Érsek*, örülvén hogy eltaláltam; a figura igen vékony; a *Casagrande* emberei, a mester távollétében, eltéveszték a mértéket, s innen a hiba. — Ott vacsorálék, s hallván, hogy feleségem is velem van, ebédre parancsola.

A feleségem nem felejtethi, hogy az *Érsek* mely grászszal (francziául *grace* = grátiával,) kellemmel jöve előnkbe, s mint ereszté le válláról téli ruháját, melylyel kívülről jöve; affectatio nélkül. Maga a külső is mutatja a nagy urat, mint munkái a széles tudományú lelket. Ébédnél feleségem ült jobbjá mellett, s így én baljához nem ülhettem, oda olasz születésű katona tiszt üle. Az *Érsek* inte nekem, hogy üljek ez mellé, de úgy én az *Érseket* nem hallhatám, nem láthatám vala, vagy csak nyakamat kiki nyujtva, s jobbnak láttam szemközt fogni helyet vele a Secretáriusa *Lengyel Miklós* fiatal pap mellett. Így szólhaték nő-

ha az *Érsekkal*. Beszélé hogy *Ányost* még gyermek ismerte, és hogy ez haldokolva öt megajándékozá egy *Officium Rakocianum* című, általam jól ismert könyvvel. A szegény *Ányos* 6 rimes scandalatlan sort íra be a nagyreményű gyermeknek. — (*Ányosnak* én egy originális levelét bírom, egy velem rokon katona tiszthez, mely biographusának s a psychologusnak kedves lehet.) — *Vinágról* nem volt szó. — A feleségemnek ezt mondá az asztalnál, hol magyarul, hol németül szólván, „Wir Versemacher, ich und mein Kazinezy“, s ezt neked, édes barátom, kevély örömmel mondom el. De nem is többet. Legyen ez elég. Az *Érsek* most egy nagy Basilicát fog építeni, mert a mostani inkább látszik orosz czerkónak, mint érseki templomnak. Nem lesz cupolája, nem lesz tornya. Áltellenben a Lyceum királyi pompájú épületével áll egy pompás domb. *Eszterházy* ott akará elhanyagolni ezt a czerkót, s helyébe oly templomot építeni, mely méltólag állhasson a Lyceum mellett. II. *József* azt mondá, hogy a helyre militáris czéloknek van szükségek. — A rajzolat három táblára kivan metszve, s egy exemplárt elhoztam. Az *Érsek* látta *Rómát*, s így nem kérdés, ha jó lesz-e, de a külső nem templomot annuncial. — Kanonok *Lonovicsot* itt láttam először. Ez a fiatal és igen szép növésű, arczú, módú kanonok Püspök lesz. *Szallusznak* sok helyét könyv nélkül tudá. — B. *Barkóczy* kanonokot régen ismerem. Egy megye fia velem. — Különbem két szép ismeretséget tettem még: mathes. prof. *Goczig Károly*, és a *Titel* successorával *Mahovszky Józseffel*, a speculában. Megszeretém e kettőt, de kivált ezt, meleg szívéért.

Most már leveledre. — Barátom, az a veled közlött francia levél! Elkieseredem az emberiség ellen, mikor ilyet látok. Nincs nemesebb lélek mint azé a *kettőé*, de az egyiknek igen irritábilis idegeit az egész világ ismeri. Béhunyom tehát szemcimet szíves tisztelettel. S a másik azt mondja *most*, hogy egy levélből tudja, hogy *T.* volt értve. Eddig nem *T—t* mondotta; s *T.* irt-e valaha verset? Hiszen ez kézzel tapogatható tévedés. Hagyjuk az emberiségnek azt a vigasztalást, hogy midőn rá ismer hamis lépésére, ott keressen mentséget, a hol nem lelhet. Ők csakugyan a legnemesebb művei az Isten kezének. S ez legyen elég rólok. Figyij nekem, utálnám magamat, ha vétkecs volnék. Élesség bennem van, s a mit *Sugallómmal* mondatok, (*Töv. és Vir. és Toldy Handb.*) igaz; de hogy barátom szívébe döfjek nyilat, mint egy gaz sicarius, az én hozzám nem férhet. — S most sem nem ő, sem nem *T.*, hanem *Csokonay!* erkülesi characterét bántottam? Barátom, ha kiöltöm után 25 esztendővel fog valaki az én erkülesi characterem fe-

löl szólni, ezen kímélő sanyarúsággal, én megfogom azt köszönni a sirban is. S mely erkülesi character az?

A mit *Gábor* felül írsz, nekem is érzésem. Különbem azt mondom, a mit *Rousseau*: „Inkább szeretem nyugalmanat, mint hogy valakivel rosszul lenni, gyűlölködni tudnék“. De a bolondokat szabad kerülni, s magunktól eltiltani. Én *Gáborral* csak nyugalomban akarok lenni. Bántani soha nem fogom. Magam egyszerű, nem szeretem a pöffetegeket, s a kik szentelenül törekednek fényre s pénzre. — Azt tanácslod, hogy írjak *amoda*. Az csak ingerlené őket. Nem ismered: én igen. Jobbnak látom esendesen lenni, de meleg tisztelettel erántok. A ki *pirúl*, nem hajlik. Idő kell, és esendes türelem, s így magokhoz térnek. — A *Gyöngyökből* az első iv ki van rakva, de nincs lenyomva. *Husvételre* elkészülnek. Éljen szerencsésen.

Gaz tettet követni el barátunk ellen, s ellene epigrammot írni, bizonyosan nem szabad. De hát ilyennel vádolni az ártatlant? — Olvasál-e valaha ily zavart, mint ez a levél? De nincs időm újra írni.

Pannonhalmán, márcz. 28-án 1830.

Kazineczynak *Guzmics*
tiszteletét.

Egri utadat gyönyörrel olvastam, de végig tartó aggodások között, ne talán a veszélyes téiben, s a gonosz utakon bajod történt legyen. Bizton utaztál, s azért szerencsésen: mert, meghagyá Isten angyalainak hogy őrizzenek meg téged a te utaidban. A dülés szerencsés volt, mert nem szerencsétlen, s nem minden multság nélkül. Ilyenkor van miről beszélni, van min örülni is. Így az ut unalma, mely nekem türehtetlen, oszlik. De hát hova lett kéztyüid végtére? ezt nem írad meg. Ha ezernéből volt vagy fonálból, még papiros lehet belőle, s rajta vagy én neked, vagy te nekem kedves dolgokat írhatunk. Az orrunkas hihetőleg elrezzentett további kergetésétől, s az szabadon röpkedett a simafényes hó felett. Hogy te esekélysegekben is örömeiket és szép örömeiket tudsz lelni, tudom; de te áld érettek természetedet, s ezen természetedért Teremtődöt. Én azonban neked szebb örömeiket mutatok.

Úgy látszik, rosszul értettél engemet, vagy én nem értem leveledet. Én nem irtam, hogy *D. Csokonayt* tartja epigrammod hősének; hanem hogy neheztelve vevé tőled *Cs.* megbírlását a *Muzáronban*. De hagyjuk ezeket. A *Grófnak* három levelére adott válaszom ismét

választ nyert. Már nem gyanakszik. Érzékeny szenvedéseid eránt; s én talán nem hazudtam, nem költöttem, hogy visszairásomban ezt a nem érdemlett vádot mondám minden szenvedéseid között a legérdemlebbnek. Tiszteli nagy lelkedet, melylyel tünni tudsz. Sajnálja, hogy könnyhiszcheü vagy. S ezt barátom, egyenesen kimondom neked, magam is sejdítem. Te szeretsz leveleket adni, venni. Neked pesti fiatal tiszte-lőid sokat írnak. Nem eshetik-e meg, hogy ezek közül némelyek az ő személyes nézeteiket mint valóságokat úgy adják neked által? Egy ezek közül így szóla, vagy írta: „Vakaródzik, kinek viszket“. — Édes barátom, az ily fecsegés a fél gyanút képes hamar valóvá tenni. Barátod szájából jött ki, s ez sokat nyom. — A *Gr.* hozzám írt s vele közlött leveledből azt látja, hogy te *Gábor* ellen gyanakszol. Erről így ír: „Ez vala legelső, ki hihetetlennek állította ez epigrammnak rám czélozását; és még az sem volt előtte elegendő ok, hogy *S.* azt írta; vakaródzik sat.“

Én az egész dolgot így magyarázom: tanakodtak a mindent kitalálni szeretők az epigramma embere felett. S egyik *D.* másik *T.* nevet találta mondani az *Illustritás* miatt; s utánnok mondták a majmok, s oda is elhatott, a hová nem kellett volna hatnia; s mert talán egyik megbizott levelezőtől jött ki a szó, hitelt nyert. Már minekutánna ezek a jeles férfiak, a te tiszteletednek is tárgyai, feledik a dolgot, feledned illik neked is, és nem szaporítnod, azoknak is, magadnak is keserű érzésöket. — *Gábor* eránt szeretnélek hajdani hajlandóságodra vissza térve látni. Fogatkozás, hiba nélkül nincs ember. Ha személyes hibákért kell valakit nem szeretnünk, megvetnünk, nem leszen, ki eránt kibuzoghassák magokat sziveink. Édes barátom, pályád lesiet; érdemekkel teljes az, teljes koszorúkkal. Hagyd azt oly tisztán a maradék előtt ragyogni, melyben semmi homály ne sötétítse nevedet. A szeretet tegye fel neki a legfényesb koronát. Szép erő, engedni gyöngének. S gyöngéje mindnyájunknak van.

Igen tetszik nekem a *Patriarcha Érsek* veled bánása. Örülök ily szép ismeretségednek; s elég okom ez, eránta tisztelettel telnem el. Én neked az alatt, hogy oda utaztál, megküldém *Károlyihoz Pannónia Századjait* az *Esthajnalul*, és *Kelő nappal* együtt. Ez a kettő elválaszthatlan testvér, azért kelle az elsőt újra adnom. Ebben most csak egy javítást tettem javaslatod szerint; a többit akkor fogom, ha majd „*Kelő napomról*“ veszem ítéletedet, s együtt *Muzáronhoz* megküldöm, és a te ítéletedet. Ha az *Installatio* későbbre halasztatik, bizonyosan tökélete-

sebbek fognak lenni *Századain*; s kezdem bänni, hogy így adtam ki. De már megvan.

Tudsz-e te valamit *Brasszó Bergler István Homér* kiadásáról? *Budai Eszaiás* mindenek felett dicséri; a kiadás esztendeje 1741. Ezért arannyal fizetnék.

Györött a tél közepén egy különös ember tartózkodott másod magával. Sok baj volt vele; s neki talán legtöbb másokkal. Hosszú időt töltött a fogadóban, s fizetni nem tudott. Hozzánk egy kellner és hajdú kísérte. Pénzt kért. Kapott, de nem elegendet. Ő magát *Geryely Máténak*, vármegyének tisztb. Szolgabirájának mondá. A város bírāja unszola, írta haza, ő kész a maga költségén stafétát küldeni. Nem akart. Nem volt-e itt egy becsületes ember neve megbecstelenítve valami esavargó által? Te tudhatod. Mi történt utóbb vele nem tudom. Írj és élj. Nődet és nőd testvérét tisztelem. *Izidorómot* s gyermekeidet csókolom.

Széplalom, april. 6-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Aprilis első napján, édes barátom, kértem Istent, hogy szivednek minden óhajtásit teljesítse, sőt adja meg neked azt a jót is, a mit óhajtani nem mersz, a mit nem óhajtasz. Én a te szivednél nemesebbet még nem találtam. Hagyj elnémulnom e szavaim mellett.

A hó itt meleg szelek s meleg esők nélkül mélt el, s így kárt nem teve. Vizeink nekünk is voltak, hogy egy két nap a szomszéd helyekre sem mehetünk, s a posta elakadt. De legalább nem sepré el falunkat, embereinket nem ölte el, s már poros uton járunk.

April 3-án vevém azt, a mit *Döbrentey* felele *Fenyérinek*, és a mit *Döbrenteynek Bajza*. Addig pörök felől semmit nem tudtam. *Döbrentey* rendesen magasztalá magát *Wigand Otto* szája által, s kénytelen vagyok vallást tenni, hogy literatúránkban oly járatlan vagyok, hogy sem azt nem tudtam soha, hogy *Döbrentey* köztünk oly magas polezon áll, sem azt nem, hogy ő nekünk *Campéknak*, mert a *Gyula könyvét* én középszerű munkának sem tudtam ismerni. Ellenben a *Bajza* feleletét esudálom, irigylem. Mely tűz, mely nyugalom! mely szép harag, és mely szerénység! mely nemesség és erő! Énnkem ez szint oly kedves, mint az ő legszebb dalai, melyek felől azt jövendölöm, hogy a maradék is énekelni fogja.

De reszketek, hogy azon §-ban, hol a *Hitel halhatatlan Íróját*

hozza elő, a megnem nevezett írók között lesz egy valaki, a kivel nekem bajom nincs, de a kinek velem baja van, s talán a *Döbrentey* suttogásai miatt. Nagy okom van ezt hinnem. Ha *Bajza* ezt találta volna meg nem kimélni, felette sajnálnám, s nem csak azért sajnálnám, mert gyanakodásnak credvén egyszer, azt fogja hinni, hogy ezeket tudtam vagy talán ezekben részem is van. Mit nem hiszen, a ki gyanakodásra sülelt?! hanem azért is, mert én ötöt szeretni meg nem szüntem, sem megszűnni soha nem fogok. Tévedésben van, de ő Istennek kérdésen kívül igen nemes teremtése, és sok tekintetben igen tiszteletes; egyebet érdemle, mint azt, hogy élete — maga vagy mások által — elkeserítsék, Egyet óhajték vala bánásában; azt a mit *Bajza* cselekszik: ha haragszik, mutassa hogy haragszik, ne affectálja a *magát felejtőt*. De megezekurozni a franczia levelet, melyből azonban kitör a vastagság; de úton útfélen panaszkodni, az ártatlant vétkesnek kiáltani, s alacsony kifakadásokra lobbantkozni: az legalább rosszúl áll a franczia simaság mellett, s magával nem bíró gyenge emberre mutat. Én ezeket tudom, s nyugton vagyok, mert Isten és az én lelkem előtt tisztán állok. Mint örvendek, édes barátom, hogy ezen szerenesétlen catastropha olta hallgaték, s tiszteletből, hálából, büszkeségből hallgaték. Minden összeütcímbe én valék az első, a ki békére jobbot nyújtottam; s ezt azért, mert ha én vétettem, az én tisztem vala jóvá tenni a vétket: ha más vétett ellenem, úgy nekem könnyebb volt megtennem a lépést, mint a kit a pirulás tartóztata. Megelőzvé én mindég az ellenfelet, csak ott nem tettem meg azt, a hol az *Idvezítő* szavaként azt úgy nézhetém mint a *publicánust*, azaz, a hol az ellen felet annak vala szabad nézmem, a ki nem méltó, hogy szeretetét keressem. De az a kiről szólok, nem e számba való.

Mint vagy te, édes barátom? Hidd, hogy lelkem sokat lebeg körülöd. Szeretném tudni új Főapátotok vissza adá-e Szerzeteteknek a nyugalmat. Küldj nekem egy vagy két nyomtatványt, tiszteletére írt verseidből, s azt pecsét alatt tetesd le *Bártfay László* kedves barátomnál, a *Gróf Károlyiak* palotájában, vagy, a hol lakása van, az állói utcán, a *Gróf Károlyiak* házában. De minek fárada oda a hozó, holott tek. *Bártfay László* úr az említett palotában is megjelen, vagy onnan hozzá kiviszik. — Élj igen szerenesésen.

Újhely, april. 13-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

●Ivasd leveletem, édes barátom, melyet Gróf — — hoz irtam, és melyet ő ma már veszen. Melegen irtam, de tartózkodással; itt úgy kelle, mert az nem lehetetlen, hogy a házi csendért nem fogja tehetni, a mit különben tenne. Rajta áll tehát, a szerint legyünk-e, a mint eddig valánk, vagy nyugalomban s egymásnak jót akarva, de távol egymástól. Én mind erre, mind arra kész vagyok, s soha eránta tiszteletlen, soha eránta hideg nem leszek.

Széphalom, april. 9-én 1830.

Mélt. Gr urnak K. F.
tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem te, és a szive, lelke s nagy kiműveltetése által oly igen tisztel. asszony még neheztelésteknek szomorú ideje alatt is éreztettek, újabb bizonyosságai magas lelketeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mind ezekért a legforróbb hálát. Még a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta közted és közöttem, tartott, hallgaték — tiszteletből erántad, és — miért ne legyen egyenes azt neked megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ad. Most, midőn *Döbrentey* is tanúm, hogy én a szóban forgó epigrammot neki még *Erdélybe* küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után, világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként tünadni meg, a kit tisztelet, hála, barátság érzéseivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni azt, és mégis terhelteni hogy tettük, az is fűj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellém az ellen mentegetni magamat, mintha az hiresztelteték vala el felölem, hogy loptam. — De már tisztának ismersz, s az nekem elég.

De te Cs. miatt is nehezteltél, s az iránt a szabadság fiával szabadon szólhatok. — A *fari quae sentias* nekem inkább nem igazom, mint mindennek másnak, de nem is kevésbé. Ha nem jól szóltam, könnyű vala megezáfoltatnom; nem vala szükség haragra. Én Cs-t

nyugalomban feddettem, irigység és gyűlölség nélkül; vétkeiket hamar halála által mentettem, pórdalait a pórság izlésében, de nem a pórságnak irottakat magasztaltam, csudáltam, irigyletem; Cs-t e pályán utolérhetlennek hirdettem. Hol itt a bántás akár Cs., akár más ellen? Ha én felőlem, s ha 25 eszt. múlva kidöltöm után így szólанд valaki, én előre köszönöm neki kimélő sanyarúságát.

De én Cs. ellen epigrammot is írtam, még pedig gyilkost. *Boileau* is a nagy *Cornille* ellen, s a *Göthe* és *Schiller Xeniaji* ismeretesek. Az tehát a kérdés, hogy a szép *Crimen Raptus* és a mit neki velem a *rím* mind elébe rakata, érdemlett-e vesszőzést? s a *Csombók Jankókat* s *Csombók Sárákat* illő vala eszméletre hozni, hogy lássák, mi az, amiért ők élnek, halnak. Ne vedd tiszteletlenségnek, hogy ezeket elődbe terjesztem; ha más neheztelt volna, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég az marad, s én magadat, a mélt. *Grófnét*, *Comtesz Virginiét*, és azt a három hasonlíthatatlan ifjat, utolsó lehelletemig áldani fogom. Élj oly szerencsésen, a hogyan ragyogó érdemeid által élni méltó vagy! —

Elment a levél, és ma már kézhez jut. — Igen is, édes barátom, a ki pletykán indul el, a ki pletykát szeret, annak nyugalma soha nem lesz; igen is, hogy szép kevélységű embernek a nem érdemlett bántásokat könnyű elnézni minden szó nélkül, teljes nyugalomban: de az is rendes, mikor valaki valakit rítul bánt, s az később annak nyugalmas szenvedését pletykákon kapásnak hirdetni, mint tévedését megvallani; az is rendes, mikor az ember haragszik s francziásan a simát játsza, boszut enged magának, és mégis szelídnék akar tekinteni. Én, homo agrestis, ha haragszom, mutatom hogy haragszom; ha más (péld. *Döbr.*) elúnatja velem magát, s nem akarja érteni, hogy az nekem fáj a mit csinál, kifakadok, hogy szeppenjen meg, s hagyjon békét, s békét hagy. Én ezt jobbnak, magamhoz illőbbnek látom, mint azt a franczia alakoskodást, hamisságot.

Hát arra mit mondjak, hogy némely ember öszhajamra emlékeztet, s azt hiszi, hogy illetlen magamat fiatal emberekkel állítani egy sorba? — Alig értem az ilyet. Ugyan olvasd meg a *Bajza Figyelmeztetését*, és mond meg, nem esudáld-e ennek a derék ifjú férfinak elhatározott, nemes heroismusát, nem esudáld-e compositióját (logikai tekintetben), nem örvendesz-e magyarságának. Kikre van a ezélzás ott, a hol elhallgatja a neveket, divinálni nem tudom; s már ott, a hol személyes idegenségek forognak szóban, senkivel nem akarok sem active, sem passive kezefogni; lássa kiki mit csinál.

De kérdem, érdemlette-e a *Fenyéri* kérdése azt a vad kifakadást, a *kajánság* emlegetését, s rendes hogy *Gábor* maga felől oly sok szépségeket mond. Többek közt, hogy az ő kis *Gyulája* oly *Campei* érdemekkel bír, azt valóban eszemmel felnem értem. — De lássák a küzdők, mit tesznek egymással. — *Bajza* non sine dis, animosus infans. — *Toldy* nekem *Londonból* ír, marc. 15-én *Bouring*, ki egy kötet magyar verseket *Angol* fordításban ada ki, nagy megkülönböztetéssel fogadá. Abban nekem mintegy 12 darabom vétetett fel, s *Brekekéim* approbiatiót nyertek. Minden magyar költő nyere egy mottót; nekem ez juta: *omnia cantat, omnia ornat*; a többit nem írja. — Követünk *Herzeg Eszterházy Pálnak Miklós* XIII esztendő s fia, *Vasvárm.* születési *Májor* nevű nevelőjével *Toldyt* magyar nyelven köszönté, vele magyarul beszélgete. A kis *Herzeg Régensburgban* született, és magyarországot még nem látta, de azért folyvást szól magyarul. *Toldy* eddig *Párisban* vagyon, s még ezidén itthon lesz.

Egy szerencsétlen ember eránt tudakozódol. Igen is, ő az, a mi nek magát mondotta. Nagy memoriája van, egész lapokat el tud mondani abból, a miket olvasott; de atyja elkartyázta mindenét, s ez a vétek erre is örökségként mene által, s szeret másokat etetni, itatni gondolatlan hospitalitással házában és kávéházakban. Nem jó játékot játszván vagy háromszor, (holmijének eladogatása által) végre arra szorult, hogy házasság által állítsa talpra magát; de nem vagyunk igen ifjak, s fülünk nagyot hall. Nem bánja, ha keresztelt zsidó lánya lesz is, csak pénze legyen. — Ezt kérdésidre.

A *szent Hajdan Gyöngyei* e héten készen lesznek, de a praefatiót magam akarom itt álttekinteni, s ez azt teheti, hogy a megjelenésre e holnap vége előtt el nem készül. Nagyon ohajtom, hogy fordításom a jók javaltát megnyerhesse. De mit mond arra az oly grammaticus, a ki azt hiszi, hogy ezek a *hegy lába, dereka, homluka*, nyelvrontás, és hogy ezek így jök: a *hegy alja, közepe, teteje*. Hát metaphorázni sem szabad? — A grammatica az ólomból vert embereket pedántokká teszi, s az rossz dolog. — Élj szerencsésen!

Széphalom, april. 18-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Kik azok, a kiket *Döbr.* dolgozó társul vevé fel a *Conv. Lexicon* készítésében, és így kik azok, a kiket *Bajza* a maga *Figyelmeztetésé-*

ben, Széchenyi mellett megnem nevezve, bánt? april. 15-ig nem tudtam, mert én a *Kúriát*, és nem a *Kulcsárné Újságleveléit* olvasom. Eljeddtem ott látván a *Gróf* — nevét, mert ezt, ki tudja, hogy én *Bajzát* igen szeretem, ismét megfogja szállani a gyanú, hogy e perben részem van. Ez új csapás az én szívennek. De ha ez is fog érni, esendesen és nyugalomban fogom szenvedni bajomat, mint az elsőt szenvedém; elég nekem hogy lelkeim ártatlannak kiált.

Barátom, a *Rajnis* és *Bacsányi* s a *Réay* és *Verseghy* undok cizvakodásaik oltá — mert mi ezekhez képest a *Horváth Endréné* velem? — még ily fertelmesség köztünk nem történt. Kezemben az a mit *Göbr.*, *Cser.*, és *Thaisz* legközelebb adának ki, s a husvéti piros tojásokak tűnven a levél felbontásakor legelőbb szemembe, azt olvasám meg, s elmúlt kedvem a két elsőbbét megolvasni. Mely marhadühű ember ez a *Thaisz!* És még mottóul az *Ovid* két sorával él, s eléggé szemtelen a nagy lelkűt játszogatni, „s tulajdon emberi érdeme érzésével“ kevélykedik. S a *canist*, a *szamarat*, a *korpavárat*, a *czinkefogót*, a *holdtöltét* még dőlő s nagy betűkkel nyomatni le. Hiszed-e, hogy *Döbr.* és az a másik nem tudta, hogy ez nyomatni fog, s ha tudta hogy fog, minek nézed őket? Méltó-e *Döbr.*, hogy neked és nekem barátom legyen? — Én kimondhatlanul örvendek azon, hogy a maga emberi érdemét érző *Thaisz*, engem *Cs.*-nak ezen gyönyörű darabjával ismertete meg, mert én vallást teszek neked, hogy én a *Cs.* verseit a minden lapon elhullatott disznóságai miatt (melly jó neve van erre a tranziának *Ordure*, s a németnek *Unflath*) kezembe is átallom venni. *Egerben* levén a múlt holnapban, egy szeretetve igen méltó kanonok, *Csok* . . . fordulván elő a beszédben, eltalálá felejtteni, hogy a *Kalvin* hívével szól, s valami olyat monda, hogy *Cs.*-ből minden nyomon kitetszik a *Kalvinista* mendikás. De épen ezt monda verseiben a *Luther* híve is, *superintendens* *Kis*. „Akár egy mendikás kongasson haragot“. S mond meg nekem mint értsem én azt, hogy *Gróf* rám azért haragszik, a mit én *Cs.* felől *Muzárionban* mondtam? — Így módom lesz elmondani, midőn majd *Cs.* felől szólok, hogy mi az, a mit *Csombók Jankó* és *Csombók Sára* benne esudálgatnak.

Tekintsük végig ezt a pert. — *Fenyéri* kérdést tevé, kajánságból-e, a mint vádoltatik, vagy azért, hogy megelőzze s megelőztesse a történhető hibákat, azt a vesék vizsgálója tudja, de szerényen, nyugalomban. Ha erre nyugalomban felelt volna *Döbrentey*, történt volna-e ez a csunyaság? De ő *Wigand* és *Cser.* által összetapostatá *Fenyérit*, maga felől pedig vagy maga, vagy az ő elődolgozása, s talán igazítása

után elmondá, hogy ő mely tiszta beszédű, mely nagy író, mely nagy *Paedagogarcha*. Erre *Bajza* nemes maga elszánásával s hősi erőben lépe fel, de oly csapásokra ragadtatá magát, melyet szívesen sajnálok. A harag veszedelmes indulat, de nemes lélek is haraghatik. Mi lesz a vége? — a jó Isten tudja.

Szemere írja, hogy kezdedhez küldé, a mit *Döbr.* felől mondani akar. Mi az, nem tudom. Kérlek, s nagyon kérlek tudasd velem, megnyerte-e javalásodat?

Élj szerencsésen! E lapra nem írok kedvest. Ez bevan moeskolva oly dolgokkal, amiket én utálok. — A kedvest a másik oldalon. —

Az *Érsek* írja, hogy a *Hajdan Gyöngyei* eddig készen vannak, de hogy elsőbb praefatiómat magam elvetvén, a másikat most fogják nyomtatni, és hogy azt magam fogom a typognak corrigálni. Ide küldi a talán három év praefatiót.

Imhol egy epigramma GRÓF RÁDAI ERZSI (*Erzsi* nominata *κατεξοχη.*)

Báró *Prónay Albert* hitvese. Szébb férfit, szébb asszonyt nem képzelhetni. † marc. 29-én 1830.

Természet gyönyörű remeke szép *Erzsi*, te nyugszol?

Kelj fel, s hald zokogó hímedet, halljad anyád,

S jó ipadat, s emlőd két kiseddit; oh mi keservben

Nyögnek mind szeretett *Erzsijök* ágya körül! —

„Csendesesen! hagyjátok kialhni gyötrelnimet; akkor

Jertek, csókjaimat szedni, sietve felém.“

halál, görög euphemismussal, görög ideával, *álm*; *hímedet*, — *férjedet*, magával hordja a *férfi felsőbbség* mellék ideáját; *hívedet*, elvan nyüve;

jó ipadat, — nem absolute, hanem relative; *hozzád jó* — és így *szeretett, kedves*;

mind, — hogy a sokat fesse

Erzsijök, a név 3-dszor itt, a czinummel, hogy fesse, mely kedves vala, a körnek a név.

Nem igazán görög izlésű, nem gyengéd epigramm ez? — S a halhatatlanság, vigasztaló ideája metaphysical fessegetések nélkül!

Csókolj össze értte. Ez nekem igen kedves dolgozásom.

Pannonhalmán, május 5-én 1830.

Kazinczyhoz Guzmics.
szíves tiszteletét.

Három levél eddig töled nálam, kedves barátom, válasz nélkül. Mikor a harmadik érkezett, elijedék, hogy a kettőre mégsem feleltem, semmit. Mindég készültem, mégis maradt; összesűrösödött dolgaim, s s némely kedvetlen körülmények nem engedtek nyugodtnak lennem, pedig neked csak így szeretek írni. Mult héten végzém az ismét megindulni készülő *Egyházi értekezésekhez* dolgozásomat. Tegnap *Uránia-hoz* hősi drámámot (*Meteusz*, vagy barátság diadala) s ma neked, *Szemerének* és *Döbrenteynek* írok. Aztán veszem vizsgálat alá a *Szemere* küldte nyalábot, melyben töled két biographiát (*Daykát* és *Báróczyt*) *Dezsőffytől* egy felszólítást az *Életírásra*, egyet *Döbrenteytől*, (*Baresayt*) és öncriticát találék. Mit fogok ezekkel tenni, még magam sem tudom; biographiát ugyan eleget olvastam, de soha azzal a gondal, hogy megis ítéljem,

Igen örülök a *Grófhoz* írt levelednek. Magadhoz méltólag írtad azt; de a mit folytatban neked írsz, a nemes lelkű *Grófról* himni nem tudom, hogy ő magában boszorkodjék, s nyilván simát játszik. Hogy a *Gróf* elhítette az epigrammának ellene célzásáról, elég érzékeny volt azért neheztelni, nem kétlem, tennen magad is nemes lelkűségének tulajdonítod, ki nem különben nemeslelkűségből fájlad, hogy a *Gr.* ellened gyanuba esett. Ha ezt más teszi, olyan, kiben erántad meleg szívet soha nem tapasztaltál, hiszem, hogy meg sem fogál hunyorodni. Én a *Grófban* nem annyira haragot, mint illetődést, fájdalmat látok. A nemes harag ugyan nem bujkál, nem játsza a simát; de nem is goromba, nem dühös, nem moeskol, nem forral alacsony boszút. És jó, ha a harag tikkadni tud, s az ember feledni.

Megrettentem, mikor annak ellenében *B.* haragját látám általad dicsérve említeni. Nem örömet cresszkedem ennek a piszkos jelenetnek vizsgálásába. Én *Bajzát* nem különben mint te becsültem; örültem gyönyörű fejlődésének, szép tudományának, szorgalmának, tollának. ●Olvasván gyilkoló *Figyelmzettetését*, vissza borzadtam a büszülttől, alig tudám megfogni, mint származhatott olyan valami a művelt ifjútól. Sajnáltam őt, ki másokat moeskolván, magát oly rettenetesen tudá feledni. Így édes barátom, kívánatosb a természeti vadság, melyből a tudományok által euelkedni akarunk. Vizsgáld a dolgot úgy a mint

fekszik, feledve kik között történt, s lehetetlen, hogy *Bajza* haragját nemesnek találád. Olvasd, mint írt nekem erről a szép szívű *Szemere*.

Ami *Bajza* (és cimborái) s *Wigand* (és egyesültjei) között történt, vásár után tudtam meg: feleségecském hozá ki az irtóztatóan galád *Figyelmzettetését*, hol *Döbrentey*, kit nralkodás és nemzet, s bel és külföld, legtöbb érdemű literátoraink sorában tisztel, és méltán — nemzetablónak s nemzetfertőtötőnek vádoltatik, minden legkisebb bizonyágoeska s gyanúeska nélkül; egy példányt *Helmeczy*, másikat *Bártfay* harmadikat *Fenyéri*, negyediket a *Figyelmzettető* — — — — küldvén hozzám. — Azt vélék, hogy a *Döbrentey* elkövetett gonoszság örömeire lesz: de látom balul ismertetem. Idegeim megvalának rázva, s elundorodtam mind attól, a mi tudós cím alá tartozik. Így *Szemere*, kinek lelke szépsége becsesb leve nálam mint vala. — A mi nekem leggonoszabb *B.*-ban, az, hogy azt az *egyet* könnyen kitalálhatónak mondja. Én a tizenegy között négyet olyant ismerék, kiket tudományos érdemeikért az egész haza becsül, s megvallom, a négy közül, melyiket értheti *B.*, elgondolni nem tudom. *Dezsőffy* és *Kis János* között bizonyosan te sem tudnál, nem szeretnél választást tenni; pedig talán épen ezek a *valaha fénylő, de már erőtlen, elaggott bajnokok*. Mit mondasz te erre, te 70 esztendős férfiú? Örvendhetsz-e, örvendhet-e *Kis*, az ily példásan fejlődő ifjúságnak. És ugyan mi kívántatik inkább a *Lexicon* íráshoz, vidáman lobogó tűz-e, vagy érett komolysész, és tapasztaláson épült ítélő tehetség? S én *Kiss Károlyt* említem még, kiben mind a kettő épen most van legszebb arányban, s hogy gondos író, dolgozásai mutatják. És *Döbrentey* minden ellenkezésed ellen is, barátom, egy közönségesen becsült írónk közül. Sajnálok, hogy ennek feleletét meg nem olvastad; úgy felel ő, mint egy komoly, önérdemét érző, de nem fitogtató férfiúhoz illik; csak az ügyet tekintí, a személyt, s reá szórt moeskokat ignorálja. Ez a nemes harag barátom. Ő illendöbben nem felelhetett. A többi csak a kölcsönt adá vissza. Utolsó leveled biztat engem, hogy a dolog eránt egészen más itélettel fogsz szólani, mihelyt mindent összevetsz. Te is kezdod *B.* elragadtatását oly csapásokra sajnálni, melyek a harag veszedelmes indulatából származtak; s miért haragszanak? Mert meggátoltattak hasonló munkának kiadásában? Örühiek kellene, inkább, hogy a kedvetlen munkától felvannak mentve, és jóval kedvesebbre röpülhetnek által. — Vajha ily moeskos jelenések ne aljasítsák többszer literatúránkat. Az dyen vadságok nem fognak lélek és szívnemesítést felhozni, a mi pe-

dig egyetlen ezélja literatúránknak. Ne, édes barátom, ilyeseket ne dicsérjünk, netalán dicséretünkkel több hasonlótat támaszszunk.

Köszönöm az igen szép epigrammát, melyben a leggyengébb érzés hatja meg esuda hatásával a fogékony szívet.

Fő Apátunk beigtatására készített verseimből sat. én neked régen küldök példányt; *Károlyi* úrra biztan már april elején. Ird meg, vetted-e már? Külömben *Bárfay* úrhoz fogok mást utasítani. Elj szerencsésen kedvesciddel.

Széphalom, május 17-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy.

Igen is, undokabb összekapást pályánk mezején, mint ez a mostani, még nem láttunk; azt egyre vallom veled; abban különbözöm, hogy még te azt nehezteléssel látod, s terheled az egyik fél küzdőt, én nyugalomban megyek tovább társaim gyarlóságok mellet s nem lesegetem, ki vétett, s nem feddem, nem büntetem. Az rám nem tartozik; nélkülem kezdék a pert, nélkülem bé is végzik,

Te megvagy botránkozva a *Bajza* hangos beszédén. Reményilem tehát, hogy azon is meglészesz, a mit a más fél emberei tevének. Történt volna-e ez a gyalázat, ha *Döbrentey* szerényen felelt volna a szerény kérdésre? Higyj nekem, ideje volt, hogy *D.* megtanulja, amit eddig tudni nem akart.

Én azonban áldom sorsomat, hogy e perben részem nincs.

Előbbi levelemet nem értéd a szerint, amint értetni akarám. Jó ember engedékeny tud lenni a jókhoz, kivált ha a jók belső érdemeikben nagyok is. Miért ne legyen nekik is gyengeségük? Hidd azt, édes barátom, hogy az ilyekben a nagy bántást is könnyű felejtetni.

Feleségem életéért öt hét oltá reszketek. Orvosa halált jövendőle; de a természet és az ő életereje megtartá. Valóban gyógyúl. Az *epenyesi* és *egri* út megrontá tüdejét. Tizenkilencz nádály szívta ki gyilkos nyilalásait. — S *Kázmérből* tegnap jöttünk meg az executióból. Oh barátom, megnyerni a pert három táblán, és mégis kijátszatni — ez irtóztató mestersége a Prókátorságnak. — Szánj és szeress.

Pannonhalmán, jun. 8-án 1830.

Kazinczynek Guzmics
tiszteletét.

Épen készülék hozzád írni, hogy már egyszer én előzzelek meg téged, s ime érkezik leveled.

Édes barátom! azt a rút scénát én szeretném nem tudni; de minnekutánna tudja az ember, nem boszorkodnia nem lehet, annál kevésbé lehet pedig, hogy a had támasztó *Bajza*, egy szebb reményű fiatalaink közül. A nélkül, hogy a moeskos dologba avatkozni kívánjak, nem türeltém, hogy neked, hogy *Szemerének*, el ne mondjam, mit érzek; neked annál biztosabban, hogy te ebben is megelőzel engem. Én a gonosz megtámadást visszalökő feleletet nem tudom oly szorosán ítélni. Hogy ez nem fog kínélő lenni, kiki, maga a megtámadó mindennek felett, előre láthatta. Ott a harag magától támadt, s alacsony ösztönből, itt ingerelve volt. *Fenyérinek* kérdéseit sem lehet szerényeknek mondani, bennök röjtözött már a fulánk, kiesinált előpóstája az iszonyatos szúrásnak. De te még most is hibásan látod az első felelőben *Döbrenteyt*; s én ebben a *Cserneczký* feleletében még elég csendes eligazításokat látom a gúnyt mosolygó kérdéseknek. A másod izben felelők között pedig *Döbrentey* maga tartá meg a férfiúhoz illő tónt. Ez legyen utolsó említése részemről kettőnk között ennek a rút veszekedésnek.

Én, megvallom, *Döbrenteyt* becsülöm, kedvelem; ő nincs széptulajdon s érdem nélkül; a gyengeségek engem nem idegenítnek. Mi a pénzszenvelmet illeti, nem dolgom; sajátjával kiki tehet miattam a mit akar. Gyülölöm a mindég zárt markú fűsvénységet; de becsülöm a gondos, takarékos költőt. S az, a ki szeret esinosan öltözködni, szép körökben megjelenni; tiszta jó ízlésű házat tartani, kényére utazni, jól élni, az ilyen nem fűsvény. Ilyen pedig *D.*

Gondold el, mint eszelösköltem én kettőtökkel! *Szemere* megküldvén *Gr. D.* felszólítását, a te *Daykálót*, *Bárczyt*, *Döbr. Barcsayát*, öneriticájával, hogy mind ezeket recenseálnám, kedves ugyan, de nekem nem épen szerencsés munkát adott. Nem szeretek, nem tudok én bonczolni, hasogatni. Röviden mondván el azért, érzéscimet inkább, mint véleményemet, a feladott tárgyak eránt; hogy többet adjak, téged és *Döbrenteyt*, mint írókat, állítalak szemközt egymással. Olvasd és mosolyogj.

K. úgy ír, mint a ki írni nem köteles, csupa tetszésből; D. inkább kötelességből. Az inkább maga kényét, ez inkább másokét látszik tekinteni. Azért az *első* nem mástól akarja érteni, mi jó, mi szép; *emez* figyel inkább a közvélekedésre. K. nem aggódva bájos; D. férfias; *abban* érezhetni az erőt, ebben inkább tapinthatni. D.-ben a gond kitünik, K.-ban röjtözik. K. a grátiáknak, D. inkább a másáknak gyújt tönjéit. D. lép, K. szökdel; *ez* mosolyogva nyilaz; *az* dörögve haragszik. D. ünnepileg, K. egyszerűleg kendős. *Annak* sikamlása a szem előtt megáll, *ezé* elsuhan előle. D. mindenektől kíván értetni, K. szeret nem mindenektől, sokat kíván találgattatni, s örül, ha csal. K. ritkán ítél, de oly helyzetbe hozza az olvasót, hogy nagy fejtörés nélkül hozhatja ítéletét; nem következtet, nem alkalmaztat, nem leckéz; D. szeret ítélgetni, következtetni, alkalmaztatni, leckézni. K. mikor ír, csupán csak ír, tárgyán kívül semmit sem akar tudni; D. hazafiú, magyar literátor, erkölesmester egyszersmind; tárgyán kívül is szeret beszélni. K. inkább szépet, D. inkább rendszerest kedvell; K. inkább mulatni, D. használni akar. K. szabadon ereszti Pegazusának fékét, s az kényére csapong, de csinnal, mint a jól kitanult paripa, melyre borzadva néz a tudatlan, s félti ülőjét a minden pillantati nyakszegéstől; *ez* azonban mosolyg, ménéje esintalanságain. D. ritkán s csak vigyázva ereszti meg a féket, többnyire feszesen tartja, s pályáját szoros rendszerben, futtatja; észreveszi a kiesapást, s visszarántja a lovát. K. ezer színben szereti mutatni szülőttjét; D. ritkán változtatja s tartózkodva a színeket. Honniaknak ezeket sem lehet tartani tisztán, valamint *azét* nem egészen idegeneknek.

Mennyi igazság van ezen rajzolásban, ti magatok ítéltetek meg legbizonyosabban. *Szemerének* úgy küldém meg, hogy veletek közölje, s tegye azt, mit tenni, javallatokat kitudván, jónak lát.

Örvendek tisztelt feleséged javulásán. Elgondolom, mely nehéz a jó pár felének megválni szeretett hű felétől. Bizony elég veszedelmes utat tevé *Egerbe*, s én téged nem most esudállak előszer, ki öregségedben oly merész utazó vagy. — Elég ostoba vagyok meg nem foghatni, miként lehet a kimondott igazságot még azután is feltartóztatni; és felette szomorúnak tartom, hogy épen azok teszik ezt, kik annak kiszolgáltatására vannak rendelve. Evangelium! Evangelium!!!

Nálatok mint jár az idő? Mi majd meg nem gyúlunk a száraz, nagy hőség miatt. Minden aszni indul. A gazdák nem bő aratást remélnék; de szőlőink szépen állnak. — Éljj szerencsésen, s lüss még lesiető élted estvéjén sok gyönyörű esthajnalt.

Széphalom, június 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
idvezlését.

Végre kezemben van ajándékom, édes barátom. A mult pénteken vettem azt *Szemerétől Csányi* úr által, ki *Veszprém* vármegyében, vagy annak szomszédjában lakik. Szeretetre méltó ember, s barátja ügyünknek. Gróf *Széchenyivel* együtt szolgált, s *Himfyt* gyakran látja. Képzeled mely kedves vendégem volt, embereinkkel ismertetvén meg közelebből.

Apátotok tiszteletére irt versed, mása a *Horváth Endre* szép *Zirczének*, s nagyon örvendek, hogy e munkádat és a mellé tett két *Sonettet* bírom. Fogadd szíves köszönetemet érettek. De haragszom nyomtatódra, hogy a szép munkát és szép nyomtatást elrutította sok typographiai botlásival, és hogy ahhoz oly kopott betűket veve.

Utolsó postával vettem a hirt, hogy végre teljesen elkészültek a budai Typogr.-ban a *Szent Hajdan Gyöngyei* is, s a maival teszem meg a rendelést, hogy hozzád 30, mélt. *Villax* úrhoz *Zirczre* pedig 50 küldessék. Az *Érsek* cisteri Szerzet tagja volt valaha, s *Zircz* dícselkedhetik vele. Így azt hiszem, hogy alkalmatlanságomat a *zirczi* Apát örömmel veszi. A munka ára 6 frt váltó czédulában. — Hasonlítsuk össze a *Sz. Hajdant* oly munkákkal, a hogy azokat adják, és a papír pénz világa előtt adták. — A mi bejön, *Szallusztom* megjelenését fogja segíni. S bár sok hasznót adhatna, mert kinek kellene több, kinek annyi mint nekem.

Sietek, és így elégedjél meg most ezzel. Éljj szerencsésen tisztelt, szeretett, nemes lelkű férfi.

Széphalom, június 18-án 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
tiszteletét.

Mely gyönyörű és mesteri kézzel irt levél, melyet tőled ma veszek, és mit mutathatunk szebbet literatúránk mezején, édes barátom. Kevély vagyok arra, hogy annak tárgya én vagyok, és hogy ezt felelem te mondd. Az ily öröm felejtetheti velünk bajainkat; rám ugyan leveled jóltevéleg hatott.

Gyanúba vevém magamat, édes barátom, ha belőlem nem elfoglalt szív szóla-e, midőn én nem egészen javalom ugyan, a mit az egyik fél tevé, de a mit a másik, azt világosan kárhoztatom is. Azt kérdelem tehát, hogy a *Fenyéri* kérdéseiben kajánságot lelek-e vagy csak meg nem elégedést? mert kajánnak lenni nem szabad: szabad meg nem elégedve lenni azzal, a mit látunk. Azt kérdelem tovább, hogy ha erre az ő kérdésére csak meg nem elégedés adta volna feleletét, nem tudatlanság emlegetése, s a magával eltölt szív neveltségig menő pöffeszkedése, (mert a mit mi mondunk, a más ajakin magunk felől, és ily vastagon, az csak mégis neveltségessé tehet bennünket; talán többé is mint neveltségessé) — történtek volna-e mind ezek? Én ismerem *Fenyérit*, s nálánál érettebb szerényebb lelkű embert alig ismerek, s ő a természet-től szerény, nem tetteti annak magát. *Bajza* tüzes, de hochherzig; én ő belőle igen sokat várok. Nem örülök én a tüzetlen ifjú embernek. — De megvan ami megtörtént; örvendjünk hogy a dologban részünk nincs; s örvendjünk a jónak akár *Döbrentey* teszi, akár *Fenyéri*, utáljuk a rosszat akár *Bajzában*, akár abban az úri emberben, a kinek a tudomány szeretete megnemesítette lelkét, s ellenét számárnak, ezinkéfogó fejűnek stb. nevezi. — Jó követkevése van ennek is, ez mutatja a világ legjobbságát, mert a *Conversations-Lexicon* több gonddal fog megjelenni, s ezek a küzdők s a kik látják küzdésüket, ezután örizkedni fognak, a vastagságoztól és a — pöffeszkedésektől.

Tegnap előtt vevém *Párisból* az *Aponyi* gyermekeinek tanítójuktól, *Fekete Gáspártól*, a mit, hogy írjon ki számomra, még tavál kértem: — azt, a mit *Dussault* írta *Szalluszt* és fordítóit felől. Mondom én, hogy az emberiség nem szállhat úgy alá, hogy csak egy ember, hogy csak egy nemzet tarthassa magát nagynak; egyike különbözik a másiktól, de csak arcvonásokban; a ki igazságos, mindenik arcznak, mindenik nemnek megadja a maga érdemét. Ez a *Dussault* az általam mindég nevetett francia nyelvben oly szépen, oly lelkesen ír, hogy ötöt esudálnom kell. Boldognak tartom magamat, hogy ezt az írását ismerem, minckelötte *Szallusztomat* kiadám. Elfogom ezt, a *Dussault* nevét említvén, mondani.

Ma indul levelem *Pestre*, hogy a *Szent Hajdan Gyöngyeit* vegyék által, s küldjék szét. Én úgy hiszem, hogy te mind a munkát, mind előbeszédemet örömmel fogod olvasni. Fordításomat is-e? Valóban arról nem felelek; magam legalább soha sem szerettem, s talán azért mert prózában adni szépen hullámzó hexameteret bajosb, mint a tapasztalatlan gondolná, s az *Érsek* hatalmas mind a versben, mind a

nyelvben, mind a poetai alkotásban s festésben. — Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Újhely, jun. 29-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Szémere és nője június 19-én este megszállanak itt a fogadóban, s gyalog látogaták meg iskolai barátját *Fü Notar. Dókus László* urat, az pedig szekeréért küldte, s magához hajtata. Másnap *Dókus* úr nekem írt, hogy ha egészségem már engedi, jöjök be. Beteg voltam, fekvő beteg, de jöttem; az nap s más nap délig velek valék; délután haza kísérték. Így az az örömem van, hogy *Paliné* úgy szerette meg *Ferencczét*, mint *Pali* szoreti *Ferencczet*. — De édes barátom, mely változás *Paliban*! Én meg nem ismerém vala az utczán. Fél teste oda van; jobb szemo rángatásokat szenved; olykor be is vonódik egészen. Kerül minden haragot, minden lágy megindulást. *Ráday Erzsé* című epigrammámat sem meg nem olvasta, sem felmondani nem engedte. — Feledém mondani, hogy miolta őt *Pesten* láttam (1829. május 31-én) beretváltatja bajuszát, s ez arczán különben is változtatott volna.

Beszélcé, hogy vette leveledet a *Döbr.* és köztem vont parallellával; de ő veled egy értelemben nincs. Fogod-e az én kevélynek hirdetett lelkem felől hinni, hogy a hol felőlem magasztalással szólnak, én azt egyszernél többszer megnem olvasom? fogod-e, hogy a mit *Bajza* értekezésében az epigr. felől monda (*Tud. Gyűjt. 1829*), azt én egyszernél többet megnem olvastam? — De szép legalább, mondium *Palinak*, s egyébre fordítam a beszédet; — a gyalázatos pörre.

Pali részint széplelkűségből, részint betegsége miatt, a mint a kérdésre adott feleletek kijöttek, s a küldök kiakarának hozzá jönni, megizente nekik, hogy látni őket nem akarja, mert előre látja, hogy erről lesz a beszéd, ő pedig az ily felhevülést nem türi, s a *Döbr.-n* ejtett igazságtalanságot nem javálja, sőt érette neheztel. Elmondám neki érzésimet. *Fenyéri* nekem ezen írásokat megküldé, de a nyomtatványokkal jövő levél kevés sorból állott, minden panasz, minden vád nélkül. Mint *Pali* olvasta meg, úgy én; az ily példátlan vadtságot illő vala ismerni. De mint *Pali*, úgy én, részt e perben nem vettem, s soha venni nem fogok. Piruljon, a ki részrehajlással játsza a *Bíró*t. — Azonban kimondám *Palinak* is nyilván és világosan, hogy én e mocskot, e gyalázatot egyenesen *Döbrnek* tulajdonítom. — Jó, édes barátom, hadd adjan meg neked, hogy a *Fenyéri* kérdésében már érezteti magát a nem javalás,

talán a neheztelés; — ha F. barátja volt volna Dnek, nem nevezte volna a *Wigand* portékáit *epheméri becsüeknek*, s nem kívánt volna iróniával *malasztot* a dolgozóknak. (Hogy Fnek baja volt valaha Dvel, nem tudom; igen, hogy *Thaisznak Vörösmartyval*, a *Tud. Gyűjt.* redactiója miatt; s V. és F. szoros barátok, mint *Kisf.*, *Helmezy*, *Bajza*, *Toldy*.) — De mely szerencsétlen gondolat vala az Dtől, hogy az maga magát a *Wigand* szájában, azzal a neki saját üres czifrájával — (a *billegdegelt* vele még is elhagyatám) — oly megfoghatatlan szemtelenséggel tömjénezé, s magát egy rettenetesen silány munka miatt magyar *Compének* nevezé! mert van-e annak paedagogicus felke, aki oly paedag. munkát ír, s azt jónak képzeli. — Mi az, hogy ő annak jóságát egy igen rendes okkal bizonyítja? S kellett-e, azokért a vagy szerény vagy szerénynek legalább látszó, kérdésekért *Fenyérinek* kajánságot, tudatlanságot csapdosni fejéhez? — Bizony ez nem vala okosság, ezt maga D. is megfogja most ismerni. S nem kellett-e előre látni, hogy a nyelvrontást emlegetőnek visszadhatják a kölcsönt? — marciusban már megjelene az *Annuntiatio* a *Shakespeare* darabjairól, s a név előtt ott van a *Prov. Commiss.* és a *Táblalirói* czím. Ez hallgatólag emlékezteté *öcsém wamékat*, (igy szólítgatja D. ezeket a derék ifjakat, mint a *Prókátor* a maga *patvaristáit*), hogy ő és ezek nem egyenlők. B. tudta ezt, tudta mi fog Dnek leginkább fájni, aki nem látja, hogy Bnak a *Csokonay* marhasága (a piros tojásban) koránt sem fájt úgy, mint Dnek fog a *kedhez* oly közel álló *kegyed*, és a *drága D. úr*. Valljuk meg, hogy B. goromba, hogy B. irtóztató, de azt is, hogy B. non sine dis animosus infans. Régen akarom én megszűni Dnek, hogy jó volna megtanulni *Horácznak* e sorát: ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus. S valljuk meg, még a *Prov. Commissáriusság* nem a legfőbb tető a világon, ha azt D. — és ő igen méltán — igen nagynak veszi is.

Barátom, én a barátom előtt tartalék nélkül nyitom meg szivemet; patiarque vel inconsultus haberi; s az valóban nagy hiba. Soha én senkit mástól elvonni nem fogok, soha sem kívánni, hogy minthogy én ezt szeretem, más is szeresse, s gyűlölje, mert én gyűlölöm. De meg kellene gondolnom, hogy az én okaimat, s amit én tudok, nem tudhatja más, s így engem félre érthet. — Hadd mondjak el tehát valamit. — D. és *Thaisz* néhány esztendő előtt csaknem botra keltek, egymást össze luteránusozták, egymást össze teremtették. — D. *Páy András*t a pesti ntezán összeteremtették; — D. a *beteg Szemerét* össze infámis emberezte; — *Döbr.* egy *Föispán* leányával úgy bánt, a hogy egy frájczimmerrel sem kellene; — egy igen respectábilis asszonytól, kinek fényes születése is

érdemel tiszteletet, első ott léte alatt elnyult a széken, s felfel ugrándozott, holott a hol magát kicsinynek érzi, merő hunyászkodás. — Két leányt kért meg, s az egyikkel jegyet is váltott, s ennek már bútorai is a háznál voltak, s *akkor* mondta ki atyjának, hogy ha leányával — — nem ad esztendőnként, el nem veszi. Mikor ez megtörtént, pökte őt ez, és érezteté D-vel, mely megvetést vona magára. Ezen szenvedései közt D. közel vala a megtébolyodáshoz, s *Way Ábr.* magával hozta le a *Diétáról*, ide is *Újhelybe*, hogy magát kiszellőzze. Itt panaszlá előttem négy szem közt, miserábilis arczczal, és hanggal, hogy ő a gyűrű váltás után tudta meg, hogy a leálynak izzad a keze, a mit ő természetül nem tűrhet. Láttam, hogy el kell vonnom a nyavalygástól, s enyelgésbe csaptam által, hogy a tüzesb mátká azt a gyűrű váltás előtt tudja. — Vedd ezt annak magyarázatjára, amit neked utolsó levelemben a dölyf és pénz szeretete felül mondtam. Ha *Szita* 800,000 fntot nyer a lotterián, és ha czifráz, mert kitelik tőle, s ő azt szereti, egyszermind jó gazda, s vigyáz, hogy a czifra el ne eméssze a 800 ezeret, de mást el nem tapos — azt teszi, a mit én is bizonyosan fognék; — noha én még akkor sem czifráznék, — nem *philosophiából*, hanem *izlésből*: — de ha *Szita* keresztül akarná fúrni magát a theatrumban a becsületes embereken, hogy elől ülhessen, s ezeket taszigálná, taposná, akkor a legnem czifrábbnak is jusa volna *Herr von Szitának* ezt mondani: Hören Sie, Sie sind a Flügel. — Ez egész apologiája minapi levelemnek.

D. nekem köszönheti, hogy most nem a *Luther* reverendáját hordja; én szerzettem *Gyalaynéhez*; s mint bána velem a *Diétán*, istentelen suttogásival; mint bána velem pesti utam előtt *Pesten*. (Ezt nem *Palitól* tudom.) Hidd el ugy szerettem, mint mindig. Gyengeség! mondom, s jó emberben azt feltehetjük. Megszokván a praeceptoroskodást, s meglátván *Igaznál* egy lapot *Szallusztomból*, rám írt, hogy az nem lesz jó. Minden neheztelés nélkül felküldém neki amit te megszerettél. Azt felelé, hogy az ötöt meg nem győzé. Már akkor azt felelém neki, a mit *Card. Richelieu*nek egy francia író e szavára: „Nem értem,“ — „Az“ — úgy mond ez — „nem az én hibám!“ — *Pestre* jövé, elkezdte catechizálni. Barátom, mondom, ugyan mond el nekem, az együtt létel örömeit el kell-e keseríteni polemizálgatások által; s mikor annyi tárgy van, a mi bennünket egymás felé vonzhat, az olyakat kell-e elövenni, a mi egymástól félre von? — Kérlek, az Istenért; hiszen előre láthatod, hogy engem meg nem térítesz; minek hát ez? — Lám én téged soha nem catechizáltalak és nem is foglak? — Hogy én azt tartozom hallgatni monda. — Úgy, mondom, ne vedd tehát rossz néven,

ha kimondom, hogy én a te beszédedtől színt úgy borzadok, mint te az enyémtől. — Úgy elmúlt, mint *Zachariás*. Én azonban más textust vettem elő, s nehezteléssel ment el, de nem gorombán.

Taval nem jöve a *Szemere* szállására, mert, úgymond, ott van *Theureck*, s *Szemerét* köszöntette, engem nem. —

Sok hetek múlva eljött, s épen akkor, mikor én nem gyanú, nem mende monda, hanem esalhatatlan hírek után tudtam, hogy ellemenüket hirdet. — Ennek az embernek lakatot kell vetnem szájára; ezután is fogja tenni, a mit eddig; de legalább úgy, hogy meg ne tudjam; s az nekem elég. Újra dolgozám tehát *Yorick* praefatióját, s egy nem teremtett levelet írtam neki, de olyat, a mi elnémitatá, s fenyegettem, hogy ha meg nem szűnik, a levelet kinyomtatatom. Fő hadnagy *Kis Károly* urat küldé hozzám, nem a maga nevében, hanem mintha ez magától jött volna. Bizonyossá tettem, hogy bántani nem fogom, csak hagyjon békét. — Az *Erdélyi Levelek*hez maga kérte *Himfy* recenzióját, de egy *Scholiont* vete hozzá, s hírem nélkül. — Mi neki a barát, csak ő figürírozlasson?

Édes barátom, illő vala hogy engemet ismerj, a mint vagyok. Tartottam tőle, hogy nehezteléssel vevéd a mit ártatlanul írtam, az ő pénz és fény szomja felől, mihez, a mint irod, senkinck sines köze, míg azért másokat magának fel nem áldoz.

Megterhelt levelet küldök. De bocsáss meg, nem tudtam rövidebbre szabni. — Ne engedje Isten, hogy szíved erántam elhüljön. A te barátságod nekem nagy kincsém.

Pannonhalmán, július 10-én 1830.

Kazinczynek *Guzmics*
tiszteletét.

Ha megtörténhetnék, hogy te engem megbánt, s hogy nekem rád neheztelnem kelljen; egy rövid panaszos levél — vagy ez sem — s néma esendes fájdalom, melynek tanúja talán csak előttem függő képed fogna lenni; enyhítője, vagy inkább édes élesztője, az a kötet levél, melyet tőled venni szerencsés, s egykor oly igen boldog vállék. — Nem, édes barátom, állhatatosan tisztelt férfiú! az a szeretettel elegy tisztelet, melylyel én te erántad eltelve vagyok, nem mindennapi nem közrendű; egy az magában, s egyetlen. Egé-

szen más rendű pedig az, melylyel literatúránk egyéb baráti, segédi eránt viseltetem. Azt belölem semmi eset, semmi tekintet ki nem olthatja, létem vagy teljes kioltása, vagy örök megkeserítése nélkül; s ez csak egy esetben, de a melyet én képzelni nem tudok, s nem is merek. Ebbe tehát, bár mi történjék, idegen történetnek befolyása nem leszen.

*D.*re haragudhatnám én is. Ő a parallela által bántva érzi magát; korállá a hasonlítást; engem most másodszor tart maga eránt igazságtalannak; s nekem stylust *görögöbbit*, kellemesebbet, szívet megragadóbbat kíván. — Én sajnálom az embert, ki a megtisztelést bántásnak nézi; de magam mentem őt magam előtt; a hasonlítás épen rossz időben történt (ha úgy vesszük a dolgot a hogy áll, talán épen a legjobbikban) a több oldalról megtámadt ember mindenben csak megtámadást lát. Mert mi is van abban disztelen, vagy diestelen is? Hogy ő veled nem ér, azt talán maga legjobban tudja: nagyobb mellett állani pedig, habár árnyékban is, nem tiszteletlen dolog. S nincs-e ő neki tulajdonítva több olyan, a mi által sokaknak itéletükben nyer; s neked olyan, a mit sok nem dicsér? Azt vélem, más kérdés ez: milyen ez az író? és ez; kinck minő tulajdonú író kedves? *Cicero*, *Szallusz*, *Líviusz*, *Tacitusz*, *Horác*, *Virgil*, *Ovid*: mind jó írók; de nem egy tulajdonságuk. Én ezt elég világosan iparkodtam *D.*nek megfoghatóvá tenni. Mint vette, még nem tudom. Akaratja ellen jóváhagyása nélkül, kiadatni nem engedem; és szeretem (de fájlalom is) hogy *Szemere* sines velem egy itéleten, így örömet kitorli azt.

Mi a többit illeti, nagyobb részén mind, a mit irsz, tudva volt előttem, de az audiatur et altera pars, hibázott: s én az ilyen dolgok eránt nem örömet kérdezősködöm, legkevésbé annál, kit a dolog érdekel. — A mi közted *Sz.* és *D.* között történt, tudom mind a két részről, s egyebet literátori gyöngeségnél nem látok benne, milyenért egymásra haragudnunk, egymást nyilván bántaunk, nem illik. A többi rút; de vannak pillanatok, melyekben a jót is elragadják indulatoságai. Csak ugyan az ilyennek barátsága kívánatos nem lehet; de azért a közönség előtt nem kell oly vad scénákat nyitni, milyeneket az ellenrész nyitott; és nyitni még sem szűnik. Már *Theureck* is bebocsátkozott; tegnap előtt vevém a vad csapásokat. Az eflék csak a moeskolódókat s a literatúrát moeskolják; a vakmerőknek utat mutatnak hasonlóknek merésökre, kik majd a legtisztább igyekezetűeket is sárral fogják hajigálni; a jobb izlésűeket pedig undorral töltik el magok és a literatúra eránt. Ez az oka, hogy *Bajzát* a szépen kezdöt,

sajnidom. Mért nem tudják magok között végezni, ha mi bajok van egymással? A közönség előtt csak jóval, széppel illik megjeleni. Én azonban a dolgról többet tudni nem akarok; ha nem esendesíthetek, tüzelni bizonyosan nem fogok. — A te szép, erántam annyira nyílt szíved zálogon, hogy cfélékbe keverni, — te pedig bizonyos légy benne, hogy közlött dolgaidért miattam pirulni — nem fogsz.

Várva várom a *Gyöngyökből* rendelt példányokat; ird meg azt is, a pénzt hová, s miként küldjem, hogy biztosan küldhessem.

Isten tartson egészségben, és vidámságban önnöseiddel.

Újhely, július 23-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Édes barátom, olvasád *Zajbajt*? S mit mondasz rá? Kellett-e egy országszerte tisztelt férfinak e perbe belé avatkozni? Illett-e egy ily férfinak oly alacsony ironiákra, sarcasmusokra, s arra a nem lelkes anagrammai elnevezésre sülyedni? S mi lesz abból, ha az a lelkes tüzes ifjú magát elragadtatni engedi? S mit mondjon az ember, mikor mindég szelidséget, simaságot hall prédikálni, de azután azt látja, hogy a tanítás és a tett ellenkeznek egymással. Megmaradok érzésim mellett, s azt mondom, hogy inkább szeretem a tüzes embert, mint a nem igazat.

S minekutánna egy szerencsétlen megtévedés ezt a nagyon nemes lelkű embert összeütődésbe hozta velem, s később látta, hogy vétkem nélkül bánta, nem kelle-e nevémet ezen *Zajbajában* kikerülnie, míg azt szükség nélkül előhossa, s fedd hogy a *Csokonay Arpádiását*, minckelötte az megszületett, kárhoytatám? — Ne hidd, hogy ezek nekem fájjanak, nem barátom; én azt hiszem most is s makaesség nélkül, hogy az után, a mit *Csokonay* hagyott, bizonyossággal lehet mondani, hogy az ő *Arpádiása* szerencsétlen mü volt volna. — Nem fájnak; de meg nem tudom fogni, hogy az ily fejü, tudományú, lelkü, s társasági tónusú ember mint bánhata így nem velem, hanem magával.

S mit gondolsz, hát én mit fogok tenni?

Hallgatok. — Azonban *Szalaynak* a *Muzáronra* tett jegyzései kívánják, hogy szóljak, s szólni fogok, s *Csokonay* eránt is, de a *Gróf* — nevét elhallgatom. —

Ia ez a nagy ember a komoly neheztelés hangján szólítá meg vala *Bajzát*, nem volna szavam a feddés, dorgálás, boszú miatt. Istenek

is haragvának, s a *Pyton* sárkányát megölni nem tarták rútnak: de valakinek nevéből esinálni tréfát, s ellenségünket nagy tudósnak, magunkat tudatlannak neveznünk, nem szerencés elmésség, s bár mint fedezzük, kitetszik, hogy az ironia a tudatlan alatt is az ellenkezőt jegyzi. —

Ezt néked mondanom szabad volt, mert mások előtt hallgatok a még ma is szentül szeretett ember felöl. De többet tettem. Megkértem *Fenyérit* és *Bajzát*, hogy emlékezzenek a nagy férfiú polgári érdemeiröl, emlékezzenek, hogy a bántás ennek tiszteletre méltó hitvesét, s gyönyörü gyermekeit megfogná szomorítani. Valóban tettem ezt, és melegen.

Barátom, erröl az emberröl közönségesen azt hiszik, azt hitték a Diétán is, hogy túl élte magát. Sajnálni kell az emberek sorsát, s ezt még aggasában is híven tisztelni. Én holtig fogom, még ha bántana is.

Mi készülünk a gróf *Mailáth* installatiójához. Viczeispánunk, báró *Vay Miklós* engem szólita fel, hogy irjak verset a transparent táblára, és az ebédlöbe. Rettegtem, mert a parancsolt vers ritkán ér valamit. Valami újat akartam adni, s minthogy Főispánunk *Püsmében* szolgált, s füle ott az olasz formákhoz szokott, olasz formájú complimentet irtam neki a *Metastasio* példái után.

Én szültem ötet, én neveltem, }
Kevélyen láttam nagy fejlődését, } Zemplény vármegye
Itten tevé első lépését }
De ah, a nem hív elhagyott. } honor. notarius, és honor. főnotarius volt.

Most jö s enyém! — Enyém! s örökre?

Eröben ül fel kormányomra,

Szent ég, tartsd meg boldogságomra

A jót, a hívet, a nagyot!

A vármegye házával áltellenban ez fog égni estve:

Tekintetek alá magas egetekből

Ti a *Mailáth* háznak elhunyt csillagai,

S lássátok, mint kelnek régi nevezetekből

Házatoknak ismét új ragyogványai.

György, *) a honnak s *Honthnak* tündöklő nagy fénye.

Antal, te, *Zemplénynek* öröme s reménye.

*) a personalis fogja installálni.

Az olasz alakú közönséges javalást nyert, s Viczeispánnénk, bécsi leány (báró *Geymiller Katalin*) most tanul magyarul, versemet azonnal eltanulta. Élj szerencsésen.

Pannonhalmán, július 22-én 1830.

Guzsics Kazinczynak
barátságos ilvezlését.

Boszonkodom, hogy *Gyöngyeidet*, most már a mieinket, még sem bírom, pedig a győri vásár is elmúlt már, s mindenfelé hordozzák azokat. Irtam *Esztergomba Szedernek*, hogy az universitas typographiájától vegye által. Bár eszembe jutott volna, azokat eleve oda rendeltetni, eddig kezennél volnának. *Majer* kanonok írja *Fejérvárról*, hogy ő azokat *Villax* apátnak 50 példányban, maga jóvoltából pedig *Fejérvárra* 10-ben, hogy keljen ott is, hozta el. Így csak az enyémeik késedelmeskednek; de neked mindegy akár ki által, s hol terjesztessenek, csak terjedjenek. Főapátom 10 példánynál többet nehezen fog megtartani; a többivel máshová kell fordulnom; *Győrött* már vannak néhány biztos embercim; itthon is fognak találkozni, ha addig máshol nem szereznek.

Endre, most vagyon alkuban a typographusokkal *Árpádja* felett, Bécsben censuráltatott minden törítés nélkül. Egy pár úr volt nálunk, lekivánt kísértetni *Endréhez* (ez lábával egyre bajlódik.) — Itt arra inté a költőt, hogy csak kevés nationalismus legyen ám benne; a censura után! —

Minden forrani kezd újra. *Büki Nagy Pál* kemény beszédet tartá márczius 2-án maga védelmére a sok mende monda ellen. A főispán, a tiszti kar nincsenek kinevelve, egy igen népes gyűlésben. — A beszédet csak most kaptam meg, s másoltatom, add értésemre, olvastad-e? fogom belőle közleni a különösböket. Elöttem ő tisztán áll előbbi fényében. Beszéde nem czífa költemény, benne tettek beszélnek. Velem azt ohajtatja, hogy bár minden vármegyének volna egy egy *Nagy Pálja*. — Most az a gond fárasztja az elméket, *Nagyot* fogják-e a Diétára küldeni? Nem kétség előttem, hogy a hazának sok lelkes fia vagyon, s egynek kimaradása, valamint halála nem fog velünk hiányt éreztetni; de szabadabb, egyenesb lelkű férfiút én nem tudok. Azonban ezt reám még kevésbé bízták, mint a literátori harcot. Örülök, hogy a pörös felek, mintha összebeszéltek volna, egyszerre munkára oszlottak. — Ez nemes küzdés; itt lehet dicsőséggel megvívni az elsőbség felett;

csak hogy a szerencsésb ne feledje a szerénységet, s ne éreztesse felsőségét oly érezhetőleg. D. erántam kérlelve van, de még sem engedi, hogy még most, épen most, veled parallelába tétessék. Gyöngeség, de kímélést érdemel.

Széchenyi Hitele felett mindenütt pálczát törnek. — Ez egekig magasztalja, az pokolig legyalázza. Ellene kiált mindaz, a ki szeret régi magyarosan élni. Most kaptam ellene egy kéziratot *Szalából*. Pipás nemes ember szól abban társailhoz. A jelszó: *Szálj le nemes, ülj fel paraszt!* De azért ő is haragszik, hogy a táblabírók mód felett szaporítatnak. — Látom naponként inkább megoszlunk, mint egyesülünk. De mi azért egymást szeressük. Élj boldogul.

Pannonhalmán, sept. 1-én 1830.

Édes barátom!

Levelemet leveled követte, s ez a tied mindeddig válasz nélkül maradt, mert közel állván új dispositionk, ezt akarám megvárni, hogy ha más hova történék rendeltetésem, mint egy kis szele fűjt, azonnal tudósítsalak eránta. Hála Istennek maradtam.

Azalatt kaptam a te, *Bajza* és *Vörösmarty* drámáitokat. A tiédre mit szóljak! *Bajza* jól dolgozott; de *Vörösmarty*nak ez a munkája minden eddig tett dolgozások között a legszerencsésebb. Egyet téveszték benne: *Kont* ereje nincs benne eléggé kitiintetve, mint *Schillernél Tellé*. Mind e mellett a dráma, eredeti drámáink között egyetlen, hasonlíthatatlan.

Gyöngyeidet még sem láthatám! Átkozom typographiája, a mit legforróbban ohajtok, azt nem küldi. *Szederre* biztam, s még sincs; és egész *Győrben* nincs, vagy csak hogy láthatnám is.

Kisfaludy Károly, ki ujságot akar vala írni: „*A Jelenkor*“ cím alatt, s már megnyeré a privilegiumot, *Győrött* feküdt egy ideig beteg; innen *Pestre* viteté magát oly nyomorú állapotban, hogy félős, ne talán még az útban elhaljon. Általán nálunk sok a beteg, s a jövendő rémit. A nagy hőség ugyan szünt, de esünk még sincsen. Az élet sanyarú táplálója a *Grundbeer*, semmire sem tud menni. Ellenben *Kisfaludy Sándor* reá beszélé *Zalát*, hogy *Füreden* theátrumot építsen. Ő maga fog a felvigyázó lenni.

Ma két kedves hírt hallék, hogy a domesticát a nemesség fogja fizetni ezentül; és hogy az új magyar király hazánk kebelében fogja lakását venni.

Bocsánat, a nem gondos irás végett; bejött nálunk a járás kelés, zsidongás ideje. Isten veled.

Guzmics Izidor.

Újhely, sept. 10-én 1830.

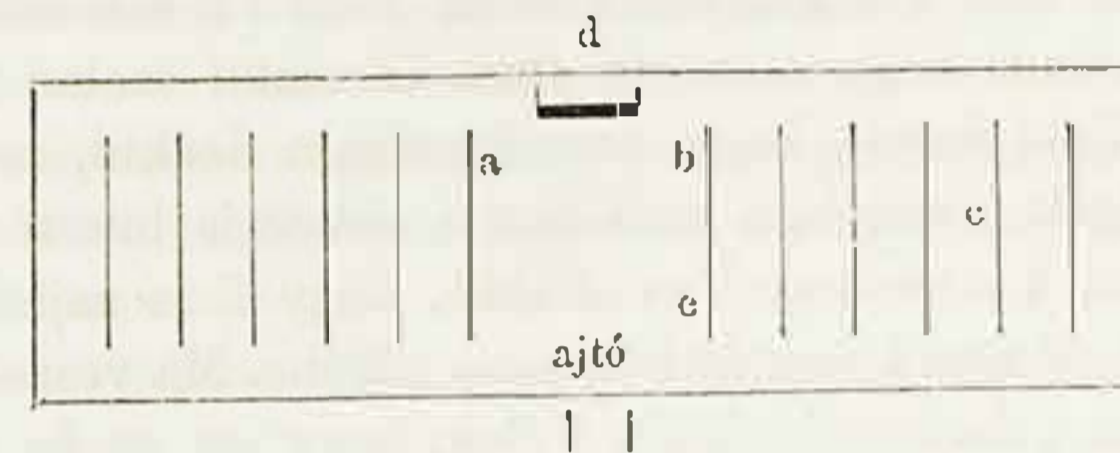
Guzmicsnak Kazinezy
szíves tiszteletét.

Tisztelt kedves barátom, mely édes örömeiktől fosztám meg magam magamat, hogy neked oly régóta nem irtam! De te a magyar *Kurír* leveleiből tudni fogod, egy részben mi fogott légyen el ezen örömtől; más részben mi fogott el, képzelted. Lelkem legalább álmatlan éjszakáimban, sokat forga körülte, s te tudod, hogy ha hallgatok is, rólad, kit nem csak szeretek, hanem tisztelek is, még pedig a hogy keveset, el nem feledkezém.

Ritka ember szereti úgy a ezíra napokat, milyen az vala, melyen mi gróf *Mailáth Antal* látánk bársony székünkbe beülni, mint én. Olyakat látunk, a kiket régen nem látánk, és a kiket régen vágyánk látni, sőt olyanak jutunk ismeretségükbe, szeretetükbe, kik azt érdemlik, de a kiket még hírből sem ismerünk. — Meglátni ismét ezt a szeretetreméltó ifjú Főispánt, — *Kézy* ezt *venerande puer*-nek nevezé gyönyörű versezetében — már az is öröm, s nagy öröm volt. Csak éljen, s épen éljen, az nem sokára a legelsők sorában elől fog ragyogni, még pedig a jók öröme. — A mint estve bejött, a rettenetes hőségben, hozzá nem tudtam férni, s szerényebb is vagyok, minthogy tolazkodni tudnék, s akarnék. Másnap gróf *Dezsőffy*hez mentem, s *Vay Ábrahám*hoz tértem be, mert szállása előtt ment utam *Dezsőffy*hez. Őtet még ágyban találtam. Velem egy csoport rohant be hozzá, s így én kisiklottam a szobából, bucsu nélkül; mert a bucsuzás haszontalan ceremoniája az egész társaságot zavarba hozza. — *Dezsőffy* fiscalisával tarta conferentiát; igen hamar ott hagyám ezt is. — *Telekyt* beretválák, s így a taval, még iskolában járt s már felesküdt prókátor testvér öcsését, *Teleky Lászlót* kerestem. — Ez kiment. Két fiatal ember fodroztatá haját. — Nincs-e itt *Petrovics* úr? kérdém. — Az én vagyok. — Bocsásson meg az úr szerencsétlen szememnek, mely a physiomiákat meg nem tudja ragadni. Hát nyomtatják-e a synchronist. táblákat; mert azokat én is varom. — Igen is nem sokára készen lesznek. — *Döbrentey* s *Thaisz* s *Fenyéry* és *Bajza* hozódék elő. Nem bántam a két első, a két utolsónak védelmére keltem, tisztelnék néztem barátimat meg nem tagadni. — Nem kell

vala kevélyen és bántólag felelni, mondám, a kérdésekre, s nem volt volna baj. — Ezt *Petrovics* is megvallá sokára; meg azt is, hogy a „*didicisse fideliter artes*“ felette rosszul illett a *Csokonay* brutalis verse mellé. — Azonban behívának *Teleky*hez. De alig kezdénk szólni s ime két csoport, kik nem beszélnek, hanem csak udvarlani jöttek, ránk töre, s elillantottam.

Az ebédhez későskén mentem, s így messze estem a centrumtól, hol a Főispán az egyik, s az iktató a másik asztalnál praesideáltak. Ez vala

25 öl hosszú és 5 öl széles ebédlő, 12 asztallal; *a* a Főispány, *b* a Personalis. Én a *c*-nél találék helyet; s innen szabadon mentem, s alhol ismerőst pillantottam meg. Sokára mentem a két főasztal felé, mert egy vörös övű pap úr, azt kérdé egy zemplényi úrtól, ki mellett üle, hogy ki az a fekete ruhás ösz fejű ember, s hallván nevemet, kérte ezt, csinálja, hogy feléje is jöjek. A pap úr viski plébános és esperest volt *Honth* vármegyéből, nagy barátja nyelvünknek. — De most a kir. tábla assessora mélt. *Szerencsy* úr, ki az ajtóhoz közel az *e* mellett ült, még messzére rám kiálta; balját az ajtóval általellenban függő óriási tükör felé nyujtván (az óriási tükör papiros volt, e versemmel; (Én szültem ötet.) Urambátyám, ezt nem is kértem ki irta, maga árulja el íróját a vers. *Szerencsy* olvas olaszul, s nem esuda, ha meg vala lepve. — Nem nagy dolog, de behoztam itt is a szép idegen formát, s szerencsénre az oly izlésű ember, mint a lelkes *Szerencsy*, javalá; s ezt keresém egész életemben. Emlékezel-e mit monda *Toldy* a *Tud. Gyűjteményben* a *Bowring* szavaival? S hogyan történhetik, hogy ezt *Döbrentey* és az öfélék nem értik.

Midőn az ebéd véget ére, a Personalis elmentén abaujvári Vizeispány *Komáromy* mellett, a maga jobbával ennek balját megfogá, s úgy méne végig az udvaron. Én utána *Szerencsy*vel. — Te értesz, hogy ezeket nem hiúságból mondom, hanem hogy tégedet akaralak tenni részesévé örömmemnek.

Délután *Fáy Ferencz* és én *Teleky*vel akaránk szólni. Ennek szálást az igen tiszteletes Patikáriusnál adának, mind azért mert közel

vala háza a vármegyéjéhez, mind azért, mert maga s háza népe igen respectabilis lelkek. Ez jelenté, hogy *Teleky* épen vetkezik a nagy melegben; várjunk. Mig ott állánk, a Personalis és a Főispán *Teleky*-hez menének. Időt engedélnk nekik, hogy beszéljék ki magukat, s akkor menénk be, mikor gondolánk, hogy mindenén áltettek. Engem a Personalis foglala el; *Páy* a Főispánnal szólott. A *Kézy* versei hozódtak elő. Mint van az, hogy a protestánsok oly jól tudnak deákul? — A kalvinisták inkább mint a protestánsok, mondán; s oka, mert ezeknek nagy Btheaijok van, s a kalvinista deák 10 s 12 esztendő tölts iskolában, a lutheránus négy esztendő alatt keresztül szalad rajta, s polyhistor lesz. Tedd hozzá, hogy nem beszélvén deákul, nem rontja el nyelvét. Vendégek jövének, s elsiklottam ekkor is buesu nélkül.

Ugy látom a *Szerencsy* beszédeiből, hogy ő is sajnálja, hogy a tiszteletes *D.* belé avatá magát *Döbrentey* pörébe. Ma veszek hirt, hogy jö számomra az „*Anticypai tobák*“. Félek, hogy ott az én *D.*-met kedvetlenség érte. Még nem tudok egyebet mint az irás ezímjét. — A *Zajbajban* aligha némely sort *Döbrentey* nem sugalott *D.*-nek, s az nagy istentelenség, hogy ezt a tiszteles embert tette ki a koczának, hogy triumphálhasson. Rendes, hogy a neologismus védője pedantokodik most némely idegenektől eltanult szóiasok piszkálgatásán. De az kegyednek *nem megy*, es geht nicht, cela ne va pas, ista res non procedit. — Véték-e az eféle? —

Boszonkodik, hogy nem vedél *Gyöngyeimet*. Képzeled miként én! Így boszonkodik a váradi püspök, így *Ocskay* udvari káplán és váradi kanonok, (*Zemplényi* születés és b. *Splényi* leány fia) Ismered-e ezt? Én személyesen. Jó ember, szeretetre méltó ember, s a ki nem sokára püspök lesz. *Rumy* a *Spiegel*-ben, szóla *Gyöngyeim* felől. — Kár, hogy nem hexameterekben, ugymond. S igaza van. De az olajfestés helyett, jól dolgozott rézmetszetet birni, az sem rossz. — Ő nagyon meg van elégedve előbeszédemmel, s annak örvendek. Neked édes barátom azt óhajtom, hogy, a „*Sz. Hajdan*“ éneklőjét lásd és ismerd, s hogy ő téged szeressen.

Ma írok *Pestre*, hogy küldjék valaha *Gyöngyeimet*. Jót akara a küldő, midőn a kis papokra bizta, de nekem kárt tett. Szükségem volna a pénzre, s mely szükségem. — E héten egy lovatam vesztém el, ma éjjel öt sertésemet hajtá el egy éjjeli tolvaj, ebeimet kenyérrel némitván el. —

Reszketek az általam oly hevesen szeretett *Kisfaludy Károly* életéért. Barátom, ki pótolja ki az ő ürét? Senki. Egyetlen a maga nevében.

Toldy September 3-án érkezett meg *Pestre*. Hála az egeknek, hogy *Párisban* nem volt, mikor az a tüz kiüté magát. Gyönyörű humanitással történt a nagy crisis, de hány ezer ember lett az idea áldozatja, s milliomok kívántatnak a kárért. Optima administrationis forma, quae optime administratur.

Nem tudsz-e valamit a *Villanak* küldött példányokról? A cisterciák 50nek szerezhetének vevőt. Hiszen *PYRKER* diszek nekik. — Sietek csak két óráim szabad a posta bezártaig. Élj szerencsésen. Én szerettem volna, ha nem Pannonhalmáról vehetném többé leveleidet.

Most olvasám meg gondosabban a ma érkezett levelet. — Az „*Anticypai tobák*“ a *Theurewk* műve — És így nincs mit félnem barátomért. —

Pannonhalmán, sept. 19-én 1830.

Kazinczynak *Guzmics*
tiszteletét.

Semmitől egyébtől, mint a legroszabhtól tartottam leveled hosszabb elmaradása miatt, hogy t. i. beteg vagy, s halálra vagy beteg; de elgondoltam utóbb azt is, hogy a fényes Installatio neked is gondokat szerzett. Hála Istenünknek, ez utolsó s nem az első igaz. — Igen, olvastam mind a te új színű rövid versedet, s elmondám a micinknek bátran, hogy az a tied csak a tied lehet; mind *Kéznek* hosszabb, de szinte gyönyörű latánjait. Ritka, időnkben, a jó latán költemény, s én áldom Istent hogy ritka; de én már több catholicustól különösen piaristáktól, jött latán verseket nagy meglepéssel olvastam. Köztünk is él még két öreg (egyik a tihonyi apát, volt regensünk, nekem pedig 180 $\frac{1}{2}$ *Sopronyban* a poesisre vezérem és ösztönözöm) kik, még vénájok engedte, classicai nyelvű, remek verseket irtak. A dolog csak azon fordul, ki mire, s milyen szellemmel s tehetséggel adja magát. Igen köszönöm barátságodnak az Installatio bővebb leírását, s ha ilyenekkel pótolod hosszabb hallgatásodat, örömet türom ezt, bővebb leveled reményével biztatgatván olyankor magamat.

Szedor, ki már egy fedél alatt, és egy folyosón, egy szoba által választva el egymástól, lakik velem, jó ideje, hogy *Esztergomból* megküldé, mind a *Tíz csapást*, mind az *Anticypai tobákot*. A *Zajbajt* nem volt szerencsém olvasni, mert a pesti ujság gondatlan írója egy ujságunkba se méltatta, pedig hármat jártatunk. De én az eféléken nem kapok. — Az egész dolgot literatúránk moeskának nézem, és szeretném, ha örök-

re temetve volna; pedig hallom, hogy *Kisfaludy Károly* ezen akarja kezdeni *Jelenkor* című ujságát. — Gyönyörű beküszöntés! Meg nem foghatom, szép tollú férfiak mint lehetnek ily alacson szívűek!

Gyöngyeidet én még sem láttam, első alkalommal hozatok egy példányt *Pestről* magamnak, mert azt egy munkámban (szent *Berkek és Ligetek*) recenseálni szándékozom.

Zavarodik *Európa*, édes barátom, és oda látszik minden munkálni, hogy egy középkorú jövődülés beteljesedjék. Mi lesz majd ezután? Franciaországban már vallási háború is hallatik. Csak e kell, hogy mennél dühösebben vesszünk. Te azt mondod: Optima administrationis forma, quae optime administratur. Tagadhatatlanul, de quae és ubi est haec? és, quis modus optimae administrationis? Nem jó ugyan az elkésés, de nem oly veszedelmes mint a megelőzés; a mai kornak úgy tetszik, ez utolsó a vétke. S valljuk meg, több megyen külfényre mint beldiszre.

Épen ma vettük a Diéta első actait, az az, a tisztelkedés rendét, a meghívásokat. A *Patriarcha* beszédei csin nélkül lelkesek, kivált a korona herezeghez, s ezé, sokat ér. Én a *Patriarcha* eránt, mint derült elűjű, nagy lelkű férfiú eránt, nagy tiszteletet érzek magamban, de tolakodni én sem szeretek, és meglévén sorsommal elégedve, és csak ennek a közvélemény szerint jobbra változásától félvén, épen nem vágyom, kegyelmek után vágní. Most irtam az együtt levő püspöki karhoz, hogy theológiám felett mondják ki az ítéletet, s ha javalják, vitessék semináriumaikba a nálam heverő példányokat. *Kopácsy* és *Vurum* kedvezőleg ítélték már ez előtt róla. Másoknak az *eredeti bűn* nem látszik elég orhodoxiával birni; mások az *örök büntetésben* nem látnak elég erőt; mások máshol akadoznak. Én, mikor irtam, akkor épen nem gondolkodtam mint fog tetszeni? A fiatal papság volt szemem előtt, ez belöle, humanitást s a theologusnak oly igen szükséges modestiát (nem reátartóságot!) nagyobbbat, mint az eddig nyujtottakból, fog nyerni.

Zircz, édes barátom szegény; nagy súly nyomja ezt a *Bernard* magyar rendét. Azt tudom, hogy *Majer* kanonok vette által *Budán* az 50 példányt, s megadá *Zirczen*. Ő maga, az érdemes *Majer*, 10 példányt vön magához *Féjérvárra*, s maga mondá nekem, hogy kiosztotta. Többet nem tudok. *Győr* még nem ismeri a munkát; azért bizom, hogy ha most venném is, eleget fognék tenni.

Én édes barátom mindjárt indulok *Sopronyba*, vak atyámat test-

testvéremet, testvérem jó nőjét, két leányát meglátni. Senectus venerabilis est; és szép a házaspár, midön filii in circuito mensae ejus. —

Nagy Pál megtevé a lépést, hogy, ha vármegyője nem találná ablegálni, a város tegye azt. Ő *Soprony* városának polgárja. De ezt csak hallám, és *Paliról* itt hazugságot is sokat hallani. Él a tiéddel.

Újhely, octob. 7-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Elszomorít az a hír, hogy nyalábomat mégsem vevéd, s hiába tévén barátimhoz ennyi kérésemet, alig merem őket megszólítani, hogy küldjék tehát végre. Azok bizonyosan javamat akarák, midön a Semináriumban tevék le esomóimat, és nem a pesti küldözgetőkre bizták az által szállításokat; de a dolog nagy veszteségemre ütött ki.

Midön én *Zirczre* 50 példányt küldöttem, célom nem az volt, hogy a Szerzetet terheljem; hanem az, hogy azokat az apát ossza ki a Szerzet tagjai közt, hogy azok a példányoknak szerezzenek vevőket. Ha a dolog melegen fogatik, úgy az ötven példány hamar találhata vevőt. *Pestről* még eddig csak 211 frtot vettem be, az pedig el van nyelve in gurgite vasto. Nem képzelheted szükségimet.

Két irást említasz, melyet nem olvashatál boszankodás nélkül. Érzésink ebben is egyeznek. — Rendes megvakulás az, édes barátom, mikor a haragvó nem látja, hogy a mi ötöt tűzbe hozá, meg sem indít másokat, sőt hogy mások ezt az ő lobogását esztelen és illetlen tettnek nézik. S én részemről örvendek, hogy az ilyen magalhitt ember maga áll boszút nem magáért, hanem magán. S mely bántás az, a mi őket tűzbe hozá? Az, hogy más az ő kedves szüleményüket nem nézi oly gyönyörködéssel, mint maguk. S ez bántás-e?

●sztozom szép örömidben, melyeket világtalan atyád és testvéred körébe élni fogsz. Jó ember szemciben mindég szent a szerencsétlen. Mi tehát a tiédben a látás örömeitől megfosztott atyád! és mely boldoggá tehet téged az az érzés, hogy fényed felejtetheti vele baját. *Pyrker* szepesi püspök korában a mi *Hegyaljánkon* járván, megszálla a *tolcsvai* plébánosnál. Az, a maga világtalan és nehezen halló anyját élébe vivé a nagy vendégnek, s a poeta püspök, mint egy új *Illés* vagy *Elizeus*, neki ment a szerencsétlen asszonyrak, s megcsókolá homlokát. — ●h barátom mért nem méne ki isteni erő az Istennek ezen férfiból, hogy a szerencsétlen anya vehette volna vissza elvesztett két érzékét.

Te reménylem, örömmel fogsz hallani egy történetet, melyet én ugyan elragadtatással vettem, egy *Nógrád* vármegyéből hozzám irt levélben. — *Torna*, melynek, mind lakosai nagyobb részben, mind Főispánja, kalvinisták, két pápista követet választta az ország gyűlésére. Ekkor felkele az általam szívesen tisztelt *rozsnyói* püspök, s ezt mondta: a tekintetes nemes vármegye most két catholicus követet választta. Én tehát declarálok, hogy ha a jövő Diétára két reform. követet fog küldeni, azt nem csak ellenzeni nem fogom, sőt abban előre megegyezem, s úgy hiszem, azt fogja tenni successorom is, ha talán akkor itt más volna a püspök, s ezen declarationat kívánom improtecolláltatni. Egy szép példa a másikat szüli. Most tehát feláll a közép sorsú alkalmasint öreg ember. Én, ugymond, igaz, kalvinista vagyok, de ha ez a megválasztott két követ pogány volna is, én mást nem választanék — Ex ore infantium et fatuorum . . . vagy hogy is van. Barátom, látni a vak és vad dühöt, és ismét az ily szép példákat! De Scitovszky, εν ό δουλοζ όωζ έστει, és ez az egyszerű, de őszinte ember felejtetik azt a sok rítat.

Irtam a tornai Vicszispánnak, consil. *Ragályi Ábrahám* úrnak, hogy tudassa velem, igaz-e ez a hír? És ha igaz, nekem írassa ki azt a protocollatot, s tudósítsak felőle.

Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Szedes barátunkat, kérlek alázatosan, méltóztassál nevemben tisztelni, s meleg szívvel tisztelni.

Pannonhalmán, november. 23-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
szíves idvezlését.

Mihelyt leveledből értettem, hogy *Gyöngyeiből* a számomra rendelt példányok, a pesti Seminariumban tétettek le, s magát *Pestre* alkalom adta elé, tüstént irtam *Szalay* professor barátomnak, hogy szólana azok eránt a Seminarium előjáróival, s ha ott volnának most is, küldené fel emberem által; vagy tudósítana hollétekről. *Szalay* nem érkezett mindjárt tudakolódni, és emberem üresen jött vissza. — És ime ez az oka, hogy levelem hozzád késett, vártam t. i. hogy valami bizonyost irhatnék erántok, s vigasztalt magam, vigasztalást nyújthatnék. Igen fáj nekem az, hogy *Gyöngyeiből* ily nem jól kelnek. Embereid bizony nem elég gondal járhattak el a dologban; *Györött* sines semmi nyomuk, hogy vagy onnan szerezhetnék példányt magamnak. Égek olvasni, és még vár-

nom kell, még *Pestre*, új alkalom megyen. Soha így boszus nem voltam, mert vágyam ily erös, és ily tartósan ki játszva még nem volt.

Ez aggodásból ebreszt, és vesztességemben vigasztal pozsonyi levelezöm. Megvan tehát, a mit rég ohajtánk, a *Tudós Társaság* alapintézete erösítve, *Széchenyi* kívánati, a megerösítés oklevele némely pontjai ellen, teljesítve, és a rendes tagok kinevezve. Fájlalva látom azonban kihagyatva *Palinkat*, hihetőleg a magához nem bizó szép lélek kívánata volt kihagyatni; különben kétszeresen fájna, a mi egyszerűleg is fáj. De örömmel olvasom köztünk *Vörösmarty*, *Toldy*, *Kölcsey* neveiket: ez érdemekkel teljes, azok nem kis érdemekkel, de reménységgel nagygyal tündöklenek. Örömmel olvasom köztünk *Szilasyt* is, ő szép tüzi, fáradhatatlan szorgalmú, és sokat ígérő tehetséggel sokat gyözö egyházi férfit. *Titelt* te dicséred leveledben; *Petrovics Frídrich* szép munkát adott csak imént. *Imre*, *Szlemenics* elég ismeretes férfiak. *Gebhardt* és *Balásházyt* épen nem, *Bugátot* és *Kötelest* csak igen kevésbé ismerem. Eddig tehát ennyi megvan. Mint fog a dolog megindulni, majd meglátjuk. Csak tölre ne esnék összejövetelünk; bajos út, bajos pesti lakás. Szép idővel minden szebb, s minden szebben menne.

Én ezen új epocháját nemzeti erölködésünknek egy magyar *Atheneon* című *Pindarcomban* éneklém előre meg, öt énekben; de csak most nyomatik *Pozsonyban*. Énekeim: 1) A nemzethez. 2) *Ferencz* 3) *Ferdinand* királyainkhoz. 4) *Nádorunkhoz*. 5) *Fundatorainkhoz*; egészen hellén szellemben. Mottóul vevém *Pindar* eme szavait: *Αρωμαζατον φαιος έρρησοθενέων άρστην*.

A revisor eme soraimat, mint tiltottakat törle ki *Ferenczből*:

„Vér áldozat szüntetheti a vért
S a király lányával áldozik,
A példa gyözött. Lenyomva dült
Erönytöl a szerencsefi.“

Elején a két elsöt *Agamemnon* és *Kodrosz* példájából vett színpéppel akarám lágyítani; visszavetett. Majd ezek hagyattak meg:

„● nagy király a mit Te tevel itt
Nem halandó múzsa zengheti“

Édes barátom, ha valaha, úgy most ohajtom, hogy tartson egész-

séged, ürvendhess még soká az új epochában; s ülelhessetek azon egyvelegyült tisztelettel s szeretettel, melylyel erántad mindég vagyok.

Újhely, december 5-én 1830.

Kazinczy Gusztávnak
baráti szives tiszteletét.

Mik történtek a „Sz. Hajdan Gyöngyeinek“ szétküldésével, kérdeni is alig merem, édes barátom, nehogy hálátlannak látszattassam azok eránt, a kik abban nekem segélyemre akartak lenni. Pénzt még keveset láttam belőlök, *Egerben* mind az 50 példány elkölt, de az árát be nem szedték. — Egyedül a váradi Püspök fizette le mind a husznak árát; még *Oeskay* kanonok sem még, kit személyesen ismerek, ki zemplényi születés, és gazdag (váradi) kanonok. *Észtergomban* tizből hét költ el. Így csaljuk meg magunkat a legbizonyosbnaak tetsző reményben is. — Egyéb eránt nekem ez a munka sok örömet ad. Ő Excellentiája a *Patriarcha Érsek Rumynak* azt írta felőle: K's Übersetzung ist voll Kraft, besonders die Vorrede. Ennél én nagyobb jutalmat nem kívánhatok. *Szemere* azt, hogy neki az az előző *szereleme*; pedig tudod, hogy én a *Pali* javallásáról mit tartok. — *Lonorics* kanonok írja, hogy a kikkal a fordításról szóla, nagyon megvanak elégedve vele. De hány olvasó szereti a sz. poeszt és ezt a nyelvet? Ő Excellentiája azt ohajtja, hogy adjam hexameterekben. De én nem öntöm versimet, s ez a sok és soknemű gond! Próbát tevék még is halld *Mózesét*:

„Már elhúzódék Hórebnek bérezein a rest
Felhő, mely sebesen mint nyil kele délkor az égnek.
És éjféli homályt öntött a völgybe. Kavargó
Keble gyakor tüzeket szikráztata. Dürge, de késün
S szüncelen lobogás hányt a komor éjre világot.
Mennykő kergete mennyköveket; rengettek az ormok
Szirtjei, s . . . repedezve lapult el. —
Nem renga a ki juhait gondoskodva hozá fel
S most a zápor elől egy kőbarlangba vonula
S némán néze a tűz sűrű lobogásiba. Nyolezvan
Észtendőt élt már, de szakálla fejrénen még csak
Kezde —

Igy nyer a nyelv, így a munka a vers által. De 72 esztendős

ember, s nehezezen dolgozó ember, mikor végezheti el a munkát, sok gondok közt? Ifjunak kellene abba fogni.

Te tehát még nem láttad fordításomat. — Irj kérlek a szomszéd *Zirczre*. Találsz ott sokat, ha sok kell.

Döbrentey nekem megirta mi történt november 17-én *Pozsonyban*. Meleg szívvvel köszöntem meg neki tudósítását, s ötöt barátomnak szólítottam levelemben, mert egykor az volt, s ki ne legyen kész felejtteni a bántást, ha abban hagyák? De szabad elmével ereszkedém ki ezen levelemben is a nem kedves tárgyra, élesen nem gorbombán. Eltoltam magamtól azt az ő vádját, hogy *Fenyérit* és *Bajzát* tüzeltem ellene, s éreztettem, hogy alkalmatlannak nézem, midőn az előre tolaakodó lábomra hág. •lykor jó dolog a nem kimélés, s jobb mint az a ravassság, mely szelid indulatot mutat, ha forr is a méreg a kebelben. Ha vele összejövök, panasza ellenem nem lesz, inkább becsülöm magam, minthogy eránta vad lehetnék, s reménylen ő is nyugtot hágy, s úgy jó barátok lehetünk.

Tiszteltem az igazgatók okaikat, ha nem ismerem is, de nem hittem, hogy a kik 1828-ki tanácskozásunkra meg voltak híva és ismert s kedvelt írók, ezen első kinevezetésben olyaknak adjanak helyt, quibus non risere parentes. S vesd össze az osztály ezimét, és némely alatt álló nevet. *Pali* és *Fáy András* ki nem maradhatnak a második kinevezetéskor; de félek, hogy mostani kimaradásuk nekik fájni fog. De várjunk minden jót.

Kisfaludy Károlynak halálát hallván, azonnal még az nap, feltettem a gyászfátyolt, és hogy azt tettem, mind a pesti barátimnak, mint *Himfynek* megirtam. Nyelvünk, poesztünk nagy díszét vesztette el. *Izidorád* elfakada sirva, midőn tölem meghallá a hírt. *Bajza* fogja folytatni „*Auroráját*“ s minden munkáit venni fogjuk.

Hogy a kinevezettek jobbjai, ki fognak nevezeteni vártam, de félttem, hogy némelyeket elmeleznék, s mely nagy volt örömem, midőn a *Toldy* nevet láttam meg. Ő díszce lesz *Academiánknak*; adja Isten, hogy mindég olyak választassanak, a kik díszceink lesznek. — *Atheneonodat* szeretném, pompásan írva látni, és *sphalmák* nélkül. Ütellek.

Tornán engem is táblabíróvá nevezce ki a Főispán 1829-ben, s nevemre harsogott a palota, a hogy senkiére nem. Értettem, és hirtelen beszédbe eredék a szomszédommal, mintha nem érteném hogy az engem illet. A Főispán és még egy valaki, a tánczban ezt nekem előhozák, s nem a Főispán, hanem a másik is kitalálta, hogy érteni nem akartam. *Bereg* vármegye is iratott oly levelet, mint a melyet a

Tudományos Gyűjtemény novemberben 1830. 138 lapon említ; de én az atélét pirulok mutatni. Familiám levelei közé tettem azt; lássa maradékom, de vele magam nem paradirozom. November 23-án már itt vala a *Döbrentey* levele dd. 17a novembr. és még is feleségemen és gyermekeimen kívül senki nem hallott tőlem semmit. Tegnap egy *Buday* nevű fiseális vett a dologról hirt *Pozsonyból*, s midőn hozzám jövének tudakozni, előbb tagadtam, de látván, hogy tudják, mutattam némelyeknek a D. levelét. Én is szeretem a mit nem lehet nem szeretni; de inkább becsülöm magam, mint hogy az afélét kidoboltassam, hogy csudálják, mely nagy vagyok én. Barátom, csak érdemetlent ne venének számunkba! Ez volna minden olajtásom.

Az e napokban érkezett *Koszoróban* (a *Tudományos Gyűjtemény* mellett) két epigramma áll *Ponorára*, az *Iraes*, és a *Kém Spion*. Gy-ly az aláírás. Mit mond erre *Ponori*? Így fizetik vissza a *X Csapást* és az *Anticyrai Tobákot*. Vak a ki nem látja, hogy az ütést visszaadhatják, s ha a szív nem indíthat szelidségre, az önszeretet indíthatna réá. —

Széphalom, jan. 7-én 1831.

Kazinczy Guzmicsnak
szives tiszteletét.

Neved napján hozom neked áldásomat az új esztendőhöz, édes barátom. Tegye azt neked az ég örömeiben gazdaggá, nekem pedig engedje, hogy végre láthassalak meg *Pannonhalmán*. Azon leszek, hogy lemenvén ezidén *Pestre*, tégedet ott is láthassalak, és ha lehet, *Szemerének* társaságában.

S mint vagytok ti? rettegtek-e az orosz cholérától? — Karácsony első napján délelőtt tíz órakor, midőn a hivek templomban valának, érkezék a staféta ezen bennünket is fenyegető veszély hírével, s másnap nyargalva ment el ablakom előtt egy katona huszár, s vitte a regement levelét, 24 óra múlva egy másik, s az már nem nyargalva, hanem csak ügetve; azt hihette volna az ember, hogy az üldöklő angyal közelít küszöbinkhez; de az meg is szűnt háromszor 24 óra alatt egészen. — Ma két tarnopoli zsidóval szólottam. Az nevetve felele kérdésemre. Uram, az a nyavalya tief in Russland volt, s ott is vége van. Mi sem félünk tőle *Tarnopolban*, ti itt annyival inkább nem félhettek. Ezt felelte a két zsidó. — Áltésvén a tárgyon, a *Jezsuiták* felől akartam valamit tudni, de a két zsidó csak azt tudta, hogy azok mintegy 60 főből állanak, s nagy klastromjok van, s urunk nekik nagy osko-

lát épített ott. — Zsidó ilyenmü kérdésekre nem felelhet, s így kénytelen valék e hírekkel megelégedni.

Irtam, gondolom, édes barátom, hogy én gyászfátyolt viselek *Kisfaludy Károly* után, és hogy fájdalommat kiöntöttem testvérének *Sándornak* kebelébe. Ettől kezemben van a meleg válasz, melynek szivesen örvendek, sőt a melylyel kevélykedem. Mind *Sándor*, mind *Károly* nagyok; bár nem azon pályát járak. Nevök tiszteletben fog örökké maradni.

Most a *Petrovics* synchronist tábláit forgatom. — Szorgalom munkája, nem zsenié; de a szorgalom munkája is érdemel hálát és tekintetet, s senki sem kérheti mint jutott *Petrovics* azon megtiszteltetéshez, hogy a historiai osztályban helyt foghasson. Egyet olajtottam volna: azt, hogy *Petrovics* társunk dolgozását tekintette volna meg valamely dologhoz értő társával, mert mindent egyikünk sem tud, sőt azt sem tudjuk mindég, a mit bizonyosan tudunk. Én néhány botlásra akadtam a megolvasás alatt, de felejtém kijegyezni. S mely összevissza hányt portéka a mit 11d. lapon hátul a nagy. írók felől mond! *Bárbóczy Sándor*, a ki egy (rosz) versnél több verset nem irt, *Baróczivá*, *Elekké*, és poetává van csinálva, s *Tóth Ferencz* superintend., kinek ecclesiiai historiáját irtózatos gyötrelmek nélkül soha sem tudtam olvasni, úgy hordatik fel ugyanott, mint a kinek írása a kőtetlen beszéd nemében nagy mesterséget mutat. — Ha én *Pesten* laktam, soha sem adnék ki semmit a nélkül, hogy másokkal meg ne olvastassam, és ha azt tevéni s tehetém vala, nem tévesztettem volna össze a *Szent István* deák és görög Diplomáját. — A nagy. *Academiának* az a nagy haszna lehet, hogy dolgozásainkat meg fogjuk olvastatbatni másokkal minekelötte kiadjuk. De bár oda soha se találjon rést a gyűlölség vagy ezinkoskodás! Sem nem lehet, sem nem szükség, hogy egymást mindnyájan szeressük; de a köz ügy templona küszöbén nem szabad bennünket az ellenséges indulatnak bekisérni. Én magamról ezt ígérem neked, édes barátom.

Theureck a *Tíz Csapással* egy nem kedves recenziót vont magára, ezenfelül két epigrammát az octóberi *Koszoróban*. Sajnálom *Theurecköt*, de nem kellene bántani mást, mert visszaadhatják. Bár affélek közöttünk soha ne hallattassanak. Én soha sem felejtém, hogy *Theureck* nekem sok örömekeket ada, hogy neki sokat kell köszönnöm. Éljen szerencsésen édes barátom.

Zirczöl sem levél, sem pénz. Nem tudom, mit kezdjek. Levelem eltévede papirosaim közt. — Ma jan. 14d. azt a hirt vevé egy

barátném *Bródiából*, hogy hozzájok már csak tíz mfnyire volt deczemb. 31d. a cholera. — De még akkor nem fagyott meg, még akkor sár volt, ködök voltak, s nem mindég igaz, a mit a rémulés hirdet.

Pannonhalmán, jan. 20-án 1831.

Kazinczynek Guzmics
forró idvezlését.

Épen ez nap vettem deczemb. 5d. irt leveledet, mikor *Döbrentey Posonyból* jöven a directorium actáival, nálunk vala. Nem szóltam semmit neki, felvén összekapástól, mely esetben én felette tüzes tudok lenni. Utóbb irtam neki, s kértem, tenné azt, mit te óhajtsz, s tölle vársz, ha majd összejövünk. Jól megérts, nem a te óhajtasodról irtam neki, hanem a tieddel egyező magaméról: mert nekünk, kik örömet frigyét tartanánk a társaság minden tagjaival, legnehezebb lenne helyzetünk, ha ti ütköznétek, ezt te, nemes lelkü barátom, elve elgondolád, s azért jelentéd nekem igen szép szándékokat.

Gyöngyeiből nekem még most is meg kell elégednem az előszóból közlött töredékekkel, s azokkal a parányi, de édes hexameterekkel, melyeket utolsó leveledben mutatólag közlék. Reméllem, Fő-apátunk *Pál* fordulására lefordul *Tihonyba Zirezen* által; ekkor írok a titoknoknak, ha hogy maradtak volna példányok. Egyszersmind értésére adom, hogy nem sokára együtt leszek veled, hogy, ha a pénzt eddig meg nem küldötték, bizzák reám.

Atheneon eránt jelentett kettős kívánságodnak egyike teljesedve vagyon, de nem a másika. Ugy nevezett *mittel* betűkkel van nyomtatva, mint *Szeder* mondja; s a nyomtatás mindenkinek tetszik. De bezeg a sphalmák! Alig tudom megfogni, miként szedhet a szedő: *Hazánk fő Naggya* helyett: *Hazánk fő Maggyart!* Már kész volt az egész munka, s a Fő-apát olvasván az előszer is neki nyújtott példányt, vevé észre az irtóztató hibát, melyet ugyan csak papiros darabkával elfedtek aztán, az igazit nyomtatván arra. Titoknokunk, ki corrigálta, egy ott hentergő verszönket okozza, ki tudván hogy a *Nádor* épen az időben nevezé magát első *Maggyarnak*, jó szívből, de ostobául akarhatá a textust változtatni. Akárhogy történt, megtörtént, több apró, de alig észrevehető, csuszamlásokat nem enlítek. Nálunk csak nem tudnak hiba nélkül nyomtatni. A deczemberi *Gyűjteményben* két vastag törlés vagyon, s mennyi liha?

Rettegek miattad s *Enbrénk* miatt, ha elgondolom, hogy febru-

áriusban kell *Pestre* utaznunk. Te a te koroddal, s gyenge alkatoddal; az kényes beteg lábával! S magam miatt is aggódom, ha a *Dunáról* gondolkodom: milyen lehet az átinenet! De semmi. Vármegyénk azal becsült meg, hogy az operátumokhoz deputált mind a kettőnket.

Már peccételve volt hozzád levelem, de nem póstára adva is, hogy ebéd alatt (jan. 23d.) vevém a tiedet, és *Telekyét*, a febr. 13-kára meg-meghívót, és *Döbrenteyét* együtt. Ez szép napom, azért ezen csak neked, vett leveledre egy két sort.

Te is, D. is legszebb együttléttel biztattok; nem kell félnem hát nehéz helyzetről köztetek. Hogy is félhetnénk ily szép lelkek között, habár nem gondolkodnak is együtt? Mindkettőtök levele el van öntve tisztaszívűséggel, s én, ha borzaszt is a Duna akkori bizonytalan képe, eltelve a legszebb reményekkel ohajtom az együttlét nagy napját. — Fő-apátomnak elmondám mit vevék. A te megújított ígérkezésenden nagyon örvendett, s lelkemre köté, hogy elhozzalak; vajha ez *Paulink* társaságában történjék! Mily órák fognának azok lenni itt a mi helyünkön, *Pannonia* fölött!! No, meglássuk; úgy eljőjünk, hogy a cholera, ez a rémitő gonosz, porunkba se érjen. Nem is sokat félek én ökemétől, csak az orosz had ne hozza be magával. De Isten tán ezt is eltávoztatja szegény hazánktól. Ismét kifogytam, ismét Isten veled.

Pest, marc. 11-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Úgy végeznék, *Szemere* és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, ezt jelentem neked, édes barátom, nehogy azt rettegél, hogy várásodat most is megesalom. Büjtben nem azért nem megyünk, mert félünk a haltól; én részemről ritkán tudom, mit eszem. Attól félünk, hogy benneteket a test sanyargatására rendelt idők elvonhatnának az örömtől. Pedig én nálad feledni óhajtom bajaimat.

Marc. elsőjén *Szemerével* kimentem *Pécelre*, de a marc. 7-én tartott gyűlésben, vagy inkább csak hetiülésben, jelen voltunk. Valóban dolgaink jól indulnak.

Febr. 28d. felolvasá *Döbr.* a másfél ivnyi levelet, tömött betűkkel és sorokkal, melyben *Kassai József* volt *szerencsi* plébános, az *Academiát* arra kéri, hogy IX. folio-kötet etymologiai *Lexiconát* nyomtattassa, ötöt pedig fogadja tagjai közé. Ezen utóbbi kérését három exclamationis signummal rekeszti be — nem tudván, hogy

a statútumok az ily kérést tiltják. A secretár. felelni fog. Az Academia maga készített *Gramaticát* és *Lexicon*; de kedvesen venné, ha a IX. folio-kötetet használás végett felküldené.

(Milyen Lexicon ez, láthatd egy cikkelyből: et ex hoc uno disce omnes.

Slavus nem tó t, vagy tóth, hanem tolt, — Verdrängter — mert az *Árpád* vitézei a Slavusokat innen kitolták.) Ugyanazon ülésben az Elölülő bemutatta a *Polycletus* római leveleit, superint. Kis által fordítva. Ez is a munka kiadását kéri. — *Petrovics* fogja adni eránta véleményét.

Márcz. 7d. felolvastattak a pesti és budai typographiákban január és februárban kiadott munkák czimjei, s kiosztattak két két tagnak. Nekem a *Horác* ódáihoz tett magyar nyelven írt jegyzések jutottak. — Azt mondják, *Lassú* ezeket Nicschből csak lefordítá. Commentator és fordító nem tehet jobbat, mintha az előtte szólott commentátorok dolgozásait használja; sőt nem csak jobbat nem tehet, hanem azt el sem kerülheti. Így tehát csak azt fogom nézni, ha jól választá-e meg az értelmeket, s jól mondja-e el, a mit által vett.

Nem tudom, édes barátom, a *Kritikai Lapokat* vetted-e, ismered-e? Szántam *Dezsőffy*t midőn azt megolvastam, s haragszom *Döbrenteyre*, hogy azt a tiszteletes embert az ő védelmére kényszerítette. Bizony ez nagy vétke *Döbrenteynek*. Te és az okosság azt tanácsoljátok, hogy ne mutassam elhülésemet ez eránt a hiú ember eránt, de nem fogadhatom szavatókat, s tiszta lévén, szabadon ereszttem magamat érzésim ragadozásinak. Nemtelent tenni nem fogok; eránta mind azt, a mit a társaságos élet törvényei kívánnak, mindég fogom teljesíteni: goromba volnék, ha e részben nem adnám meg neki a mivel az öformáknak tartozom: de magamnak is tartozom valamivel — azzal, hogy mutassam, láttassam, hogy én az olyan ember barátja nem lehetek. Nem ő toltá-e el a mi díszünket *Horvát István*? Ő nem pirult elsőbb lenni a Philosophiában, mint a Philosophiát a magy. *Universitásban* tanító professor? Még a cholera morbus gyógyítására is kiküldeti magát, csak az neki ígérjen pillogást és pénzt. Pillogjon, ha akar és ha nem pirul; de összetaposni a magánál jobbakat, hogy elől állhasson, az érdemli, hogy az ember éreztesse vele, hol kellene neki állani. De elég róla!

A *Kritikai lapokban* az én *Gyöngyeim* is meg vannak csipkedve. — Az elrejtező recensens G . . . betűt vete ítélete alá, s el kell mondanom, hogy az nem *Guzmics*. Ha két ívet töltött volna is el a fordított helyek és az originál összehasonlításával, nem szólanék, mert hol éri utól

a nagy író a nem nagy fordító? de midőn azon akad fel, hogy prózában, bár poetaiban adom a hexametert, már akkor szólanom kell. Jó tudni mit tanítanak a theoreticusok, de az ő leczkéik mellett elmélnedni is kellene. S az a vad harag a hasonlíthatatlan férfiu ellen! Észrevételemet beadtam a *Tud. Gyűjt.* februáriusi darabjába. ● Olvasni fogod azt. — *Pindari* Ódámra *Kölcsey* írta azokat a jegyzéseket. Bár olvasta volna a mit *Heyne* mond a *Herder* által görögből fordított epigrammák fejjel. — Örömmel emlékezem mindég, hogy én, elébb hogy sajtó alá menének, recenzióimat közlöttem az írókkal. Igen sok félreértéseket el lehetne kerülnünk, vagy még élesebbé tehetnénk ítéletünket. — *Dezsőffy* 26ban ment el innen, s 25ben olvasta a *Kritikai Leveleket* és ezeknek végében az *Anti-Zajbajt*. Káromkodott kinjában. Mások, azt javálva olvasák a casinóban, s ezt kiálták: Merito caeditur. — De élj szerencsésen, édes barátom. — Tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak. — A hozzád intézett *Gyöngyök* nyalábját vitesd el *Györről*, vitesd *Zirczre* is az oda szólót. Bár elkelnének. —

*Lemberg*ből generális *Ilyési* azt írta marc. elsőjén az *Austriai* s *Estei Ferdinand* főherczeg adjutánsának generális *Defourstnak*, hogy az *Oroszokat* tönkre tették a *Lengyelek*. Ugyanazt három privátus levelek is írják, a mint hallom. Kis sereg néha megverte a nagy serget; de ha ez való volna is, *Miklós* császár ny és még nagyobb serget küld rájuk. Veszedelmes a *merés* mindég, s többször teszen kárt, mint hasznót.

Pannonhahnán, marc. 13. 1831.

Kazinczynak *Guzmics*
idvezlését!

Későn estve tudom, hogy *Szederünk* holnap korán *Györré* megy; hát csak hamar röviden.

Tegnap kaptam meg a *Sz. Hajdan Gyöngyeit*, még pedig nem 30, hanem 60 példánytan; t. i. a nekem rendelték, és a zirczi Apáttól kértek egyszerre érkeztek hozzám, pedig, a mit combinálni nem tudok, valamennyi *Zirczről*. Ez mind jól van, ha mind el nem adhatom is, adok annyit a mennyit adhatok, a megmaradtakat oda utasítva, hova te parancsolni fogod. Örülök, hogy tegnap olta már a 30nak fele elment csupán a háznál; ezeken fellül *Györré* 10et küldöttem, reménylven hogy *Bresztyenszky* és *Maár*, és még egy barátom rajta lesznek, hogy keljen. Így, ha ígéreted szerint, jössz, a jó szivek mellett pénzzel is fogok szolgálni. Mikor jössz? Leginkább szeretném, ha Husvét ünnepeire, leg

alább Husvét hetében jönnél: még akkor lezckéink nincsenek, s a mi legnagyobb, Fő-apátunk, a ki téged látni vágy, honn leszen, utánna való héten pedig elutazik. Kérlek, tudasd velem mikor és merre jövedsz, hogy, ha *Esztergomnak*, oda irjak, s bizonyost írhasak. Ha előbb *Györré*, mint mondád, azt is; majd ott lovaink készen lesznek kiragadni. Igen fogok örülni, ha *Szemerével* jösz, kinek jobbul létén, jó kedvén, kimondhatatlanul örülök. Ij, mint vagytok? mint folynak a pesti dolgok?

Nagyszombat estvén.

Kazinczynek Guzmics
tiszteletét.

Remény és félelem közt vártalak; jösz, nem jösz? s ime leveledet veszem, most, épen most. Már ő nem jő! — Hamar s tüstént kell írnom, hogy levelem ott érjen *Pesten*. — Ha te kedden nem, szerdán fogsz indulni, úgy Apátomat nehezen éred homn. Neki a nap — bizonyosan nem tudom melyik — a meghatározott.

Leveledből még egyebet nem olvastam, mint a *Lexicon*. Én nem gondolok veled, mit irt *D. Anyosról*; de az bosszont, hogy *Wiyand* az előfizetőket oly nehezen elégíti ki. Tíz előfizetőm van, s már másodszer sürgetem, s jönnek mennek az alkalmatosságok, ő nem küldi. — Ha ugyan csak nem esalsz; ha csak ugyan foglak látni hegyünkön; s ha alkalmatlan nem leszen: szólj be *Beimel* urhoz, s ha még utnak nem indítá a *Lexicon* 10 példányit, kérd meg tőle, s hozd el. — Nagy, szép örömemtől fosztál meg; add vissza kérlek. *Szemerét* ölelem.

Jegyz. *Beimel* urra biztam a *Lexicon* kieszközlését. Egy leveled is van nálam *Sopronyból*; most ezt nem küldöm, hogy boszuljalak meg késedelmedért.

Ha *Szemere* régen tett firkáimat ki akarja adni, előbb küldje meg kéziratomat. Az idők kívánják, hogy kevésbé legyünk *dévajok*. Legjobb leszen, ha magatokkal hozzátok azt. Majd felolvashatjuk, s javallatokat meghallgatván, tüstént teszem a változásokat.

A kor szelleme, mindent dűlni. —

Pannonhalmán, april 12-én 1831.

Szemere Pálnak Guzmics Izidor
tiszteletét, szíves idézletét.

Kazinczy itt van, s most könyvtárunkban írja *Bethlehem Epi-thalamiumát*. — Memyi gyönyör őt itt láthatnom, gyönyörűen folyó

beszédeit, meleg, néha dévaj, de mindég tiszta szive kiömléseit, halanom; éreznem, s társaimmal éreztetnem, hogy ő barátom! ha te itt vagy, legszebb boldogságom telve! De itt vagy; a te tiszta lelked, szép szived, itt lebeg közöttünk.

Tegnap, a mi *Széplalmi* barátunk író, véső, és rajzoló volt. Ebéd előtt fölkerelkedik, s egyedül, kést véve kezébe, akar lefutni kertünkbe. „Magadat nem bocsátlok, és *Szedert* szeretném velünk,“ mondam; „*Szeder* maradjon, te jöhetsz.“ Lefutánk. Mindjárt a kertü erdő szélében áll egy *Ailantus*; veszi kését, és egy *G.* betűt vés kérgére esuda ügyességgel. Te mit csinálsz? kérdém. Csak várj, mond, s közel ott egy más fára *B.-et*. — Ha én ugy tudnék, nevedet én vésném, vésd magad helyettem. Megyünk, és vés *Sz.-et*, közel *FK 1831.-et*, mindjárt mellette *S.-et*, s a kettő között, de csak, délután, ismét egy *B.-et*, a két *B.* titkai közé tartozik. Délest monostorunkat rajzoló éjszaki, nyugati és keleti részeiről. Ma reggel hét órától a könyvtárban néz és ír.

April 15-én. Nem írhattam kezdett leveletem tovább. Ő szobámba jött, s ebédig beszéddel töltém az időt. Délután kettőtől ötig a 2387 napok rettenetes történeteit beszélé el maga szállásán előttem és *Szeder* előtt. Fül voltam egészen, s szívem érzé a szenvedéseket, lelkem a nagyságot, melylyel ő szenvedni tudá és tűrni. Az elbeszélés nem egész végével ismét kertbe menénk, hol folytatta történetét, és végzette. S innen felhivattak bennünket, mert *Horvát Endre* érkezett két pap szomszédával, kik *Kazinczyt* látni óhajták. *Endre* már ez előtt volt egyszer nálunk, vasárnapi ebéden, vacsorán, háláson, hétfőn ebéden. Mi pedig vasárnap délután vele szállánk le *Magányába*, csak gyalog, mert *K.-nak* így tetszett, de utánnuk jött két szekér, hogy felhozzon.

Kazinczyt én örömezt vittem volna *Györré*, hogy őt láthassák tisztelői; mert bátor *Győrnek* jött, ott még sem látak őt a mieinken és a Főnotárinson *Kisfaludyn* kívül; örömezt vittem vala egy szomszéd falunkba, hol a táj és plébánia kert a Szerzet fordójével figyelemre méltó: de ő nem mozdult; *Pannonhalmán* élem örömeimet, mond, míg maradhatok. A Fő-apát itthon lévén, folyvást asztalánál ettünk; vasárnap több vendégeink lévén, a vendégház palotájában, hol *Kazinczy* vig volt s dévaj. Társaim jelenték óhajtasokat, hogy egyszer vezetném a Convent ebédlőjébe, hogy láthatnák mindnyájan a mindnyájuktól tiszteltet. Óhajtasok teljesedett, mert a Fő-apát kedden elutazott, s *Kaz.* ebédelt és vacsorált valamennyünk között. Hangzott, gyönyörű idézletére és bucsuzására az éljen-től tágos ebédlünk. — Szerdán utnak eresztünk egy társunkkal, *Parkas Vinczével*, ki őt felette megszerette, s talán id-

tala is megszerettetett. Így hagyá köztünk édes emléket a gyönyörű férfiú. Hogy nem lehetünk mindnyájan ilyenek!

Édes barátom! az új criticusok, kikben én munkás lelket, sok igazságot látok, keményebben veszik a dolgot, sem hogy továbbá is csak kényüinkre enyeleghessünk a literatura pályáján. Meg kelle lenni ennek; a viszont bizalom egy kissé gondatlanokká tön bennünket; a keménység gondosságra kiált. Szeretném, ha nálad régen heverő, inkább szivből, mint észből folyó dolgozásokomat még egyszer átnézhetném, s igazíthatnék rajta, minckelőtte kiadd. Küld meg a szorgos szekér által, júniusi vásárkor visszaküldöm. A *Kritikai Lapokban* egy igen nagy vétek követtetik el: a *lappangás és lappangtatás*; mind a kettő sok gyanakodásra ad okot. De ők lássák. Te élj egészségsben, s izleld szelid örömidet.

Könyvtárunkban egy nagy könyv tábláján ezeket olvasá előttem a tárnok: „Láttam, a mit látni ohajték. Emberi nagyság! mi lenne belőled, ész, rény és honszeretet nélkül? *Kazinczy Ferencz*.”

Péczel, april 21-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
forró ölelését.

Mit mondasz te arra, édes barátom, hogy én annyi öröm annyi jószág után, melylyel ti mindnyájan, s nevezetesen a mélt. Fő-apát úr, engem magatoknál láttatok, magatoktól eleresztettetek, magatoktól haza küldöttetek, mindeddig hallgathatók? Azt-e, hogy nem érdemlem szereteteteket? Nem, barátom, te és ti azt nem mondhatjátok; tinektek érzetek kell, hogy hallgassak bár, hálátlan ugyan nem vagyok. — Szombaton érvén a városba, az nap és vasárnap íráshoz nem juthattam; kiki hallani akará, mint folytak el napjaim az útban és nálatok; ugyan ezt kelle beszélnem gróf *Széchenyinnél* hétfőn, ki nekünk az Academia tagjainak, ekkor nagy ebédet ada, s *Szemere* kedden kihozott, s itt azolta nyomtatás alá dolgozom *Pannonhalmi utamat Szemerénk* szertelen öröme, s követvén az ő baráti vezetéseit, elmetszvévén a mit ő oda nem tartozónak ítél, s változtatván a mit nem jónak talál. Azt hiszi ő, hogy ezek a leveleim még jobbak mint az *Erdélyből* írottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledezés; s hol szólhatnék én melegebben, mint midőn *Pannonhalma* felől fogok ezentúl mindég szólani?

Elbeszélvén itt, hogy ő méltósága a Fő-apát kérdé *Endrétől*, ha

nevezett-e egy fát az én nevemről is? ezt vetem itt mellé: „Én a helyett a monostor kertjében akarám hagyni emlékemet, s más nap egy Ailantus kérgére a *Guzmics* neve első betűjét, egy igen szépen indult fekete Nyáróra a *Szemerét*, egy Gleditchiára a magamét, egy Rhusra egy S betűt metszettem, és még egy betűt egy Platánra, s nevem alá az esztendő. *Crescetis amores!* — Talán ifjú játék. De szeretném, ha *Pannonhalma* emlegetné, hogy látott, s *Klopstock* nem tartá illetlennek magához, hogy magának és barátjainak egy egy fát a vata fel. — Mely nem boldog a ki mindég böles!”

Ezen hét utolsó szavam légyen paizsom mindég, mikor a bölesek némely örömeimen felakadnak.

Vinczénél nekem nem adhatatok kedvesb vezetőt. Szeretem azt a tiszta fejű, tiszta lelkű férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ő engem felejtetne. Mely szép érat ada ő nekem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* és a siket némákhoz elvezete. Sirtam örömben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna; de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jótétel, ha valaki nekünk *örömet* ad, s midőn professoruk a Catechismusból akará megmutatni hogy értik a mit olvasnak, én vevém a krétát, s a némettől ezt kérdém: kannst du tanzen? s megnevettetém; a kis *Gyurcsányitól* (atyja nógrádi Viceispán) ha régen volt-e szüléinél. A gyermek neki bátorodék s azt kérdé, hát te mi vagy? a mire ezt felelém: *Pap vagyok*. De a gyermek arra mutata, a mit előbb irtam a táblára: „Én egy jó asszony férje és 7 gyermek atyja vagyok.” — Higyj nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midőn bajainkat elverhetjük nevetéssel:

De nem — még van egy szebb, egy jobb öröm: az, midőn tiszteletre méltó férfiakat vagy asszonyokat a legszentebb érzések közt látunk magunk előtt; s nekem ez a szerenese jüta *Pannonhalmán* és *Péczelen*.

Midőn útam irám, *Szemerénk* levelet kapa *Pestről*, s abban a tizedet is, melyet neki apr. 12d. irtál nálatok létem felől. Így találkoznak össze lelkeink. Nem csak én, hanem *Szemere* is gyönyörűnek lelém e levelet, én trimphusonnak nézém. Nem élt az hijában, a ki megnyerte a legjobbak szeretetét.

Szemere most sokat dolgozik *Muzárona* V. részén. Egy ideig nem igen óhajtá, hogy lássam a mi készen áll. De a napokban látnom engedé. Holmit veve fel a mit a vallás felől én irtam, s ál névbetűt vete alá. Kértem, tegye alá nevemet. Szeretem ha tudják, hogy az irreligi-

osus ember, religiosus ember. Ez az V. kötet nagy kedvességgel fog fogadtatni. Én különösen annak örvendek, hogy, a mit meg sem álmodtam, dévajkodásonnak lelém itt apologiáját. — Képzeld, barátom, a *Széchenyi ebédjénél* én bornemisza kilencz pohár champagnert ittam *Szemere* és *Titel* közt ülén, s többnyire magam toastozván. Egyik toastom ez volt: Éljen a ki a Dictáról a maga megyéjébe keblében örömet vive és lelki nyugalmat! (ez *Károlyi György* volt, a távol levő.) — Másik: Éljen minden *Teloky* — férfi és asszony — s bár a megholtakat is kilehetne hozni sírjaikból. — Egy toastomat *Vinceze* társatok is örömmel itta volna.

De élj te is, édes barátom. Mutasd be szives tiszteletemet s hálaamat a mélt. Fő-apát úrnak, s köszöntsél barátsággal minden társaidat, különösen a *Priort*, *Szedert*, *Vinczét* és *Maurust* s a *Zemplényi Kálmánt*. — Ölellek szives tisztelettel, barátsággal.

Pest, april. 28d. 1831.

Pannohalmi utamnak első ívét ide zárom, addig is még az egészt veheted. — Fenn marad tehát emlékezete, hogy nálatok valék, s le lesz fizetve egy része tartozásomnak azon jóságért, melylyel engem te és minden társaid *Pannohalmán*, *Győrben*, *Esztergomban* fogadtatok. — A műhely emberei biztatnak, hogy a kised munká holnapután készen lesz.

Én ezt *Péczelen* dolgozám *Szemerénél* april 19d. és 24d. közt, míg ő a szomszéd szobában *Muzáviónt*. Ő úgy hiszi, hogy lelke és tollam sajátosságát talán semmi egyéb dolgozásom nem láttatja inkább, s aestheticai fejtegetésekre ereszkedett; péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tűnik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság és dévaj szesz, búslakodás és öröm, hiúság, szent ragaszkodás, nehezteles és harag, lágy-ság és tüz, gyűlölség és szerelem, örök eszerében változtatják egymást, mint az a tündértáj, melyen útam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlött el mindenlapomon, mint leveleimen, melyet ő és te s *Kis*, és a lelke s tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon és gondolatlanságimon mások, azok a bölcsék! azok a józanok! még botránkoznak is. Kimondom bátran, s nem rettegven, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerének* ezt a magasztalását nem is érttem. Ha írásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok.

Annak mutatja magát a miesoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem elevenség jutott és meleg szív, s bennem együve öntve áll a 72 esztendő öreg és a 27 esztendő ifju. Jól esik-e az, nem kérde; engem ez a mindég ifju lélek boldogít, s ti szerettek érette, s az nekem elég.

Pest, april. 30d. 1831.

Ki van rakva az egész kis munka, s most nyomtatják a 3dik és 4dik ívet. Holnap reggel már által fogok vehetni néhány példányt. Te százat kapsz tülem kiosztásra társaid közt; a mélt. Fő-apát, te, és a bibliothecátok egyet velimre. Tégy rendelést, hogy azokat innen hozzátok elvigyék. *Csomód* a *Landerer* typographiájában vár, mely az *Universitás* bibliothecájával állaellenben, *Kilián*, és *Eggenberger* közt, tart szállást. — Képzeld, édes barátom, mint örvendek hogy erántatok halás tiszteletemnek ezt a bizonyosságát adhatám. — Élj igen szerencsésen, s tiszteld a méltós. urat és minden *pannohalmi barátomat*, és a *pázmándit*.

Május elsőjén.

Midőn ma reggel néhány példányt álytettem a typographiában, megpillantom az ide zárt mérges jelentést. Így járnak azok, a kik ellen én a 47d. lapon kénytelen valék megszólalni. Szeretem őket, de ezek a pártoskodások gonosz dolgok.

Pest, május 11-én 1831.

Guzmicznak Kazinczy
szives tiszteletét.

Szemere és én ismét megjelenénk tegnapelőtt a hétfői ülésben, s holnap megyünk *Péczelre*, de a jövő hétfőn ismét itt leszünk. Azt hittük, ide jövén, hogy leveledet már itt fogjuk lelmi, melyben tudósítasz, hogy a *Pannohalmi út* egész nyomtatványát vetted, s megessalva láttuk reményünket, a postán semmi levél nem volt. — A kised munkát az *Academia* kiadá *Fáy Andrásnak*, hogy eránta tegye jelentését.

A mit a literatúrai gázolások felől lap 44. mondek, itt nagy javalással vétetik. *Szemere*, a maga tiszteletes egyenessége szerint, felolvasá *Thaisznak*, előre tudatván vele, hogy a piros tojásokért ő is ki kapta a magáét; s *Thaisz* felkiálta: „Ez van méltósággal!“ — Barátom, illő volt magamat ellene vetni ezen gázolásoknak, és írónknak megmutatni, hogy a hol kell, *keményen*, sőt *élesen* is, lehet szólani, *gorombaság* nélkül.

A *Sas* II. kötet végében *Bajza* ellen *Thaisz* egy vad kiesa pást engedte magának. Azon felakadtam, azt kárhoztattam. De mutaták mi áll ezen kevés sorok alatt: „A nyugalomba tett Redactor.” — a mit nem is értettem. — Insultálni a szerencsétlennek az ő szerencsétlenségével, mondám az egyik criticusnak, immorális tett. S midőn vitatta, hogy nem az, ezt vetém mellé: „Többet mondok: gaz tett.” — Higyj nekem, édes barátom, olykor szükség, hogy haragra gyűljünk, s a jót nem szereti eléggé, a ki a gabság ellen tűzbe nem gyűlad.

A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hivatlan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát Endrére* tettem a czélezést. De elnémitanom őket könnyű volt; tudják hogy mind a háromok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem ellensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri s midőn én, az *Árpád* éneklőit említvén, mindent verem, a ki *Árpádot* a maga sirjából felringatja: látni, hogy ezek számba nem számlálom a hármat. *Klopstock* eszedes vérrel nézte, midőn a *Hermann* nyavalyás magasztalóit verték a németek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Válaszodat útasítsd *Szemeréhez*, kinél május végéig mulatni fogok. A méltós. Fő-apát urat akázatosan tisztellem; minden társaidat, különösen pedig az én *Vinczemet*, köszönts, s ajánlj mindnyájatok emlékezetébe.

Pannonhalmán, május 10-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives idvezlését.

Jóságodat *Pannonhalmán* érint ölelem; figyelmedet, mely még esekélyiségekre is kiterjed, tisztellem, s esudáalom azon munkásságodat, melyről oly hamar annyit tudál kevésből esinálni. Ehesudálkozám, midőn april 30-án irt leveleddel együtt vetém az egész utazást. Az napon vetém az egészet, melyen Fő-apátunk érkezett meg, a nálunk létekor nyitott újából, s épen az ő legénye hozá nekem a csomót. Bár mi fontos dolgom volt, délelőtti 10 órakor, a reám bizott két *Grammatica* kínos kivonása, téged ragadtalak, s ebédig megolvastalak. A Fő-apát ez napon ebédéhez hitt, s én magammal vivém *Útadat*. Ő délután olvasá; mi, estve nálam vacsora után: *Szeder*, *Maurus*, *Vincze* és *Columbán*.

Mit mondjak? Te hő, te igaz, de hideg is, s talán igaztalan is vagy. A Fő-apát szépen s híven van adva; crette esókollak. De

mit vétett *Szeder*, hogy oly hideg, mit *Endre*, hogy oly nem szépen szólsz rólok? *Szeder* ha engedél, hogy azon reggel, melyen a betűket metszéd, lejöjön velünk, mint én akartam, neked fát fog ültetni. Hogy délest oda lemenénk, interessant beszéded foglalja el bennünk, s majd az érkezett vendégek nyugtalanítottak. De nem kértelek-e, hogy neved betűjét helyettem véss, *expers ipse secandi*? bár csak ezt említettél volna! — És *Endre!* minő areczsal fogom én neki *Útadat* nyújtani. Már már feledte, hogy egykor büntátok egymást, s a tied lön. A *Kritikai Lapoknál* védi hűsödöt, s neked a jobbakat illető tömjént gyújtja fel. Megismeri fő érdemeidet. S most neki *Útadat*, a nekem oly kedvest, a neki, mihelyt olvasandja, oly kellemetlent, én nyujtsam! Szeretném, ha *Endrét* nevével említed vala.

És belőlem mit tevé? „Én tőle (*Guzmicstól*) oly sok új és nagy ideát kaptam, hogy sat.” Tőlem, *Kazinczy*, sok új ideát! Ki hiszi ezt el? ki fogja valaha himni? Én magam, bár mely hízkelkedök az egoismusnak, nem hihetem, s pirulnék ha elég hű tudnék lenni himni azt. De nagy igazsággal adád hozzá: „s érzettem, hogy a kinek nevével tudimma a felvett tárgy sat.” Ezt én mindég érzem, valamikor s valamiben jártasabbal, járatlan abban magam, ütközni merész vagyok. Hogy az *Unio* barátjának lenni jó, azt magad látszol érezni szólván a a literatúrái háborúról, szakadásokról. Mi a literatúrában nem jó, az religióban sem lehet jó, s a religióban még rosszabb, mint a literatúrában, az nagyobb figyelem tárgya lévén az emberiségnél mint ez. De azt, mit azon harcúról beszélsz, *Oedipusz* értse; én, ki csak be vagyok e dologba avatva, beszédeden eligazulni nem tudok. Kik azok az *Árpád* tömjénezői? hanem ha ismét *Endrére* esik czélezésod, ki ellitette legyen magával, hogy hexametert pörölyözni (a szó mintha szájjából volna véve) sat. Új ok volt a rettezésre. És ki az, a ki *Berzsenyit*, *Kisfaludy Károlyt*, *Kölcseyt*, *Vörösmartyt* tudta magasztalni, s feledni *Kisfaludy Sándort*, és *Fayt*, és a philosophusi lelkü *Fenyéret*, és *Toldyt* és *Bajzát* együtt? Majd ide, majd oda taszítod olvasódat, s nem tudja, hogy hol áll. S nemde a derék, sok igéretü ifju ellen szórod tüstént nyilaidat? O barátom! ez az animosus infaus mely furiosus vir már is! Utálok e seémát, e nem szépet, ez undokot. S ugy látszik, még csak a prologban vagyunk. Én játszani nem fogok, hanem ha kötve visztek a theatrumra. Szegény *Kisfaludy Károly!* Kiknek köszönheti *Harsányi* szitkait? és *Harsányi* minden túlságai mellett is, sok igazat harsog.

De te bocsáss meg édes, a téged szerető barátoknak. Miattad én

szenvedni is tudok, küzdeni is. Te bizonyosan nem szeretnél úgy, ha szívemet előtted ki nem önteném így. Légy nyugodt, barna hajú kis barátod erántad csak *hű és hő* lehet. A mi lelkünk rokon, de én a nem rokont is kímélni szeretem, s tünni mellettem. Irj kérlek minél hamarább, s világosítsd fel előttem, a mit vagy éppen nem, vagy rosszul látok. Fő-apátom és társaim ölelnek; de *Vinczéd* azt vallja, hogy téged is álom nyoma el. Nevettünk, s ő nem tudta kisikamlani.

Értvén innen is onnan is a gyanút, mintha a *Gyöngyöket* én recensáltam volna, irtam a nagy férliúnak, kinck kegyes levelére válaszszaal ugy is tartoztam. E tárgyról im ezeket irtam:

Kegyelmes uram! *Excellenciádnak Kaz.* által jól fordított *Gyöngyöket*, egy szentségtelen kéz méltatlanul illetni nem irtózott. A vétkes, mint minden hozzá hasonló szokott, lappang, s *G.* betű alatt lappang. Kik az én lelkemet nem ismerik, ellenem gyanakszanak. *Kaz.* nem gyanakszik, mert ismer, mert tudja, hogy vad megbántástól lelkem irtózik. Egy ilyen vétket valamint elkövetni képtelen vagyok, úgy ha arra a bolondságra vetemedném, hogy elkövessém, magamnak megbocsátni soha nem tudnék!

Pesten, május 12-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Tegnap előtt irt leveledet, tisztelt kedves barátom, tegnap estve már vettem, s nem hagyom el *Pestet*, mely két óra alatt megtörténik; míg reá nem felelek. Hétfőn *Szemerével* ismét itt leszünk, s én haza csak a holnap vége felé megyek. Bár addig ismét vehessem irásodat.

Vádolsz, édes barátom, hogy *Szedér* felül hi de gen, *Endre* felül oly nem szépen szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felől szólván, s meleg szívvel mindenről, nem esuda ha mindeniket külön nem magasztalhattam. Hogy *Szedert* magáért is, éretted is szívesen szeretem s szívesen tisztelnem, azt ő maga is tudja, te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dícséret, midőn őtet a te legkedvesb barátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felől írsz terhelőleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Beesületes ember nem emlékezik a múlt kedvetlenségekről, midőn azt bizonyítja egész viseletével, hogy azokat felejtí. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz, mutassuk *nyugalmas* hűdegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük; de a ki nem szeret

valakit, vagy a ki valakit az elmúltak emlékezete miatt talán gyűlöl is, és mégis szeretetet mutat hazug arcczal, hazug érzéssel: az, édes barátom, nem emberséges ember. Azt a vétket bennem ugyan találni soha nem fogod. — Egy valakit (tudod, kire ezélezok,) nem tudok többé szeretni; azt értem itt, a ki eránt még február előtt kértél, hogy ne tegyem ki magamat ellene. Hogy szeretem sem szóval, sem írva, sem arcczal, sem cselekedettel nem hazudom; de eránta goromba nem vagyok, nem voltam, nem leszek; s valahol neki lesz igaza, mindég a maga felén fog látni. — *A Kritikai Lapok* írói ellen kipattantam, mert igazságtalanul megtámadott barátim mellett megszólalni, s ennek a szemtelen vadságnak, ennek a kevély gázolásnak magamat ellene vetni, s hogy énnekem az ő gázságaikban (P—, és a *nem vétkellen*, de itt *vétkén felül megvert Dezsőffy ellen*) részem nincs, s hogy én azt nem csak nem javalom, hanem büntetésre méltónak is nézem, ezt a világgal tudatni, tisztelnem ismertem. De én a critici kardlapozókat azért becsülöm, és midőn ezen gázságtól elfordulhatok, szeretem is. Hagyják abba, s felejtve lesz minden. Ha drásticos szerrel nem álltam volna nekik, a *Kritikai Lapok* 2-dik füzete nem lett volna szelidebb. Nem hiszem hogy nekem ne essenek, de csinálják a mi nekik tetszeni fog. Nekem elég, hogy minden jó, köszöni, hogy a gázságot elakasztani igyekeztem. Én örömet élek; de némely esetekben azt is tudnám tenni a mit *Curtius* teve, s a mit a *Confessorok* és *Martyrok*; bár midőn lelkem lángot nem kap, a pálmaág után nem igen ásitozom.

Horvát Endrét én tiszta szivemből szeretem, becsülöm, tisztelnem. Izlésem és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel társaink nagyságát, szeretetre méltóságát mérnünk kell? Kérlek, édes barátom, nagyon kérlek, tedd le minden gyanúdat, és higyd, hogy az én lelkem távol van minden hamiságtól, minden alacsonyágtól; higyd, és szentül higyd, hogy én sem őtet, sem *Szederünket* bántani nem akartam. Hogy hihetnél te azt, hogy az én lelkem, közepette a *Pannonhalmán* töltött szép napok emlékezetének, visszás érzéseket táplálhatna? Hiszen én azt a mi hiú, és hiúsága által rossz tettekre vetemített emberünket is (érted kire ezélezok), hiszen én, mondom, *Pannonhalmán*, és a *pannonhalmi örömeik emlékében*, azt a hiú, és hiúsága által rossz és gyalázatos tettekre vetemített emberünket is meg tudnám eskolni. — Legyünk igazságosak, barátom, és én erre példát adok: miolta meg van verve, vagy jobb vagy legalább vigyázóbb.

A *Szent Hajdan Gyöngyeinek* recensense, én is úgy gyanítottam, s

elejétől fogva, rád akará kenni a maga vétkeit. — Engem barátjoknak nézhettek ezek, és még sem átalottak olyat tenni, holott azt kikerülhették vala, a mit barátjok előtt megvallani pirúlnak. Beesületes ember dolga-e az ilyen? — Azt mondják, hogy midőn vétket kell büntetni, nincs barát: én azt kérdelem a nőtelenről, hogy ha neki lánya volna, s infanticidiumot követett volna el, s pöre a törvényszék elébe vitetnék; hiszi-e, hogy én, az ő barátja, megjelenék a törvényszéken s kárhóztatnám barátomnak vétkes gyermekét? — De mi ezeknek a a neki dühülteknek a barátság! Közéjük kelle vágni, s jól tettem hogy közéjük vágtam. Őllek szíves tisztelettel.

Pannonhalmán, máj. 15-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, legforróbb háláját.

Mennyi s mely gyengéd gondoskodás az, a milyennel te, lelkem egyetlen barátja, dicsősége, viseltetel! Ah, hogy oly nehezen, oly tökéletlenül tudjuk egymást ismerni! s még is azt hiszszük, ismerjük, tiszteljük, szeretjük egymást. Én nem sokszor csalódtam, csalódtam még is, s egyszerre igen sokban, s hányszor fogok még csalódni? Te tudsz mindent, te ismered mindent, s a mindenben magadat leginkább. Én buta, ki érzeni tud inkább mint érteni, kitevém barátságodat olyanokért, kikről nem tudom, éreznek-e úgy erántam, mint én erántok, s téged aggságba döntlek, s a felelet legkinosb zavarába vonzlak. — Bocsáss meg, nemes lelkű, én mások miatt mindég inkább rettegek, mint magam miatt. Talán azok, kikért rettegem, nevetnék, ha tudnák, rettegésemet, s boszúval büntetnék merészségemet. Tehát esitt!

Az a szépen festett út! Lásd, édes barátom, a hol minden *igen szép*, az én szemem azt, a mi *nem igen szép*, *igen nem szépnek* nézi, s aztán hibáz. Milyen az a te tengeri utad! Minckelőtte hajóra ülsz, áldást kérsz, nődét, a tiszteltét, s egy angyalét, öreg napjaid ideálját, s benézesz az örömeibe, melyek *Pannonhalmon* rád várnak. Vajha részesültél azokban! A hajdankor isteni hősei indultak így *Kolchisba* az arany gyapjnért, és *Ilion* alá *Heleneért*. Mely nagy ideát ad olvasójának a gőzhajó eránt utad! a *Vulkán* ott füstölg már kisdéd képeben, s a síró s ölelgető sokaság azt hitetné vele el, hogy ismeretlen földre eveztek túl a tengeren, vissza soha nem térendők. Most átnézhetlen eget földet elborító köd marasztalja a hajót három egész óráig.

Egy orkánt még, s egy, de szerencsés végű hajótörést, s elöttünk áll a tenger minden bájaival, minden rémeivel. — Most a ritka hajót fested részkről részekre, osztályokról osztályokra. Nem szükség reá mennünk, utad bővebben ismerteti velünk, mint minnen szemcink ismertetnék. Ismeretségek szövődnek szemcink előtt az ismeretlenek között. Vitába elegyednek két új ismerősök egy kényes tárgy felett. Utazónk akarva nem veszen részt a szív egy gyengédebb érzésénél fogva, egyszermind egy nem rég történt dologra emlékezteti a beavatottakat. A barátságok egy érzékeny visszaidézése ellágyítja az olvasót, s felsóhajtja: Ő nincs már! — Majd a hajó jelesb személyei characterizáltatnak: a magát kedve szerint mérséklő *Admirál*, s egy csak olasz-francia nyelvű dáma, s az agg vitéz leczkét ad a heves nyjonezoknak. *Visegrád*, a hajdan királyi lak, s a nap pompás leszálta között elérünk *Neszmedly* alá, s egymásnak jó éjszakát, áldást kérve az égtől s az ég képviselőjétől, alunni megyen utazónk, s mutatja, miként feküdtek mások, s miként feküdt ő, s bár kinosan feküdt, esendesebben alvók, mint sokan a bíboros alkóvokban.

Komárom alatt áll a hajó. Utazónk magát egy angol episcopalis ellen az emancipatio *heves* barátjának jelenti ki. Ha az Unio szerény barátjai volnánk mindnyáján: úgy a gyűlöletes névnek ideája sem volna közöttünk.

Édes barátom! te szépen, te elevenen festesz mindent, de talán nem mindent igazán. Én megpróbálom *Szemerének* leírni itt létedet; ő fogja veled közleni. — *Endre* miatt a Fő-apát is zavarba jött, ő önmagát okozza, hogy a fabérmálást előhozta; más oldalról *Endrét* is; — neked igazságot ad. Megjötté után lemenénk vele *Szeder* és én a kertbe, megnézé vésett betűidet, a mint az S. B. és K. Fhez érénk, ott énekelt felettök a fűnile, „a leghatalmasabb“ mondá *Szeder*, s hogy ezt neked megírtam, a Fő-apát parancsolá.

Egy pécsi levelezőm semmit sem kételkedett, hogy a *Gyöngyöket* én recenseáltam. Megkapta a leczkét, hogy oly alacsonyyságot tudna nekem tulajdonítani. Ha tollát kellene is azon recensensnek irigylencin, szívet nem fogom kívánni soha. Meghagyám, hogy a rossz vélekedést irtsa körében. Őlel, esókol barna hajukis, de hív barátod. Tisztelnék a Fő-apát s az egész fekete sereg.

Pest, május. 27d. 1831.

Guzsicsnak Kazinczy
szíves baráti tiszteletét.

Édes barátom, lásd mely bajt csinála még neked is ezeknek a mi fiatal embecinknek éretlen gögjük, szentelen vadságok, neveletlenségük. S még ők neheztelnek, hogy őket, a dülókat, más valaki megcsapkodta. Igazságtalanok voltak, és gorombák azon felül, és hogy őket nem az ügy szerelme, hanem személyes tekintetek gyulaszták e tüzre, onnan is láthatod, hogy *Thaisznak* nem valamely munkáját, hanem egy jelentését vették critikai korbácsaik alá, s *Theureckbe* kaptak, kít gyűlölnék. Tudtam én azt, hogy a ki ily garázdákba kap, nem marad bántás nélkül; de midőn azok bántattak, a kiknek jusok van kívánni az én tiszteletemet, hálámat, barátságomat, akkor én örömet kapok sebeket. Forgasd a mint akarod, édes barátom, s látni fogod, hogy őket a mások gázolásától semmi egyéb szer nem ijeszthetvé vissza mint az, a melyhez én nyúltam. Úgy áldjon meg engem az ég, annak az energicus *Dr. Martinnak* nem rossz a tanácsa: „Vesztett ebre dorong kell“. Ezután szebben viselik magokat a közönség előtt. — Most vádolnak, hogy én *Vörösmartyt* bántottam, a párduezos *Árpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (így szólnak ők) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduezos Árpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem czéloztam, s általában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és még is firkálgatják hexameterciket. S hogy *Vörösmartyra* nem czéloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én ötöt együtt említem *Berzsenyivel*. — Az *Academia* tölem várja az 1831iki *Aurora* megítélését. Meg fogom ott mutatni mit tartok *Endréről*, mert én ugyan az ő regéjét igen szerencsés költeménynek hiszem és vallom. Vádoljon a kinek mint tetszik; én megvagyok arról győződve, hogy a mit ezeknek a gázolóknak mondtam, minden javalni fogja, a ki közójük nem tartozik; és hogy annyi dülások után szükség vala arra, hogy valaki teljes maga elszánásával nekik essék. — Ne is kételkedjél felőle, hogy ezek össze fognak tiporni engemet. De tegyék a mit akarnak; csak hogy leczkét kaptak, és ezután esendeskébben fogják viselni magokat. Leveled azt mutatja, hogy te azon pontból kapád fel utamat, a melyről én azt tekintetni akarom. Így tekintik igen sokan mások. Tegnap vevém *Tessedik Ferencz* úrnak levelét egy viszont ajándékkal: Francia országi utazásának egy példányával. „*Íly kevés lapokon mennyi sok szép és jó!*“ — úgy mond.

Nekem, édes barátom, ezen munka dolgozásában egyik czéлом az volt, hogy tégedet, hogy társaidat, s nemesak tiszteletet, hanem szeretetet is érdemlő előjáródat, — pedig a *szeretet* több mint a csak *tisztelet* — megismertesselek azokkal is, a kik távol lakván töletek Szerzeteteket nem ismerhetik. Az volt tovább a czéлом, hogy oly munkát adván, melyet holtomig fogok olvasni, ott élt boldogságimnak emlékezete minden olvasáson alatt felelevenedjék; — harnadszor, hogy érzésim, melyek ezen utam alatt is kísérték, általmenjenek másoknak sziveikbe is; — negyedszer hogy P— és D— eránt tartozó tiszteletemnek világos jelét adjam, s ezeket a gázolókat a kemény, de nem nemtelen megtámadás által elnémitsam. — Látom hogy a czélt nagy részben elértem. Még a kiknek bajok ezekkel a dülókkal nem volt is köszönik, hogy írónkat szerénységre tanítottam, *Zemplényből* pedig levelem jött, mely gratulál dícsőségemnek, hogy barátom mellett oly fényesen és igazsággal megvívta. S ne mondjam-e el, hogy feleségem a kisedet munkát egymásután *négyyszer* olvasta meg? — Nem öröm-e ez nekem? s gyermekeim azokat a religiosus szent érzéseket olvasván, — péld. a visegrádi ormok *keresztjénél* — meg lesznek óva az irreligiositás mételetyétől. S hát az a *Német*, mondtam, ha magyar volnál, most bokáidat ütötted volna eggyé! — ez, mondom, hatás nélkül marad-e? — Áldom szerencsém, hogy ezt a munkát irtam. Két velinre nyomtatott exemplárom marada. Az egyiket a mélt. úrnak küldöm, a másikat neked. Add által az egyiket a mélt. úrnak szíves tiszteletem jelentésével. Elvitetted-e a százat, nem tudom, de még ma megtekintem. Osszad ki társaid közt tiszteletem s hálám jeléül.

Az én *Vinczém* örül-e még a híreknek, s *Miklós* olvassa-e még az újságokat az ebédnél?

Az *Academiának* egy *Bársony Czipő* nevű theatrumi darab küldetett bé nyomatás végett, s nekem adák, hogy tekintsem meg, s adjam ítéletemet. *Vörösmarty* már előbb rossznak ítélte. Én is annak. Mi gyűlésezünk, s csinálgatunk holmit; de az lesz legjobb, ha a jövő nagy gyűlésen kiki valami olyat mutathat elő, a mit a társaság nem paranesola.

Élj szerencsésen, édes barátom. Még egyszer kérlek, hogy hív tiszteletemet Ő mltságának mutasd be, s mondd, hogy ismeretségének nagyon örvendének, ha *Novákotok* még élne is. *Szedert*, *Endrét*, *Vinczét*, *Bonifácot* különösen, s közönségesen minden társaidat tisztelem.

Péczel, május 31d. 1831.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Én ismét a nekem oly igen kedves *Péczelen* vagyok. Most e pillanatban szállok ki *Palival* együtt a szekérből, s sietek tudósítani, hogy dolgozásaid tegnap tartott ülésünkben felolvastattak, és szokatlan javahist nyertek, s közönségest. Szerették különösen, hogy ítéleteid szelidek, emberik voltak, noha bátran elmondhatom, hogy még eddig egy sem vala számunkban, a ki a maga vélekedését esipösen mondotta volna el. Én *Lassú István*nak a horáczusi Ódák első könyvéhez magyar nyelven írt commentáriusait nem magasztalhattam, sőt kénytelen valék kimondani, hogy szerencsétlen gondolat vala tőle, ennek állani, mincutánna látni dolgozásaiból, hogy *Mitscherlichnek*, *Vielandnak*, s *Nietschnek* magyarázatait nem is ismerte; de mind ezt személye illete nélkül mondám el, s azon tisztelettel, melylyel az *Academia* eránt viseltetni tartozom. — *Titel* is megmutatta, egy a tegnapi ülésben felolvasott irásában, hogy egy *Nagy* vezetéknévű író, ki azt hitte, hogy quadrálá a circulust, nevetséges tévedésekbe jutott; de gorombaság nélkül mondá minden leczkézésit. Feddés és magasztalás nélkül nem lehet kivonatokat adni; ezt mind inkább érzi az *Academia*, s az ezidén tartandó nagy gyűlésben az ezt tiltó *Statutum* meg fog változtatni. — Nekem minap egy *Bársony Czipő* nevet viselő vigjáték adatott vizsgálatul. Annak fordítója talán soha sem dolgozott egyebet, és így oly gyakorlatlan stylistá volt, mint egy syntaxist tanuló fiúcska; s magyarul sem tuda jól. A darab tabulája az a silány történetecske vala, hogy egy kapitány egy suszternét szállására esala, s meglepetvén a férje által, lepedők alá rejtette az asszonyt, s a susztert arra kényszeríté, hogy az elrejtett személynek a leplek alól kinyújtott lábáról vegyen mértéket. S a nyavalás darabot az immoralitás feddése nélkül hagyta. — Eluntam a bolondoskodás olvasását, s a fabulát egy új vigjátékban dolgoztam fel, s azt nyújtám be az *Academiának*. Úgy, a hogyan én adom, eljátszhatják színcinken, s a meg nem romlott olvasó is megolvashatja örömmel, legalább bosszúság nélkül. — Az az örömem volt, hogy kedvező ítéleteket hallék, és azt a vallást, hogy többet még senki nem dolgoza mint én. De a mit te adál és prof. *Imre* az bizonyosan több, ezt én vallom viszont.

Édes barátom, nem akadok fel rajta, ha *Péter* nem szereti *Pált*: igen azon, hogy midőn a közügy forog szóban, akkor személyes viszonyaink beütiüket elvakítanak, s azért magasztalunk, mert szere-

tünk, és a mi még nagyobb bűn, meg nem ismerjük a jót, ha azokban látjuk, a kiket gyűlölünk. Ettől a gonoszságtól nem szükség magamat óvnom; még diesőséget fogok abban keresni, hogy a nem szeretett ember érdemét megvallom, hirdetem.

Szemere ölel. Véle megyek haza, s nem sok napok múlva, de mikor indulok, azt mégsem tudom. — Élj igen szerencsésen. Alázatos tiszteletemet a mélt. Fő-apat úrnak, s minden barátidnak, minden barátimnak.

Marsal Marmont vasárnap méne el *Pestről*. A bányavárosokat akarja látni. Rá fogák hogy a Lengyelekhez szökiik által, megszokván elárulni a szolgált ügyet. — Midőn minap a casinóból, vagy lóversenyből, vagy nem tudom honnan, kiment, két magyar ifju kileste, hol fog mellettük ehnenni, s midőn hozzájok ért, az egyik ezt kiáltá a másiknak: *traître, pourquoi avez vous trahi votre meilleur ami?* (gazember, mért árulid el jöltevődöt?) — Ő ragúzai herezgsége érthette, hogy ez neki vala mondva. — Én kárhoztatni *Marmontot* mert *Napoleontól* elállott, s tavál júliusban a esoporra lövetett, nem merném. Hogy valakit kárhoztathassunk, nagyon kell ismerni az okokat és a körülményeket.

Vannak esetek, midőn az ember nem tudja mint tegyen, mert két kötelesség conflictusba jő. — De hagyjuk a politikát. A helyett, elkészülvén *Pestről*, azt forgatom, hogy mely szép örömeikkel éltem *Pesten*, *Pannonhalmán* és *Péczelen*! S mint örvendek hogy *Pannonhalmát* láttam, hogy elbeszélhettem ottlétemet, és hogy a *Patriarcha* Érsekért s *Dezsőffyért* igazságos bosszút állhattam. Azzal ugyan mindég fogok *kevélykedni*.

Jun. 6-án — Tegnap jövének be *Péczelről*. Mondák itt, hogy embered kereste a nyomtatványokat, és hogy ismét eljő. Azok *Májér* könyvkötőnél várják ötöt, a 100 péld. és a két velin. Bár csak szólhatnék embereddel. — A mai ülésben felolvasák a *Kritikai Lapok* kivonását. *Endrénék* talentumát, tudományát, szorgalmát megismerték, de úgy találták hogy igen hosszú; mert ha minden munka így extraháltatik, az extractus csaknem oly nagy lesz, mint az extrahált könyv. De még nincs typusunk, mint készítsük a kivonásokat. Én ma olvastatam fel, a mit a *Tessedik* franciaországi utazásából dolgoztam. Stylusom tömött volt, s így nem látszott hosszúnak. — Elbucúztam az ülés végével. Vasárnap haza megyek. *Szemerével* és *Szemerénével* egy szekéren. Öllelek teljes szívből.

Pannonhalmán, június 22-én 1831.

Kazinczának Guzmics

szíves tiszteletét.

Endre, édes barátom, felette bántva érzi magát általad, mint cleve gondoltam. Irni készül ellened; iparkodtam lebeszélni öt, azzal biztatván, hogy én az egész dolgot szépen elfogom igazítani. Ezt tenni eltökéllett szándékom, igen tisztelt barátom. Nem téged féltlek én *Endrétől*; öt magát magától félttem inkább. A dolog mulasztást nem szenved. Tudva lenni akarom, még minelőtte összejövedünk, a mit irandók. Ehhez szükséges a te lelked nyilvánabb kimutatására, s *Endre*, s másoknak lenyugtatóásokra, hozzáam irt leveleiből a következőket kivonnom (kivonni tanít bennünk a tud. társaság, szokjuk hát meg!) de ezt tudtoddal s javalatoddal akarom tenni. Következnek szavaid: „Úgy végzünk, *Szemere*, és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, s jelentem neked, édes barátom, ne hogy azt rettegj, hogy várásodat most is megesealom.“

„A mult kedden a mi *Szemerénkkal* elhagyám *Pestet*, és ide jöttem ki, hogy dolgozhassam; de a szándék szándék maradt, nem káromra hanem hasznomra és öröömre. *Pali* szüntelen talál valamit, a mi nekem kedves hallani vagy látni. A fekete héten nem volt ülés. Husvét keddjén lesz, s én szerdán indulok hozzád.“

„Azt hiszi *Szemere*, hogy ezek a leveleim még jobbak, mint az *Erdélyből* írottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledzés; s hoi szólhatnék én melegebben, mint midőn *Pannonhalmán* felől fogok ezentúl mindég szólani?“

„Mely nem boldog a ki mindég böles.“ — „Ezen hét utolsó szavam legyen paizsom mindég, mikor a bölesek némely örömeimen fenakadnak.“ „*Vinczénél* nekem nem adhatátok kedvesb vezetőt. Szeretem azt a tiszta fejű, tiszta lelkű férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ő engem felejtetne. Mely szép órád ada ő nekem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* elvezete. Sirtam örömeben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna, de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jóttétel, ha valaki nekünk örömet ad.“

„Higyj nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midőn bajainkat elverhetjük nevetéssel. — De nem — még van egy szebb egy jobb öröm: az, midőn tiszteletre méltó férfiakat vagy

asszonyokat a legszentebb érzések között látunk magunk előtt.“ „*Szemere* úgy hiszi, hogy lelke és tollam sajátosságát talán semmi egyéb dolgozásom nem láttatja inkább, s aethetici fejtegetésekre ereszkedett, péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tűnik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság s dévaj szesz, búslakodás és öröm, hűség, szent ragaszkodás, neheztelés és harag, lügység és tüz, gyűlölség és szerelem, örök esereben váltogatják egymást, mint az a tündér táj, melyen utam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlött el minden lapomon, mint leveleimen, melyet ő és te, *Kis* és a lelkes, tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon s gondolatlanságimon mások, azok a bölesek! azok a józanok! még botrányoznak is. — Kinnondom bátran, s nem rettegven, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerénk* ezt a magasztalását nem is értettem. Ha írásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó és nem jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok. Annak mutatja magát a miésoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem clevenség jutott és meleg szív, s bennem együvé áll a 72 esztendő öreg és a 27 esztendő ifju. Jól esik-e ez, nem kérdelem; engem az a mindég ifju lélek boldogít, s ti szerettek érette, s az nekem elég.“

„Vádolsz, édes barátom, hogy *Szeder* felől *hidegen*, *Endre* felől oly nem szépen szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felől szólván, s meleg szívvel mindenről, nem esuda, ha mindeneiket külön nem magasztalhattam, hogy *Szedert* magáért is, érette is szívesen szeretem s szívesen tisztetem, azt ő maga is tudja te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dicséret, midőn ötet a te legkedvesb barátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felől írsz terhelőleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Beesületes ember nem emlékezik a mult kedvetlenségekről, midőn azt bizonyítja egész viseletével, hogy azokat felejtí. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz; uttassuk *nyugalmas* hidegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük, ha nem szerethetjük.“ „*Horvát Endrét* én tiszta szíveimből szeretem, becsülöm, tisztetem. Izlésem, és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel a társaink nagyságát jóságát sat.“

„A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hitvatlan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát*

Endrére, tettem a ezélsást. De elnémitanom őket könnyű volt; tudják, hogy mind a hármok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem elensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri, s midőn én, az *Arpád* éneklőit említvén, mindent verek, a ki *Arpádot* a maga sírjából felrúgattja: látni, hogy ezek számába nem számúlalom a hármat. *Klopstock* csendes vérrel nézte, midőn a *Hermann* nyavalys magasztalóit verték a németek.

„Most vádolnak, hogy *Vörösmartyt* bántottam, *párduczos Arpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (igy szólanak ők) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduczos Arpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem céloztam, s általjában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és mégis tirkálgatják hexametereiket. S hogy *Vörösmartyra* nem céloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én őtet együtt emlitem *Berzsenyivel*.“

Engedd édes barátom e szép, e tiszta itéletekkel, gyönyörű érzésekkel elöntött helyeket leveleiből jegyzéseimbe, melyeket utadhoz fogok írni, fűzhetnem. Tűrültes, változtass, adass hozzájuk, hamiket jöknak találsz. Mert azon közben, hogy a fölvet megirtam, s most e lapot írom, lent voltam *Szederrel Endrénél*. Minden elérjesztésünk haszontalan. Ő az én szelid eligazításommal nem elégszik meg. Már kész nála a *Replika*. Siess azért engedő vagy tiltó leveleddel, hogy tüstént küldhessem én is nyomtatás alá. Javasolj, hol adjam ki? Nem volna-e jó a *Muzáriumban*? ha ugyan a *Muzárium* nem késik és felveszi. Talán *Szemere* még ott van társaságodban; tanácskozzatok, javasoljatok. — Nem tudod te, mert számba venni alig juthatott eszedbe, mennyit mondál *Endre* bossúságára mikor azt mondád; — hogy „telke elevensége egészen elhagyta, és többnyire szülőjében lakik.“ Ellenben én tudom, hogy ez a te gondatlan elhondásod *Endrére* semmi rosz következt nem vonz, mint talán ő képzele, s talán vonz is, ha maga fogja magát védeni. Én a dolgot úgy fogom feladni a mint van, s hiszem, jó ember nem fogja neheztelve venni.

Az alatt hogy *Pestet* odahagyád, írtam neked *Szemere* adresse alatt. Levelem visszautasítatott azzal a jelentéssel: *Er ist abgereist*. Pedig a levél francúzva volt, s a krajezárt megadhatá *Bárfay* a váltságért, s utánmatok utasíthatta volna. De semmi veszteség. Épen ma kapám a titoknoktól *Szép János* fordított *Julius Caesárját*. Emlékezem, hogy már pesti deákoskodásomkor megkínálá vele a fordító *Trattner*, de javalatot már akkor nem nyert; s újra dolgozva mint látom nincs, pedig jelenti a titoknoka közóhajtást, hogy bár ajánlást nyerne, s lenne mit a társaságnak kiadni. Kiadni hisz lehet a nem legjobb munkát is, s az ilyen jutalmat érdemel.

Öllemek téged s a hozzád tartozandókat. Nagyon fogok örvendni, ha érthetem tőled, hogy te s a tieid pannonhalmi utazásodból ép egészségben, baj s bú nélkül ülelhetétek egymást. Öleld helyettem, ha még ott van, *Palinkát* is.

Széphalom, jul. 10-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
forró tiszteletét.

Zemplényünk el van rekesztve *Abaujtól*, s én *Abaujban* lakom, de házamtól 300 ölnyre már kezdődik *Zemplény*. Ily közel lévén hozzám a veszély, feltettem magamban, hogy póstára sem küldök *Újhelybe*, hogy ha ide is általesap a cholera, azt ne mondhassák, hogy azt a levelek hozák ide. Ezen levelemet azért veszed, édes barátom, *Kassáról*, mely hozzám öt mértföldnyire fekszik. Te azonban válaszodat csak *Újhelybe* utasítsd. Onnan fogom venni bár későn. Halld a mit tudok. — Szálakon (talpakon) sok söt hozó oláh jöve *Marmarosból Tokajba*, s az agoesai V. isp. bejelenté az egészségre vigyázó deputatiónak, hogy *Újlakon, Csetefalván, Váriban* kiüté magát a cholera. A helységek azonnal bezárattak, s a szálásokat el akarák fogatni, de azok elrémülvén megszöktek, s így a nyavalysát *Beregben, Szabolcsban, Szathmárban* elterjesztették. Én *Péczelről* jún. 12d. indultam ki *Szemerével* és *Szemerével*, s némely helyt fél, máshol 1, 1½, 2, sőt 3 nap is mulatván, csak jún. 28d. értünk *Miskolcra*, s 29d. estvére *Patakra*. *Szemere* onnan megfordult, mert félt, hogyha *Ungvárra* ér, hova szándékozott, ki nem fogják cseszteni. — Én 30-ban *Újhelybe* mentem által. A *Viezeispán* épen partic. gyűlést akara tartani. Bémentem tehát látni a régolta nem láttakat, és hallani mi történik. A *Nádor* rendelése felolvastatott orvosaink nem merék tagadni, hogy ez nem cholera, de azt mondák, hogy a felbontottakban megemészthetetlen étkeket találtak, s az éhen halás, és az elhülés inkább a veszély, mint a cholera. — Feleségemet s gyermekeimet siettem látni, s a gyűlést ott hagytam. Ezek élnek s egy csoportban voltak, csak *Izidóruól* vala *Deregnym Ungvárban, Lónyainál*, ki *Kazinczy* leányt tart házasságban. — Másnap azt hallánk, hogy *Patakon* a professorok elereszték az ifjuságot, mert attól tartottak, hogyha *Patak* elzáratik, éhen halnak el. — Ugyanazt tevő harmadnap előtt *Újhelyben* a *Piaristák* Rectora. Prépost és *ujhelyi plébános Viczmány*, s az orosz pap ferdőbe szaladtak. A *Piaristák* borházaikba vonták ki magokat. A *Viezeispán* is a maga szülője alá. *Abauj* senkit sem cseszt be vagy ki. — Én helyben maradok, nyugalmasan várván a mit rám és az

cuyémre a gondviselés rendel. Sónk sincs elég. Az aratást késlelteti a sok eső, és a szokatlanul hideg idő. Éhséget és éhen haldoklókat lát az ember mindenfelé.

Cseke, hol *Kölcsény* lakik, egyike azon szerencsétlen helyeknek, melyek be vannak kerítve. Mely embert veszünk, ha ötöt veszjük el!

Nincs időm többet írni most; de első alkalommal bővebben. — Alázatos hív és hálás tiszteletemet a mélt. Fő-apát úrnak. Téged édes barátom, a tisztelet, barátság és hála érzésivel öllelek. Ajánlj kedves emlékeztetőbe minden társaidnak, különösen *Szedernek* és *Endrénék*. Öllelem őket tiszta szívvel. Az Isten mindnyájokat tartsa meg. —

Mely gyönyörű útát tevék *Palival*, arról másszor. Julius 3d. itt háromszor érzünk földrengést.

Széphalom, júl. 16-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Képzelem, édes barátom, mint rémíte el benneteket is a cholera híre, s tisztemnek ismerem elmondani a mit tudok, de előre bocsátván, hogy sokat nem tudok; mert *Zemplény* széléhez csak 600 lépésnyire, s anyahelyétől, *Újhelytől*, csak egy órányira, de *Abaujban* lakom, s így *Zemplény* közt és köztem el van rekesztve minden közösülés.

Munkácsról érkezett hírek szerint, a sőt *Maramarosból Tokajba* szállító oroszok és oláhok a cholera-t *Ugocsában* elterjesztették. Utánna küldöttek a mirigyeknek, sokat közülük elfogattak; némelyike, félvén a bajtól, megszökött, s a bajt *Szathmárban* (nevezetesen *Cseke* helységben, hol a mi *Kölcsényi*) *Szabolcsban*, *Beregben* elterjesztette. A bajnak Tokajban is, s *Tárkányban*, *Agárdon*, *Csigándon* (*Zemplényben*) tapasztaltatván némely nyomai, s mindezek a *Nádornak* bejelentetvén, lejöve a parancs, hogy ezek a megyék zárassanak el. A pataki Collegium professorai már július első napján, az újhelyi Gymnasium Piaristái egy héttel később, az újaságot exámen nélkül szélyel csesztették; a pataki s újhelyi plebánusok abauj vmgyei ferdőbe vonták el magokat, oda az újhelyi veres öves orosz pap is; a Piaristák a magok szüleje alá, úgy némely újhelyi uraságok, s a rémülés közönséges vala. *Pestről* orvosok küldettek, azok felbontatták a holtakat, s egyen kívül a többi mind azt hitte a mint mondják, hogy ez inkább a példátlan éhség és elhülés, mint a cholera következése. Igazlani látszik vélekedésüket az, hogy a miolta a gabona érni kezd, s a szegénység arathatott, fogy a holtak száma, és osztán az,

hogy uraságok s mesteremberek és tehetős zsidó nem holt, de haltak a pór rend emberei. — Én itt, *Abaujban*, mindazok felől a mik *Újhelyben* és *Zemplényben* történnek, keveset tudok; de minap feljöve hozzám az újhelyi Piaristák Rectora, hogy parancsoljam az abauji öröknek, hogy ötöt, a ki kérdésen kívül egészséges, cresszék által; ugyan azt kérte tőlem tegnap a pataki, ki egy oldalúton akart *Abaujba* beszökni; de az örök mind az egyiket, mind a másikat visszaigazították. Ezekről tudom a mit ők tudtak; nevezetesen hogy nagyítás, a mit a hír beszél, péld. hogy *Olasziban* (Patak mellett) egy nap 25 holt el, s *Horvátiban* 30; csak 4 holt meg *Olasziban*; s nem azon egy nap, hanem egymás után, a mi másszor is megtörténhetett volna. — Azonban a Magistrátus semmit el nem mulaszt a baj elakasztására, mely az abauji igen kemény felvigyázásból is kitetszik. — Képzelheted azonban a rémülést és a bajt. Mit csinálunk só nélkül? az alföld, *Szabolcs*, *Borsod*, s *Zemplénynek* alsó részei mint veszik fel latifundiumaikon termett életöket, melyekre eddig a Galicia szélein lakó oroszok járt le minden esztendőben? Ámbár igen szép aratást várhatunk, a jövő esztendőben szint ily nagy lehet az éhség, mint most.

Itt lévén már az aratás ideje, és így a nagy szükség elmúlván, úgy hihetni, hogy az öldöklő angyal eltávozik tőlünk, és ha a levegő impesztálva volna is, ezek az örök szelek azt megtisztíthatják dögleletességüktől.

Én miolta haza érkezém *Pestről*, mely jún. 30d. történt, ki nem léptem udvarom kerítésén, s türom az élet terheit, csak hogy okot ne adjak annak gyanítására, hogy a bajt oda a hol az nem volt, én hoztam be. Postára sem küldhetek, s csak tegnapelőtt vehettem azokat úgy, hogy a zemplényi ör átadá az abaujinak. Ha mi nevezetes ezután fog történni, megírom, s kérni foglak, hogy mások megnyugtatósára híremet terjeszd el.

Jelentsd hív tiszteletemet a mélt. Fő-apát úrnak, s ajánlj kegyes emlékeztetőbe. Örvidenék látásán, ismeretségén ha az udvar kegye kormányzókatokba nem ültette volna is. Öleld nevemben *Péribánodat*, és minden társaidat, s mondjad nekik, hogy én soha sem fogok öröm nélkül visszaemlékezni *Pannonhalmán* töltött napjaimra. Fáj nekem, hogy *Endre* engem félreérthetett. Mint hiheti ő azt, hogy az a szív, mely *Pannonhalmán* annyi örömmel nyílt meg, érezhetett volna gyűlöletes érzéseket? Nem, édes barátom, a szívedet vizsgáló Isten tudja, hogy én *Endrét* nemcsak tisztelem és becsülöm, hanem szeretem is. S büntés-e azt mondani, hogy ő magányá-

ban lakik inkább, mert plebaniája egészségtelen és szűk? s az, a kinek terhére van testessége, a kinek kint esinálnak lábai, oly eleven lehet-e mint volt? — Nem, barátom, annyira nem értem ezeket, hogy még álmélnoknom is kell rajtok. — Osztan becsületes ember haraghatik, de boszút soha nem áll! soha! Nem, még a fész és pöf emberén is, kit az ő energicus Doctora enged ugyan megfaragni, de az emberiség megölni tiltja.

Meg olvasám leveledet, s szabadon hagyom, hogy leveleim kiírt cikkelyeivel tedd a mit akarsz; de kérlek egyszerszínű, hogy a két utolsó cikkelyt vagy egészen hagyd el, vagy ne említsd V—t és társait. Nékik említeni is kedvetlen volna. Mond más szóval, hogy a ki a hívatlan magasztalókat bántja, nem bántja a hivatalosakat.

Irtam-e mánap, hogy július 3d- három izben renga a föld? Tegnap az újhelyi heti-vásár nem a városban, hanem kinn a mezőn tartott, s a cholera rettegése miatt.

Vince barátunkat kérem tudassa velem, ha Tömördön nem lett-e meg, a mi készült. Én úgy néztem ki, hogy az a ti hozzátok hív ember házasságot forralgata, s örvendeni fognék, ha örömet talált volna.

Úgy áldjon meg engem a sziveket vizsgáló Isten, hogy én nem tudom érteni, mint képzelheti magát E— általam megbántva. Várd feleletemet leveledre, addig semmit ki ne bocsáss. Nemesen fogom viselni magamat.

Pannonhalmán, júl. 27d. 1831.

Kazinczynak Guzmics
szíves tiszteletét.

Kettős leveledet, nagytiszteletű barátom, egymás után vettem nagy vigasztalásomra és örömemre, nemcsak nekem magamnak pedig, hanem mindazoknak, kiknél mindég eleven, kedves leszen emlékeztet; nem annyira hogy az az elüresedett cholera eránt lenyugtatók valának azok, bátor azért is különösen a félénkebbek miatt (én nem tudok tőle félni); hanem leginkább azért, hogy téged bajon kívül lenni értettünk belőlök. Első leveled egyenesen a Fő-apáthoz vitetett több levelekkel együtt, melyek akkor hozzánk érkeztek. Megismerte irásodat, s jelét adta emberei előtt vágyának, hogy szeretné látni tartalmát. Ez vaesora után volt, s azok siettek vele föl hozzám, s hallgatták. Másnap levivém a Fő-apáthoz s felolvasám előtte is.

Nálunk az egymást folyvást érő rendelkezések szorosán vétetnek és pontosan teljesítetnek. Egészségünk olyan, hogy jobbat kívánni sem le-

het; tavál ez időtájban, s későbbben is, több volt mindenféle a beteg, mint az egészséges, és hallgatott minden; most ne adja Isten, hogy valamely helységben hirtelen betegejék, s haljon meg csak kettő is; bizonyosan bezáratnék az. S van-e lehet-e, gonosz állapot emél? A contumacia (a köznépnél contormatio) épületek tétetnek a széleken vármegyénkben három helyen; s a Dunán senkit át nem bocsátnak hozzánk 10 napi tisztulás nélkül. Komáromban egy falut bezártak, melyben két hét alatt 19 ember, többnyire mindenfélének telhetetlen összevéséből, vagy öregségből s hosszabb betegeskedésből, meghalt. A vármegye félnek physicus cholera symptomákat vett észre, de most eltűnt ő, s nem tudják hova lett.

Pestről ide igen sokféle és veszedelmes hírek szárnyalnak; (levelet senkitől sem vettem ez időszakban) többnyire az a vélekedés, hogy a híd felszedése miatt, mely a cholera félelméből történt, ütött ki a lízadás. Stahlly Doctorról igen nem szépeket beszélnek, de hagyj velem okosabb dolgokat beszéltetni, a hír amyi, oly különféle, oly buta gyakran, hogy mindent megírni nem is lehetne, érdemes sem volna.

Tömördi ispánunk már megtartá a lakodalmat, de nem szolgálójával, a character miatt, mint tudod, hanem valamely özvegy urodalmi tisztjével. Gazdasszonyra szüksége volt az embernek, s neki mind-egy, bár ki legyen az, csak gazdasszony legyen.

Vévén engedelmeket leveleiből a dologhoz tartozókat kivonhatom, tüstént tisztáztam a jegyzékeket; ma fogom a Fő-apáttal közölni, s aztán sajtó alá küldöm. Remélem, te bántódva nem fogod általok érezni magadat, s Endre is meg fog elégedni velek, vagy hát neki mindent hiában mond az ember? Csak nem jó az embernek emelkedni akarni, az ilyen előtt minden gyanús, minden veszedelmes, és minden nagyítva. De neki használt amyből az a te megjegyzésed, mert most jár, kél, mozog, látogat, esakhogy megmutassa mennyire eleven ő. Én, egy tüzes összekapás után, vele ritkán s csak keveset szóltam eddig; Szeder mondja, hogy júliuszodik már. Erő juta neki, de ha valamivel gyengédebb érzés és finomabb izlés járult volna hozzá, sokat érne, az a kérdés maradna itt mégis, ha hexameteri volnának-e így oly teljesek erővel, s általán eposi characterre oly hősi?

Fogunk-e összegyűlhetni Pesten ez idén! Nem lehet nem fájlalnunk, ha akadályoztatunk. Mely hamar s mely keserűn szegetik utunk kóstolhatnunk gyönyörűn feslő örömünk gyümölcsét! Ij, édes barátom, minél sürűbben, hogy tudjuk, mint vagy a ticiddel. Én örömet memék Füredre examenum után, de tartok tőle, hogy contumacia nélkül nem

fognak visszaboesítani, mely előttem kiállhatatlanabbnak látszik mint maga a cholera. Tiszteletemet mélt. nőnek, gyermekeidnek, különösen *Izidórámnak*.

Széphalom, aug. 8-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét.

Élek, édes barátom, én és az enyéim; de harmadnap olta a mirigy *Széphalmon* is pusztít. Az ör, mely a mirigyos *Újhelyből* senkit bé nem ereszte eddig, most már innen el van véve, és hátrább van állítva. Én azt sem tudom mint féljek, zavar minden gondolatom. Feleségem pedig látogatja a betegeket, gyógyítja, gyámolítja, táplálja. Azt teszi, a mit egy angyal. De az angyal nem gondolkodik arról, hogy mit fog maga is enni, s gyermekei. Ha elkap a halál, gyermekeim földönfutó koldusok lesznek, a sógorom istentelensége miatt, és az execuens bíró miatt, ki ellenünk égre kiáltó vétkeket követe el.

Július első napja olta elvalék mostanig rekesztve *Újhelytől*, s így nem vehettem bizonyos híreket, s a mi hír való hír volt is, zavarosan jött hozzám, megtoldva azok által, a mit a rémülés okozott. De halljad mik történtek e napokban,

Kassán egy elméjében nem megháborodott, hanem csak elgyengült öreg chirurgus — gondolatlanul bánván a magisterium Bismuthival, megölte egy kis fiút és két vagy három embert. S a nép elrémült annak látására, hogy a betegeket *Kassa* városa egy fekete szekérbe veteti, és erővel küldi ispotályba. Látta azon felül, hogy nem urak, hanem a szegénység vesz. Innen az a gonosz gondolat, hogy őket a császár és a nemesség méreggel akarja kiveszteni. — Ezek tehát *Bárczáról* (mely félórányira fekszik *Kassához*) és a *Kassa* külvárosáról berohantak a városra, s ott dühöngtek. — Nagy dolognak kelle történni, mert a Főispán báró *Eötvös Ignác* katonaság védelme alatt méne ki, jobb gondolatra vonni a népet. De a mi közelebb esett hozzám azt inkább tudhatom. — Imhol azok:

1) *Zemplény* vármegyének új Vezseispánja *Dókus László* kiütvén *Újhelyben* a cholera, júl. első napjaiban elhagyá *Újhelyt*, és oda 2 mérdnyire, *Velejtén* a gróf *Szapáryné* üresen álló kastélyában szálla meg a vármegye pénztárával. Elterjedvén a gonosz hír, aug. 3d. a parasztság beszivárgott a kastélyba korán reggel, talán hajnal előtt, kivonta a Vezseispán kocsiját a szekérszínből, s akkor felkülték, s kényszeríték,

hogy mingyárt menjen tőlük, mert megölik, ha nem megyen. — *Alhályiban* a szegény sorsú nemesség és parasztság útját állák, dorongokkal, vas villákkal, kaszával, sarlóval verték lovaikat, eselédjeit, a sarlókkal a kocsiba vagdaltak, de talán ruhája örzötte, s kényszeríték, hogy menjen. — Ez történt vele *Legenyén* — ez *Kis-Toronyán*. — Végre clesztvéledett; az éj homályában bémehete *Csörgőre*, s ott a Cordonra ügyelő kapitánynál meghalt. Mihelyt a nép megtudta ott létét, azonnal 16 paraszt kúrülvette a házat, hogyha az udvarról kilép megölik. — A kapitány másnap katonai őrizet alatt küldé *Újhelybe* a Vezseispánt, hogy az úton baj ne érje.

2) Mindjárt más nap (aug. 4d.) *Kiszte* és *Ujlak* helységinkhöl egy csoport nép virradatkor rá üte *Gercselyben* *Geometra Kozma Fer.* házára, ki egyike vala a Bismuthi osztogatóinak. A sok vasvillások számában volt egy puskás is. Az *Kozmának* lábán sebet ejte. *Kozma* kapta a puskát és lelőtt közülök ötöt. Erre azok eltávozván, *Kozma* lóra kapott, és nem az úton, hanem a hegyeken erdőkön *Újhelybe* bement, magát mint kénytelen gyilkost a vármegyének feladta, a szokott feltételek mellett eleresztetett, s a Deputatio sanitatis két *Wilhelm* regimentbeli huszárt ada mellé, kik haza kísérik. — Az ücsém fia magával *Kozmával* szöla a réteken, mikor ez a két huszár védelme alatt haza ment *Újhelyből*, s czekeket töle tudja.

3) Így löve le tizenegyet *Boronkay Gáspár* és fia *Albert Rákócz* nevű helységünkben. Mert ök is segíteni akarának a cholera által megszállottakon.

4) *Teberes* nagy helységünkben a megvakultak megkapának egy *Deszcsieska* nevű Commissariust a Bismuthért, és azt addig kintzák, még az (kénytelenségből) vallást tett, hogy a császár és nemesség őket méreggel akarja kiveszteni. Ehhez még ígéretet teve, hogy csak ne bántsák, mindent megvall, s megnevezi ezinkos társait. Erre neki állottak az uraság tisztjeinek, Director *Tomsics* uron kezdvén le az utolsóig, s azokat megverték, megkötözték, fogva tartották. Valamely plébános vagy orosz pap keresztet veve kezébe, s ezt azért, hogy a kereszt tiszteletre emlékeztesse; de az nem használt; kevésbé mult, hogy a papot is föbe nem verték, mivel őket felakará világosítani, hogy a por orvoszer és nem méreg.

5) *Vezemándy János* Szolgabirót fogva és elverve hozták *Terebesre*, s így katonaság jött. Azoknak kezeikből kivették a bajonetteket, s e szerint a tiszt tüzet adata, s 16 elbódított, de ártatlan ember elhullott.

6) *Vas Antal* bellicus Perceptorra rá törtek, azt elverték, s a Cassát kezéből kicsikarták, elvitték.

7) *Újhelyben* már szűnik a baj. Ott minden 25-dik kiholt, *Tolcsán* minden 9-dik — *Olasziban* minden 4-dik.

8) *Patakon* megholtak ismerőseim közül *Kaszner* volt Fűszolgabíró, — egy 80 esztendőös Tabularis híres prókátor *Tóthpápai*. — Prof. *Rozgonyinak* özvegye, prókátor *Boros*, prókátor *Vámosy*, és egy professor, némelyek szerint *Kézy*, mások szerint *Magda*. Már irtam, hogy küldjék meg a hírt ne tévőzva, hanem hitelesen; s ha veszem, megküldöm az újságíróknak.

Csinálja *Endre* velem, a mit akar, azzal nem gondolok. De mond meg nekem, édes barátom, mint esik, hogy némely ember nem érzi, mely gyönyörűség jól lenni az egész világgal? S az mutat-e bennünket nagyoknak, ha mással veszekedünk, ha másokat verünk, vagy az, ha mások érdemét örömmel ismerjük meg, ha azt hirdetjük? Szégyenleném én azt, ha *Endrét* bántani akartam volna, s tudtam volna, hogy bántom.

Szíves sőt forró tiszteletmet a mélt. Fő-apát urnak. *Szedert*, *Vinczét*, *Matút* és *Brestjenszky* urakat és mindnyájukat öllelek. Hiszen én is Benedictinus vagyok a te szereteted által, édes barátom. Öllelek, örökre, de ez nem azt teszi, mintha halni készülnék. Minden póstán írok, hogy tudd élek-e.

Képzelheted, hogy én aug. 29d. jelen nem leszek a pesti nagy gyűlésen. Mint hagyhatnám el feleségemet? Midőn peesételni akarom levelemet jő a hír, hogy *Kézy* holt meg, *Magda* él.

Széphalom, aug. 11-én 1831.

Édes barátom, a mint utolsó levelemet póstára küldém, e híreket vevém *Újhelyből*.

1. A terobcsiek és abaraiak engedelmet, boesámatot könyörgő irásokat küldöttek be a vármegyéhez. Ugyan azt teszik más helységbeli lakosok is.

2. A primipilusokat magok az elesábitottak megfogták, mint lázítókat, és a veszély okait, és a megyének által adták. — Ezek közt első egy *Tasnóki* nevű gonosz nemes ember, egy *Marezi* nevű másik, egy *Vályi* nevű harmadik. Kettő ezeken felül elszökött.

3. Az levén a hír, hogy *Varannó* és *Térbes* tájról XIII falu jő *Újhely* felé, ölni, gyújtani, a megye segédre szólítja a katonaságot. — Aug. 9-én három compánia gyalogság ment *Újhelyen* keresztül, egy

compánia pedig *Kassáról*, ellenek. — Aug. 10-én ulánusok. Így elcsendesedett minden. Azonban *Újhely* a vármegye háza előtt 400 nemes és nem nemes lakosait feleskette, commandantjokká major *Barthos* urat nevezte ki. Ez alá kapitányoknak két vitézkedett urat *Hidegkővy* és *Körtvélyes* kapitányt, 3. *Bernáth Sámuel*t és 4. *Balásházit* az academicust.

4. Hogy assessor *Klobusiczky* Józsefet, a ki districtualis eperjesi táblánál szolgál, (fia a borsodi Főispánnak — ez pedig testvére a kalocsai Érseknek) megtámadák tulajdon jobbágyai, megverték, de ez megnyitá nekik pénzéjét s ez által ellanthata kalap és köpenyeg s frakk nélkül, igaz. Azok elvitték 3000 forintját, ezüstjét, ruháját; — tükreit, ablakait, ajtóit összetörték.

5. *Forgácsné*t, *Meskóné*t a varannai Doctort és patikárust, *Kossuth József* fiseálist, ki Kúszegen is practizált kevés esztendő előtt, főbeverték, s halva hagyták, *Raviczky János* Szolgabíró-t és *Szalay Józsefet* agyon lötték, igaznak mondják most is.

6. Itt ma is van halott, *Regmecz* szomszéd helyen ma ötöt mondanak. Én még épen vagyok az enyimekkel.

Élj szerencsésen.

Épen béakarom peesételni levelemet, midőn egy molnárunk jő *Kassáról*, s ezt hozza:

1. Szemeivel látta *Kassán* azt a katonaságot, mely *Szalanczról* 36 embert és asszonyt fogva kísért be a városba, hogy a vármegye esküdtjének kiakarják metszeni nyelvét.

2. *Kassa* is fegyverkezik a történhető baj ellen.

3. *Kassáról* sietve méne katonaság elfojtani a nagy-sárosi zajt. *Nagy-Sáros Eperjes* mellett van.

Pannonhalmán, aug. 17-én 1831.

Kazinczynak *Guzmics*

szíves tiszteletét.

A bajos idők megfosztottak bennünk attól az örömtől is, hogy tudományos körünkben láthatnók egymást, s teljesíthetnők azt az ismeretet, melyet a mult télen egymásról vevünk. Tegnap kaptam az Elölülőnek levelét, melyvel a már hirdetett gyűlést felmondja, s háttartalan időre halasztja. Épen tegnap olvastatott fel előttünk Fő-apátunk levele is, melyben a szeptember hónapra rendelt szerzetes gyűlést (capitulum generale) visszahúzza igen fájdalmasan, azért, hogy már most harmadszor (mint prior akart már tartani) akadályozta.

ti ezen atyai szándékában. Így mennek füstbe szándékaink, feltételeink, egy hatalmasb erőnek közbeléptével.

Halljad a mi choléránkat, ki a tieteket szorgalmasan hallattad velem. Győr városában július 28. oltá dühödik az; de a város nincs elzárva; embereink még ma is ki be járnak, s eddig minden vész nélkül. Eddig Győrött esupa cholérában meghaltak 350 felé; elején csak az Újvárosban, majd a Majorokban, és a Szigetben; most az Újvárosban szünik, de a Szigetben dühödik, itt ott a belső városban is halnak. Győr mellett fészkel túl a kis Dunán Réfaluban; innen Szabadhegyen, és Szent Ivánban; ez a mi falunk; horvátok lakosi; de már annyira magyarosodtak, hogy a plebános horvátul nem papol. Ezek a horvátok elején sürüen haltak, utóbb felvették a gyógyítás módját, s azzal dicsekszenek, hogy többnyire feldörzsölik betegjeiket. Értvén, hogy a jobb élet használ ellene, instantiával jöttek Fő-apátunkhoz 1000 forintért, hogy ezt a szegényebbek között kioszszák, és nyertek.

Mi, édes barátom, eddig tiszták vagyunk a szomszéd helységekkel együtt, de maradunk-e? A tető, melyen lakunk, biztat bennünk, s a tiszta lakás és életmód; de ha a hely lakosi betegeszenek, nekünk nem szabad magunkat tőlük megvonnunk. Eleve meg vannak téve a rendelkezések.

Eddig irtam, és társam jött, hogy kimenjünk. Visszatérvén veszem leveledet, erántam több mint testvéri szeretetednek nem első ugyan, de talán legbizonyosb tanuját. Ott vagy tehát te is a ticiddel közepette a vésznek! S nőd, a szép szívű, nagylelkű asszony gyám-angyala a sinlödő emberiségnek! Ah édes barátom! mely boldog lehetsz te egy ilyen hűtvesben! még akkor is, midőn a gonoszság nyomja igazságos ügyedet! S miként lehet kemény egy olyan angyal eránt emberi szív? be sok faiban vad még ma is ez a mi nemünk! De mi közöttük egy nemes szívvel annál boldogabbak.

Most az ember minden órában hall valamit. Leveleddel együtt vettem a győri levelezőmöt, *Furda Károlyt*. Praelatus *Sztankovics* házi barátját s asztaltársját. Neki már két testvérje, egy luga és egy üese volt a bajban, de *Bakody*, a syntaxisban tanítványom, most homeopaticus orvos, mind a kettőt kirántá. Már ezelőtt is esuda dolgokat tön ez a fiatal orvos homeopatiájával, melylyel, nyomtatva a többitől, szükségből kezdte orvosolni, s ez neki nagy hirt szerze. Azt írja levelezőm, hogy keze alatt még egy cholericus sem halt meg; ő azzal is ajánlja magát, hogy betegjeivel épen oly bátran bánik, mint eddig, midőn a töb-

bi csak ajtóból beszél be, s rendeli az orvos szereket. Levezőm szerint a nyavalya gyarapszik; napjában 40—50 a halott.

A mirigyos halálozásokat egy társunké, *Valter Románé* nyitá meg, ki Győrött több esztendőn át nem kevesebb szerencsével papolt a németeknek, mint *Albach* a pestieknek. Már akkor gyaníták, hogy cholera ülte őt el, mert hirtelen halt meg; de már előbb szenvedett rágasban egy meghűtés által. Cholérában a mult héten meghalt egy jó emberünk, *Szentál*, ana szerencsétlen prokátor testvére. Más ismerőseink közül még nem halt. A betegekhez járó papok eddig birják magokat, bátor felette kifiradtak. Tegnap volt Fő-apátunk *Szederral* a szomszéd helységünkben, *Ravazdon*, hol nekünk ferdünk van; ott tegnap 7-en feküdtek halva, a 8-ik haldoklott; de nem cholérában azt mondják (ebben csak egy volt, azt is feldörzsölték) hanem közönséges hasmenésben.

A büresi bíró házról házra jár, dörgöli, melegíti a betegeket, és sokat megment a haláltól. Némely banyák Győrött azt teszik a cholericusokkal, mit a csömörrel, foghagymás cezztel dörgölik és foganattal.

Egy nagyszombati társunk vön onnan levelet, melyben írják, hogy abban a kerületben 6000 (hat ezer) a beteg, pedig a város maga még egészséges.

Nálunk az emberek nem oly gyanakodók. Itt ott voltak vonakodások a tized megadásban, de a cholera megrettenté őket, s most esendesek.

A termés általán igen bő; de az augusztusi gyakori záporok miatt a hordás és nyomtatás késik; a gabona csirázik úgy, hogy a szegénység még most is alig juthat kenyérhez.

Tisztel Fő-apátom, tisztelnék társaim, s örvendnek nyereségüknek; egyik már beszéd közben *páter Kaz . . nak* is talált mondani, s te valóban az vagy. Ölelem lélekben az emberszerető angyalt és angyalkáit veled. Írj édes barátom gyakran; írok én is.

Endrét több hónapnál hogy nem láttam. Szeretném tudni, mint van, s hol van *Szemerénk*.

Bakod, *Komárom* vármegyében, annyira van a cholérában, hogy senki sem mer feléje menni. A szomszéd helységek cordont húztak körülötte, hogy senki kine jöhessen! *Maurus* és *Vincze* július 27dikén *Füredre* mentek. *Veszprém* elzárá utjokat, se ki se be nem eresztvén senkit. Én is utánnok mentem volna különben *Szederral*, examenek után. Most már szabad a járás, mert *Veszprém* is kezd cholericuskodni.

Széphalom, auguszt 15d. 1831.

Édes barátom, én neked mindég borzasztóbb híreket küldök, de édesít az a remény, hogy a bajnak kevés hetek alatt vége lesz. Magam és az enyémek épek, egészségesek vagyunk.

Gróf *Forgácsné Varannón*, és báró *Meskóné Varannó* mellett, élnek, de sokat szenvedtek. — *Forgácsnének* 20 esztendő olta volt egy szakácsa, ezenfelül valamely leányt nevelt. Ezek ketten társakat szedtek a grófné megtámadására. A gonoszok fejszékkel, rudakkal törtek az ártatlan asszonyra, s egyik elakará vágni ujját a gyűrűért, de egy obsitos társok tartóztatá, s nyugalomban vonatá le azt. *Szeghy Imre* urnak kitolák szeméit, s vakon vitték báró *Meskónéhoz*, hogy ez iszonyodjék el, és vallja meg, hol a pénze. — Az eperjesi tábla assessorára *Klobusiczky József*re ebéd után fényes nappal törtek saját jobbágjai, elverték, elkínzták, s megölték volna, de egyik jobbágya elszökteté. *Hunyor* nevű fiscálisát elverték, egy fűhöz kötötték, s mezitelen, s harmadfélnap hagyák ott éhen s szomjan, egy erdőmester katonákat hozott kiszabadítására. — Hol jobb élni, *Weinár* körül-e, hol a konstás is olvas a nyája mellett, vagy *Skutari* körül, hol a *Basa* sem olvas? Tegnap előtt vitték itt *Ujhelybe* 48 gonoszttevőt szekereken, katonák által kísérve. Primipilusáiknak hajaik a bőrig elvala nyirva, hogyha megszökhetnének is; rá ismerhessenek. — *Tasnády, Budaházy, Vályi, Marczai* — proh pudor — nemesek, és egy más csapat primipilusai fogva vannak.

Mernyiken Szulovszky Józsefet asszonytestvérét, naturalis leányát, a *luther.* papot s feleségét, a fő Szolgabíró *Reviczky Jánost*, midőn vacsoránál ültek, megtámadák, s összekonzolák, mindössze tizenegy embert.

Ezek a tegnapi és ma vett hiteles híreim. Egy táblabíró írja, ki a dologban forog.

Élj szerencsésen. Sietve, mert ezt sokaknak. Pedig a pósta ma este indul.

Megérkezett a statáriumot engedő királyi rendelés. Főispánunk gróf *Mailáth Antal* maga is inquirál. De inquirál *Terebesen* egy a végett kiküldött biztosság is.

35
52-53

71

156 (Számok)

Eled és Literasura IV. k.
Fülső rész - gyűjts. 1831. febr.

150.

174

